

FINNMÁRKO-
KOMIŠUVDNA

FINNMARKS-
KOMMISJONEN

Bind 1

Kapittel 1–6

RAPPORT FELT 4

KARASJOK

Interne rettsforhold i reindriften

Bind 1
Kapittel 1–6

RAPPORT FELT 4

KARASJOK

Interne rettsforhold i reindriften

Finnmarkskommisjonen
1. desember 2022

INNHALDSFORTEGNELSE

DEL I		3.3	Perioden mellom 1751 og grense-	
BAKGRUNN			stengningen mot Finland i 1852.....	26
1.	INNLEDNING	3.3.1	Riksgrensen, lappekodisillen og reindriften i Ávjovárri.....	26
1.1	Kommisjonens rapport om interne rettsforhold i reindriften	3.3.2	Jávrrēšduottar og bruken av området som vinterbeiteområde for rein.....	26
1.2	Kommisjonens mandat i saker om interne rettsforhold i reindriften	3.3.3	Twist med Kautokeino om beitegrenser nordvest i Ávjovárri.....	27
1.3	Kommisjonens sammensetning.....	3.3.4	Reindriften mellom Karasjok og Porsanger på begynnelsen av 1800-tallet.....	28
1.4	Oversikt over rapportens innhold	3.3.5	Vekst i reindriften og husdyrholdet i første del av 1800-tallet	28
2.	SAKENS BEHANDLING	3.4	Grensestengningen i 1852 og virkningene for reindriften i Karasjok.....	29
2.1	Sakens behandling for kommisjonen	3.4.1	Flyttmønsteret og tilpasninger på norsk side i overgangsperioden etter grensestengningen	29
2.1.1	Feltutlysning, kunngjøring og informasjonsmøter.....	3.4.2	Strid om sognegrensen mellom Karasjok og Kautokeino	30
2.1.2	Sakkyndige utredninger	3.4.3	Flyttinger til Polmak og flyttinger fra Kautokeino i perioden 1860–1915	32
2.1.3	Interesserepresentanter	3.4.4	Fordeling av sommerbeitene og innføring av fire store reinbeitedistrikter i Finnmark i 1892 .	33
2.1.4	Høringsmøter.....	3.4.5	Utviklingen i flyttesystemet og beitebruken gjennom siste halvdel av 1800-tallet	33
2.1.5	Besiktigelser	3.5	Perioden frem mot reindriftsloven av 1933 og de påfølgende ti-årene	34
2.1.6	Annet.....	3.5.1	Flyttmønsteret på begynnelsen av 1900-tallet	34
2.2	Sakens videre behandling	3.5.2	Enkelte endringer som følge av 1933-loven...	34
3.	REINDRIFTEN I KARASJOK – HISTORISKE UTVIKLINGSTREKK	3.5.2.1	Opprettelse av Finnmark lappefogderi	34
3.1	Innledning.....	3.5.2.2	Opprettelse av Karasjok reinsogn og inndeling av dette i reinbeitedistrikter	35
3.2	Perioden frem til grensetraktaten og Lappekodisillen av 1751.....	3.5.2.3	Innføring av ordning med distriktsformenn.....	37
3.2.1	Hold av rein i fangstsamfunnet.....	3.5.2.4	1933-loven og forholdet mellom reindriften og jordbruk.....	37
3.2.2	Begynnende overgang til reindriften i Ávjovárri i perioden 1605-1690.....	3.5.3	Enkelte aspekter ved siidasystemet og systemets utvikling.....	38
3.2.3	Reindriften med vinterbeiter i Ávjovárri og sommerbeiter i Porsanger, Alta og Kvalsund .	3.5.3.1	Generelt om siidasystemet.....	38
3.2.4	Videre om reindriften kryssing av eldre siidagrenser og statens jurisdiksjonsgrense...	3.5.3.2	Siidaenes tilknytning til bestemte beitearealer	38
3.2.5	Ytterligere opplysninger om bruken av beiteområdene i Indre Finnmark frem mot 1750.....			

3.5.3.3	Spørsmålet om kartlegging av og fastsetting av beitefordelingen internt i reinbeitedistriktene.....	39	4.2.2	Reindrifftsrettens rettsgrunnlag og geografiske utstrekning.....	64
3.5.4	Noen andre trekk ved utviklingen gjennom første del av 1900-tallet.....	41	4.2.2.1	Generelt om rettsgrunnlaget.....	64
3.5.5	Endret beitebruk etter sammenblandinger i perioden 1959-1967.....	42	4.2.2.2	Reindrifftsrettens geografiske utstrekning.....	66
3.6	Perioden frem mot og etter reindrifftsloven av 1978.....	43	4.2.2.3	Reindrifftsrettens erstatningsrettslige vern.....	66
3.6.1	Innledning.....	43	4.2.3	Rettighetssubjektene i den samiske reindriften.....	68
3.6.2	Mekanisering i reindriften og i samfunnet for øvrig.....	43	4.2.4	Rettigheter regulert i reindrifftsloven.....	69
3.6.3	Økende antall siidaer fra 1960-tallet og økende reintall på 1970- og 80-tallet.....	45	4.2.4.1	Innledning.....	69
3.6.4	Etalering av en reindrifftsavtale mellom NRL og staten.....	46	4.2.4.2	Reinbeite.....	69
3.6.5	Enkelte endringer som følge av 1978-loven...	47	4.2.4.3	Flyttleier.....	70
3.6.5.1	Nye styringsorganer.....	47	4.2.4.4	Husvære, buer og lignende.....	71
3.6.5.2	Innføring av driftsenheter.....	48	4.2.4.5	Gjerder og andre anlegg.....	71
3.6.6	Sedvanebasert forvaltning og vinterbeitenes status som «fellesbeite».....	49	4.2.4.6	Brensel og trevirke.....	72
3.6.7	Begynnende kartlegging av siidaenes beiterettigheter etter årtusenskiftet.....	51	4.2.4.7	Jakt, fangst og fiske.....	72
4.	REINDRIFTSLOVGIVNINGEN.....	54	4.2.4.8	Motorferdsel.....	73
4.1	Historiske utviklingstrekk.....	54	4.2.5	Organiseringen av reindrifftsforvaltningen og den samiske reindriften.....	74
4.1.1	Innledning.....	54	4.2.5.1	Innledning.....	74
4.1.2	Lappekodisillen 1751.....	54	4.2.5.2	Den sentrale reindrifftsforvaltningen. Særlig om Reindrifftsstyret.....	74
4.1.3	Grensesperringen i 1852 og Reenbeteloven av 7. september 1854.....	55	4.2.5.3	Regionale reinbeiteområder – områdestyrer og statsforvalter.....	75
4.1.3.1	Grensesperringen.....	55	4.2.5.4	Reinbeitedistrikter og distriktsstyrer.....	76
4.1.3.2	Reenbeteloven av 7. september 1854.....	56	4.2.5.5	Driftsenhet – siidaandel.....	77
4.1.3.3	Dagens regulering av grensesperringen.....	57	4.2.5.6	Siidaenes organisering og lovfestede oppgaver....	78
4.1.4	Felleslappeloven 2. juni 1883 og lov 23. juni 1888 nr. 2.....	57	4.2.5.7	Siidaandel og sideordnet rekrutteringsandel.....	79
4.1.4.1	Felleslappeloven 2. juni 1883.....	57	4.2.6	Bruksregler og distriktsplan. Intern fordeling av beitearealer.....	80
4.1.4.2	Lov 23. juni 1888 nr. 2 om forskjellige Forhold vedkommende Fjeldfinerne i Finmarkens Amt....	58	4.2.6.1	Innledning.....	80
4.1.5	Reindrifftsloven 12. mai 1933.....	59	4.2.6.2	Bruksregler – generelt.....	80
4.1.5.1	Bakgrunnen for loven.....	59	4.2.6.3	Bruksregler – særlig om beitebruk og reintall.....	81
4.1.5.2	Nærmere om 1933-lovens bestemmelser om den samiske reindriften.....	59	4.2.6.4	Distriktsplaner.....	82
4.1.6	Reindrifftsloven 9. juni 1878 nr. 49.....	61	5.	SAKER OM REINDRIFTSINTERNE RETTSFORHOLD SOM ER ER REIST FOR KOMMISSJONEN.....	84
4.1.6.1	Reindrifftsrettens grunnlag.....	61	5.1	Innledning.....	84
4.1.6.2	De enkelte bestemmelsene.....	61	5.2	Realitetsbehandlede krav.....	84
4.1.6.3	Reindrifftslovutvalgets forslag til endringer i reindrifftsloven (NOU 2001: 35).....	63	5.3	Krav som ikke er realitetsbehandlet.....	87
4.2	Oversikt over hovedtrekkene i gjeldende reindrifftslovgivning.....	63	6.	UTGANGSPUNKT FOR KOMMISSJONENS RETTSLIGE VURDERINGER.....	91
4.2.1	Innledning og avgrensninger.....	63	6.1	Innledning.....	91
			6.2	Rammene for kommisjonens utredning av reindrifftsinterne rettsforhold.....	91
			6.2.1	Finnmarksloven § 5 annet ledd – forholdet til bestående rettigheter.....	91

6.2.2	Finnmarksloven § 29 første ledd «gjeldende nasjonal rett»	92
6.2.2.1	Generelt om rekkevidden av § 29 første ledd – forholdet til folkeretten	92
6.2.2.2	Generelt om vilkårene for rettighetserverv med grunnlag i utøvd bruk – noen fellestrekk	94
6.2.3	Krav om «rettslig interesse» i saker om reindriftsinterne rettsforhold	95
6.2.3.1	Forskrift om kommisjonen og utmærksdomstolen - § 5	95
6.2.3.2	Hovedtrekkene i tvisteloven § 1-3	96
6.2.3.3	Anvendelsen av kravet om «rettslig interesse» i de reindriftsinterne sakene	96
6.3	Anvendelsen av « <i>gjeldende nasjonal rett</i> » i saker om reindriftsinterne rettsforhold ..	97
6.3.1	Innledning	97
6.3.2	Hevd	98
6.3.2.1	Tidsvilkåret	98
6.3.2.2	Bruksvilkåret	98
6.3.2.3	Godtrovilkåret	99
6.3.2.4	Særlig om kravet til «fast tilstelling» i hevdsloven § 8 første ledd – generelt	101
6.3.2.5	Betydningen av at mange faste installasjoner i reindriften er satt opp etter statlig godkjenning...	102
6.3.3	Alders tids bruk	103
6.3.3.1	Innledning	103
6.3.3.2	Tidsvilkåret	104
6.3.3.3	Bruksvilkåret	105
6.3.3.4	Godtrovilkåret	106
6.3.3.5	Særlig om rettssuksessjon	108
6.3.4	Festnede rettsforhold/festnet bruk	109
6.3.5	Lokal (reindriftssamisk) sedvanerett	111
6.3.6	Erverv av fortrinnsrett eller eksklusiv rett i områder der bruksutøveren alt har en rett.....	112
6.3.6.1	Generelt om prinsippet om at bruken må «klart ha gått ut over» den retten bruksutøveren har.....	112
6.3.6.2	Anvendelsen av prinsippet i saker om reindriftsinterne rettsforhold	113
6.3.7	Avbrudd av ervervstiden – særlig om prinsippet i hevdsloven § 6 første ledd	115
6.3.8	Hvem kan erverve rettigheter med grunn- lag i langvarig bruk (rettighetsbærer)?	116
6.4	Beviskrav og bevisbyrde i reindriftsinterne saker	117
6.4.1	Beviskrav og bevisbyrde i sivile saker – generelt	117
6.4.2	Beviskrav og bevisbyrde i saker om rettig- hetserverv med grunnlag i langvarig bruk.....	117
6.4.3	Anvendelsen av bevisbyrdereglene i saker om reindriftsinterne rettsforhold	118

REINDRIFTSTERMER	120
------------------------	-----

LITTERATUR OG KILDER	123
----------------------------	-----

BIND 1
KAPITTEL 1-6

DEL I

BAKGRUNN

1. INNLEDNING

1.1 Kommisjonens rapport om interne rettsforhold i reindriften

Finnmarkskommisjonen avgir med dette sin delrapport om *reindriftsinterne rettsforhold* i felt 4 Karasjok. Feltet består av den grunnen i Karasjok kommune som Finnmarkseiendommen (FeFo) overtok fra Statskog SF 1. juli 2006 da kapittel 2 i lov 17. juni 2005 nr. 85 om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark (finnmarksloven) trådte i kraft, jf. §§ 29 første ledd og 49 første ledd. Karasjok kommune har et areal på 5453 km², hvorav vel 200 km² er ferskvann.¹ Kommisjonen har beregnet utstrekningen av den grunnen FeFo overtok fra Statskog SF i Karasjok til noe over 5360 km² eller vel 98,3 % av kommunens areal.² Se figur 1.1.

Kommisjonens første delrapport for feltet ble offentliggjort 11. desember 2019.³ Her behandlet kommisjonen 43 saker om mulige rettighetserverv der FeFo har partsstilling i kraft av å være hjemmelshaver til grunnen. I rapporten vurderte kommisjonen hvem som etter kommisjonens syn eier grunnen i feltet og hvilke bruksrettigheter som eksisterer der, jf. finnmarksloven § 33. Som ledd i vurderingen av hvilke bruksrettigheter som eksisterer i feltet, vurderte kommisjonen også om den alminnelige reindriftsretten som i dag er regulert i lov om reindrift 15. juli 2007 nr. 40 (reindriftsloven), har et selvstendig rettsgrunnlag, slik reindriftsloven § 4 forutsetter. Forutsetningen er i § 4 første og annet ledd uttrykt slik:⁴

«Den samiske befolkningen har på grunnlag av alders tids bruk rett til å utøve reindrift innenfor de delene av fylkene Finnmark, Troms, Nordland, Nord-Trøndelag, Sør-

Trøndelag og Hedmark hvor reindriftssamene fra gammelt av har utøvet reindrift (det samiske reinbeiteområdet).

Innenfor det samiske reinbeiteområdet skal det legges til grunn at det foreligger rett til reinbeite innenfor rammen av denne lov, med mindre annet følger av særlige rettsforhold.»

Til tross for at ordlyden i § 4 annet ledd kan tyde på det motsatte, er det unødvendig å påvise *et særlig rettsforhold* for at det ikke skal foreligge alminnelig reindriftsrett i det samiske reinbeiteområdet. Det er tilstrekkelig med «*sannsynlighetsovervekt for at reindriftsutøvernes bruk ikke har hatt et tilstrekkelig omfang til at arealet er lovlig reindriftsareal*». Er det først ervervet alminnelig reindriftsrett med grunnlag i alders tids bruk i et område som er lokalisert innenfor «*det samiske reinbeiteområdet*», vil retten dessuten ikke være begrenset til reinbeite, men som «*alminnelig regel*» medføre at reindriftsutøverne også har «*ervervet de tilknyttede rettighetene*» til trevirke, jakt, fangst og fiske og de øvrige beføyelsene som inngår i reindriftsretten slik denne i dag er regulert i gjeldende reindriftslovs kapittel 3.⁵

Med henvisning til den samiske reindriftenes århundrelange bruk av utmarka i Karasjok, og til at bruken har hatt stort omfang og utvilsomt vært utøvd på grunnlag av en oppfatning om at den var berettiget, trakk kommisjonen følgende konklusjon:⁶

«Det kan etter dette slås fast at det med grunnlag i alders tids bruk er etablert en alminnelig reindriftsrett til den grunnen i Karasjok som FeFo ved finnmarkslovens ikrafttreden 1. juli 2006 overtok fra Statskog SF. Rettens innhold er sammenfallende med det som er angitt i reindriftsloven §§ 19 til 26, jf. presumsjonen i reindriftsloven § 4 annet ledd. Den kan innenfor reindriftslovens rammer utøves uavhengig av hvem som er grunneier i de områdene reindriften foregår.»

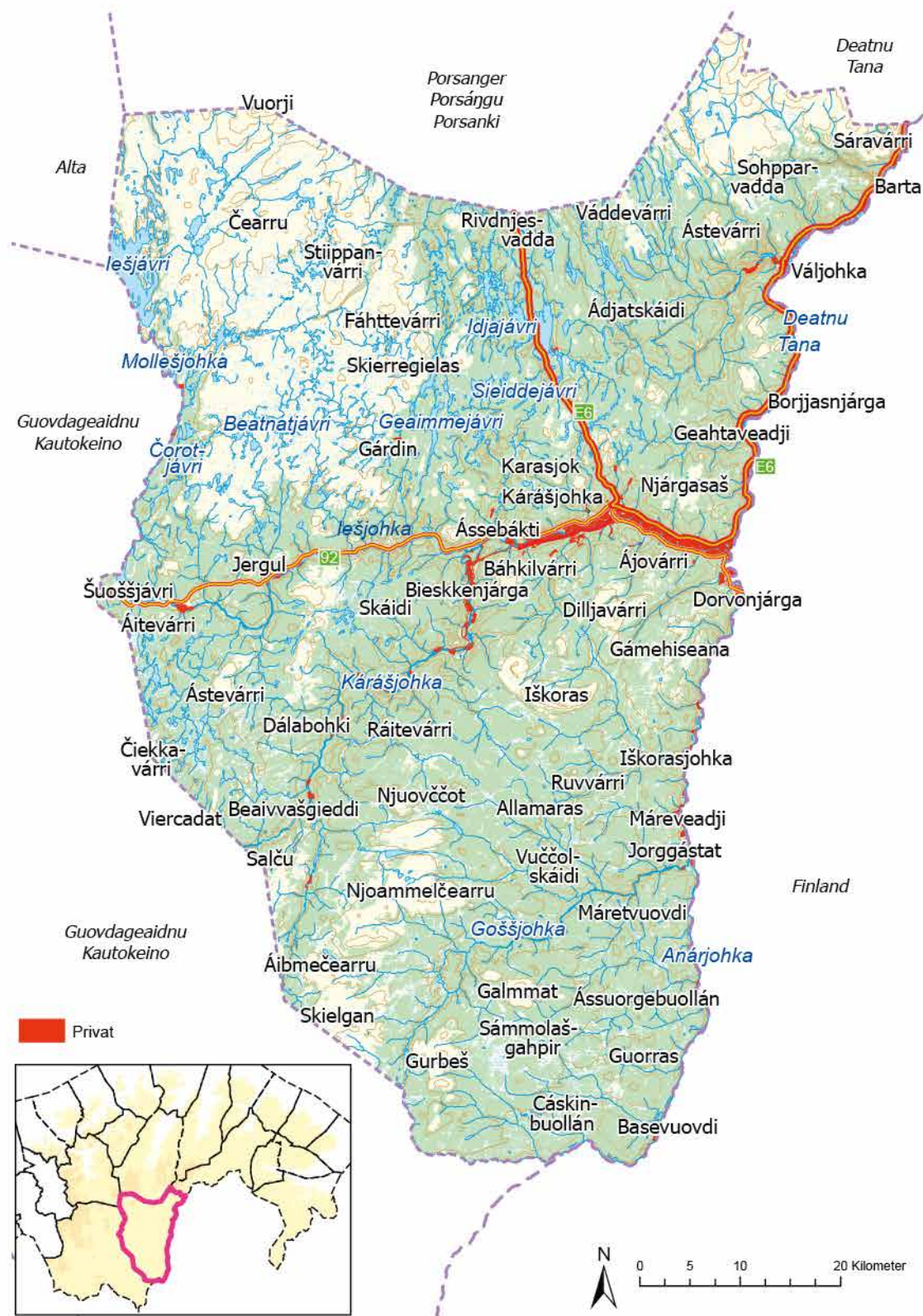
Konklusjonen gjelder forholdet mellom *den alminnelige reindriftsretten* slik den er regulert i reindriftsloven, og nåværende og eventuelle fremtidige eiere av den grunnen i Karasjok som FeFo overtok fra Statskog SF i 2006. Mer

1 <https://no.wikipedia.org/wiki/Karasjok>

2 Beregningen av det arealet i Karasjok FeFo overtok fra Statskog SF bygger på opplysninger tilgjengelig på Kartverkets nettsted www.seeiendom.no.

3 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4 Karasjok*, bind I og II, 2019.

4 Reindriftsloven er ikke endret som følge av at regionreformen trådte i kraft 1. januar 2020. Loven bruker derfor fortsatt de tidligere fylkesnavnene.

Figur 1.1

konkret innebærer konklusjonen at grunnen er beheftet med en alminnelig reindrifftsrett, såfremt det ikke dreier seg om innmark, men om arealer som etter reindrifftsloven § 19 kan anses som «*fjellet og annen utmarksstrekning*».

Imidlertid innebærer den siterte konklusjonen ingen stillingtagen til hvordan den alminnelige reindrifftsretten i Karasjok er *fordelt* mellom de reindrifftsutøverne og driftsfellesskapene/siidaene som har andel i den alminnelige retten. Dette spørsmålet er gjenstand for behandling i nærværende delrapport, der kommisjonen har mottatt 32 krav om reindrifftsinterne rettsforhold. Av de 32 mottatte kravene har kommisjonen realitetsbehandlet 27, mens fem av ulike grunn ikke er realitetsbehandlet, jf. punkt 1.2 og nedenfor i kapittel 5.

1.2 Kommisjonens mandat i saker om interne rettsforhold i reindriften

Det følger av finnmarksloven § 29 første ledd at kommisjonen på grunnlag av «*gjeldende nasjonal rett skal utrede bruks- og eierrettigheter til den grunnen som Finnmarkseiendommen overtar etter § 49*». Se også § 5 tredje ledd om at det for å fastslå «*omfanget og innholdet av de rettighetene som samer og andre har på grunnlag av hevd eller alders tids bruk eller på annet grunnlag*» opprettes en kommisjon som skal utrede rettigheter til land og vann i Finnmark og en særdomstol som skal avgjøre tvister om slike rettigheter.

Kommisjonens *geografiske mandat*område er i § 29 første ledd, jf. § 49 første ledd, avgrenset til den grunnen i Finnmark som Statskog SF frem til 1. juli 2006 hadde grunnbokshjemmel til eller eide uten å være hjemmelshaver, og som da ble overtatt av FeFo. Som nevnt i punkt 1.1, dreier det seg i Karasjok om rundt 98,3 % av kommunens areal. Denne avgrensningen gjelder også for kommisjonens utredning av reindrifftsinterne rettsforhold.

Slik reindrifftsloven § 4, jf. også § 5, definerer «*det samiske reinbeiteområdet*», er dette ikke nødvendigvis helt sammenfallende med kommisjonens geografiske mandatområde. Også privateid utmarksgrunn kan inngå i det samiske reinbeiteområdet slik dette i sin tid ble avgrenset.⁷ Kommisjonens utredning av reindrifftsinterne rettsforhold i Karasjok er imidlertid begrenset til den grunnen FeFo overtok 1. juli 2006, og omfatter ikke spørsmål om slike

rettsforhold på utmarksgrunn som var utmålt til private før dette tidspunktet. Det faller også utenfor mandatet å utrede slike spørsmål på utmarksgrunn i kommunalt eie og på grunn som var eid av andre statlige institusjoner enn Statskog, for eksempel Statsbygg eller Forsvaret.

Om kommisjonens *saklige mandat* uttaler Høyesterett i dommen om eiendomsretten til Stjernøya fra 2016 at det er «*på det rene at Finnmarkskommisjonens oppgave i henhold til § 29 utelukkende er å utrede bruks- og eierrettigheter til grunnen*».⁸

Uttalelsen kom som ledd i Høyesteretts behandling av spørsmålet om Utmarksdomstolen for Finnmark hadde kompetanse til å ta stilling til pengekrav (i form av tonnøre fra gruvevirksomhet) som var avledet av en mulig eiendomsrett til grunnen. Etter å ha gjennomgått finnmarkslovens forhistorie og forarbeider besvarte Høyesterett spørsmålet benektende.⁹ Det må etter dette legges til grunn at det også faller utenfor kommisjonens mandat å utrede andre avledede pengekrav, for eksempel krav om erstatning for inngrep i reinbeiteland eller andre pengekrav som er avledet av mulige bruksrettigheter til grunnen.

Om det rettslige grunnlaget for de rettighetene kommisjonen skal utrede, uttaler flertallet i Stortingets Justiskomite at kommisjonen «*primært [skal] utrede bruks- og eierrettigheter som er basert på langvarig og tradisjonell bruk*», men at mandatet ikke kan avgrenses til rettigheter som har et slikt grunnlag. Blant annet kan det tenkes rettighetsforhold basert på kontrakt som «*det vil være naturlig for kommisjonen å utrede*».¹⁰ Bruks- og eierrettigheter kan også bygge på andre forhold enn bruk, så som avtale eller arv. Det er derfor ingen motstrid mellom Høyesteretts uttalelse om at kommisjonen «*utelukkende*» skal utrede «*bruks- og eierrettigheter*» og komitéflertallets uttalelse om at mandatet ikke kan avgrenses til rettigheter som har grunnlag i bruk. Det er imidlertid klart at kommisjonens hovedoppgave er å utrede slike rettigheter.

Spørsmålet om den alminnelige reindrifftsretten på den grunnen FeFo har overtatt i Finnmark har grunnlag i alders tids bruk, er et spørsmål om hvilke bruksrettigheter som er etablert på denne grunnen, og er derfor omfattet av kommisjonens mandat. Det samme gjelder spørsmål om interne rettighetsforhold i reindriften, for eksempel om en siida med grunnlag i hevd har ervervet en særrett til reinbeite i en del av et reinbeitedistrikt på bekostning av andre siidaer som tilhører distriktet. Det er ingen betingelse for kommisjonens utredning av «*bruks- og eierrettigheter*» at det dreier seg om rettigheter vis á vis FeFo.

5 Rt. 2001 s. 769 (Selbu) på s. 788.

6 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4 Karasjok* Bind I, 2019 s. 215-216.

7 Avgrensningen av landets seks regionale reinbeiteområder, hvorav to (Øst-Finnmark og Vest-Finnmark) ligger i Finnmark, ble foretatt i 1935 med hjemmel i § 2 i den dagjeldende reindrifftsloven av 12. mai 1933 der det fremgikk at reindrift så vidt mulig bare skulle tillates i «*områder hvor flyttlapper har hatt reindrift fra gammel tid*».

8 HR-2016-2030-A avsnitt 62.

9 HR-2016-2030-A avsnitt 54-63.

10 Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 19-20.

Imidlertid slår § 5 i forskrift 16. mars 2007 nr. 277 om Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen for Finnmark fast at kommisjonen bare skal utrede «*interne rettighetsspørsmål innen reindriften om reindriftsrett og tilknyttede rettigheter dersom noen med rettslig interesse i en avklaring av spørsmålet krever det*». Kommisjonen skal ikke utrede slike spørsmål av eget tiltak, men bare dersom det fremsettes krav om dette fra noen som har «*rettslig interesse*» i å få kravet avgjort. Hva dette innebærer er utdypet i rapportens punkt 6.2.3.

I Justisdepartementets merknader til § 5 er bestemmelsen blant annet begrunnet med at behovet for en utredning av interne rettighetsspørsmål innen reindriften ikke er «*utløst av finnmarksloven*» eller av at FeFo i kraft av loven har overtatt den usolgte grunnen i Finnmark fra Statskog SF. Departementet viser også til at det er et ønske om å fordele reinbeitearealene i Finnmark på grunnlag av avtaler mellom de berørte utøverne. Om dette uttaler departementet:

«Videre pågår det for tiden et arbeid i regi av Reindriftsforvaltningen for å kartlegge beitebruken og gjennomgå distrikts- og områdegrenser i Finnmark. Siktemålet er å få fastsatt fordelingen av beitearealene gjennom frivillige avtaler mellom de ulike driftsgruppene og siidaene. Det vil være uheldig om kommisjonen av eget tiltak skulle gripe inn i denne prosessen på tvers av de berørte partenes eget ønske.»

1.3 Kommisjonens sammensetning

Om sammensetningen av kommisjonen fastsetter finnmarksloven § 29 annet ledd:

«Kongen oppnevner Finnmarkskommisjonens medlemmer. Finnmarkskommisjonen skal bestå av en leder og fire andre medlemmer. Lederen skal oppfylle de kravene som domstoloven stiller til høyesterettsdommere. To av de øvrige medlemmene skal oppfylle de kravene som stilles til tingrettsdommere. Minst to medlemmer skal være bosatt i eller på annen måte ha sterk tilknytning til Finnmark fylke.»

Finnmarksloven kapittel 5 regulerer Finnmarkskommisjonens mandat og arbeidsmåte, og trådte i kraft ved kongelig resolusjon 14. mars 2008. Kommisjonen hadde ved avgivelsen av delrapporten om reindriftsinterne forhold i felt 4 Karasjok følgende sammensetning:

Jon Gauslaa (leder)
Ole Henrik Magga
Veronica Andersen

John Bernhard Henriksen
Ingrid Aamodt

Gauslaa og Magga ble oppnevnt 14. mars 2008, og Andersen 11. november 2014. Hun erstattet Kjell Næss som var medlem fra 14. mars 2008 til 31. desember 2013. Henriksen ble oppnevnt som erstatter for Anne Marit Pedersen 20. oktober 2015, etter at hun hadde vært medlem fra 14. mars 2008 til 31. desember 2014. Aamodt ble oppnevnt med virkning fra 1. september 2021 og erstattet Hilde Heggelund som var medlem fra 14. mars 2008 til 31. august 2021.

1.4 Oversikt over rapportens innhold

Delrapporten har to hoveddeler. Del I er en bakgrunnsdel, som i tillegg til det innledende kapittel 1, i kapittel 2 redegjør for saksgangen i behandlingen av de sakene i feltet som gjelder interne rettighetsforhold i reindriften. Kapittel 3 redegjør for ulike historiske utviklingstrekk når det gjelder reindriften i Karasjok, mens det i kapittel 4 er redegjort for hovedtrekkene i reindriftslovgivningen og reindriftsforvaltningen. Kapittel 5 gir en oversikt over de spørsmålene om reindriftsdriftsinterne rettsforhold som er reist for kommisjonen.

De generelle rettslige utgangspunktene for vurderingen av disse forholdene er omtalt i rapportens kapittel 6. Her redegjøres det blant annet for hvilke prinsipper kommisjonen har bygget sine vurderinger på, med særlig fokus på anvendelsen av gjeldende nasjonal rett om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk på interne rettsforhold i reindriften. I kapittelet er det også redegjort for rettsvirkningene av kommisjonens konklusjoner i disse sakene.

Kommisjonens konkrete vurderinger er inntatt i rapportens del II. Kapittel 7 redegjør for en del fellesspørsmål og gir en oversikt over oppbyggingen av denne delen av rapporten. I kapitlene 8 til 37 følger den nærmere behandlingen av de 30 sakene om interne rettsforhold i reindriften som er reist for kommisjonen av aktører med rettslig interesse. Antall saker (30) er noe større enn antall realitetsbehandlede saker (27) fordi tre av sakene dels gjelder vår og/eller høstbeiteområder og dels vinterbeiteområder for de respektive kravsfremsetterne, og det av ulike grunner er ansett hensiktsmessig å behandle de ulike delene av de aktuelle kravene atskilt fra hverandre. Se også nedenfor i punkt 7.3.1.

Kommisjonens rapport er enstemmig. Det skriftlige grunnlagsmaterialet konklusjonene er bygget på, fremgår av den avsluttende litteraturlisten. Se også rapportens fotnoter og øvrige kildehenvisninger, der det blant annet fremgår hvilke muntlige kilder som er trukket inn i kommisjonens vurderinger.

2. SAKENS BEHANDLING

2.1 Sakens behandling for kommisjonen

2.1.1 Feltutlysning, kunngjøring og informasjonsmøter

Finnmarkskommisjonen fastsetter etter finnmarksloven § 30 selv felt for utredningsarbeidet og bestemmer rekkefølgen i behandlingen av feltene. I bestemmelsens første ledd heter det:

«Ved avgjørelsen skal det bl.a. legges vekt på hensynet til en naturlig og hensiktsmessig avgrensning av feltet når det gjelder utstrekning og rettslig og historisk sammenheng samt på behovet for avklaring av rettsforholdene».

Kommisjonen besluttet i møte 5.– 6. oktober 2010 å utlyse Karasjok som felt 4. Om kunngjøringen av nye utredningsfelt bestemmer finnmarksloven § 31 første ledd:

«Utredningsarbeidet for et felt skal kunngjøres med oppfordring til mulige rettighetshavere om å melde seg. Kunngjøringen foretas i Norsk lysingsblad, i en avis som er alminnelig lest på stedet og lokalt på annen hensiktsmessig måte».

Kommisjonen publiserte sin kunngjøring om felt 4 (på norsk og samisk) på kommisjonens nettside (www.finnmarkskommisjonen.no) og i Norsk lysningsblad, Finnmark Dagblad, Sárgat og Ávvir 25. januar 2011. Kunngjøringen hadde følgende ordlyd:

KUNNGJØRING AV UTREDNINGSFELT - KARASJOK

Finnmarkskommisjonen ble oppnevnt våren 2008 med hjemmel i finnmarksloven 17. juni 2005 nr. 85. Kommisjonen skal kartlegge eksisterende bruks- og eierrettigheter til Finnmarkseiendommens grunn som folk i Finnmark har ervervet med grunnlag i langvarig bruk (hevd, alders tids bruk eller på annet grunnlag), som per i dag ikke er formelt rettslig anerkjent.

Kommisjonen skal etter finnmarksloven § 30 fastsette felt for kartleggingsarbeidet, og kartlegge rettighets-

forholdene innenfor hvert felt uavhengig av om noen har krevd å få anerkjent rettigheter. Etter § 31 skal kommisjonen kunngjøre at den starter kartleggingen i et felt med oppfordring til mulige rettighetshavere om å melde seg. Med dette kunngjør kommisjonen at kartleggingen starter i:

Felt 4 – KARASJOK

Rettighetskartleggingen vil omfatte all grunn i Karasjok kommune som Finnmarkseiendommen overtok fra Statskog Finnmark ved finnmarkslovens ikrafttredelse 1. juli 2006, herunder også grunn som Finnmarkseiendommen etter denne datoen har disponert over.

Mulige rettighetshavere i felt 4 Karasjok anmodes her- ved om å melde fra til:

Finnmarkskommisjonen

P.b. 24, 9846 Tana

Besøksadresse: Diggevisti – Tinghuset, 9845 Tana

E-post: finnmarkskommisjonen@domstol.no

Mer informasjon gis av kommisjonens sekretariat; tlf 78 92 64 40, finnmarkskommisjonen@domstol.no. Se også www.finnmarkskommisjonen.no, hvor skjema for melding om mulige rettigheter kan lastes ned.

Etter finnmarksloven § 31 annet ledd plikter kommisjonen i tillegg til å kunngjøre feltutlysningen, å varsle «reindriftsorganisasjoner og andre representanter for brukerinteresser i det aktuelle feltet, samt Sametinget, Finnmark fylkesting, Finnmarkseiendommen og berørte kommuner». Ved brev 24. januar 2011 fikk følgende institusjoner og foreninger særskilt varsel:

Anárjogaleagi biras
Báhkiljohka fritidsforening
Beskenjárg gilisearvi/grendelag
Dálabogi guovlu
Finnmarkseiendommen (FeFo)
Finnmark Bondelag
Finnmark fylkesting
Finnmark Sau og Geit

Finnmark Bonde- og småbrukarlag
 Forum for Natur og Friluftsliv (FNF), Finnmark
 Gárdin/Ravnastua
 Iešjávri og omegn utmarkslag
 Karasjok Bondelag
 Karasjok elgjegerforening
 Karasjok flyttsamelag
 Kárášjoga giella – Karasjok kommune
 Karasjok historielag
 Karasjok jeger- og fiskeforening
 Norges Jeger og Fiskeforbund (NJFF), Finnmark
 Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi/Norske Reindrift-
 samers Landsforbund
 Nuorta-Finnmárkku boazodoallohállddahus
 Rájá Gilisearvi
 Rávdojohka grendelag
 Reinbeitedistrikt 14A Spierrttagáisa
 Reinbeitedistrikt 13 Siskkit Čorgaš ja Lágesduottar
 Reinbeitedistrikt 14 Spierrttanjárga
 Reinbeitedistrikt 16 Karasjok vest/Kárášjoga oarjejohtolat
 Reinbeitedistrikt 17 Karasjok øst/Kárášjoga nuortajohtolat
 Sámediggi – Sametinget
 Válgjoga biras

Kommisjonen har orientert generelt om mandat og arbeidsmåte på åpne informasjonsmøter i Karasjok 15. mars 2011 og 6. juni 2016. Kommisjonens ansvar for å utrede reindriftsinterne rettsforhold var temaet på informasjonsmøter med siidaene i Reinbeitedistrikt 13, 14, 14A og 17 (Karasjok øst) 25. mars 2014, og med siidaene i distrikt 16 (Karasjok vest) 26. mars 2014.

I februar 2016 opplyste kommisjonen på nettsiden og i andre informasjonskanaler om at eventuelle rettighetskrav i Karasjok-feltet bør oversendes så snart som praktisk mulig, men uten at det ble satt noen frist. I juni 2017 orienterte kommisjonen på nettsiden om at kravene måtte være oversendt innen 8. august 2017. Kommisjon ga også slik informasjon 20. juni og 1. august 2017 ved at følgende annonsetekst ble publisert i Finnmark Dagblad, Ságat og Ávvir:

8. august 2017 - frist for å fremme rettighetsmelding i felt 4 Karasjok

Finnmarkskommisjonen er i ferd med å avslutte sitt utredningsarbeid i felt 4 Karasjok. De som ønsker å få utredet bruks- og/eller eierrettigheter i feltet må sende inn rettighetsmelding innen 8. august 2017.

Mottatte rettighetsmeldinger, tilleggsinformasjon og eventuelle merknader til meldingene, legges fortløpende ut på vår nettside. Kommisjonens siste høringsmøte i feltet gjennomføres 22.-23. august 2017 i Karasjok.

Mer informasjon: www.finnmarkskommisjonen.no, epost: finnmarkskommisjonen@domstol.no, tlf. 78926440.

Finnmarksloven § 30 annet ledd åpner for at grensene for et felt kan justeres etter feltutlysningen dersom dette anses nødvendig for å «*skape en naturlig og hensiktsmessig avgrensning*». Kommisjonen har benyttet hjemmelen til å utvide Karasjok-feltet med et areal som samlet omfatter vel 4 dekar i Kautokeino kommune. Feltutvidelsen gjelder tre saker om eiendomsrett til tomter med umiddelbart nærliggende områder, der det i relativt lang tid har vært oppført byggverk.¹

2.1.2 Sakkyndige utredninger

Finnmarksloven § 32 første ledd åpner for at kommisjonen kan «*innhente forklaringer, dokumenter og annet materiale, samt foreta undersøkelser og utredninger m.m. om faktiske og rettslige forhold som kan være av betydning for kommisjonens konklusjoner*».

Kommisjonen utlyste 25. januar 2011 en anbudskonkurranse i samsvar med regelverket for offentlige anskaffelser. Frist for å levere anbud var 21. mars 2011. I konkurransegrunnlagets bilag A punkt 3 stilte kommisjonen følgende krav til utredningen:

«Det bes om en beskrivende fremstilling av ulike gruppers (jordbrukere, reindriftsutøvere, kombinasjonsbrukere, fastboende bygdebefolkning, fritidsbrukere/allmennhet, eventuelt andre) bruk av grunn og naturressurser i de ulike feltene. Brukens innhold, omfang og varighet må beskrives. Det er viktig både å fokusere på tidligere tiders bruk og på dagens bruk. De rettsoppfatningene som har gjort – og gjør – seg gjeldende når det gjelder bruken, beskrives.

Med rettsoppfatninger menes i nærværende sammenheng de ulike gruppenes og informantenes oppfatninger om brukens rettmessighet, og ikke deres oppfatninger om hvordan rettstilstanden bør være. Utredningen må ha fokus på både kvinners og menns bruk av utmarka.

Det vil også ha interesse å få belyst hvordan bruk og rettsoppfatninger har utviklet seg over tid, og herunder hvordan statlige reguleringer av bruken av grunn og naturressurser fra og med Kgl. res. 27. mai 1775 angaaende Jorddelingen i Finnmarken samt Bopladses Udvisning og Skyldlægning sammesteds og frem mot våre dager, har blitt mottatt av den berørte lokalbefolkningen og av andre aktuelle brukergrupper.

¹ Se Finnmarkskommisjonen *Rapport felt 4 Karasjok*, 2019, Bind 1 s. 15-16 og Bind 2 s. 265-271, 306-309 og 334-336.

Både argumenter som kan anføres for og argumenter som kan anføres mot en bestemt konklusjon på spørsmålet om mulige rettsdannelser bør komme frem, i den grad slike argumenter kan trekkes ut av det materialet som undersøkes. Imidlertid må det avgrenses mot vurderinger av hvilke tingsrettslige posisjoner den utøvde bruken og de foreliggende rettsoppfatningene eventuelt måtte kvalifisere for. Dette er forhold som det ligger til kommisjonen å ta stilling til.

Det forutsettes at både skriftlige og muntlige kilder benyttes i utredningsarbeidet. Det må fremgå hvilken metode som er benyttet i arbeidet, og det stilles herunder krav om at kildegrunnlaget (kildehenvisningene) fremkommer i utredningen.»

Kommisjonen mottok tilbud fra Norsk Institutt for Kulturminneforskning (NIKU). Etter forhandlinger og revidert tilbud innlevert 25. april 2011, inngikk partene kontrakt 6. mai 2011. Utredningen tar også for seg bruk og rettsoppfatninger i reindriften, og er utarbeidet av NIKU i samarbeid med Northern Research Institute (NORUT), Sámi Ealáhusja Guorahallanguovddáš/Samisk Nærings- og Utrednings-senter (SEG) og Universitetet i Tromsø (UiT). Den ble ferdigstilt 25. april 2013 og er publisert på kommisjonens nettside.

Ved oppstarten av arbeidet i feltet besluttet kommisjonen også å innhente en generell sakkyndig utredning om interne rettighetsspørsmål i reindriften i Finnmark. Etter utlysning ble JBH Consultants v/John Bernhard Henriksen engasjert. Utredningen ble ferdigstilt 23. mars 2011. I januar 2017 engasjerte kommisjonen professor Kirsti Strøm Bull for å utarbeide en sakkyndig utredning om generelle rettslige problemstillinger i saker om interne rettsforhold i reindriften. Arbeidet var fullført 29. januar 2018. Begge utredningene er publisert på kommisjonens nettside.

For øvrig er det i regi av kommisjonen utarbeidet sakkyndige utredninger, blant annet om allmenhetens bruk av utmarka i Finnmark og om utviklingen av den såkalte jordsalgslovgivningen i fylket fra 1775 til 1965. Disse utredningene har en generell innretning, og inneholder i liten grad informasjon av betydning for kommisjonens utredning av saker om reindriftsinterne rettsforhold.²

2.1.3 Interesserepresentanter

Kommisjonen oppnevnte i møte 16.–18. april 2012 (sak 21/12) to interesserepresentanter for reindriften i feltet, én fra vestre beitesone og én fra østre beitesone, og én

representant for henholdsvis jordbruk, fastboende utmarksbrukere og friluftsliv for å følge kommisjonens arbeid, jf. finnmarksloven § 32 tredje ledd. Kommisjonen inviterte organisasjoner og sammenslutninger innen aktuelle brukergrupper til å foreslå minst to representanter hver, en kvinne og en mann, og oppnevnte representantene på grunnlag av de mottatte forslagene. Ved avgivelsen av delrapporten om reindriftsinterne rettsforhold i Karasjok var følgende personer interesserepresentanter:

Nils Aslak Boine (jordbruk)
Aslak Mathis N. Eira (reindrift)
Mathis Nilsen Eira (reindrift)
Laila Somby Sandvik (fastboende utmarksbrukere)
John Aslak Johansen (friluftsliv)

Mathis Nilsen Eira ble oppnevnt 24. juni 2014 (sak 34/14) etter at den først oppnevnte representanten, Berit Anne Guttorm, hadde bedt om fritak våren 2014. Før oppnevningen av Eira innhentet kommisjonen forslag fra aktuelle organisasjoner og sammenslutninger innen reindriften.

Flertallet i Stortingets Justiskomitee betegner ordningen med interesserepresentanter som et rettshjelpstiltak, og som et alternativ til at partene opptre for kommisjonen med egen advokat.³ Fordi representantene har kunnet følge kommisjonens arbeid og komme med innspill til sakkyndige utredninger og annet fremlagt materiale, har de også bidratt til saksopplysningen. De har også deltatt i planleggingen av og foreslått informanter til kommisjonens høringsmøter.

Kommisjonens første møte med interesserepresentantene fant sted 12. februar 2013 i Karasjok. De var til stede da den sakkyndige utredningen ble lagt frem for kommisjonen 4. mars 2013, og har gitt muntlige og skriftlige kommentarer til utredningen. Senere har kommisjonen hatt møter med interesserepresentantene blant annet 25. mars 2014, 14. oktober 2015 og 1. mars 2016. Kommisjonens sekretariat hadde 20. november 2014 et møte med interesserepresentantene for å forberede prosessen med åpne høringsmøter i feltet. Interesserepresentantene har hatt en viktig rolle ved gjennomføringen av disse møtene. Se nedenfor i punkt 2.1.4.

Interesserepresentantene har også deltatt på de to informasjonsmøtene kommisjonen har hatt med reindriften 25. og 26. mars 2014, og på det generelle informasjonsmøtet 6. juni 2016. De deltok også på kommisjonens besiktigelse av deler av Karasjokdalen og Anárjohkdalen 14. oktober 2015. Reindriften to interesserepresentanter, Aslak Mathis N. Eira

² Se ellers Finnmarkskommisjonen, *Rapport Felt 4 Karasjok*, Bind 1, 2019 s. 16.

³ Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 20.

og Mathis Nilsen Eira var også med på kommisjonens områdebesiktigelse 11. mai 2017, jf. punkt 2.1.5.

2.1.4 Høringsmøter

Kommisjonen avholdt fra 13. til 17. februar 2017 et åpent høringsmøte i Karasjok der temaet var de reindriftsinterne rettighetskravene i feltet. I forkant av høringsmøtet hadde kommisjonen delt feltet inn i 17 tvisteområder med sikte på å behandle saker knyttet til samme geografiske område mest mulig samlet. På møtetidspunktet hadde kommisjonen mottatt 27 reindriftsinterne krav i Karasjok. 23 av disse ble behandlet på møtet, mens fire kravsfremsettere ikke møtte. Til sammen avga 32 personer forklaring, og ofte flere ganger fordi en del krav berører mer enn ett tvisteområde. Kravsfremsetterne redegjorde for sine krav og besvarte kommisjonens spørsmål. Også interesserepresentantene og andre kravsfremsettere kunne kommentere og stille spørsmål.

I perioden fra februar 2017 til utløpet av kravfristen 8. august 2017 mottok kommisjonen ytterligere tre krav om interne rettsforhold i reindriften. Ett av disse ble behandlet på høringsmøtet 22. og 23. august 2017, mens de to andre kravsfremsetterne ikke kunne møte. Kommisjonen har imidlertid kontaktet disse og andre kravsfremsettere som ikke har kunnet delta på høringsmøtene med ulike spørsmål knyttet til deres krav.

For øvrig avholdt kommisjonen 15. oktober 2015 et innledende høringsmøte for feltet med sikte på å belyse bruk og rettsoppfatninger generelt, og i 2016 høringsmøter for Anárjohkdalen (1. og 2. mars), Karasjokdalen (7. og 8. juni), Iešjohkadalen (23. og 24. august) og Tanadalen og områdene rundt Karasjok tettsted, samt saker som gjelder hele eller store deler av feltet (11. og 12. oktober). Disse møtene fokuserte dels på generell bruk av de ulike områdene, og dels på saker der FeFo har partsstilling. Til sammen avga 80 personer forklaring.⁴

2.1.5 Besiktigelser

Kommisjonen foretok 11. mai 2017 en områdebesiktigelse med helikopter. Besiktigelsen startet ved Rávdojohka like nord for kirkestedet, og dekket først den østre delen av Karasjok etter ruten Vájamohkenjárga–Iškoras – Galmmat – Cáskin – Basevuovdi, og deretter nordover mot Guorras – Goššjohka – Rávnnaluhppu–Njárgasaš – Válgjohka – Sohpparvađđa – Divrejavri. I den vestre delen fulgte helikopteret ruten Gásadatjavri – Iešjavri – Mollešjohka – Šuoššjavri – Ástevárri – Čiekkavárri – Beavvašgieddi –

Skielgan – Gurbeš – Njoammelčearru – Dálabohki – Jergul – Gárdin/Ravnastua – Jalgesvađđa – Rávdojohka. Hensikten med besiktigelsen var i første rekke å få et overblikk over de områdene i feltet som er gjenstand for krav om interne rettsforhold i reindriften.

Kommisjonen gjennomførte 14. oktober 2015 en besiktigelse av deler av Karasjokdalen og Anárjohkdalen. Her deltok kommisjonen og interesserepresentantene, men ingen parter.

2.1.6 Annet

I tillegg til å bidra til at det er utarbeidet ulike eksterne sakkyndige utredninger, har kommisjonen og sekretariatet gjennomgått en lang rekke skriftlige kilder i ulike arkiver, samt lokalhistorisk og annen relevant litteratur. Dette har gitt grunnlag for utarbeidelse av ulike interne utredninger og notater, som utgjør en del av bakgrunnen for kommisjonens vurderinger av de spørsmålene som er behandlet i delrapporten om interne rettighetsforhold i reindriften.

Som ledd i arbeidet med delrapporten har sekretariatet videre intervjuet til sammen 48 personer i forbindelse med de sakene som er reist for kommisjonen om reindriftsinterne rettsforhold. Disse intervjuene kommer i tillegg til de 27 intervjuene sekretariatet for øvrig har gjort med eldre personer i Karasjok om rettsoppfatninger og bruk av grunn og naturressurser.

Kommisjonen engasjerte høsten 2013 John Bernhard Henriksen for å innhente ytterligere informasjon om de inntil da mottatte kravene om reindriftsinterne rettsforhold, og for å konkretisere de rettslige problemstillingene kravene reiser. Hans arbeidet ble ferdigstilt i september 2015.

Når det ellers gjelder arbeidet med saksopplysningen og hvilken informasjon som er innhentet, viser kommisjonen til det som er sagt om dette i rapportens kapittel 8 til 37 der de ulike rettighetskravene og de rettsspørsmålene disse reiser er nærmere vurdert.

2.2 Sakens videre behandling

Det fremgår av finnmarksloven § 38 første ledd at eventuelle tvister som oppstår i etterkant av kommisjonens utredning av et felt må reises ved skriftlig stevning til Utmarksdomstolen for Finnmark senest 18 måneder etter at kommisjonens rapport ble avgitt. Det vil når det gjelder de reindriftsinterne rettsforholdene i Karasjok si innen 1. juni 2024.

Ifølge § 38 annet ledd skal utmarksdomstolen i tilfeller der 18-månedersfristen er utløpt likevel behandle saker som er reist før domstolen har avsluttet sin behandling av saker i vedkommende felt, men bare dersom dette kan skje «uten

⁴ Se nærmere Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4 Karasjok*, Bind 1, 2019, s. 17-18.

vesentlig forsinkelse» for utmarksdomstolens saksavvikling og domstolen finner at saken er egnet for behandling.

Kommisjonens konklusjoner har ikke rettskraft, og er derfor ikke rettslig bindende for partene.⁵ Utmarksdomstolen er dermed ingen ankeinstans over kommisjonens konklusjoner, men en særdomstol som i første instans behandler rettighetsspørsmål som oppstår etter at kommisjonen har uttredet et felt.⁶ Utmarksdomstolens avgjørelser kan påankes direkte til Høyesterett, jf. finnmarksloven § 42, men dersom dette ikke skjer, eller Høyesterett avviser å realitetsbehandle anken, er utmarksdomstolens avgjørelser på vanlig måte rettslig bindende for sakens parter.

Adgangen til å reise sak for utmarksdomstolen ligger etter alminnelige prosessregler til sakens parter, og andre med rettslig interesse i å få prøvd kommisjonens konklusjoner. Dette følger av at finnmarksloven § 46 gir reglene i lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) anvendelse «*så langt de passer*» for utmarksdomstolens virksomhet.

Enkeltpersoner og grupper som har fått sine rettighetskrav realitetsbehandlet av kommisjonen, vil alltid ha stilling som part. Det samme gjelder andre – i første rekke kollektive enheter – som kommisjonen har vurdert rettsstillingen til uten at de uttrykkelig har fremsatt krav.

Som hjemmelshaver til den grunnen som har vært gjenstand for rettighetskartlegging, vil FeFo være part i de sakene kommisjonen har behandlet om erverv av eier- eller bruksrettigheter på den grunnen FeFo har overtatt fra Statskog SF.⁷ Spørsmålet i de reindriftsinterne sakene er imidlertid ikke om det er ervervet alminnelig reindriftsrett på denne grunnen, men gjelder den *interne fordelingen* av reindriftsretten mellom de som i utgangspunktet har andel i retten. Dette gjør at FeFo ikke har partsstilling i de reindriftsinterne sakene. Det skal også mye til for at FeFo vil bli så sterkt berørt av kommisjonens konklusjoner i interne reindriftsaker at man vil ha rettslig interesse i å få prøvd konklusjonene for utmarksdomstolen.

I sakene om reindriftsinterne rettsforhold vil etter dette de personene og driftsfellesskapene (siidaene) som har fremmet saken for kommisjonen, kunne reise sak for utmarksdomstolen. Også andre som driver reindrift i det aktuelle området vil ha rettslig interesse i å få prøvd kommisjonens konklusjoner, og kunne bringe disse inn for utmarksdomstolen. Dette gjelder uavhengig av om utøverne eller siidaene selv har fremmet rettighetskrav for kommisjonen.

Fordi kommisjonens konklusjoner ikke har rettskraft, og utmarksdomstolen ikke er en ankeinstans, men en særdomstol som behandler saker i første instans, kan et initiativ til saksanlegg både komme fra parter som kommisjonen har gitt medhold, og fra parter som kommisjonen ikke har gitt medhold. Et slikt initiativ kan også komme fra andre aktører med rettslig interesse som er uenige i kommisjonens konklusjon. De partene som har fått medhold kan reise sak for utmarksdomstolen for å få stadfestet kommisjonens konklusjoner ved rettskraftig dom. De som ikke har fått medhold eller for øvrig er uenige i konklusjonene, kan reise sak for å få en rettskraftig avgjørelse som samsvarer med deres syn på rettighetsforholdene.

Finnmarksloven § 35 åpner for at parter som «*ikke er enig i kommisjonens konklusjoner, eller som trenger bistand til å få konklusjonene nedfelt i bindende avtale*» kan be kommisjonen om å mekle. Partenes rett til å be om mekling faller bort ved utløpet av den ordinære søksmålsfristen på 18 måneder. Sak kan anlegges for utmarksdomstolen også uten at partene først har forsøkt mekling, og § 35 ikke er til hinder for at de i stedet benytter andre meklingsordninger.⁸

Etter finnmarksloven § 36 tredje ledd kan «*saker som hører under utmarksdomstolen*» ikke bringes inn for de alminnelige domstolene eller jordskifteretten. Utmarksdomstolen har derfor som utgangspunkt eksklusiv kompetanse innenfor sitt saksfelt.⁹ Dette gjelder også i saker om interne rettsforhold i reindriften. Saker som utmarksdomstolen har avvist etter finnmarksloven § 39 fordi de er ansett som uegnet for behandling, kan imidlertid bringes inn for de nevnte instansene. Det samme gjelder saker dersom søksmålsfristen på 18 måneder i § 38 første ledd er utløpt og utmarksdomstolen ikke har tatt saken til behandling etter særregelen i § 38 annet ledd.

Uttrykket «*saker som hører under utmarksdomstolen*» omfatter saker kommisjonen har uttredet i sin rapport, men ikke saker kommisjonen ikke har uttredet. Utmarksdomstolen skal behandle «*tvister om rettigheter som oppstår etter at kommisjonen har uttredet et felt*», og «*ta utgangspunkt i*» kommisjonens rapport, jf. finnmarksloven §§ 36 første ledd og 41 første ledd.¹⁰ Dens kompetanse vil derfor bero på hva kommisjonen har uttredet. Se også Justisdepartementets merknader til § 5 i forskrift 16. mars 2007 nr. 277 der det er uttalt at domstolen «*bare skal behandle tvister om*

⁸ Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 22.

⁹ Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 22 (komitéflertallets merknader til finnmarksloven § 36 tredje ledd).

¹⁰ Se utmarksdomstolens avvisningskjennelse 14. januar 2015 (UTMA-2014-164247), samt domstolens avgjørelse 20. august 2015 av spørsmålet om dens saklige kompetanse – delvis avvisning av søksmålet, krav om festeavgift og tonnøre (UTMA-2014-162528-3 og UTMA-2014-164564). Se også HR-2016-2030-A (Stjernøy) premiss 54-63.

⁵ Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 21 (merknader fra flertallet i Justiskomiteen til finnmarksloven § 33).

⁶ Se f.eks. utmarksdomstolens kjennelse 19. desember 2014 (UTMA-2014-164427-1) s. 5 og 7.

⁷ Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 21.

rettighetsspørsmål som kommisjonen har utredet i rapporten for vedkommende felt».

Saker om interne rettsforhold i reindriften i Karasjok som kommisjonen ikke har utredet kan følgelig ikke reises for utmarksdomstolen. Slike saker kan imidlertid reises for de alminnelige domstolene både før og etter at fristen for å bringe saken inn for utmarksdomstolen er utløpt.

Finnmarkseiendommen har som nevnt over, ikke partsstilling i de reindriftsinterne sakene og har derfor ingen alminnelige partsforpliktelser ved en eventuell videre rettslig behandling av kommisjonens konklusjoner i disse sakene. Dette innebærer blant annet at de særlige forpliktelsene FeFo har etter finnmarksloven § 34 om blant annet «*uten ugrunnet opphold*» å ta stilling til kommisjonens konklusjoner, og å «*gi skriftlig uttrykk for*» sin eventuelle tilslutning til konklusjonene, ikke får anvendelse i saker om reindriftsinterne rettsforhold.

3. REINDRIFTEN I KARASJOK – HISTORISKE UTVIKLINGSTREKK

3.1 Innledning

Reindriften i Karasjok har gjennom hele sin historie vært i endring blant annet når det gjelder flokkstørrelse, reintall, flyttemønster og antall siidaer. *Reindriftssiidaer* er sammenlutninger av husholdsenheter som samarbeider om gjeting og tilsyn med flokken.¹ De er en videreføring av de eldre jakt- og fangstsiidaene. I norsk og svensk har termen «*by*» blitt benyttet for den samiske termen «*siida*». De eldre jakt- og fangstsiidaene har blitt betegnet som «*finnebyer*» eller «*lappebyer*», og reindriftssiidaer har blitt betegnet som «*reinbyer*».

Mange av de eldre jakt- og fangstsiidaene har dannet utgangspunkt for senere kirkesogn og kommuner, jf. figur 3.1.² Grensene mellom disse har til dels også vært beitegrenser i reindriften. Dannelsen av reindriftssiidaer erstattet derfor ikke de eldre siidaene som organisatoriske enheter for reindriften, men kom i tillegg. Antallet reindriftssiidaer i Finnmark er i dag langt høyere enn antallet eldre jakt- og fangstsiidaer. På 1800- og 1900-tallet har vintersiidaene i Karasjok gjerne bestått av to til tre familier, og antallet siidaer tilhørende kommunen har i perioden frem til rundt 1960 vært i størrelsesorden 15–30.

Reindriften i Finnmark bruker arealer både i innlandet og i kystområdene. Reindriften i Karasjok har sin opprinnelse i en sammensmelting mellom reindriften i Ávjovárri (Karasjok), og henholdsvis Porsanger, Kvalsund og Alta. Det har også funnet sted en gradvis forskyvning østover i Karasjok-reindriften ved endringer i grensen mot Kautokeino og ved endringer i sommerbeitebruken og tilpasninger etter stengingen av den norsk-finske grensen for reindrift i 1852. Utviklingen kjennetegnes også av tilpasninger til mekaniseringen og de samfunnsendringene som ellers har funnet sted, særlig de siste 50–60 årene.

Ávjovárri lappeby lå under svensk jurisdiksjon fra midten av 1500-tallet og frem til grensetraktaten mellom Danmark-Norge og Sverige av 1751 og var et eget tinglag i Torne lappmark. Tinget var en årlig samling for blant annet skatteinnkreving og rettsaker. Grensetraktaten innebar at Ávjovárri lappeby ble en del av Norge. Etter overgangen fra svensk til norsk administrasjon i 1751, ble ikke lenger betegnelsen «*Afjuvarre* (Ávjovárri) *lappeby*» benyttet i offisielle norske dokumenter, og betegnelsen «*Afjuvarre distrikt*» overtok. Da Karasjok fikk egen kirke i 1807 ble Ávjovárri eget kirkesogn under Kistrand (Porsanger) prestegjeld, og betegnelsen «*sogn*» erstattet betegnelsen «*distrikt*».

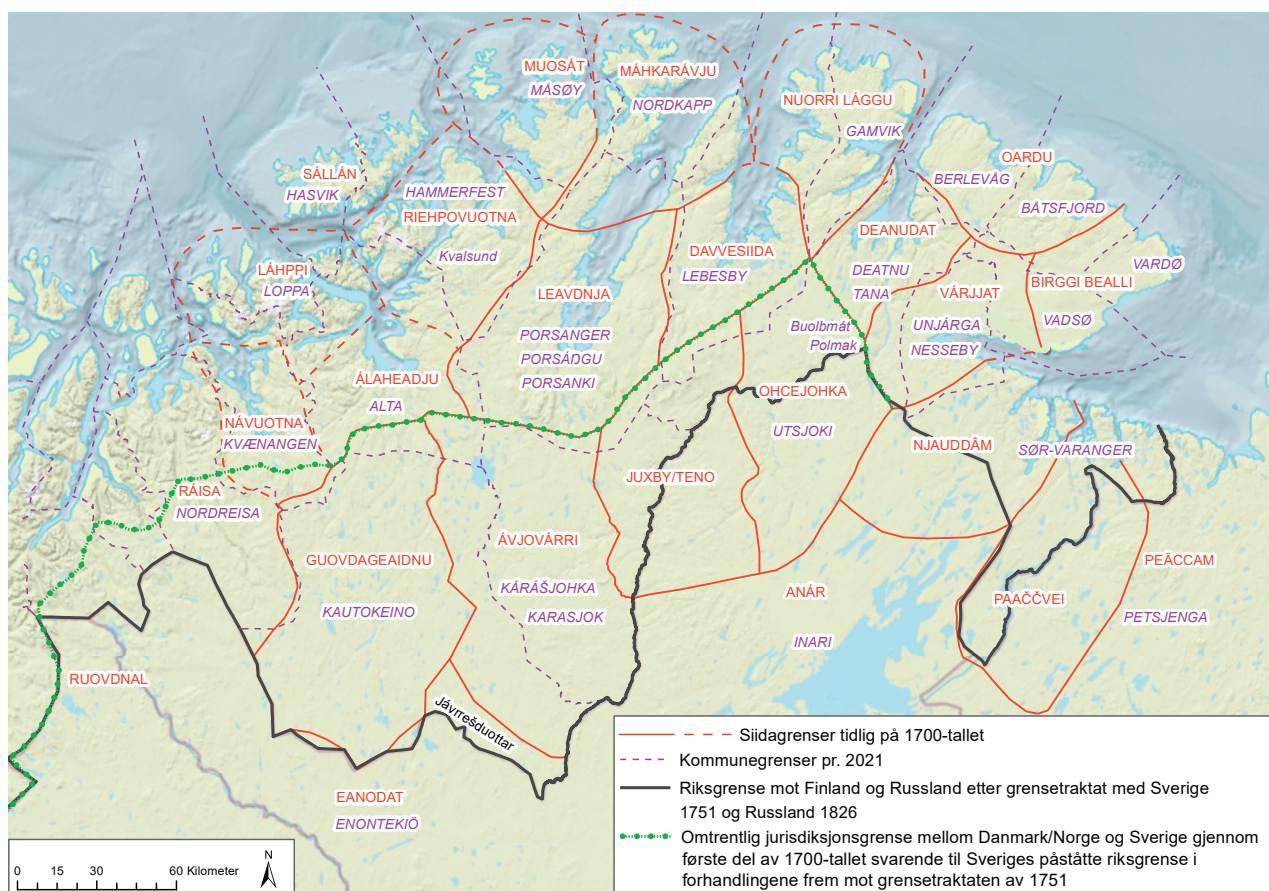
Navneendringen fra *Afjuvarre sogn* til *Karasjok sogn* fant sted på 1830-tallet. Formannskapslovene av 1837 etablerte formannskapsdistrikter basert på de gamle prestegjeldene og kirkesognene, og Karasjok ble del av Kistrand formannskapsdistrikt. Formannskapsdistriktene på landsbygda fikk fra 1863 betegnelsen *herredskommuner*. Karasjok ble skilt ut fra Kistrand (Porsanger) som egen herredskommune i 1866.

Arealmessig består dagens Karasjok kommune av det meste av den gamle Ávjovárri lappeby (Ávjovári siida), samt en del av den gamle Juxby eller Teno lappeby (siida), som før 1751 begge var under svensk jurisdiksjon og del av Torne lappmark. I figur 3.1 er den omtrentlige grensen mellom dansk/norsk og svensk jurisdiksjon tidlig på 1700-tallet angitt som en grenselinje svarende til Sveriges påståtte riksgrense i forhandlingene frem mot grensetraktaten av 1751. I likhet med dagens Karasjok kommune, grenset Ávjovári siida på 1600- og 1700-tallet til Anár (Inari) i sørøst, Kautokeino (inkludert Láhpójávri) og Alta i vest og Porsanger i Nord. Øst for Ávjovári siida lå også den gang Utsjok (Arritsby/Arisby), men mellom Ávjovárri og Utsjok lå på begynnelsen av 1700-tallet siidaen Juxby eller Teno.

Grensen mellom Ávjovárri og Teno siidaer krysset Kárášjohka ved munningen av Oalgejohka like øst for dagens Karasjok kirkested. En beskrivelse av Ávjovári siidas grenser mot nabosiidaene ble gitt på tinget i Ávjovárri i 1728.³ Disse siidagrensene, supplert med enkelte grenseopplysninger fra 1730- og 1740-tallet, er fremstilt i figurene 3.1 og 3.2.⁴ Grensepunkter og grenseelver langs denne grensen var:

1 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark, rettshistorie 1852-1960*, 2001 s. 302.

2 Kartet bygger på de samme kildene som kartet i Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4 Karasjok*, bind 1, 2019, figur 4.1. s. 30 med kildereferanser på s. 29, samt det såkalte «*Knoffs kart*» fra årene rett før 1750 trykt i Lars Ivar Hansen og Tom Schmidt, *Major Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, bind III, 1985.

Figur 3.1

Gákkanjunis, Idjajávri, Oalgejohka, Iškorasjohka, Anárjohka, Skiehččanjohka, Njuolasoaivi, Bosmmiidjávrrit, Nieidavárri, Dávlegárgat, Geatkáš, Gárggoluoppal, Ávjoavárri, Altaelva, Stággoguoika, Gámasvárri, Vuorji, Savngogorži, og videre til utgangspunktet Gákkanjunis.

Juxby/Teno-siidaen hadde lavt folketall på 1740-tallet, og opphørte da å fungere som administrativ enhet. Svenske myndigheter førte separate skattelister for siidaen til 1752, men den ser ut til å ha opphørt som egen rettskrets etter 1742.⁵ Siidaens område ble i praksis delt mellom Ávjoavárri og Utsjok siidaer.⁶ I 1751 ble riksgrensen mellom Danmark-Norge og Sverige (inkludert Finland) etablert som en ny delelinje i området. Den ble gående gjennom både tid-

ligere Juxby/Teno lappeby (siida) og Utsjok lappeby (siida), jf. figur 3.1. I kjølvannet av grensetraktaten av 1751 ble mesteparten av den delen av tidligere Utsjok siida som ble liggende til Norge, regnet til Polmak distrikt.⁷

Den delen av tidligere Juxby/Teno siida som ble liggende til Norge, tilfalt dels Ávjoavárri distrikt (nåværende Karasjok kommune), og dels Polmak distrikt, (nåværende Tana kommune). Områder mellom Idjajávri og Tanaelva og om-

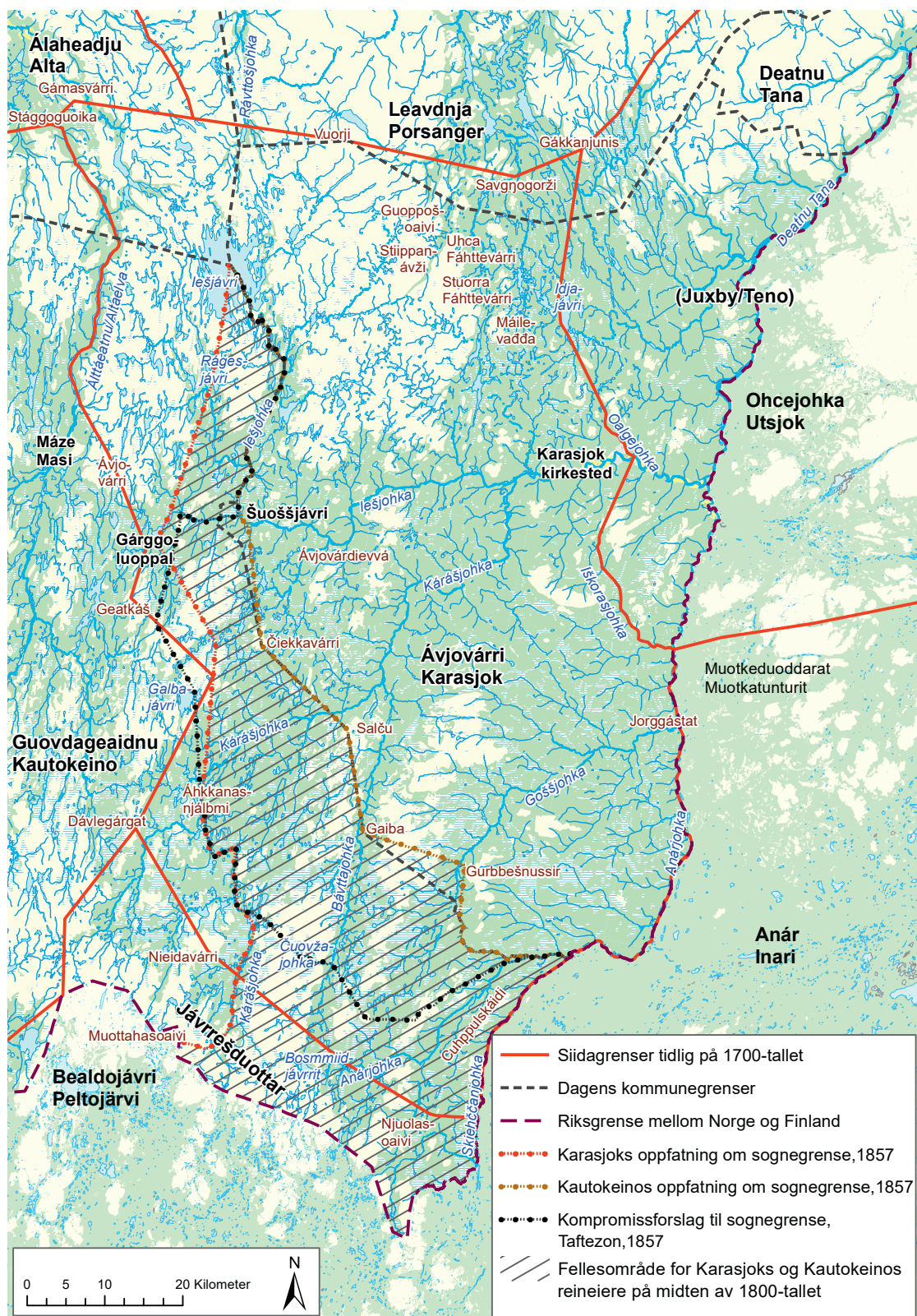
3 Dag A. Larsen og Kåre Rauø, *Dombok Torneå lappmark, Kautokeino, Avjovare, Teno, Utsjok tingsteder 1726–1735*, 1999 s. 39.

4 Siidagrensene i figur 3.2 har samme kildegrunnlag som siidagrensene i figur 3.1.

5 Justisprotokollene foreligger i Dag A. Larsen og Kåre Rauø, *Dombok Torneå Lappmark – Kautokeino, Avjovare, Teno, Utsjok tingsteder 1736–1751*, 1999, mens kattelister foreligger i Dag A. Larsen og Kåre Rauø, «Jorde och Uppbördsbok» for Torneå Lappmark 1716–1752. Kautokeino, Avjovare, Teno og Utsjok byer, 1999.

6 Aage Solbakk, *Avjovári – Kárásjoga historjá I, 1553–1900*, 2000 s. 73.

7 Polmak distrikt hørte etter 1751 til Tana sogn, som frem til 1846 var anneks under Lebesby prestegjeld. Fra 1861 var Polmak anneks under Nesseby prestegjeld, jf. Erik Schytte Blix, *To grensekirker – Polmak kirke, Sirma kapell*, Vadsø 1961 s. 7. Polmak ble i 1903 skilt ut fra Nesseby som egen kommune, og i 1964 slått sammen med Tana kommune.

Figur 3.2

rådene mellom Iskorašjohka og Anárjohka ble da del av Ávjovárri distrikt, jf. figur 3.1. Karasjok kommunes nåværende grenser mot de respektive nabokommunene ble fastsatt hver for seg i årene fra 1924 til 1937.⁸

3.2 Perioden frem til grensetraktaten og Lappekodisillen av 1751

3.2.1 Hold av rein i fangstsamfunnet

Innbyggerne i Ávjovárri har etter alt å dømme hatt rein i svært lang tid. Reinhold inngikk som del av en mangesidig næringsstilpasning. Lenge var Ávjovárisamfunnet dominert av fiske, jakt og fangst, med reinhold som en støttefunksjon. Det foreligger opplysninger om antall tamrein i Ávjovárri i 1605, da det i regi av Sveriges kong Karl 9 ble foretatt en reintelling.⁹

Tellingen opplyser at Ávjovárri siida hadde 24 rein fordelt på 13 eiere, hvilket gir et gjennomsnitt på 1,85 rein per eier. Ifølge tellingen hadde siidaens innbyggere åtte simler og 16 okser. De fleste av de som eide bare én rein, hadde okserein. Dette tyder på bruk av rein som trekk- og kløvdyr. Til sammenligning hadde siidaene Láhpójávri, Teno (Juxby) og Utsjok (Arritsby) omtrent samme antall rein per innbygger og samme fordeling mellom okser og simler. Også i Kautokeino var reintallet lavt, men høyere per innbygger enn i Ávjovárri med totalt 45 rein fordelt på 11 eiere, eller vel fire rein per eier. Her var også forholdet mellom okser og simler et annet, med 26 simler og tre okser samt ungrein.

For at reinhold skal falle inn under begrepet *reindrift*, er det vanlig å stille visse krav til reinholdet. Mikkel Nils Sara har definert reindrift som en næringsstilpasning der hold av rein «danner en ytre ramme som andre gjøremål må innordnes i».¹⁰ Det antallet rein og den sammensetningen mellom okserein og simler som det ifølge 1605-tellingen var i Ávjovárri, tyder på at fiske, jakt og fangst fremdeles var de sentrale elementene i næringsstilpasningen, og at ingen av de som i 1605 eide rein i Ávjovárri drev det vi i dag definerer som *reindrift*.

1605-tellingen viser betydelige forskjeller i reintall mellom siidaene. I Ruovdnal (Rounala) siida sørvest for Kautokeino var åtte personer registrert med mellom 10 og 30 simler og i Diggevári (Tingvara) siida, rett sørvest for Ruovdnal, fantes til sammen 937 rein og flere reineiere med mellom 140 og 160 simler og over hundre ungrein hver.¹¹

8 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4 Karasjok*, bind 1, 2019 s. 21.

9 Reintallsopplysningene foreligger i fogderegnskapene for dette året, jf. Kåre Rauø og Dag A. Larsen, *Fogderegnskap for Torneå Lappmark og «Wästersjöfinnmarken» 1602-1605*, 1996 s. 26-31.

10 Mikkel Nils Sara, *Reindriftsnæringens tilpasning og reindriftspolitik*, 1993 s. 7.

Selv om tallene kan være noe usikre, viser tellingen at reintallet i 1605 var lavt i Ávjovárri og gradvis høyere siida for siida sørvest for Ávjovárri. En regner med at reindrift med større flokker utviklet seg i Ume lappmark over en periode før år 1600 og spredte seg nordover derfra.¹²

3.2.2 Begynnende overgang til reindrift i Ávjovárri i perioden 1605-1690

Det foreligger ikke opplysninger om utviklingen i tamreinholdet i Ávjovárri i ti-årene etter 1605-tellingen. Opplysninger i svenske tingbøker fra 1671 og 1674 viser imidlertid at laksefisket i Iešjohka og Kárášjohka om sommeren var omfattende og involverte hele eller så godt som hele siidaen.¹³ Samtidig omtales ikke reindrift i rettsreferatene fra de årlige svenskadministrerte tingene i Ávjovárri fra samme tidsrom. De eldste opplysningene om reindrift i Ávjovárri gis i Adelaerkommisjonens rapport fra 1690 og gjelder flytting med rein fra Ávjovárri til kysten.¹⁴ På bakgrunn av det som er omtalt over, kan det antas at reindrift som næringsstilpasning i Ávjovárri utviklet seg en gang mellom 1605 og 1690.

Siv Rasmussen fremholder i en hovedfagsoppgave fra 2002 at utvikling av reindrift i samfunn basert på fiske, jakt og fangst generelt sett antas å ha gitt folketallsvekst.¹⁵ Hun opplyser imidlertid at folketallet i Ávjovárri trolig var rundt 150 personer i 1599 og at det sank til om lag 100 i 1699 og videre til under 50 i perioden 1709-1724. Det at folketallet sank til tross for økt satsing på reindrift i Ávjovárri, har trolig sammenheng med at utflyttingen fra Ávjovárri var relativt stor i denne perioden og særlig stor under Den store nordiske krig fra 1700-1721. Fra midten av 1720-tallet hadde Ávjovári siida en sterk og vedvarende folketallsvekst, bare brutt av en kortvarig nedgang på slutten av 1760-tallet.¹⁶

3.2.3 Reindrift med vinterbeiter i Ávjovárri og sommerbeiter i Porsanger, Alta og Kvalsund

Som nevnt i punkt 3.1, har reindriften i Karasjok sin opprinnelse i en sammensmelting mellom reindriften i Ávjovárri (Karasjok), og Porsanger, Kvalsund og Alta.

11 Kåre Rauø og Dag A. Larsen, *Fogderegnskap for Torneå Lappmark og «Wästersjöfinnmarken» 1602-1605*, 1996 s. 26-31.

12 Lars Ivar Hansen og Bjørnar Olsen, *Samenes historie fram til 1750*, 2005 s. 206.

13 Dag A. Larsen og Kåre Rauø, *Dombok Torneå lappmark, Kautokeino, Ávjovare, Teno, Utsjok tingsteder 1639-1725*, 1999 s. 41-42 og 47.

14 Martha Brock Utne og O. Solberg, *Finnmark omkring 1700, bind 1: Aktstykker og oversikter*, 1938 s. 298.

15 Siv Rasmussen, *Befolkningsutviklingen i Rounala, Ávjovárri og Guovdageaidnu 1559-1799 – En kildekritisk vurdering av skattelistene som grunnlag for folketallsberegningen*, 2002 s. 126.

16 Siv Rasmussen, Op. cit., 2002 s. 118-120.

Nedenfor gjennomgås opplysninger om tidlig reindrift knyttet til Ávjovárri, Porsanger, Kvalsund og Alta.

I Adelaerkommisjonens rapport fra 1690 klaget Altasamene over at fjellsamene fra Ávjovárri og Kautokeino «imod gammel sedvane hid nedkommer til søesiden med deris reensdyr».¹⁷ Dette tyder på at reindriftssamer fra Ávjovárri kom inn på Altasamenes område på slutten av 1600-tallet. I Porsanger ser situasjonen ut til å ha vært motsatt, ved at det her var Porsangersamene som kom inn på innlandssamenes område. Porsangersamenes klagemål til Adelaerkommisjonen gikk ut på at «de svenske fiellfinner truer dennem naar de om vinteren skyder tilfields, at de vil tage deris reen oc bøsse fra dem, om de med skøtteri for høyt til fields søger».¹⁸ Adelaers manntall navngir sju av Porsangers reineiere. Ifølge Einar Richter Hanssen kjenner man navnene på ytterligere to. Av disse ni var tre født i Porsanger, én i Ávjovárri, to i Kautokeino og tre i «Torne lappmark». Torne lappmark inkluderte blant annet Ávjovárri, Kautokeino, Teno (Juxby) og Utsjok (Arritsby) lappebyer (siidaer).¹⁹ Hanssen skriver at «disse ni var enten av sjosomeett eller nært knyttet til et sjosamisk miljø» og at «iallefall måtte de ha en eller annen form for familieforhold som tillot dem å drive i Porsanger».²⁰

Om Porsangersamenes reindrift skrev fogd Niels Knag i 1694 at «På Magerøe [...] er oc tamme Reensdyr, som Porsanger Finner ejer». Videre skrev han at «Finnerne i Porsanger og Laxefjord, haver een deel Reendyr, endeel hafuer faae, oc er de Finner i Porsanger, som haver 7 à 800 dyr, nogle haver 1. 2 à 3 Kiør, oc faa faar».²¹

Misjonæren Thomas von Westen skrev i 1717 at Kvalsunds fjellsamer under Hammerfest kirke (seks familier) holdt til ved «Hvalsund» (Kvalsund) om sommeren og om vinteren «høyt op mellem Porsanger Botten ved Vuorjetuodder (Vuorjeduottar) toe Dags Reise fra Hvalsund».²² Porsangers fjellsamer under Kjelvik kirke (17 familier) holdt ifølge von Westen om sommeren til på vestsiden av Porsangerfjorden ved Smiervuotna (Smørfjord) og ved Kåfjord på Skuohtanjárga, samt noen på Spierttanjárga (Sværholt) på østsiden av fjorden. Om vinteren holdt de til to dagers reise fra bunnen av Porsangerfjorden omkring «Styrens skov», og

ved Idjajávri i dagens Karasjok kommune.²³ Von Westen opplyser at Porsangers fjellsamer i Kistrand var «meget rige» og hadde rein i tusentall.²⁴

I noen tilfeller ble den gjensidige ressursutnyttelsen på tvers av siidagrensene og på tvers av statenes innbyrdes jurisdiksjonsgrense kilde til konflikter som ble søkt løst på tinget. Jon Nilsson Guttorm i Ávjovárri benyttet tinget i svenskadministrerte Ávjovárri i 1736 til å klage på vegne av seg selv og menigheten på «Danska Fiällfinnen (den dansk/norske statsborgeren) Mads Jonsson i Hammerfäst och Norige för det han gör denne Almogen intrång på deras Land och Marck».²⁵ Guttorms klagemål illustrerer også gjensidigheten i den grenseoverskridende ressursutnyttelsen. Han anførte at Jonsson i Hammerfest «dessutom besvärar dem på åtskilligt sätt samt drifwer [dem] ifrån deras gamla lägenheter och förmåner då de komma utföre till Wästersjöstranden», altså når de kom til strandsonen i kystområdene i Finnmark. Ifølge Guttorm hadde Jonsson truet med å klage innbyggerne fra Ávjovárri inn for dansk-norske myndigheter, «med hot och undsägelse at klaga för öfverheten».

På tinget for det sammenslåtte Juxby (Teno) og Utsjok tinglag som lå innenfor den svenske jurisdiksjonssonen, ble det i 1737 fremført klager mot flere navngitte personer skatteført i dansk-/norskadministrerte Porsanger, men med opprinnelse fra svenskadministrert Lappland. Klagene gikk ut på at disse på sine reiser til og fra Varangermarkedet skulle «hela Vinteren igenom» ha trengt inn på innbyggere i Juxby (Teno) og Utsjok sine «Mässa Landh, mulhbete och Willrens Jacht Wiöwuoma eller Jawuoma Kallad [skogsområdene omkring Idjajávri] med betande, Kåtars upslående samt flyttningar fram och tilbakars».²⁶ Også året etter fremførte allmuen i samme tinglag tilsvarende klager.²⁷ Denne inntrengingen fra Porsangersamene skulle ifølge klagerne ha tatt til sytten år tidligere, altså omkring 1720.

Major Peter Schnitler opplyser i sine grenseeksaminasjonsprotokoller fra 1740-tallet at «Karasjokby» eller «Karasjok markedssted» i Ávjovárri lappeby (Ávjovári siida) tidligere hadde vært «en svensk finneby» eller «lappeby», altså en boplass eller grend beliggende i svensk Lappland. På et tidspunkt hadde imidlertid stedet blitt forlatt.²⁸ Schnitler opplyser at «Karasjokby» da han foretok

17 Martha Brock Utne og O. Solberg, *Finnmark omkring 1700, bind 1: Aktstykker og oversikter*, 1938 s. 298.

18 Martha Brock Utne og O. Solberg, Op. cit., 1938 s. 298.

19 Einar Richter Hanssen, *Porsanger Bygdebok, bind I. Fra eldre steinalder til 1910*, 1986 s. 91. Se også Martha Brock Utne og O. Solberg, *Finnmark omkring 1700, bind 1: Aktstykker og oversikter*, 1938 s. 222.

20 Einar Richter Hanssen, Op. cit., 1986 s. 92.

21 Martha Brock Utne, *Finnmark omkring 1700. Aktstykker og oversikter. Første hefte. To jordebøker fra 1694*, 1932 s. 6.

22 Martha Brock Utne og O. Solberg, *Finnmark omkring 1700. Aktstykker og oversikter*, 1938 s. 108.

23 Martha Brock Utne og O. Solberg, Op. cit., 1938 s. 107. Det er uvisst hvor «Styrens skov» ligger.

24 Martha Brock Utne og O. Solberg, Op. cit., 1938 s. 118.

25 Dag A. Larsen og Kåre Rauø, *Dombok Torneå Lappmark – Kautokeino, Aviovare, Teno, Utsjok tingsteder 1736–1751*, 1999 s. 29.

26 Dag A. Larsen og Kåre Rauø, Op. cit., 1999 s. 69.

27 Dag A. Larsen og Kåre Rauø, Op. cit., 1999 s. 88-89.

28 Peter Schnitler (Kristian Nissen og Ingolf Kvamen), *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745, bind I*, 1962 s. 217, 238, 313 og 369.

vitneopptak (i 1744) ble brukt av «*Arisby Field-finner*», altså innbyggere fra Utsjok (som omfattet Juxby/Teno), samt av tre «*Svenske Quæner*», altså kvenske familier, som hadde ankommet «*for en 20 Aar siden*».²⁹ I tillegg brukte ulike grupper fjellsamer fra norskadministrert område «*Karasjokby*» og tilgrensende områder (Gámehiseana og Njárgasaš) i dagens Karasjok kommune. Både Revsbotns fjellsamer og Porsangers fjellsamer brukte ifølge Schnitlers vitner, områder både nord for Kárášjohka og Iešjohka og på Kárášjohkas søndre bredd om vinteren. Dette hadde ifølge vitnene begynt ti år tidligere.³⁰

De områdene der Porsangers fjellsamer holdt til, strakte seg i tillegg et stykke på sørsiden av Kárášjohka.³¹ Et av vitnene, Hans Hansen, fortalte at han «*i nogle Aar*» hadde holdt til en mil sør for Karasjok på vestre side av Anárjohka.³² Det fremgår også at noen Porsangersamer de siste årene før 1744 hadde vært vest for Kárášjohka to mil sør for Iešjohka og fire mil sør-sørvest for Karasjok markedssted om vinteren.³³ En av disse var Nils Nilsen, som inntil «*4 Aars Tid*» tidligere hadde vært såkalt felles norsk/svensk Ávjovárrifinn og svensk undersått, men nå hadde meldt flytting til Porsanger og skattet bare til Norge.³⁴ Etter den svenske skattelisten var han skatteført i Ávjovárri og skattet til begge riker til og med 1742 og i 1745, mens han for 1743 er registrert i «*Norrige*» og i 1746 som «*Afrymt til Norrige*».³⁵ Han forklarte for Schnitler at han i likhet med flere andre Porsangersamer lå både øst og vest for Kárášjohka og både nord og sør for munningen av Iešjohka om vinteren.³⁶

Reindriften i de vestligste delene av Ávjovárri fulgte en noe annen utviklingslinje. Misjonæren Thomas von Westen omtaler i sine nedtegnelser fra 1717 ikke Ávjovárrisamene. De var svenske undersåtter og tilhørte Ávjovárri menighet under Kautokeino hovedkirke, og var ikke omfattet av hans misjonsoppdrag, men han opplyser at Altas fjellsamer under Talvik kirke (10 familier) var delt i to grupper. De som om

sommeren var på østsiden av Altafjorden ved Korsnes holdt om vinteren til «*oppe mot Aivar (Ávjovárri)*», og de som om sommeren holdt til på vestsiden av Altafjorden lå «*oppe mot Koudiken (Kautokeino)*» om vinteren.³⁷ Ifølge Jens Petter Nielsen besto «*Altas fjellsamer*» av fjellsamer fra Ávjovárri og Kautokeino som hadde byttet fra svensk til dansk/norsk statsborgerskap i årene 1700-1720.³⁸

Peter Schnitlers vitner forklarte i 1744 at Ávjovárrisamene om vinteren «*sidde trint omkring Sios-jaure*» (Šuoššjávri).³⁹ Blant dem var også en del av Altas fjellsamer og fjellsamene fra Repparfjorden. Alle disse tre gruppene var «*baade Vesten og Sønden for Sios-jaure*» og både «*Norden- og Sønden for Jetzjok (Iešjohka)*».⁴⁰ Grensen mellom Ávjovárri (Karasjok) og Kautokeino gikk på denne tiden lenger vest enn i dag, jf. figur 3.1.

Et vitne forklarte for Schnitler at Ávjovárrisamene om vinteren var «*ved Sios-jaure, og oppe ved Kiølen* (vannskillet), *saaledes at naar de 3 à 4 Uger paa et Sted have ligget, fløtte de derfra andenstedz hen.*»⁴¹ Et annet vitne forklarte at de om vinteren var i fjellene sør for Iešjohka og drev villreinjakt lenger sør, vest for «*Øvre-Tana-Elv*» (Anárjohka) og sørover til vannskillet, Jávrrešduottar.⁴² Ávjovárrisamene besto ifølge Schnitler av 10 familier.⁴³ Om sommeren holdt noen av dem til rundt Korsfjorden på østsiden av Altafjorden sammen med Altas fjellsamer, noen ved Lerresfjorden og noen ved Neverfjord og vest for Repparfjorden sammen med Kvalsunds fjellsamer. Fire familier holdt til ved Revsbotn sammen med Revsbotns fjellsamer. Om Ávjovárrisamenes flyttetidspunkter opplyser han:⁴⁴

«De Avjevara-Finner begynde at fløtte om Korsmiss nord-efter, og komme ned til Søe-Kanten St. Hans Tid; Om St. Ols. Tid fare de fra SøeKanten op igien, og fløtte langsomt i Søer tilbage, at de om Helgemiss Tider komme Sønden for Sioss-Jaure [Šuoššjávri] og Jetzjok [Iešjohka] til deres Hiemstad.»

29 Peter Schnitler (Kristian Nissen og Ingolf Kvamen), Op. cit., 1962 s. 313 og 369.

30 Peter Schnitler (Kristian Nissen og Ingolf Kvamen), Op. cit., 1962 s. 312 og 369.

31 Peter Schnitler (Kristian Nissen og Ingolf Kvamen), Op. cit., 1962 s. 313.

32 Peter Schnitler (Kristian Nissen og Ingolf Kvamen), Op. cit., 1962 s. 373.

33 Peter Schnitler (Kristian Nissen og Ingolf Kvamen), Op. cit., 1962 s. 374. Det refereres her til fjellmil, der 4 fjellmil tilsvarer omtrent 30 km.

34 Peter Schnitler (Kristian Nissen og Ingolf Kvamen), Op. cit., 1962 s. 377.

35 Dag A. Larsen og Kåre Rauø, «*Jorde och uppbördsbok*» for Torneå lappmark 1716–1752, *Kautokeino, Aviovara, Teno og Utsjok byer*, 1999 s. 97–156.

36 Peter Schnitler (Kristian Nissen og Ingolf Kvamen), *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745, bind I*, 1962 s. 377.

37 Martha Brock Utne og O. Solberg, *Finnmark omkring 1700. Aktstykker og oversikter*, 1938 s. 108 og 128-129.

38 Jens Petter Nielsen, *Altas historie, bind 1. De glemte århundrene*, 1990 s. 178.

39 Peter Schnitler (Kristian Nissen og Ingolf Kvamen), *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745, bind I*, 1962 s. 374.

40 Peter Schnitler (Kristian Nissen og Ingolf Kvamen), Op. cit., 1962 s. 369.

41 Peter Schnitler (Kristian Nissen og Ingolf Kvamen), Op. cit., 1962 s. 376.

42 Peter Schnitler (Kristian Nissen og Ingolf Kvamen), Op. cit., 1962 s. 313.

43 Peter Schnitler (Kristian Nissen og Ingolf Kvamen), Op. cit., 1962 s. 230.

44 Peter Schnitler (Kristian Nissen og Ingolf Kvamen), Op. cit., 1962 s. 266 og 370.

Både fra Repparfjorden og fra Revsbotn gikk flyttleia sørover langs Bastinjohka og Rávttošjohka, deretter vest for Vuorjeduottar og sør til Iešjohka ved Ávjovárri.⁴⁵ Fjellet Ávjovárri (i dagens Kautokeino kommune) var tilholdssted om høsten.⁴⁶ Der Ávjovárri tingstue lå, Ávjovárdievvá på sørbredden av Iešjohka øst for Šuoššjávri, jf. figur 3.2, hadde samene bare opphold i tings- og markedstiden.⁴⁷ Ikke alle Ávjovárrisamene flyttet mot kysten om sommeren. Noen holdt til ved Iešjohka og Kárášjohka og fisket laks.⁴⁸

Opplysninger fra sogneprest i Kautokeino og Karasjok, Hans Dahl, supplerer Schnitlers opplysninger. Dahl tiltrådte som prest i sognene i 1755 og opplyser at bare få fjellsamer fra Kautokeino, men mange fjellsamer fra Alta holdt til mellom Altaelva og Iešjohka.⁴⁹

«Paa de Fjelde som ere imellem Alate Jocka [Altaelva] og Jez Jocka [Iešjohka], opholde sig ikkun faae af Kautokeino Lapper, men mange af Altens Fjeldfinner; men det er på Fjeldene saavel søndenfor som nordenfor Jez Jocka, at Afjovarre Lapper tilligemed Porsangers, Hammerfests og Maasöens Fjeldfinner flytte omkring om Vinteren.»

Også tallmateriale fra den svenske kronfogden Anders Hackzell fra 1750 gir et bilde av forholdene. Ifølge Hackzell omfattet flyttingene fra innlandssiidaene til kysten om sommeren 18 familieoverhoder med 1100 rein fra Ávjovárri, 35 familieoverhoder med 4400 rein fra Utsjok (inkludert Juxby/Teno) og 40 familieoverhoder med 4000 rein fra Kautokeino. Tilsvarende omfattet flyttingene fra kysten til innlandet om vinteren 31 familieoverhoder med 3.000 rein som flyttet til Ávjovárri, 20 familieoverhoder med 5460 rein som flyttet til Utsjok (inkludert Juxby/Teno), samt 2000 sytingsrein som var i Kautokeino om vinteren.⁵⁰

Ifølge Hackzell hadde dermed kystreindriftens bruk av vinterbeiter i Ávjovárri langt større omfang enn

Ávjovárrisamenes bruk av kystområdene til reindrift om sommeren. Det bildet Hackzells opplysninger gir, støttes av opplysninger fra Hans Dahl, som i en beskrivelse av geografien i Ávjovárri skrev at fjellene *Maillevarre* (Máilevadda), *Faltevarre det lille og store* (Uhca Fáhttevárri og Stuorra Fáhttevárri), *Stipan-auze* (Stiippanávzi) og *Gabbasvarra* (Guoppošaivi), som alle ligger i dagens Karasjok kommune, ble «og regnet til Porsanger» selv om de formelt var en del av Ávjovári.⁵¹

Einar Richter Hanssen har fremholdt at det skjedde en prosess i Porsanger på 1700-tallet, der Porsangers fjellsamer gradvis fikk svakere bånd til Porsangers sjøsamene og isteden knyttet seg tettere til Ávjovári siida/distrikt og Karasjok.⁵² Tilsvarende ble 1700-tallets «*Altens fjellfinner*» regnet dels under Ávjovárri og dels under Kautokeino ved inngangen til 1800-tallet.

3.2.4 Videre om reindriftens kryssing av eldre siidagrenser og statens jurisdiksjonsgrense

Fra slutten av 1600-tallet foregikk, som omtalt under forrige punkt, reindriften i Finnmark i økende grad på tvers av de eldre siidagrensene i takt med at størrelsen på reinflokkene økte. Sverre Tønnesen omtalte i et foredrag fra 1973 forholdet på denne måten:⁵³

«Denne økende reindriften førte til behov for større beitemarker. De av sjøsamene som drev med rein, fikk bruk for adgang til de gode vinterbeitene på vidda. Til gjengjeld øket innlandssamenes behov for å få benytte de gode sommerbeitene ved sjøen, og også for å drive mer sjøfiske om sommeren.»

Som grunnlaget for sitt klagemål til Adelaerkommisjonen, jf. punkt 3.2.3, viste Altasamene til at Ávjovárri- og Kautokeinosamenes bruk av kystområdene var *imot gammel sedvane*. Fordi innlandssamene lenge hadde foretatt årlige reiser til kysten var det neppe reisene *i seg selv* som Altasamene mente var i strid med sedvanen, men snarere innlandssamenes *økte bruk* av kystområdene. På 1600-tallet var grensene mellom jakt- og fangstiidaene også grenser for utmarkshøstingen. Innbyggerne i én siida rådde som hovedregel over ressursene innenfor sin siida, og kunne ikke bruke nabosiidens ressurser uten etter avtale med denne.⁵⁴

45 Peter Schnitler (Kristian Nissen og Ingolf Kvamen), Op. cit., 1962 s. 370. *Ávjovárri* kan her referere til fjellet *Ávjovárri* i dagens Kautokeino kommune eller til tingstedet ved *Ávjovárdievvá* i nærheten av Jergul.

46 Peter Schnitler (Kristian Nissen og Ingolf Kvamen), Op. cit., 1962 s. 220.

47 Peter Schnitler (Kristian Nissen og Ingolf Kvamen), Op. cit., 1962 s. 376.

48 Peter Schnitler (Kristian Nissen og Ingolf Kvamen), Op. cit., 1962 s. 367 der det er opplyst at dette gjelder «*noen faa*» og s. 313 der det er oppgitt at dette gjelder «en Deel deraf». På s. 369 heter det at «*Bemeldte Avjevara-Finner bruge til deels, at fiske Lax i Jetzjok, ligesom de berørte Qvæner i Karasjok om Sommeren.*»

49 Hans Dahl, *Utskrift af Corographie over Vestfinmarken, om Kautokeino Sognekald*, [i] Topographisk Journal, første bind, hefte 3, 1793 s. 127.

50 Steinar Pedersen, *Bruken av land og vann i Finnmark inntil første verdenskrig*, [i] NOU 1994: 21 s. 13 flg. på s. 62. For øvrig tilhørte det meste av tidligere Polmak kommune i dagens Tana kommune Utsjok siida i 1750.

51 Hans Dahl, *Utskrift af Corographie over Vestfinmarken, om Kautokeino Sognekald*, [i] Topographisk Journal, første bind, hefte 3, 1793 s. 127.

52 Einar Richter Hanssen, *Porsanger Bydebok, bind I. Fra eldre steinalder til 1910*, 1986 s. 94 og 113.

53 NOU 1978: 18 A, *Finnmarksvidda. Natur-Kultur*, s. 193.

54 Se f. eks. Sverre Tønnesen, *Eiendomsforhold og bruksretter*, foredrag 1973 [i] NOU 1978: 18 A, s. 192.

Den måten jakt- og fangstsiidaene tradisjonelt hadde regulert rettighetene seg imellom, var neppe særlig problematisk for kongemaktenes skatteinnkreving og håndtering av innbyrdes grenser. Den grensekryssende reindriften var derimot et kompliserende element diplomatisk og skattemessig, fordi den var mer omfattende enn tidligere grenseoverskridende bruk. Dansk-norske myndigheter i Finnmark forsøkte på 1690-tallet derfor å føre en restriktiv politikk overfor de samene som i økende omfang kom fra innlandet til kysten om sommeren for å utnytte reinbeite og fiske. Amtmann Lilienskiold ga i 1692 beskjed gjennom finnelensmennene om at «*svenske fjellsamer*», altså samer fra Kautokeino, Ávjovárri, Juxby (Teno) og Arritsby (Utsjok), ikke hadde rett til å oppholde seg i fjellene ved kysten om sommeren.⁵⁵

Som påpekt av blant andre Jens Petter Nielsen, kunne reindriftssamenes flyttinger imidlertid brukes strategisk som grunnlag for territorielle krav. Den dansk-norske politikken ble derfor lagt om i 1701, året etter utbruddet av Den store nordiske krig. Ifølge instruksjonen til amtmann Lorch som tiltrådte dette året, fikk samer fra de svenskadministrerte lappebyene anledning til å bruke fjord- og kystområdene til saltvannsfiske, elvefiske og reinbeite om sommeren, forutsatt at de lot seg registrere som dansk-norske undersåtter. Istedenfor svenske undersåtter som brukte dansk-norsk territorium om sommeren, fikk man dermed en gruppe dansk-norske undersåtter som brukte svenskadministrert territorium om vinteren.⁵⁶

Utvandring fra de svenskadministrerte siidaene til de norskadministrerte hadde for øvrig pågått lenge. Slik utvandring betød en skattefordel for den som utvandret og svekket skatteinngang for den svenske staten. Dansk-norske borgere betalte etter Kalmarkrigens slutt i 1613 bare skatt til Danmark-Norge, mens innbyggerne i Ávjovárri, Kautokeino, Juxby (Teno), Arritsby (Utsjok) og Inari betalte skatt både til den svenske og den dansk-norske staten. Under Den store nordiske krig i årene 1700-1721 økte denne utvandringen.

På 1600-tallet var som nevnt over, en reineiers bruk av reinbeite og andre ressurser utenfor egen siida neppe en selvstendig rettighet, men trolig en rettighet som bygget på en eller annen form for *overenskomst* med innbyggere i den siidaen der ressursbruken fant sted. Gjennom første del av 1700-tallet hadde den grenseoverskridende reindriften derimot over tid ført til dannelsen av *nye* rettsregler, og en mer selvstendig rett til reindrift hadde utviklet seg.

55 Jens Petter Nielsen, *Altas historie, bind 1. De glemte århundrene*, 1990 s. 176.

56 Jens Petter Nielsen, Op. cit., 1990 s. 177–178.

3.2.5 Ytterligere opplysninger om bruken av beiteområdene i Indre Finnmark frem mot 1750

Det foreligger spredte opplysninger i svenske dombøker om skatteland i de nordligste siidaene i Torne lappmark fra omkring 1700 og utover. For årene 1737-1744 foreligger det også slike opplysninger i jordebøkene for området, fem i Ávjovárri, tre i Juxby (Teno), 27 i Arritsby (Utsjok) hvorav en stor andel på nåværende norsk side av riksgrensen, og 11 i Kautokeino.⁵⁷ «*Skatteland*», eller «*lappskatteland*» var store familie- eller slektseiendommer til fiske, jakt og reinbeite. Lappskatteland er best kjent fra lappebyene (siidaene) sør for dagens Finnmark. Bruken av dem ga grunnlag for skatteplikt til staten.⁵⁸

Til reindriftsformål kan inndelingen i lappskatteland imidlertid ha mistet mye av sin betydning i Finnmark alt før tidspunktet for registreringen av disse i de svenske jordebøkene. Nils Johan Päiviö har fremholdt at det i takt med utviklingen av reindrift med større flokker fant sted økt sambruk mellom flere familier av de tidligere lappskattelandene.⁵⁹

Dessuten foreligger det opplysninger hos Schnitler om at fjellandet og fiskevannene i Kautokeino, Ávjovárri og Arritsby (Utsjok) ble brukt i fellesskap, og ikke var skiftet (delt) mellom byenes (siidaenes) medlemmer. På spørsmål om hvordan fjellsamene brukte fjellene – «*om de have dem tilfælledz, eller hver sit FieldSæde afdeelt?*» opplyste Johannes Pedersen, som hadde vinterbeite ved Kárášjohka og sommerbeite på Revsnes ved Revsbotten, at «*Field-Landet imellem Finnerne er ei skiftet hverken paa privative-Norsk Grund, ei heller paa fælles Søerfielde i Kautokeino-Gield* (innbefattet Ávjovárri/Karasjok og Utsjok)». Joen Nielsen, født i Ávjovárri, bosatt i Jøkelfjord om sommeren og i Kautokeino om vinteren, svarte på samme spørsmål at «*De bruge Fieldene tilfælledz, saa og Fiske-Vandene*». Erik Clementsen, bosatt i Laksefjorden, tidligere reindriftssame med vinterbeite nord for Tanaelva, svarte at «*De fælledz Fieldfinner* (de som skattet til både Norge og Sverige) *bruge Fieldene, Vandene og Skougen baade Norden- og Sønden for*

57 Dag A. Larsen og Kåre Rauø, «*Jorde och uppbördsbok*» for Torneå lappmark 1716–1752, Kautokeino, Aviovara, Teno og Utsjok byer, 1999 s. 97-193. Se også Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4 Karasjok*, bind 1, 2019 s. 32-33 og 114-115.

58 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 106. Se også Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999 s. 144-149. For en bredere omtale av lappskattlandssystemet, kan det vises til Nils Johan Päiviö, *Lappskattelandens rättsliga utveckling i Sverige*, Diedut nr. 3: 2001.

59 Nils-Johan Päiviö, *Från skattemannarätt till nyttjanderätt – En rättshistorisk studie av utvecklingen av samernas rättigheter från 1500-talet till 1886 års renbeteslag*, 2011 s. 103 og 252-257.

*Arisbye (Utsjok) tilfelles, uden at noget Field-Land imellem dem er afdeelt, farendes, og liggendes, hvor de vill».*⁶⁰

Det forholdt seg, ifølge Schnitlers vitner, delvis annerledes lenger øst. De personene som vitnet som nr. 33 til 42 forklarte at «*J Jndiager (Anár /Inari) ere Field-Markene og Fiske-Vandene, endogsaa det store Jndiager-Vand imellem dets Finner skiftede, saa at hver har sit visse Romm. J Neiden, Passvik og Peisen (Petsjenga) er Field-Marken tilfelles, men Elvene og Vandene skiftede*».⁶¹

Både Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller og svenske offisielle dokumenter for de nordligste lappebyene fra 1730- og 1740-tallet var bakgrunnsdokumenter ved forhandlingene om riksgrensen. Det er derfor ikke overraskende at de faktiske forholdene er noe ulikt reflektert i norske og svenske dokumenter fra perioden. For Schnitler var det viktig å dokumentere dansk-norske undersåtters bruk av svenskadministrert territorium. Han vektla derfor reindriftssamenes ressursbruk. For svenske myndigheter var det viktig å dokumentere svenske undersåtters eierskap til land opp mot grensen mot norskadministrert område. De vektla derfor ressursbruken og grensene for ressursbruken innenfor de eldre næringstilpasningene fiske, jakt og fangst.⁶²

3.3 Perioden mellom 1751 og grensestengningen mot Finland i 1852

3.3.1 Riksgrensen, lappekodisillen og reindriften i Ávjovárri

I 1751 ble riksgrensen mellom Norge og Sverige (inkludert Finland) fastsatt og traktatfestet. Som et tillegg til grensetraktaten ble forhold knyttet til sammenes grenseoverskridende bruk regulert i den såkalte *lappekodisillen*. Lappekodisillen hjemlet flytting med rein «*efter gammel Sædvane*» over den nye riksgrensen, og var på dette punktet en kodifisering av sedvanen. Se ellers den noe nærmere omtalen av kodisillen i punkt 4.1.2.

Fjellsamene i Ávjovárri/Karasjok brukte i liten grad vinterbeiter i dagens Finland før 1751.⁶³ I perioden mellom 1751 og 1852 fant det imidlertid sted *en utvidelse* av

Ávjovárri-/Karasjoksamfunnets reindrift på tvers av grensen og ut over det som var sedvanemessig bruk, idet også områder i dagens Finland ble tatt i bruk som vinterbeite i tillegg til vinterbeitene på norsk side. Det fant også sted en utvidelse innenfor Ávjovárisiidaens område ved at de tidligere områdene for villreinjakt etter hvert ble tatt i bruk til reindrift. Perioden som helhet var en periode med sterk vekst både i antall reineiere og antall tamrein hjemmehørende i Ávjovárri/Karasjok. Da riksgrensen ble trukket opphørte for øvrig også situasjonen med to ulike statsborgerskap i gruppen av reindriftssamer som hadde vinterbeite innenfor Ávjovári siidas grenser. Hele gruppen fikk nå automatisk dansk-norsk statsborgerskap, jf. figur 3.1.

Det følger av lappekodisillen §§ 2 til 5, jf. §§ 7, 8 og 16, at de av sammenes «*Skatteland*», «*Bøxel-Land*», «*Vinter-skatte-Land*» og «*Sommer-Skatte-Land*» som etter grensedragningen kom til å ligge i innehaverens naboland, skulle avvikes etter grensetraktatens og kodisillens ikrafttreden. Den bruken de tidligere skattelandsinnehaverne hadde av ressursene på disse skattelandene kunne imidlertid fortsette. Begrepet «skatteland» er omtalt i punkt 3.2.5.

Med overgangen fra svensk til norsk administrasjon i 1751 forsvant betegnelsen «*by*» eller «*lappeby*» brukt i navnekomposisjonen *Ávjovárri by* eller *Ávjovárri lappeby* i norske offisielle dokumenter. Betegnelsen «*distrikt*» overtok, og fra begynnelsen av 1800-tallet, betegnelsen «sogn». Siidabegrepet ble videreført i reindriften, men også for siidaer i reindriften har begrepet «*by*» eller «reinby» blitt brukt.

3.3.2 Jávrrešduottar og bruken av området som vinterbeite for rein

Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller fra 1744 beskriver et felles jaktområde for villrein, *Jávrrešduottar*, som lå umiddelbart sør for Ávjovári siida i daværende svensk Lappland, jf. figurene 3.1 og 3.2. Videre grenset området til Kautokeino siida i vest, Bealdojávri (Peltojärvi) under Eanodat (Enontekiö) tingsted i sør og til Anár (Inari) siida i øst. Bruken av Jávrrešduottar var ifølge Schnitlers vitner felles for alle siidaene i regionen og åpent også for dansk-norske undersåtter. Gjennom Jávrrešduottar gikk vannskillet, eller landkjølen, som også ble riksgrense mellom Danmark-Norge og Sverige (Finland) i 1751. Elvene *Kárášjohka* og *Anárjohka* har begge sitt utspring på Jávrrešduottar. Den delen av Jávrrešduottar som ble liggende til Norge etter 1751, er del av Kautokeino kommune i dag.

Schnitlers vitner opplyste at Jávrrešduottar etter lokal sedvane var inndelt i brukssoner. Kautokeinosamene skulle bruke den delen som lå vest for *Kárášjohka* og Ávjovárisamene den delen som lå øst for *Kárášjohka* og østover halvveis til «*Tana-Elvs øvre Deel* (Anárjohka)». Utsjok- og Anársamene skulle bruke hver sin del av områdene på begge sider av

60 Peter Schnitler (Kristian Nissen og Ingolf Kvamen), *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745, bind I*, 1962, se henholdsvis og i rekkefølge s. 368, 230, 292, 354 og 360.

61 Peter Schnitler (Kristian Nissen og Ingolf Kvamen), Op. cit., 1962 s. 360.

62 Lars Ivar Hansen, *Major Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, 1985 s. XXXIX.

63 Bjørn Aarseth, *Grenseoppgjørene og konsekvensene av disse for den nord-samiske bosetting i Norge*, 1989 s. 60. Se også Bård A. Berg, *Reindriftsloven av 1933*, 1994 s. 8 og Kirke- og undervisningsdepartementet, *Innstilling fra komiteen til å utrede samespørsmål*, 1959 s. 11.

Anárjohka; Anársamene den øverste delen mot landkjølen og Utsjoksamene nedenfor/nord for dette «*hen til imod Mudkieduoder* (Muotkeduoddarat/Muotkatunturit)» i dagens Finland.⁶⁴

Bruken av Jávrrēduottar ble etter hvert endret fra villreinjakt til tamreindrift. Omtalen av området i Schnitlers eksaminasjonsprotokoller som et område for villreinjakt, tyder på at bruksendringen i hovedsak fant sted etter hans vitneopptak i 1744. Under en strid om sognegrensen mellom Karasjok og Kautokeino i 1857, jf. punkt 3.4.2, fremkom det opplysninger om et *felles vinterbeitedistrikt* for Karasjoks og Kautokeinos reineiere som omfattet en stor del av Jávrrēduottar. Den felles bruken av området mellom Ávjovárri (Karasjoks) og Kautokeinos fjellsamer hadde, ifølge uttalelser som ble innhentet fra begge parter i 1857, pågått «*siden uminnelige tider*»,⁶⁵ altså anslagsvis i 60-70 år eller mer.

Området utgjorde et belte fra finskegrensen og Skiehččanjohka i sørøst og derfra nordvestover langs grensen mellom Karasjok og Kautokeino omtrent til Gárggoluoppal og Šuoššjávri. Fellesdistriktet lå dels innenfor Ávjovári siidas eldre grenser, slik disse ble beskrevet på tinget i Ávjovárri i 1728, jf. over i punkt 3.1, og dels på det som i Schnitlers protokoller fra 1744 var Ávjovári-, Anár/Inari- og Utsjoksamenes brukssoner på Jávrrēduottar mellom elvene Kárášjohka og Skiehččanjohka. Dette tyder på at den inndelingen av Jávrrēduottar i brukssoner for fire av områdets siidaer (lappebyer) som eksisterte i 1744 ikke ble videreført, men derimot etter hvert ble erstattet av et fellesområde for Karasjoks og Kautokeinos fjellsamer for vinteropphold med tamrein.

3.3.3 Tvist med Kautokeino om beitegrenser nordvest i Ávjovárri

I 1815 gikk allmuen i Ávjovárri til retten etter at fem eller seks fjellsamer fra Kautokeino i sju-åtte år hadde flyttet med rein på østsiden av Altaelva i strid med sognegrensen og, ifølge saksøkerne, til skade for deres næring.⁶⁶ Spørsmålet var om Altaelva nordover fra omtrent Masi, i tillegg til sognegrense også skulle være beitegrense mellom Ávjovárri og Kautokeino.

Saken kom opp på tinget for Kautokeino og Ávjovárri som var satt på Bossekop i Alta 27. februar 1815. Av rettsreferatet fremgår at Kautokeinos allmue mente seg berettiget til å bruke områder på østsiden av Altaelva på like fot med Ávjovárri allmue, da de mente de hadde rett til «*at flytte på Fieldet og mod Søen der de bedst kan finde føde for deres Reen*». Videre anførte de om retten til å benytte de aktuelle områdene at de «*har havt og maatte have denne Ret fra den Tid at heele Almuen, var samlet under Masi*». Funksjonstiden til Masi kapell var fra 1721 til 1778.⁶⁷ De anførte også at reineiere fra Kautokeino «*ofte giver sig med Piger fra Affuvarra og ikke da kan undgaae at de Reen de faae paa denne Maade efter Sædvane søger did hvor den er fød*», og at beitearealene øst for Altaelva var uforholdsmessig store for Ávjovárri, som hadde langt lavere folketall enn Kautokeino.⁶⁸

Det ble ikke oppnådd enighet mellom partene. Retten besluttet derfor å be amtmannen avgjøre saken. Amtmannens avgjørelse forelå 31. mars 1815.⁶⁹ Han besluttet at Altaelva fortsatt skulle være både sogne- og beitegrense mellom Ávjovárri og Kautokeino, og at Kautokeinosamene ikke hadde anledning til å bruke arealene øst for Altaelva til reindrift. Det ble likevel gjort unntak for de Kautokeinosamene som alt flyttet på østsiden, hvis de kunne dokumentere at dette var nødvendig. I praksis gjorde avgjørelsen områder på østsiden av Altaelva til et fellesdistrikt for reineiere fra Ávjovárri/Karasjok og reineiere fra Kautokeino.

Den senere utviklingen viser at områdene ble overført fra Ávjovárri/Karasjok sogn til Kautokeino sogn i løpet av de påfølgende ti-årene. Det er senere ikke vist til Altaelva som grense mellom sognene, men derimot til Iešjávri som sognegrensens endepunkt i nordvest, jf. punkt 3.4.2. Det aktuelle området inngår i dag dels i Kautokeino og dels i Alta kommune.

Flyttleia øst for Altaelva utgjør adkomstveien til sommerbeitene på Vuorjenjárga (Porsangerhalvøya). Opplysninngene fra 1815 om bruken av områder øst for Altaelva belyser derfor også bruken av Vuorjenjárga som sommerbeite. Antallet reindriftsutøvere fra Kautokeino som tilhørte dette østlige flyttesystemet med flytting til Vuorjenjárga økte i løpet av første halvdel av 1800-tallet, og var 29 familier på

64 Peter Schnitler (Kristian Nissen og Ingolf Kvamen), *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745, bind I*, 1962 s. 317.

65 Se for eksempel brev 9. mars 1857 fra fogd Lars Lie i Alta til den kommisjonen som ble oppnevnt i 1857 for å gå opp grensen mellom Karasjok og Kautokeino og kommisjonens forhandlingsprotokoll. Dokumentene oppbevares i Riksarkivet (RA/S-1247/2/E/Eb/L0008).

66 Vest-Finnmark fogderi/sorenskriveri, *justisprotokoll 17. mars 1813–12. juni 1822*, s. 218–224. Statsarkivet i Tromsø (S-0054/Ia/L0045). Rettsreferatet foreligger også i avskrift i Riksarkivet (RA/S-6046/D/Da/L0001).

67 Nettsiden *Finnmark forlag* v/Trond Gabrielsen. http://finnmarkforlag.no/09_07.html.

68 Vest-Finnmark fogderi/sorenskriveri, *justisprotokoll 17.03.1813–12.06.1822*, s. 218–224. Statsarkivet i Tromsø, S-0054/Ia/L0045.

69 Kopibok for Finmarkens amt 13. desember 1814–22. januar 1817, Statsarkivet i Tromsø (SATØ/S-1120/1Ada/L0053). Dokumentet foreligger også i avskrift i Riksarkivet (RA/S-6046/D/Da/L0001).

70 NELLEJET Zorgdrager, *De rettferdiges strid. Kautokeino 1852. Samisk motstand og norsk kolonialisme*, 1997 s. 90.

tidspunktet for grensestengingen mot Finland i 1852.⁷⁰ Antallet reineiere fra Karasjok som ifølge opplysninger fra 1855 benyttet sommerbeite på Vuorjenjárga, var på sin side i overkant av 50.⁷¹

3.3.4 Reindriften mellom Karasjok og Porsanger på begynnelsen av 1800-tallet

På begynnelsen av 1800-tallet hadde det lenge vært et nært fellesskap mellom reindriften i Ávjovárri (Karasjok) og reindriften i Kistrand sogn (Porsanger), jf. punkt 3.2.3.

Ved folketellingen i 1801 var befolkningen delt inn i «fastboende» og «fjeldfinner». Det fremgår at «fjeldfinnerne» i Ávjovárri talte 28 familier og 162 personer. De «fastboende» på Karasjok tettsted talte ni familier og 48 personer. «Porsangers fjeldfinner» i Kistrand sogn utgjorde 17 familier og 80 personer. Ved folketellingen i 1815 var det ikke registrert fjellsamer i Kistrand (Porsanger), og det er notert at prestegjeldet ikke hadde noen «Nomader og Hyrder». Kategorier som «fjellfinner» eller «nomader» finnes heller ikke i senere folketellinger for Kistrand før det igjen er registrert reindriftssamer i sognet mot slutten av århundret. Samtidig med at det ikke lenger var registrert reindriftssamer i sognet, gikk også folketallet ned fra 764 i 1801 til 563 i 1815.⁷² I samme periode økte folketallet i Ávjovárri fra 210 i 1801 til 329 i 1815.⁷³ Tallene reflekterer at de tidligere «Porsangers fjeldfinner» ble registrert under Ávjovárri fra 1815.⁷⁴ Det dreier seg om en endring i formell sognetilhørighet som kan ha skjedd uavhengig av eventuelle endringer i beitebruken i reindriften.

I 1835 hadde antallet «Omvankende Finner» i Ávjovárri (Afjuvarra) sogn økt til 62 husholdninger og en samlet folkemengde på 275 personer.⁷⁵ Grensen mellom Karasjok og Porsanger ble for øvrig formelt fastsatt først i 1924, da i form av en herredsgrense.⁷⁶

3.3.5 Vekst i reindriften og husdyrholdet i første del av 1800-tallet

Amtmannen i Finnmark skrev i sin beretning til Kongen

om amtets økonomiske tilstand ved utgangen av 1835 at det offisielle antallet rein i Vest-Finnmark fogderi, som også omfattet Kautokeino og Karasjok, var 50 000, men at det virkelige tallet var svært vanskelig å angi, og at «da det almindelig antages, at Renerne have i de senere Aar betydelig tiltaget i Mængde, troes Tallet ikke for høit ansat». Om reindriftens betydning i Finnmark skrev amtmannen:⁷⁷

«Da Reensdyrene ikke blot yde Alt, hvad Fjeldfinnerne behøve til sin Underholdning, men også afgive et vigtigt Bidrag til de øvrige Indvaaneres Næring og Beklædning, ere Reensdyrene i denne henseende en væsentlig Fordeel for Districtet».

I tillegg til at reinen ga innbyggerne mat og klær, var reinen ennå på 1830-tallet bortimot enerådende som landbasert transportmiddel i Finnmark både sommer og vinter. Amtmannen kom også inn på forholdet mellom reindriften og jordbruket: «[P]aa den anden Side kan det ikke nægtes», anførte amtmannen, «at Renernes aarlige Vandringer fra Fjeldet ned til Søkannten og tilbage lægge store Hindringer i Veien for Jordbrugets Opkomst. [...]».⁷⁸

Da amtmannen skrev dette i 1835, opplevde Finnmark vekst både i folketallet og i reindriften og jordbruket. Folketallet ble mer enn firedoblet fra 7700 i 1801 til 32 800 i 1900.⁷⁹

I 1809 kom Finland under russisk overhøyhet. Reineiere fra norsk side av grensen benyttet i økende grad vinterbeiter på finsk side fra begynnelsen av 1800-tallet. Det kom etter hvert klager fra de nordligste sognene i Finland på beitebruken utøvet fra norsk side. Samer på finsk-russisk side opplevde at reinbeitingen i deres områder utøvet av samer fra norsk side var til skade for deres egen reindrift, og bønder på finsk-russisk side opplevde at rein fra norsk side gjorde skade på deres høystakker. Tilsvarende kom det klager fra innbyggere på norsk side på at rein fra finsk-russisk side beitet i Norge om sommeren og påførte jordbruket skade.

Geologen Balthazar M. Keilhau gir i en reiseskildring fra 1828 opplysninger om reinbeiting på finsk-russisk side av grensen. Han besøkte siidaen til Hans Hansen Porsanger (Hánno Hánno),⁸⁰ og opplyste at den «i den dybeste Vinter»

71 I 1855 ble det etter initiativ fra amtmannen i Finnmark innhentet opplysninger fra 74 fjellsamer tilhørende Karasjok om beitebruk, jf. Finnmarkskommisjonens avskrift (jnr. 16/1553-20).

72 Folketelling 1801, Kistrand prestegjeld, og Amund Helland, *Topografisk-statistisk beskrivelse over Finnmarks amt, anden del, befolkning og historie*, 1906, s. 28.

73 Folketelling 1801, Kautokeino prestegjeld, Afjuvarra og Karasjok kretser. Folketelling 1815, Kistrand prestegjeld, samt Kautokeino prestegjeld, Karasjok Sogn.

74 Se også Einar Richter Hanssen, *Porsanger bygdebok*, bind I. *Fra eldre steinalder til 1910*, 1986 s. 113.

75 Folketelling 1835, Kistrand prestegjeld, Afjuvarra sogn.

76 Finnmarkskommisjonen, *Rapport Felt 4 Karasjok*, bind 1, 2019 s. 21 med videre henvisninger.

77 NOS, *Beretninger om Den oekonomiske Tilstand m. m. i Norge ved Udgangen af Aaret 1835*, underdanigst afgivne af Rigets Amtmænd, s. 314.

78 NOS, Op. cit., 1835 s. 314.

79 Statistisk sentralbyrå, hjemmehørende folkemengde etter fylke, <https://www.ssb.no/a/histstat/tabeller/3-2.html>.

80 Se også Aage Solbakk, *Ávjovári – Kárášjoga historjá I, 1553–1900*, 2000 s. 459.

81 Keilhau sikter trolig til «finmarkske fjellmil» på drøyt 7 km. Fem fjellmil var dermed noe over 35 km.

var ved «*Fasko-jokk* (Fášku/ Vaskojoki), *omtrent fem Mile fra Enare-Kirke*»,⁸¹ eller mellom to og tre mil inn i Anár (Inari) sogn øst for Basevuovdi ved Anárjohka. Da Keilhau var i Karasjok 15. mars 1828, holdt Hans Hansen Porsangers siida til sør for munningen av Iškorasjohka. På dette tidspunktet hadde flyttingen nordover i retning sommerbeitene begynt. Keilhau opplyser at siidaens sommerbeite var ved Magerøysundet ytterst på Vuorjenjárga (Porsangerhalvøya).⁸²

En senere kilde kan tyde på at Hans Hansen Porsangers siida var en av relativt få Karasjoksiidaer som brukte vinterbeiter i Finland på 1820-tallet. Reenbete-Commissionen som ble nedsatt i 1852 for å foreslå tiltak etter at den norsk-finske grensen hadde blitt stengt for grensekryssende reindrift, fikk opplyst på et møte i Karasjok at «*der i Fortiden ikke pleiede at flytte saa mange Fjeldfinner over paa finlandsk Grund som nu, men i Fortiden kun Enkelte*».⁸³ Det samlede antallet rein fra norsk side som beitet i Finland om vinteren ble for øvrig i en norsk-finsk betenkning fra 1834 anslått til 50 000.⁸⁴

3.4 Grensestengningen i 1852 og virkningene for reindriften i Karasjok

3.4.1 Flyttemønsteret og tilpasninger på norsk side i overgangsperioden etter grensestengningen

Etter at Finland i 1809 kom under russisk overhøyhet, var det norske synet at lappekodisillen fremdeles gjaldt også for forholdet mellom Finland og Norge, jf. lov 24. juli 1827, mens det russiske synet later til å ha vært at det ikke var tillatt for rein fra norsk side å beite på finsk side.⁸⁵ Imidlertid fant det sted grenseoverskridende bruk, både fiske i sjøen på norsk side utøvet av innbyggere fra finsk side og grenseoverskridende bruk av reinbeite og andre ressurser utøvet av begge grupper. I ti-årene etter 1809 forhandlet Norge og Russland om betingelsene for denne bruken. Det ble ikke oppnådd enighet, og i 1852 stengte russiske myndigheter grensen mellom storfyrstedømmet Finland og Norge for grensekryssende reindrift. Norske myndigheter svarte med en tilsvarende grensestenging, jf. punkt 4.1.3.1. Ifølge offisielle tall, som trolig er ufullstendige, ble til sammen rundt 50 000 rein fra norsk side utestengt fra beiter i Finland, og

om lag 15 000 rein fra finsk side utestengt fra sommerbeiter i Norge.⁸⁶

I 1852 hadde Karasjok 96 reineiere. De ble antatt å ha til sammen om lag 31.000 rein.⁸⁷ De aller fleste av disse hadde før 1852 brukt beiter på finsk side et antall uker hver vinter. I 1852 nedsatte den norske regjeringen en kommisjon kjent som *Reenbete-Commissionen* som skulle foreslå tiltak for å avhjelpe den vanskelige situasjonen for reindriften på norsk side etter grensestengningen. På møter med reineiere fra Karasjok i september og desember 1852 avhørte kommisjonen 63 reineiere fra Karasjok. 43 av disse ble spurt om vinterbeitebruk i Finland. Av disse 43 opplyste 35 at de hadde vinterbeite på finsk område to til tre måneder om vinteren. Stedene der reineierne krysset Anárjohka på vei til Finland var jevnt fordelt mellom Jorggástat og munningen av Skiehččanjohka.⁸⁸ De beiten i Finland som ble benyttet av de spurte reineierne, lå i Anár (Inari) sogn.

Reenbete-Commissionens forslag til tiltak forelå i 1853, og lå til grunn for *Reenbeteloven av 7. september 1854*. For å utnytte de gjenværende beiten best mulig, ble flyttingene med reinen regulert, blant annet ved forbud mot sommerbeiting og høstbeiting i deler av Karasjok distrikt (Karasjok sogn) og forbud mot vinterbeiting i et annet distrikt (sogn) enn der reineieren var hjemmehørende. Se nærmere nedenfor i punkt 4.1.3.2. Etter forslag fra Reenbete-Commissionen ble det for øvrig i 1860 også opprettet et felles vinterbeitedistrikt for Karasjoks og Polmaks reineiere langs Tanaelva fra Sávkadas til Barta.

I en beitebruksoversikt for 1855 utarbeidet etter anmodning fra amtmannen i Finnmark, oppga 71 av 74 spurte reineiere tilhørende Karasjok at de brukte beiter i Finland fire eller fem uker om vinteren. Dette viser at grensestengningen ennå ikke hadde inntrådt i praksis.⁸⁹ 51 av de 74 reineierne hadde for øvrig hatt beite i de sørøstlige delene av Karasjok sogn ved Anárjohka, Goššjohka eller Skiehččanjohka den vinteren, hvorav flest ved Anárjohka. 20 hadde hatt beite ved Iešjohka, og to ved Kárášjohka. Én hadde vinteren gjennom holdt til i «*Enare sogn*» (Anár/Inari) sammen med sin svigerfar.

Den påfølgende sommeren planla ifølge samme oversikt 50 av de 74 spurte reineierne beiting på Vuorjenjárga

82 Balthazar Mathias Keilhau, *Reise i Öst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828, 1831 s. 207.*

83 Maria Askheimer og Kirsti Strøm Bull, *Konsekvensene for reindrifta etter grensestengningen mellom Norge og Finland, og relasjonen mellom de fastboende og flyttsamene – Kommisjonsprotokoll fra 1852, 1857 og 1909*, 2005 s. 47.

84 Kirke- og undervisningsdepartementet, *Innstilling fra komiteen til å utrede samespørsmål*, 1959 s. 11.

85 NOU 1984: 18 s. 191.

86 Reindriftsadministrasjonen, *Reindriften i Finnmark. Lovgivning og distriktinndeling. Forslag til ny distriktinndeling*, 1994 s. 29.

87 Reintallet ble beregnet av den såkalte reinbeitekommisjonen som hadde blitt nedsatt samme år, og bygde på oppgitte reintall fra en del av reineierne som ble justert opp for å korrigere for en antatt underrapportering, jf. Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark, rettshistorie 1852–1960*, 2001 s. 39.

88 Maria Askheimer og Kirsti Strøm Bull, *Konsekvensene for reindrifta etter grensestengningen mellom Norge og Finland, og relasjonen mellom de fastboende og flyttsamene – Kommisjonsprotokoll fra 1852, 1857 og 1909*, 2005 s. 29–48 og 65–69.

89 Riksarkivet, RA/S-1247/2/E/Eb/L0008. Se også avskrift v/Finnmarks-kommisjonen (jnr. 16/1553-20).

(Porsangerhalvøya), 15 planla beiting øst for Porsangerfjorden, hvorav én på østsiden av Laksefjorden og én på Čorgašnjárga (Nordkinnhalvøya). Ni planla å oppholde seg mellom Karasjok og Porsanger. Av de 50 som aktet å flytte til Vuorjenjárga, hadde 20 hatt vinterbeite ved Kárášjohka eller Iešjohka og 30 ved Anárjohka, Goššjohka eller Skiehččanjohka. Av de 15 som aktet å søke sommerbeite øst for Porsangerfjorden, hadde 13 holdt til ved Anárjohka om vinteren og én «i nordsiden af Karasjok», samt den ene reineieren som vinteren gjennom hadde holdt til i Anár/Inari sammen med sin svigerfar.

Situasjonen i Karasjok sogn etter 1852 må ses i sammenheng med situasjonen i Kautokeino sogn, fordi forholdene i sognene påvirket hverandre gjensidig. En periode kunne reineiere i Kautokeino omgå grensestengingen ved å få innvilget flytting til Sverige og svensk statsborgerskap. Som svenske statsborgere kunne de bruke beiter i Finland som tidligere, fordi grensestengingen bare gjaldt mellom Norge og Finland for norske og finske statsborgere. I tillegg kunne de som svenske statsborgere, i medhold av lappekodisillen bruke beiter både i Kautokeino sogn og i Troms.⁹⁰ Hele 35 % av reineierne i Kautokeino fikk i perioden 1853-1883 innvilget svensk statsborgerskap.⁹¹ Reineiere i Karasjok hadde i praksis ikke denne muligheten.

Kautokeinos reineiere økte sommerbeitebruken på Vuorjenjárga (Porsangerhalvøya) i ti-årene etter den finsk-russiske grensestengingen i 1852. Dette medførte i sin tur at en del Karasjoksamer flyttet til Spierrtanjárga (Svørholthalvøya) og Čorgaš (Nordkinnhalvøya). Beitet i disse områdene ble dermed hardt belastet og resultatene i driften dårlige.⁹² Ved siden av bortfall av vinterbeiter i Finland og sommerbeiter på Vuorjenjárga, medførte grensestengningen også driftsmessige vanskeligheter for Karasjoks reineiere, blant annet ved at de mistet rein over grensen til Finland som etter grensestengingen var vanskelig å få hentet tilbake.⁹³

Antall reineiere ble sterkt redusert i Karasjok etter grensestengingen, men nedgangen viste seg ikke med én gang. I sin beretning til den svensk-norske kongen for femårsperioden 1856-1860, skrev amtmannen: «At Karasjoks Menighed kan klare sig godt, uagtet Grændespærringen, har vist sig, og der er for denne kraftige Nomadestammes Vedkommende ingensomhelst Grund til Frygt».⁹⁴ Fra 1865 til

1875 gikk imidlertid antall personer registrert som «nomader» i Karasjok sogn ned fra 331 til 201.⁹⁵ For 1866-1870 meddelte amtmannen at «Rensdyrholdet skal ifølge indkomne Opgaver i det sidste Femaar være aftaget i Kautokeino med næsten 11, i Næsseby (Polmak) med 14 ½ og i Karasjok med hele 34 pCt».⁹⁶

3.4.2 Strid om sognegrensen mellom Karasjok og Kautokeino

Som omtalt i punkt 3.3.2, hadde på midten av 1800-tallet reindriftssamer fra Karasjok og Kautokeino i fellesskap lenge benyttet et grenseområde mellom de to sognene til vinterbeite. Midt på 1800-tallet dannet området et belte i grenseområdet mellom sognene fra finskegrensen og Skiehččanjohka i sørøst og nordvestover til Iešjávri, bredest i sørøst og smalere mot nord, jf. figur 3.2. På grunnlag av grenseopplysninger fra 1857, kan områdets utstrekning beregnes til om lag 2100 km².⁹⁷ Til sammenligning er arealet av Karasjok kommune i dag 5453 km². Det forelå ingen entydig beskrivelse av grensen i offisielle norske dokumenter, og representanter for Kautokeino sogns allmue anså sognegrensen som usikker.

Som en konsekvens av grensestengingen i 1852 hadde reindriftssamer fra Karasjok behov for å bruke en større del av det nevnte området enn de inntil da hadde brukt. Også reindriftssamer fra Kautokeino økte av samme grunn bruken av området. Den økte bruken av det samme området skapte konflikter. Derfor ble det 7. februar 1857 nedsatt en kommisjon for å gå opp sognegrensen mellom Karasjok og Kautokeino. Som leder av kommisjonen ble oppnevnt skogfogd T. B. Borchgrevink med kontorsted Alta, og som medlemmer handelsmann i Karasjok, Ove Fandrem, og konstituert lensmann i Kautokeino, Mads Lie.⁹⁸ Fandrem ba seg fritatt 2. mai samme år,⁹⁹ og 9. juni ble lensmann i Sør-Varanger, Christian Taftezon, oppnevnt i hans sted.¹⁰⁰

95 Finnmarkskommisjonen, *Felt 4 – Notat – Befolkningsutvikling i Karasjok 1559–2001*, Hilde L. Sommerseth, 3. juli 2017 (jnr. 14/315-113) s. 23.

96 NOS, *Beretninger om Amternes Oeconomiske Tilstand i Aarene 1866–70*, Finnmarkens Amt, s. 9.

97 Forhandlingsprotokoll for kommisjonen nedsatt i 1857 for å gå opp sognegrensen mellom Karasjok og Kautokeino. Dette og de dokumentene det ellers er vist til i det følgende, oppbevares i Riksarkivet i Oslo, Landbruksdepartementet, Kontor for reindrift og ferskvannsfiske, Arkivdel 2, eldre arkivsaker, Pakkesaker R11 Kommisjonsarkiv, Reinbeitesaker. Diverse. RA/S-1247/2/E/Eb/L0008, heretter benevnt som «Riksarkivet, RA/S-1247/2/E/Eb/L0008».

98 Beskikkelse 7. februar 1857, signert konstituert amtmann i Finnmark, Chr. Kjerschow (Riksarkivet, RA/S-1247/2/E/Eb/L0008).

99 Brev 23. juni 1857 fra Chr. Kjerschow til departementet for det Indre (Riksarkivet, RA/S-1247/2/E/Eb/L0008).

100 Kommisjonens forhandlingsprotokoll (Riksarkivet, RA/S-1247/2/E/Eb/L0008).

90 Troms ble i 1866 skilt ut fra Finnmark som eget amt.

91 Reindriftsadministrasjonen, *Reindriften i Finnmark. Lovgivning og distriktinndeling. Forslag til ny distriktinndeling*, 1994 s. 31.

92 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark. Rettshistorie 1852-1960*, 2001 s. 190.

93 Amund Helland, *Topografisk-statistisk beskrivelse over Finnmarkens amt, anden del, befolkning og historie*, Norges land og folk, bind XX, 1906 s. 131.

94 NOS, *Beretning om Kongeriget Norges Oeconomiske Tilstand i Aarene 1856-60*, Finnmarkens Amt, s. 10.

I tillegg ble ytterligere fire personer tilknyttet kommisjonen for å «*ledsage Commissionen under dens Arbeide med Grøndseopgaaingen*».

Representanter for hver av sognenes allmuer la frem for kommisjonen hvor de mente sognegrensen gikk. På vegne av Kautokeinos allmue oppga fogden i Alta, Lars Lie, 9. mars 1857 med referanse til allmuens vitnemål på det nylig avholdte tinget i Kautokeino, at sognegrensen fulgte følgende punkter og elver: Eidet *Čohhtámuotki* to kilometer øst for Šuoššjávri, *Čiekkavárri*, *Salčoohkka*, *Gaiba*, *Gurbešnušsir*, *Šuojájohka*, *Anárjohka* og *Cuhppulskáidi*, dessuten nordover fra *Iešjávri* langs fjellryggen til *Repparfjorden*,¹⁰¹ jf. figur 3.2. Den angitte grensen fra *Iešjávri* til *Repparfjorden* må forstås som en påstått beitegrense mellom Karasjoks og Kautokeinos reindriftssamer, og ikke som en påstått sognegrense mellom sognene, fordi Karasjok og Kautokeino sogn ikke strakte seg til *Repparfjorden*.

På vegne av Karasjoks allmue oppga Hans Hansen Porsanger 20. mars 1857 at sognegrensen fulgte *Iešjávri*, *Rágesjávri*, *Vuottašjávri*, *Áhkkanasnjálbmi*, *Karášjohka*, *Muottahasoavi*,¹⁰² jf. figur 3.2. Han anført at sognegrensen mellom *Vuottašjávri* og *Áhkkanasnjálbmi* bøyde av mot øst i retning *Čiekkavárri*. Området mellom grenselinjene oppgitt av Karasjoks og Kautokeinos allmuer hadde ifølge uttalelser fra begge sognenes representanter, blitt brukt som et *fellesdistrikt* for begge sognenes reindriftssamer.

Karasjoks representanter fremholdt at fellesdistriktet i sin tid var blitt etablert innenfor Ávjovárri/Karasjoks grenser. Dette ble ikke bestridt under forhandlingene i 1857, men Kautokeinos representanter pekte på at den eldre sognegrensen ikke hadde blitt trukket opp, og etter deres syn var usikker. Partene synes videre å ha vært enige om at den grensen Kautokeino fremmet som sognegrense, utgjorde østgrensen for fellesdistriktet. Uenigheten gjaldt hvilken modell som skulle velges ved fellesdistriktets *opphør*. Mens Karasjoks representanter ønsket å oppheve fellesskapet ved å opprettholde den eldre sognegrensen og med det få hele fellesdistriktet lagt til Karasjok, ønsket Kautokeinos representanter å gjøre østgrensen for fellesdistriktet til sognegrense og med det få hele fellesdistriktet lagt til Kautokeino.

Karasjok representantskap viste som begrunnelse for sin oppgitte grense til at den implisitt lå til grunn for *Reenbeteloven av 7. september 1854* og den plakaten som 7. oktober samme år ble gitt i medhold av denne.¹⁰³ Plakaten

anga at «*i Karasjok*» skulle følgende område være fredet mot reinbeite om sommeren: «*Strækningen mellem de Elve, der danner Grændsen mod russisk Finland i Øst, nemlig Sketsemjok [Skiehččanjohka] og Enarejok [Anárjohka] paa den ene og Karasjokelven [Karášjohka] paa den anden Side*».¹⁰⁴ Dermed bygde plakaten på at området mellom *Karášjohka* og *Skiehččanjohka* var del av Karasjok sogn. Fra Karasjoks side ble det også vist til at deres reineiere hadde større behov for fellesdistriktet enn Kautokeinos reineiere som fortsatt kunne bruke beiter i Finland og Sverige ved å få innvilget svensk statsborgerskap, en mulighet Karasjoks reineiere ikke hadde.¹⁰⁵

Kautokeinos representanter viste til at de sørligste delene av fellesdistriktet utelukkende hadde blitt og ble benyttet av reindriftssamer fra Kautokeino og at deres reindriftssamer også dominerte bruken i den øvrige delen av fellesdistriktet. De la også vekt på at Kautokeino sogn manglet beiteområder med skog som kunne gi brensel og ly i de strengeste vintermånedene, og at de derfor hadde et særlig behov for skogsområdet *Cuhppulskáidi* helt øst i det daværende fellesdistriktet, jf. figur 3.2.¹⁰⁶

Karasjoks representant i grensekommisjonen, Sør-Varanger-lensmann Tafteson, la 9. september 1857 frem et kompromissforslag der den sørligste delen av fellesdistriktet inkludert *Cuhppulskáidi* helt i øst, ble foreslått lagt til Kautokeino. Det samme gjaldt områder vest for *Iešjohka* på strekningen mellom *Šuoššjávri* og *Iešjávri*.¹⁰⁷ Etter forslaget var grensen definert ved følgende punkter og elver: *Iešjávri*, *Iešjohka*, *Šuoššjávri*, *Vuottašjohka*, *Vuottašluoppal*, *Vuottašoaivi*, *Čuđoaivi*, *Galbajávris østre bredd*, *Áhkkanasnjálbmi*, *Buolžajávri*, *Čuovžajávri*, *Čuovžajohka*, *Čuovžajohkas sammenløp med Bávttajohka*, *Noarvvás*, *Deanobokvárris nordre skråning*, *munningen av Šuojájohka*, *Anárjohka* og *riksgrensen*,¹⁰⁸ jf. figur 3.2.

Blant de forholdene Tafteson begrunnet forslaget med, var at det ¾ mil sør for *Čuovžajohkas* utløp i *Bávttajohka* var et skillegerde med plass til 10 000 rein.¹⁰⁹ Skillegerdet hadde lenge før 1857 blitt oppført og vedlikeholdt av begge

101 Brev 9. mars 1857 fra fogd Lie til grensekommisjonen (Riksarkivet, RA/S-1247/2/E/Eb/L0008).

102 Kommisjonens forhandlingsprotokoll (Riksarkivet, RA/S-1247/2/E/Eb/L0008).

103 Referat fra representantskapsmøte i Karasjok 15. april 1857 (Riksarkivet, RA/S-1247/2/E/Eb/L0008).

104 Sitert etter Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark. Rettshistorie 1852-1960*, 2001 s. 336.

105 Se for eksempel brev 12. april 1856 fra fogd Norgrenn i Tana fogderi til Finmarkens Amt (Riksarkivet, RA/S-1247/2/E/Eb/L0008).

106 Se for eksempel brev 17. april 1857 fra ordfører i Kautokeino, sogneprest Hvoselef, til grensekommisjonen (Riksarkivet, RA/S-1247/2/E/Eb/L0008).

107 Referat fra representantskapsmøte i Karasjok 15. april 1857 (Riksarkivet, RA/S-1247/2/E/Eb/L0008).

108 Redegjørelse fra Chri. Toftezon til Finmarkens Amt, Vadsø, 9. sept. 1857 (Riksarkivet, RA/S-1247/2/E/Eb/L0008).

109 Trolig angitt i såkalt «*finnmarkske fjellmil*», hvorav én mil tilsvarte drøyt 7 km.

sogdenes reindriftssamer i fellesskap og ble fortsatt vedlikeholdt på denne måten, og om høsten pleide de å skille ut sine vinterflokker der. Grensen burde derfor gå i nærheten av dette gjerdet.¹¹⁰

Kommisjonens tre medlemmer kom ikke til enighet, og forhandlingene ble avsluttet uten at en grense var trukket mellom sognene. Grensespørsmålet ble tatt opp igjen på tinget i Karasjok i mars 1870 (der det ble besluttet at Kautokeinos grensekrav fra 1857 og lensmann Taftezens kompromissforslag fra samme år skulle opprettholdes som «uoverstigelige Grændselinier», og at det mellomliggende arealet fremdeles skulle være til felles bruk for de to herredenes reindriftssamer.¹¹¹ Dette vedtaket lå til grunn for regjeringens beslutning i saken, som ble gitt ved kongelig resolusjon 13. juli 1871.¹¹² Cuhppulskáidi og den sørligste delene av fellesdistriktet, samt områdene vest for Iešjohka på strekningen mellom Šuoššjávri og Iešjávri, til sammen nær halvparten av fellesdistriktet, ble samtidig formelt en del av Kautokeino herred. Den gjenværende delen av fellesdistriktet utgjorde 1153 km².¹¹³

Den videre utviklingen i de to herredenes reindrift medførte at Kautokeinos reindriftssamer benyttet dette nye og arealmessig reduserte fellesdistriktet i langt større grad enn Karasjoks reindriftssamer. Ifølge Kirsti Strøm Bull kan årsaken ha vært at den tidligste tillatte dato for innflytting til vinterbeitene ikke var den samme for de to herredene. Kautokeinos reineiere kunne lovlig flytte inn tidligere enn Karasjoks reineiere. Området var derfor i stor grad opptatt når de sistnevnte ankom om høsten.¹¹⁴

Ennå i 1919 var Karasjokreineierens krav at fellesdistriktet måtte deles og den doble herredsgrensen erstattes av én enkelt grense. Kautokeinos reineiere argumenterte fremdeles for å opprettholde eller aller helst utvide fellesdistriktet østover.¹¹⁵

Fellessdistriktet ble avløst av en entydig reinsognsgrense mellom Karasjok og Kautokeino ved fylkesmannens

forordning 3. november 1934 jf. punkt 3.5.2.2 og en entydig herredsgrense ved kongelig resolusjon 29. november 1935. Reinsognsgrensen og herredsgrensen var sammenfallende bortsett fra at Karasjok herred omfattet bygda Šuoššjávri, mens Karasjok reinsogn ikke gjorde det, jf. figur 3.5.

Disse grensene ble trukket slik at fellesdistriktet tilnærmet i sin helhet ble overført Kautokeino reinsogn og Kautokeino herred. Dermed ble det satt sluttstrek for en godt over hundre år lang prosess der den gamle siidagrensen, senere sogne-, herreds og kommunegrensen mellom Karasjok (Ávjovári) og Kautokeino gradvis ble flyttet østover.

3.4.3 Flyttinger til Polmak og flyttinger fra Kautokeino i perioden 1860-1915

I perioden 1861–1915 flyttet ifølge Aage Solbakk 11 familier fra Karasjok til Polmak distrikt med sine rein.¹¹⁶ *Finmarkskomiteén* (Renbeitekomiteén) som i 1902 avga en innstilling om fredning av furuskog mot reinbeite, oppgir på sin side at 14 reineiere flyttet fra Karasjok til Polmak i tidsrommet 1882-1888.¹¹⁷ Flyttingene hadde sammenheng med at grensestengingen i 1852 hadde rammet reindriften både i Polmak og i Utsjok i Finland hardt.

Før 1852 hadde både Polmak- og Utsjoksamene vinterbeite i Utsjok og sommerbeite på Lågesduottar (Laksefjordvidda) og på Čorgašnjárga (Nordkinnhalvøya). Som følge av grensesperringen ble Utsjoksamene utelukket fra sine sommerbeiter på norsk side av grensen og Polmaksamenes vinterbeiter ble sterkt innskrenket. Antallet rein innenfor Polmaks og Utsjoks tradisjonelle sommerbeiter ble tilsvarende redusert. Dette åpnet for den forskyvningen østover som fant sted i Karasjokreindriftens sommerbeitebruk fra 1852 til noe inn på 1900-tallet.¹¹⁸ I tillegg til at reineiere fra Karasjok flyttet til Polmak sogn, fant det også sted utflyttinger fra Karasjok av reindriftsfamilier som avvirket driften. Ifølge Aage Solbakk flyttet en del familier fra Karasjok til Porsanger og Kjøllefjord på 1860-tallet.¹¹⁹

Ved siden av overflyttinger fra Karasjok til Polmak flyttet også reineiere fra Kautokeino til Karasjok i perioden 1860-1915. I årene 1886-1900 flyttet etter innvilget søknad 22 reindriftsfamilier fra Kautokeino til Karasjok. Det fremgår av saksbehandlingen at flere av søkerne fikk innvilget sine søknader fordi de allerede benyttet beiter i Karasjok. Totalt søkte 39 familier om overflytting i perioden 1872-1910.

110 Redegjørelse fra Chri. Toftezon til Finmarkens Amt, Vadsø, 9. sept. 1857. Se også grensekommisjonens forhandlingsprotokoll, side 6b (Riksarkivet, RA/S-1247/2/E/Eb/L0008).

111 Referat fra forhandling på tinget i Karasjok i mars 1870 underskrevet amtmann Holmboe (Riksarkivet, RA/S-1247/2/E/Eb/L0008).

112 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, Op. cit., 2001 s. 172-175.

113 Beregningen er gjort på grunnlag av grenseopplysninger gitt i grensekommisjonens forhandlingsprotokoll fra 1857 (Riksarkivet, RA/S-1247/2/E/Eb/L0008). I Norges Offisielle Statistikk VII 55, Kristiania 1922 s. 76 er fellesdistriktets areal oppgitt å være 1153,84 km².

114 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark, rettshistorie 1852–1960*, 2001 s. 173–175.

115 Utdrag fra Kristian Nissens dagbok fra reise- og møtevirksomhet i Karasjok og Kautokeino i 1919, (Riksarkivet, RA/S-1247/2/E/Eb/L0049).

116 Aage Solbakk, *Buolbmát boazosuohtkan – Polmak reinsogn. Utviklingen av reindriften i Polmak reinsogn. Hovedtrekk*, 2017 s. 45-55.

117 Landbruksdepartementet, *Innstilling 22. oktober 1902 fra Finmarkskomiteén av 1901*, s. 4.

118 Se for eksempel Aage Solbakk, *Ávjovári – Kárášjoga historjá I, 1553-1900*, 2000 s. 338.

119 Aage Solbakk, *Ávjovári – Kárášjoga historjá I, 1553-1900*, 2000 s. 338.

Mange av søknadene ble avslått med den begrunnelse at Karasjoks vinterbeiter var utilstrekkelige.¹²⁰

I 1889 ble grensen mellom Finland og Sverige stengt for kryssende reindrift. De Kautokeinofamiliene som i perioden 1853-1883 hadde registrert svensk statsborgerskap for å kunne bruke beiter i alle tre land, mistet dermed tilgangen til vinterbeiter i Finland og til sommerbeiter i Norge som de før 1889 hadde flyttet til via Finland. I perioden 1889-1897 meldte derfor mange flytting tilbake til Kautokeino. Mens bortfallet av vinterbeiter i Finland skjedde få år etter 1852 for reineiere fra Karasjok, fant dette dermed sted først fra 1889 for mange Kautokeino-reineiere. Fra 1889 økte derfor presset på Kautokeinos vinterbeiter. Dette var en del av bakgrunnen for de mange søknadene om overflytting til Karasjok i årene 1886-1900.

For øvrig forekom flyttinger fra Kautokeino til Ávjovárri/Karasjok også tidligere. For eksempel har det blitt pekt på at gruppen «*Afjuvarra fjeldfinner*» i folketellingen for 1801 besto av både slekter som senere er oppfattet å være opprinnelige Karasjokslekter, og av slekter som er oppfattet å være opprinnelige Kautokeinoslekter.¹²¹

3.4.4 Fordeling av sommerbeitene og innføring av fire store reinbeitedistrikter i Finnmark i 1892

Etter lov av 23. juni 1888 om forskjellige Forhold vedkommende Fjeldfinnerne i Finnmarkens Amt skulle amtmannen fordele sommerbeiteområdene i Finnmark mellom reneiere hjemmehørende i Kautokeino, Karasjok, Polmak og Varanger.

En slik distriktsinndeling fant sted i 1892. Inndelingen ble gjort på grunnlag av arbeidet til *Den Finnmarkske Fjeldfin-kommission*, som ble nedsatt i 1875 og avga innstilling i 1885. Kommissjonens seks medlemmer var alle fra Finnmark, hvorav to reindriftsutøvere. Kommissjonens mandat var å finne «en bedre ordning af Forholdet mellem Fjeldfinnerne inbyrdes i Finnmarkens Amt» og kommisjonen innhentet uttalelser fra fjellsamene om de spørsmålene den behandlet. Inndelingen av sommerbeitene i 1892 bygde dermed på opplysninger fra reneiere om den faktiske bruken.¹²²

Inndelingen medførte at fellesskapet mellom Karasjok og Kautokeino i bruken av Vuorjenjárga (Porsangerhalvøya) som sommerbeite opphørte, og ble avløst av en fast beitegrense mellom sognene. Etter inndelingen fra 1892 skulle reindriftssamer fra Karasjok benytte Vuorjenjárga nord for Revsbotn inkludert Magerøya samt Spierttanjárga

(Sværholt-halvøya) som ligger mellom Porsangerfjorden og Laksefjorden.

Amtmannens beskrivelse av distriktsinndelingen fra 1892 slo fast at grensen mellom Karasjok og Kautokeino reinbeitedistrikter skulle gå ved Revsbotn, men anga ikke noen delelinje sørover fra Revsbotn gjennom daværende Kvalsund og Kistrand (Porsanger) herreder og sørover til Iešjávri der grensen mellom Karasjok og Kautokeino herreder begynte. Praksis har likevel, både før og etter 1892, vært at grensen mellom Karasjoks og Kautokeinos reindriftssamer på Vuorjenjárga har gått *langsetter* halvøya. Kautokeinos reindriftssamer har brukt den vestlige delen nordover til et visst punkt inkludert øyene utenfor fastlandet langs denne strekningen, og Karasjoks reindriftssamer den østlige og nordlige delen av halvøya, inkludert øyer som ligger i tilknytning til disse delene av halvøya.

Når det gjelder sommerbeitegrensen mellom Karasjoks og Kautokeinos reindriftssamer, er inndelingen fra 1892 siste punkt i en utvikling. Frem til tidlig på 1800-tallet var som omtalt i punkt 3.3.3, munningen av Altaelva grense. I 1857 var Kautokeino allmues oppfatning at grensen gikk ved Repparfjorden, jf. punkt 3.4.2, før den i 1892 ble trukket til Revsbotn.

Čorgašnjárga, det vil si Nordkinnhalvøya medregnet hele halvøya mellom Laksefjorden og Tanafjorden, skulle etter amtmannens inndeling fra 1892 brukes av reneiere fra Polmak.¹²³ Den bruken reneiere fra Karasjok hadde av Čorgašnjárga var i en periode etter 1892 dermed i strid med myndighetenes forordninger. Grensen mellom Karasjoks og Polmaks sommerbeiter gikk etter 1892-anordningen ved Storfjorden i Laksefjorden.¹²⁴

3.4.5 Utviklingen i flyttesystemet og beitebruken gjennom siste halvdel av 1800-tallet

Det oppsto som nevnt i punkt 3.4.1, konkurranse om sommerbeitene i ti-årene etter grensestengingen i 1852, da stadig flere reneiere fra Kautokeino søkte beite på Vuorjenjárga (Porsangerhalvøya). Dette medførte at en del Karasjoksamer med beite på denne halvøya flyttet til Spierttanjárga (Sværholt-halvøya) og Čorgašnjárga (Nordkinnhalvøya).¹²⁵ Et eksempel er Henrik Andersen Guttorm fra Karasjok som i 1911 forklarte i intervju med Kristian Nissen, at han flyttet fra Vuorjenjárga til Spierttanjárga da han giftet seg i 1867, og videre til Čorgašnjárga da han giftet seg for andre gang i 1869. Ifølge

120 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark, retts historie 1852-1960*, 2001 s. 59 og 186-187.

121 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, Op. cit., 2001 s. 306.

122 Reindriftsforvaltningen, *Reindriften i Finnmark. Lovgivning og distriktsinndeling. Forslag til ny distriktsinndeling*, 1994 s. 73-74.

123 Reindriftsforvaltningen, Op. cit., 1994 s. 45 og 46.

124 Reindriftsforvaltningen, Op. cit., 1994 s. 47.

125 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark, retts historie 1852-1960*, 2001 s. 190.

intervjuoppsummeringen forklarte Guttorm at «ifølge med denne sin nye svigerfar og mange andre søkte han fra nu av sommerbeite på Čorgašnjárga». ¹²⁶

Čorgašnjárga ble som nevnt i punkt 3.4.4, tillagt Polmaks reindriftssamer ved amtmannens distriktsinndeling i 1892. Halvøya ble definert som halvøya mellom Stuorravuotna (Storfjord) i Laksefjorden og Deanodat (Vestertana) i Tanafjorden. ¹²⁷ Karasjokreineierne bruk av området ser imidlertid ut til å ha fortsatt frem til 1897 til tross for distriktsinndelingen. ¹²⁸ Det at bruk av sommerbeiter på Lágésduottar (Laksefjordvidda) og på Čorgašnjárga var et alternativ for reindriftssamer tilhørende Karasjok, hadde sammenheng med en langvarig reduksjon i reindriften i Polmak og med at Utsjok- og Anár/Inarisamene ikke kunne benytte sommerbeiter i Norge etter grensestengingen i 1852. Disse forholdene hadde ført til at det hadde blitt ledig plass på Lágésduottar og Čorgašnjárga, jf. punkt 3.4.3.

3.5 Perioden frem mot reindriftsloven av 1933 og de påfølgende ti-årene

3.5.1 Flyttemønsteret på begynnelsen av 1900-tallet

For årene 1911-1918, 1920/21 og 1923-1924, samt for 1929, 1930 og 1932, foreligger det oversikter over reintall og beitebruk for Karasjok med opplysninger om siidaenes (reinbyenes) oppholdssteder vinter, vår, sommer og høst. Oversiktene fra 1911–1924 ble utarbeidet ved lensmannskontoret i Karasjok på oppdrag fra Kristian Nissen, som fra 1912 tiltrådte en nyopprettet stilling som reindriftsinspektør. For 1932, inkludert inngangen til 1933, foreligger det tilsvarende oppgaver bestilt av konstituert lappefogd, skogforvalter Tharald Frette. Trolig er også de utarbeidet ved lensmannskontoret i Karasjok. Grunnen til at det ble utarbeidet reintalls- og beitebruksoversikter, var trolig behovet for slik informasjon under det pågående arbeidet med ny reindriftslov og inndeling i reinbeitedistrikter.

Antall siidaer varierte gjennom året avhengig av de driftsmessige behovene for årstiden. Beitebruksoversiktene viser at det ikke var uvanlig å dele opp vintersiidaene i mindre siidaer rett før kalvingstiden i mai. Ifølge lensmannens oppgaver var det 30 siidaer (reinbyer) hjemmehørende i Karasjok i mai 1911, og 19 siidaer per 1. april 1912. Siidaene utgjorde til sammen 49 telt, 74 husholdninger og 352

personer. Det samlede antallet rein i siidaene var om lag 31 860, beregnet som et middeltall for reintallet gjennom året. ¹²⁹

Siidaene i Karasjok sin årlige flytting med reinflokkene fordelte seg i hovedsak på et vestlig og et østlig flyttesystem. Karasjoks vestlige flyttesystem omfattet sommerbeiter på Vuorjenjárga (Porsangerhalvøya) og vinterbeiter hovedsakelig i den vestlige og sørlige delen av Karasjok. Det østlige flyttesystemet omfattet sommerbeiter på Spierttanjárga (Sværholthalvøya) med Børselvmrådet, og på Čorgašnjárga (Nordkinnhalvøya) med Lágésduottar (Laksefjordvidda), og vinterbeiter i Anárjohkadalen. Rundt 2/3 av siidaene flyttet innenfor det vestlige flyttesystemet og 1/3 innenfor det østlige. Frem til 1920-tallet kunne likevel enkelte siidaer veksle mellom sommerbeiter vest for og øst for Porsangerfjorden uten at det nødvendigvis innebar endringer i vinterbeitebruken. ¹³⁰ Noen siidaer ble værende nord for Kárášjohka og Iešjohka om vinteren.

Etter amtmannens anordning 15. mai 1914 kunne Karasjoks reineiere bruke Indre Čorgaš (området innenfor Nordkinnhalvøya og Hopseidet) og Lágésduottar i tråd med alt etablert beitebruk, mens Čorgašnjárga (Nordkinnhalvøya) (Ytre Čorgaš) skulle brukes av Polmaks reineiere. ¹³¹

3.5.2 Enkelte endringer som følge av 1933-loven

3.5.2.1 Opprettelse av Finnmark lappefogderi

I Finnmark kom lappefogdembetet i funksjon fra 1933 i medhold av reindriftsloven av 1933. Til sammenlikning ble det ansatt lappefogd i Nordland i 1895 og i Troms i 1899. Før det ble ansatt lappefogd i Finnmark, ble en del av de oppgavene som sør for Finnmark lå til lappefogden, utført av lensmennene. ¹³² Fra 1912 til 1924 eksisterte det også en stilling som reindriftsinspektør med hele landet som arbeidsdistrikt, og som hadde ulike oppgaver knyttet til reindriften i Finnmark.

Lappefogden sorterte under fylkesmannen, men rapporterte også til landbruksdepartementets kontor for reindrift og ferskvannsfiske. ¹³³ Han hadde veilednings- og oppfølgingsansvar overfor reindriftsutøverne og foresto faste møter med reineierne og reinbeitedistriktene, og hadde

¹²⁶ Kristian Nissen, *Intervju med Henrik Andersen Guttorm*, 1911 (jnr. 14/315-138). Riksarkivet, RA/S-6046/D/Da/L0013.

¹²⁷ Reindriftsforvaltningen, *Reindriften i Finnmark. Lovgivning og distriktsinndeling. Forslag til ny distriktsinndeling*, 1994 s. 47.

¹²⁸ Kristian Nissen, *Intervju med Klemet Mathisen Somy*, 1911 (jnr. 14/315-138). Riksarkivet, RA/S-6046/D/Da/L0013.

¹²⁹ Se Kirsti Strøm Bull, *Reinbyer i Finnmark på begynnelsen av 1900-tallet*, 2005 s. 60.

¹³⁰ Se for eksempel Kristian Nissens intervju med Per Johannesen Guttorm fra 1911 (jnr. 14/315-138). (Riksarkivet, RA/S-6046/D/Da/L0013).

¹³¹ Aage Solbakk, *Buolbmát boazosuohkan – Polmak reinsogn. Utviklingen av reindriften i Polmak reinsogn. Hovedtrekk*, 2017 s. 69-70.

¹³² Reindriftsadministrasjonen, *Reindriften i Finnmark, lovgivning og distriktsinndeling. Forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark*, 1994 s. 58.

¹³³ NOU 1975: 5 Reindrift s. 7.

sekretærfunksjon ved slike møter. Lappefogden hadde blant annet fullmakt til å henvise reineiere til bestemte beiteområder, og politimyndighet i enkelte sakstyper som angikk reindriften. Han ga også råd til andre myndigheter i reindriftpolitiske spørsmål. Opprettelsen av stillingen som lappefogd for Finnmark var starten på en permanent statlig reindriftsforvaltning i fylket, og styrket det statlige tilsynet med reindriftsnæringen.

Den første lappefogden var skogforvalter Tharald Frette med kontorsted Karasjok. I 1937 ble Arne Pleyrn ansatt som lappefogd med kontor i Vadsø, og fra 1960 Harald Alstad med kontorsted Karasjok. I 1968 ble Finnmark lappefogderi delt. Fra da av besto Øst-Finnmark lappefogderi av reinsognene Karasjok, Polmak og Varanger, og Vest-Finnmark lappefogderi av Kautokeino reinsogn. Se nærmere i punkt 3.5.2.2.

3.5.2.2 Opprettelse av Karasjok reinsogn og inndeling av dette i reinbeitedistrikter

Reindriftsloven av 1933 forutsatte en inndeling av Finnmark i reinsogn og en videre inndeling av reinsognene i reinbeitedistrikter etter modell av ordningen med reinbeitedistrikter sør for Finnmark. I 1934 ble det opprettet fire reinsogn i Finnmark; Kautokeino, Karasjok, Polmak og Varanger. Samme år ble disse fire reinsognene inndelt i reinbeitedistrikter. Inndelingen er vist i figur 3.5.

I forkant av reinsogns- og distriktsinndelingen i Finnmark hadde skogforvalter Tharald Frette flere møter med reineiere i de ulike herredene. Inndelingen i reinsogn fulgte i hovedsak inndelingen i reinbeitedistrikter fra 1892. Grensen mellom Karasjok og Polmak ble imidlertid på ett viktig punkt trukket annerledes, ved at Indre Čorgaš (innenfor Nordkinnhalvøya og Hopseidet) og Lágessduottar (Laksefjordvidda) ble lagt til Karasjok i tråd med den i punkt 3.5.1 omtalte anordningen fra 1914, og ikke til Polmak som i inndelingen fra 1892. Čorgašnjárga (Nordkinnhalvøya) og Johkannjárga (Digermulen) skulle fortsatt ligge til Polmaks reindriftssamer.

Etter inndelingen av Karasjok reinsogn i reinbeitedistrikter, besto reinsognet av sommerbeitedistriktene: *Distrikt 13. Indre Čorgas og Lagjesduoddar; Distrikt 14 Spiertanjárga; Distrikt 15 Magerøya med Stikonjarg; og Distrikt 16 Vuorjenjárg med Vestgaisserne*. Det ble også opprettet ett felles høstbeitedistrikt og ett felles vinterbeitedistrikt for alle reineierne i sommerdistriktene: Distrikt 17 Karasjok høstbeite; og Distrikt 18 Karasjok vinterbeite.¹³⁴

Distrikt 14 Spierttanjárga ble i 1963 delt i *Distrikt 14 Spierttanjárga og Distrikt 14A Spierttagáisa*. Ellers skjedde

det ingen endringer i distriktsinndelingen i Karasjok reinsogn i løpet av 1933-lovens virketid. Reindriftsloven av 1978 videreførte distriktsinndelingen. I 1981 ble distrikt 16 delt inn i distriktene 16A, 16B og 16C og grensene mot distrikt 17 noe endret. Distrikt 16A ble delt i 2002 og distrikt 16D opprettet, jf. figur 3.5. I figuren følger distriktsnavnene dagens rettskrivingsnorm. Se punkt 3.6.7 om dagens distriktsinndeling.

På andre halvdel av 1930-tallet fikk to reineiere fra Karasjok reinsogn tillatelse fra fylkesmannen til å endre sommerbeite fra Vuorjenjárga (Porsangerhalvøya) til Čorgašnjárga (Nordkinnhalvøya) (Distrikt 9 Ytre Čorgaš) i Polmak reinsogn, fordi det var ledig plass der. I 1942 og 1944 fikk flere reineiere fra Karasjok reinsogn tillatelse til dette, og Polmaks reineiere sluttet å flytte dit.¹³⁵ Čorgašnjárga var imidlertid fortsatt formelt en del av Polmak reinsogn. Fra sommeren 1958 fikk Polmaks reindriftssamer ved fylkesmannens vedtak igjen retten til å bruke reinbeitet der. Til gjengjeld ble Johkannjárga (Digermulen) som også var del av Polmak reinsogn, tilordnet Karasjoks reineiere. Ordningen gjaldt for de reineierne fra Karasjok som hadde hatt sommerbeite på Čorgašnjárga.¹³⁶ Den gjelder fortsatt.

Under arbeidet med distriktsinndelingen av 1934, og på nytt i 1936, ble det foreslått å slå sammen Karasjok og Polmak reinsogn. Karasjoks reineiere satte som betingelse for en sammenslåing at distriktene 10 og 13 samtidig ble slått sammen. Polmaks reineiere ønsket ikke dette fordi de fryktet at de da ville miste sine høstbeiter.¹³⁷ Polmak herredsstyre gikk mot en sammenslåing med den begrunnelse at de fryktet at det ville resultere i lavere skatteinntekter.¹³⁸ Reinsognene ble ikke sammenslått.

Begrunnelsen for inndelingen av reinsognene i reinbeitedistrikter var trolig, ved siden av behovet for en bedre organisering av sommerbeitebruken, innføringen av felles erstatningsansvar for distriktets reineiere for skade på jordbrukernes avlinger, som ved 1933-loven også ble innført i Finnmark. Tanken var at felles erstatningsansvar kunne gjøres gjeldene dersom sommerbeitedistriktene var avgrenset

135 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark, rettshistorie 1852–1960*, 2001 s. 256 og 257. Se også Aage Solbakk, *Buolbmát boazosuohkan – Polmak reinsogn. Utviklingen av reindriften i Polmak reinsogn. Hovedtrekk*, 2017 s. 94.

136 Aage Solbakk, Op. cit., 2017 s. 118.

137 Reindriftsadministrasjonen, *Reindriften i Finnmark, lovgivning og distriktsinndeling. Forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark*, 1994 s. 78.

138 Aage Solbakk, *Buolbmát boazosuohkan – Polmak reinsogn. Utviklingen av reindriften i Polmak reinsogn. Hovedtrekk*, 2017 s. 83.

139 Reindriftsadministrasjonen, *Reindriften i Finnmark, lovgivning og distriktsinndeling. Forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark*, 1994 s. 78. Se også Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark, rettshistorie 1852–1960*, 2001 s. 88-96 og 151-152.

134 Reindriftsadministrasjonen, *Reindriften i Finnmark, lovgivning og distriktsinndeling. Forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark*, 1994 s. 62.

Figur 3.5

slik at de områdene der reinflokkene beitet om hverandre på samme halvøy i sommerhalvåret utgjorde ett reinbeitedistrikt.¹³⁹ Distriktsinndelingen fra 1933 tilfredsstilte et stykke på vei dette kravet. Reglene om felles erstatningsansvar er for øvrig noe nærmere omtalt nedenfor i punkt 4.1.4.1 og 4.1.5.2.

For sommerdistriktenes del har enhetene *distrikt* og *siida* til dels vært sammenfallende, ved at alle reineierne i et sommerdistrikt har utgjort én felles sommersiida. Dette var likevel ikke vanlig i Karasjok reinsogn i tiden etter innføringen av 1933-loven, fordi det i reinsognet var langt flere siidaer enn sommerdistrikter. Antallet siidaer var størst i *Distrikt 17 Karasjok høstbeite* og *Distrikt 18 Karasjok vinterbeite* som i prinsippet rommet alle reinsognets siidaer, mens siidaene om sommeren fordelte seg på de fire sommerbeitedistriktene.

3.5.2.3 Innføring av ordning med distriktsformenn

I hvert reinbeitedistrikt ble det i medhold av 1933-loven valgt en distriktsformann av og blant reineierne i distriktet. Distriktsformannen var et bindeledd mellom reindriften og lappfogden, og pliktet å avgi oppgaver over siidaenes innflyttinger til og utflyttinger fra reinbeitedistriktet. Ordningen ble innført etter modell av den ordningen som ble innført i reindriftsområdene sør for Finnmark med Felleslappeloven av 1883. Om Felleslappelovens distriktsformannsordning skrev reindriftsadministrasjonen i 1994 i høringsdokumentet om ny distriktsinndeling i Finnmark:¹⁴⁰

«Ordningen med distriktsformenn ble innført av hensyn til forvaltningen av fellesansvarlighetsprinsippet. Distriktsformennene fikk plikter i forhold til myndigheter og private grunneiere. Men distriktsformennene fikk ingen spesifisert makt og myndighet i den interne ledelse og styring av næringen, og heller ingen virkemidler til å utøve den indre autoritet. Distriktsformennene oppnådde da heller ikke noe særlig autoritet i den indre ledelse av distriktet, hverken da eller senere. Der var det andre faktorer som rådde. Oppgaven som distriktsformann ble derfor av de fleste betraktet som [en] belastende og utsatt post.»

Før 1933-loven hadde reindriften i Finnmark ikke vært regulert utenfra, med unntak av beitefredninger og beitetidsbestemmelser for årstidsbeitene innført i 1854 etter at midlertidige fredninger ble innført året før. Heller ikke 1933-loven grep inn i den interne organiseringen av

reindriften i særlig grad. Loven satte klare rammer for hvor og når reindrift kunne foregå, men den interne organiseringen av reindriften var fortsatt i stor grad et internt anliggende.¹⁴¹

3.5.2.4 1933-loven og forholdet mellom reindrift og jordbruk

Hensynet til den økende jordbruksnæringen var en viktig del av bakgrunnen for reguleringen av reindriften i Norge, både ved Felleslappeloven av 1883 som gjaldt reinbeiteområdene sør for Finnmark, og ved reindriftsloven av 1933 som også gjaldt for Finnmark.¹⁴² I kommentarene til sitt utkast til ny reindriftslov fra 1922, skrev riksadvokat Kjerschow:¹⁴³

«En interessestrid som den, der således nødvendigvis må herske mellem jordbrukeren og flyttlappen, kan under forhold som vore, der ikke gjør en territorial avgrensning vel mulig, ikke finne sin løsning under absolut likelig hensynten til begge sider.

Der må derfor treffes et valg mellem disse interesser, og valget må selvsagt bestemmes ikke minst av hensynet til de pågjeldende interessers relative betydning for samfundet som sådant.

Dette valg kan da ikke være tvilsomt. Det tilsies av utviklingens ubønhørlige lov: «Kulturlivets fremadskriden med tilbaketrengen av det gamle naturlivs former har historisk berettigelse». [...].

Så lenge flyttlappenes næring nyter lovgivningens beskyttelse, har den følgende krav på å bydes sådanne vilkår, at den kan bestå. Men i og med dens stilling som en historisk overlevering, der ikke i ringe grad virker som en hemsko på utviklingen av bedre berettigede og formålstjenligere samfundsinteresser, er grensene for dens krav givne. Og disse grenser må etter forholdets natur bli vikende.»

Det ble gjort mange utmål til fast eiendom for jordbrukere på begynnelsen av 1900-tallet både i kyst- og innlandskommunene, og opprettet mange slåtteforpaktninger. Reindriften bleit areal ble dermed redusert som følge av ekspansjonen i jordbruket. I vinterhalvåret var det ikke konflikt mellom reindriften og jordbruket i Karasjok reinsogn. I kystkommunene tilhørende Karasjok reinsogn kunne det derimot oppstå konflikter. Var det sen snøsmelting

¹⁴⁰ Reindriftsadministrasjonen, *Reindriften i Finnmark, lovgivning og distriktsinndeling. Forslag til nydistriktsinndeling i Finnmark*, 1994 s. 72.

¹⁴¹ Ivar Bjørklund [i] Tor A. Benjaminsen, Inger Marie Gaup Eira og Mikkel Nils Sara (red.), *Samisk reindrift – Norske myter*, 2016 s. 178.

¹⁴² Se for eksempel Einar Richter Hanssen, *Bruken av naturressursene i Finnmark fra 1918 til ca. 1970* [i] NOU 1994: 21 s. 205 flg. på s. 216.

¹⁴³ Peder Kjerschow, *Utkast til lov om reindriften*, 1922 s. 43.

¹⁴⁴ Se for eksempel Reindriftslovkomiteen, *Innstilling*, 23. november 1966 s. 15.

om våren, søkte reinen gjerne ned mot bebygde områder ved sjøen, der snøsmeltingen hadde kommet lenger. Det kunne da være vanskelig å holde reinen borte fra dyrket mark.¹⁴⁴ Lappefogden opplyste imidlertid i sine årsberetninger fra 1950-tallet og tidlig på 1960-tallet at forholdet mellom reiene og jordbrukerne jevnt over var godt, både i innlandet og ved kysten.

3.5.3 Enkelte aspekter ved siidasystemet og systemets utvikling

3.5.3.1 Generelt om siidasystemet

Siidaene har vært sentrale i organiseringen av reindriften i Karasjok i mange hundre år. De har ikke vært statiske, men har endret seg over tid som følge av endringer i reindriften. Samtidig fremstår ofte eldre beskrivelser av siidadriften på sentrale punkter som dekkende også for dagens forhold, fordi mange elementer som inngår i reindriften er de samme nå som tidligere. Geologen Balthazar M. Keilhau fortalte følgende om siidaen til Hånno Hånno (Hans Hansen Porsanger) i skildringen av sin reise til Karasjok i 1828:¹⁴⁵

«[Hjorden] tilhørte fem eiermænd, blandt hvilke den Fin, som skydsede os paa hele Reisen, Hano Hano (Hans Hansen) Karasjokk, havde den største Andeel. [...] Snart var Pladsen foran Teltene bedækket af den hele Flok, som bestod af 1500 til 2000 Reen. Hans Hansens Andeel kunde være omtrent 700 Stykker, hans Tjenestedreng eiede 100, og en fattig Mand med stor Familie, i hvis Telt vi holdt Middag, havde ligeledes hundrede. [...]

Deres nærmeste Naboer havde for Öieblirket deres Bye [siida], i Nærheden af Jorgastak, i een Miils Afstand mod Syd. Man rykkede nu bestandig nordefter, og kommer om Sommeren lige ud til Mageröe-Sundet yderst paa Vuorienjarg, d. e. Halvöen mellem Alten- og Porsanger-Fjorde; det Rum, hvori de flytte frem og tilbage, er saaledes ikke mindre end hele to Bredegrader.»

Ivar Bjørklund og Terje Brantenberg ga som sakkyndige i skjønnssaken om utbyggingen av Alta-Kautokeinovassdraget en beskrivelse av hvordan samisk reindrift er sammensatt. Beskrivelsen tok utgangspunkt i reindriften i Kautokeinos østre flyttesystem, men antas å være dekkende også for siidadriften i Karasjok. Blant annet skrev de:¹⁴⁶

¹⁴⁵ Balthazar Mathias Keilhau, *Reise i Öst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828*, 1831 s. 204 og 207.

¹⁴⁶ Ivar Bjørklund og Terje Brantenberg, *Samisk reindrift – norske inngrep. Om Altaelva, reindrift og samisk kultur*, 1981 s. 33.

«Det er ikke tilstrekkelig å kjenne reinens atferd best mulig, som reiene er du også fullstendig avhengig av hva din nabo gjør med sine rein. En vellykket reindrift forutsetter derfor samarbeid både med rein og reiene. Ett uttrykk for dette er flyttingen av over 100 000 rein hver vår og høst mellom Finnmarksvidda og kysten – en arbeidsoperasjon så kompleks og omfattende at den knapt har sitt sidestykke.

Forutsetningen for at dette kan skje, er at begge parter d.v.s. både reinen og reingjeterne – arver et «skjema», en handlingsrutine, som muliggjør en slik repetitiv oppførsel.»

Bjørklund og Brantenberg betoner her både siidaen som arbeidsfellesskap, behovet for samarbeid og behovet for et fast flyttemønster fra år til år. Om siidafellesskapet skrev de:¹⁴⁷

«En siida vil sjelden være komponert på samme måte hele året igjennom. [...] I den rolige vinterstid har du kanskje beitefellesskap med en partner eller to. Våren er den mest kritiske tiden, da skiller du gjerne ut din flokk og følger den mot kysten for kalving mens du vokter dag og natt. Etter at kalvingen er overstått og neste års overskudd dermed er sikret et stykke på vei, merker du kalvene og slipper flokken på sommerbeitet i lag med en rekke andre flokker. Sommerens og høstens omfattende arbeidsfellesskap opphører ikke før du igjen skiller ut dine rein for vinterbeite. [...] En fast etablering som reindriftsutøver i et område er [...] avhengig av to forhold. På den ene siden er det et resultat av langvarige sosiale forhandlinger og tilpasningsforsøk fra reieierens side. På den andre siden er det et resultat av at reinen gjennom en relativt lang prøveperiode greier å finne seg selv til rette.»

3.5.3.2 Siidaenes tilknytning til bestemte beitearealer

Som det fremgår av punkt 3.5.3.1, foregår siidadriften og reinflyttingene på bestemte arealer, fordi hver siida i hovedsak har sine faste beiteområder for hver årstid. Et uttrykk for dette finnes i *Lov av 23. juni 1888 om forskjellige Forhold vedkommende Fjeldfinnerne i Finmarkens Amt*, § 2 som gjelder måten inndelingen i sommerbeitedistrikter skulle skje på:¹⁴⁸

«De af Øvrigheden afgivendes Bestemmelser skulde stedse ske med Behørig Hensyn til (...) at de Fjeldfinner, som med sine Byer [siidaer] i længere Tid have havt Tilhold paa en Betestrækning ikke uden tvingende Nødvendighed henvises med sine Dyr til et andet Sommerbeite.»

¹⁴⁷ Ivar Bjørklund og Terje Brantenberg, Op. cit., 1981 s. 34–36.

¹⁴⁸ Oth. Prp. Nr. 27 (1887) 2. vedlegg, s. 9.

Den interne beitefordelingen mellom siidaene innenfor hvert reinbeitedistrikt kan beskrives både som fast og som skiftende. Opplysninger både fra 1800-tallet og fra 1900-tallet viser at beitefordelingens fasthet har variert med hvilke siidaers beitebruk som beskrives. I et generasjonsperspektiv vil enkelte siidaer videreføres, forgreine seg eller opphøre og andre komme til, og det vil finne sted større eller mindre endringer i en siidas beitebruk, enten som følge av endringer i denne siidaen eller som følge av endringer i en nabosiida.

Det finnes også mange eksempler på at siidaer har etablert ulike situasjonsbestemte fellesskap i beitebruken for kortere eller lengre tidsrom, og som virker inn på beskrivelser av beitebrukens fasthet. Dertil kommer at reinen vinterstid finner tilgjengelige beiteplanter på litt ulike steder fra år til år som følge av at værforholdene påvirker snølagene som reinen må grave seg gjennom for å finne føde. Dette skaper et behov for en viss fleksibilitet i beitebruken. For øvrig er det, som det fremgår av det som er sagt over, ofte regulære årstidsbestemte variasjoner i siidaenes sammensetning. Kort sagt er reindriften avhengig av både en viss fasthet og regularitet og en viss fleksibilitet i beitebruken og siidadriften.

Som omtalt i punkt 3.4. og 3.5.1 endret Karasjok-reindriften samlete beiteområde seg som følge av grensestengingen mot Finland i 1852. Etter utvidelsen av Karasjoks reinbeiteområde østover til også å omfatte Lágésduottar (Laksefjordvidda) og Indre Čorgaš i 1914, har endringene i det totale beitearealet vært mindre omfattende sammenliknet med perioden mellom 1852 og 1914. Et unntak er de endringene som fant sted med hensyn til hvem som hadde retten til å utnytte reinbeitene på Čorgašnjárga (Nordkinnhalvøya) og Johkan (Digermulen) på 1930-, 40- og 50-tallet, jf. punkt 3.5.1 og nedenfor i punkt 3.5.5.

For det andre ble antallet reineiery som kom som tilflyttere til, eller som flyttet fra Karasjok, langt lavere fra rundt 1915.

Erik Solem omtalte i 1933 sedvaner og gjeldende rett knyttet til beitefordelingen vinterstid på følgende måte:¹⁴⁹

«Fordelingen av vinterbeiteplassene mellom de forskjellige siid'åer er sikkert av gammel opprinnelse og «har gjort sig sjøl». Det betraktes nu som en temmelig avgjort sak at den og den siid'å skal ha vinterbeite i den og den bestemte trakt. Men renlappene mener ikke at de har eiendomsrett til beitesplassene, og det har de heller ikke; de er også på det rene med at de ikke har noen rettsbeskyttet adgang til å holde andre borte. Men det er sikkert at det anses for en nokså simpel trafikk å trenge sig inn på en annen siid'ås

gamle beitestrakt uten streng nødvendighet. Da det oftest er slik at barna fortsetter i den siid'å som foreldrene har hørt til, vil beitesplassene på denne måten gå i arv i slektsledd.»

Solems beskrivelse gjaldt samisk reindrift generelt, og er trolig dekkende for forholdene i Karasjok. Han var i årene 1912-1921 sorenskriver i Tana fogderi, som omfattet Karasjok.

Fra 1960-tallet inntrådte andre endringer som påvirket siidaenes arealbruk på nye måter, som motorisering, økt antall siidaer, høyere reintall og bruk av sperregjerder, jf. punkt 3.6.

3.5.3.3 Spørsmålet om kartlegging av og fastsetting av beitefordelingen internt i reinbeitedistriktene

Den interne beitefordelingen mellom siidaene var gjenstand for en viss beskrivende kartlegging både i tiden etter 1852 og tidlig på 1900-tallet, jf. punktene 3.4 og 3.5.1, men myndighetene foretok ingen inndeling av beitearealene innenfor hvert enkelt reinbeitedistrikt.

Den *Finmarkske fjeldfin-Kommission*, som ble nedsatt i 1875 med mandat å foreslå tiltak og eventuelle lovregler for «en bedre Ordning af Forholdet mellem Lapperne inbyrdes i Finmarkens Amt», omtalte ikke en inndeling av beitemarkene siidaene imellom i sin innstilling fra 1886.¹⁵⁰ Innstillingen omtaler riktignok en eventuell «Fordeling af Vinterbetesmarkerne», men omtalen gjelder en eventuell fordeling av kystnære områder i Sør-Varanger mellom reindriften på den ene siden og øvrige innbyggere på den andre.¹⁵¹ Heller ikke lovkommissjonen av 1897, som i sin innstilling fra 1904 foreslo en ny landsdekkende reindriftslov, foreslo regler for videre inndeling av reinbeitedistriktene.

Fra enkelte av de lovforberedende komiteene som var i virksomhet i siste kvartal av 1800-tallet og første kvartal av 1900-tallet, foreligger det imidlertid uttalelser om en eventuell inndeling av reinbeitedistriktene på siidanivå. Statsadvokat Andreas Urbye la til grunn i en betenkning fra 1902 som han skrev som medlem av *Finmarkskomiteén av 1901* at det ikke var gjort noen inndeling av beiteområdene innenfor reinbeitedistriktene (de senere reinsognene) Kautokeino, Karasjok, Polmak og Varanger. Han utdypet forholdet ved å fremholde at:¹⁵²

¹⁵⁰ Reindriftsadministrasjonen, *Reindriften i Finnmark, lovgivning og distriktsinndeling. Forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark*, 1994 s. 40.

¹⁵¹ Oth. Prp. Nr. 27 (1887) 2. vedlegg, s. 12.

¹⁵² Sitert etter Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark, rettshistorie 1852-1960*, 2001 s. 343. Urbyes utredning er gjengitt i sin helhet på sidene 335-355. Finmarkskomiteén av 1901, også kjent som *Renbeitekomiteén*, skulle blant annet avgjøre forslag om fredning av barskogsområder i Finnmark for reinbeite, og avgjøre sin innstilling 22. oktober 1902.

¹⁴⁹ Erik Solem, *Lappiske rettsstudier*, 1933 (1970) s. 190.

«ingen enkelt Lap kan gjøre nogen Ret gjeldende til Beitning paa et bestemt Sted. Paa Grund af Beitemarkernes sene Gjenvekst er jo Beitning i aarevis paa ganske de samme Steder udelukket».

En kommisjon oppnevnt 1909 for å foreslå «*revisjon av lovgivningen om fjeldfinnerne og renbeitingen i Finnmarken*», også kjent som *Finnmark-kommisjonen*, foreslo å dele inn sommerbeitedistriktene i mindre distrikter (tilsvarende den inndelingen som senere ble foretatt i medhold av 1933-loven), men fant det ikke påkrevd med en tilsvarende inndeling av de store vinterbeitedistriktene. Kommisjonen skrev i sin innstilling fra 1910:¹⁵³

«Vinterbetesmarken har hvert distrikts fjeldfinner brukt i fællesskap. Nogen inndeling av denne er for tiden ikke påkrævet og kan neppe nogenlunde gis, da fjeldfinnerne maa stadig veksle opholdssted hele vinteren.»

Riksadvokat Peder Kjerschows utkast til ny reindriftslov, utarbeidet i årene 1919-1922, inneholdt en regel i § 4 om at lappefogden etter å ha innhentet uttalelse fra vedkommende reindriftssamer kunne «*fordele beitemarkene i renbeitedistriktet eller del derav mellem vedkommende flyttlapper (fjellfinner) med plikt for disse til å begrense renbeitingen til de hver især tildelte strekninger*». Finnmark fylkesting gikk i en uttalelse 15. mars 1921 imot en slik bestemmelse, og uttalte at en slik fordeling «*finder man i det mindste for Finnmark fylke at være uhensigtsmæssig og upraktisk*».¹⁵⁴ Den foreslåtte bestemmelsen ble likevel inntatt som § 4 i reindriftsloven av 1933, men slik at myndigheten til å fordele beitemarkene ikke lå til lappefogden, men hos lappefogdens overordnede, fylkesmannen. Bestemmelsen ble ikke brukt i Karasjok reinsogn. Derimot ble lovens § 12 om lappefogdens rett til å henvise reineiere og siidaer til særskilte beiteområder i noen grad benyttet.

Det fremgår av det som over er referert fra ulike lovprosesser fra 1875 til 1922, at verken lovkomiteer før Kjerschows lovutkast eller Finnmark fylkesting mente at myndighetene burde inndele reinbeitedistriktene i Finnmark mellom distriktets reineiere eller lovfeste regler rettet mot den interne fordelingen av beiteområdene. Det er heller ikke

kjent at representanter for reindriftssamer i Finnmark skal ha ønsket dette.

Når det gjelder uttalelser om *kartlegging* av beitefordelingen, og synet på en eventuell fremtidig inndeling, er det noe annerledes. Finnmarkskomiteén (Renbeitekomiteén) av 1901, som hadde Karasjoks vinterbeiter som del av sitt mandatområde, skrev i 1902:¹⁵⁵

«Komiteen har [...] antaget, at den foreslaede fredning for renbeiting kan gennemføres, uden at der foretages en fordeling af vinterbetesmarkerne, og uden at der indføres bestemmelser sigtende til at regulere antallet af ren i de forskjellige beitedistrikter. Den tillader sig imidlertid at henlede opmærksomheden paa disse spørshmaal, idet den antager, at de nævnte foranstaltninger i en ikke fjern fremtid vil vise sig nødvendige. Til benyttelse ved disses eventuelle behandling vilde det formentlig være af adskillig interesse at konstatere, hvor de forskjellige lapper har beitet gennem flere aar og med hvor mange ren.»

Komiteén uttrykker her at det ville være av interesse å få igangsatt en kartlegging av beitebruken over flere år til bruk ved en eventuell fremtidig reintallsregulering og inndeling av vinterbeitemarkene. Som omtalt i punkt 3.5.1, kom det fra 1911 i stand en registrering i regi av senere reindriftsinspektør Kristian Nissen, som inneholdt opplysninger om siidaene, hvilke reineiere som hørte til den enkelte siida, reintall og oppholdssteder gjennom reindriftsåret. Etter 1932 opphørte imidlertid registreringene av siidaenes medlemmer, beitebruk og reintall. Dette kan ha hatt sammenheng med at forberedelsene til den nye reindriftsloven med forordninger var fullført.

Etter reindriftsloven av 1933 ble reineierne pålagt å levere en årlig reindriftsmelding. Reindriftsmeldingene opplyser om reintall for alle medlemmene av husstanden, om eventuelle sytingsrein (rein tilhørende fastboende som flytt-samene førte til kysten om sommeren sammen med sin egen reinflokk), og i hvilke reinbeitedistrikter reineieren aktet å søke beite kommende sommer, høst og vinter. Meldingene gir ikke opplysninger om siidatilhørighet og ofte heller ikke mer spesifikke opplysninger om hvor i reinbeitedistriktet reineieren planla å holde til med flokken i den aktuelle årstiden.

I 1933-lovens funksjonstid var dermed opplysningene om reineierne og deres tilhørighet til reinbeitedistriktene langt bedre systematisert enn opplysningene om siidaene og deres beiteområder innenfor reinbeitedistriktene. Den neste kartleggingen av siidaenes beitebruk er Ørnulv Vorrens kartlegging fra årene 1953-1957. Se punkt 3.5.4.

¹⁵³ Landbruksdepartementet, *Indstilling fra den ved kongelig resolution av 11te mai 1909 nedsatte kommission til revision av lovgivningen om fjeldfinnerne og renbeitingen i Finnmarken*, trykt 1911 s. 23-24.

¹⁵⁴ Sitert etter Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark, rettshistorie 1852–1960*, 2001 s. 235. For øvrig foreslo også en lovkomité oppnevnt av samelandsmøtet 6.-8. februar 1917 å stryke bestemmelsen, jf. Peder Kjerschow, *Utkast til lov om reindriften*, 1922 s. 56.

¹⁵⁵ Finnmarkskomiteen av 1901, *Innstilling 22. oktober 1902*, s. 21.

3.5.4 Noen andre trekk ved utviklingen gjennom første del av 1900-tallet

Konservator ved Tromsø museum, Ørnulv Vorren, foretok i årene 1953–1957 en omfattende beitebrukskartlegging for reindriften i Finnmark.

Vorren omtaler flyttemønsteret til 25 wintersiidaer i Karasjok, hvorav 17 flyttet til sommerbeiter vest for Porsangerfjorden og åtte til sommerbeiter øst for Porsangerfjorden. Av de førstnevnte 17 flyttet to siidaer til distrikt 15 Máhkarávju (Magerøya) med Stiikonjárga og 15 til distrikt 16 Vuorjenjárga (Porsangerhalvøya) med Vest-Gáisaene. Av de åtte som flyttet øst for Porsangerfjorden, flyttet fire til distrikt 14 Spierttanjárga, som før distriktet ble delt i 1963 omfattet hele halvøya mellom Porsangerfjorden og Laksefjorden samt områder i Porsanger kommune øst for veien til Karasjok. Tre siidaer flyttet til distrikt 13 Indre Čorgaš og Lágesduottar (Laksefjordvidda) og én til distrikt 9 Čorgaš (Nordkinnhalvøya). I tillegg til de siidaene Vorren omtaler, var også enkelte siidaer med kortere flyttleier hjemmehørende i Karasjok reinsogn, slik at det totale antallet siidaer trolig var noe høyere enn det som reflekteres i Vorrens arbeider.

En sammenlikning over tid av siidaenes flyttemønster i Karasjok reinbeitedistrikt/reinsogn i tilgjengelige beitebruksoversikter fra første kvartal av 1900-tallet, jf. over i punkt 3.5.1 og Vorrens kartlegging fra 1950-tallet, viser både kontinuitet og endring i siidaenes beitebruksmønster.

Vorren ga i 1962 denne beskrivelsen av reindriften i Finnmark:¹⁵⁶

«I løpet av dette århundre har reindriften i Finnmark (...) gjennomgått en utvikling fra en relativt intensiv til en mer ekstensiv form. (...).

Karakteristisk for den mer intensive reindriftsformen var at dens produksjon i høy grad tok sikte på eiernes eget forbruk av produktene. (...).

Idet pengehusholdningen i dette århundret griper mer og mer om seg og reindriftsamene etter hvert blir mer avhengige av vanlige handelsvarer til den daglige husholdning, må reindriften stadig mer innrettes på salgsproduksjon. (...). Familiens bosteder kommer etter hvert til å ligge lenger og lenger borte fra hjordenes beiteområder, og mulighetene for å utnytte all arbeidskraft innen familien blir stadig mindre.

Alt i alt har utviklingen ført til en til dels ytterst ekstensiv reindriftsform med store hjorder som holdes under stadig mindre kontroll.»

Den prosessen Vorren beskriver, var en gradvis prosess som innbefattet en rekke ulike endringer som inntrådte på ulike

tidspunkter. På begynnelsen av 1900-tallet bygde for eksempel mange reineiere hus ved Karasjok kirkested. I 1911 bodde to tredjedeler av reindriftsfamiliene i Karasjok i hus om vinteren. Det ble da vanligere at kvinner og barn bodde fast på kirkestedet om vinteren, og at menn og drenger sto for den daglige gjetingen.¹⁵⁷

Utviklingen mot en mer salgrettet reindrift og en økt grad av økonomisk spesialisering eller arbeidsdeling i samfunnet, bidro til at reineiernes ulike forbindelser til og samarbeid med fastboende, det såkalte verddesystemet, fortsatte å være viktig. For eksempel var det ikke uvanlig gjennom første del av 1900-tallet at reindriftsamer fra Karasjok skaffet seg tilgang på melk om sommeren ved at de leide geiter eller sauer tilhørende fastboende.¹⁵⁸

De endringene som fant sted i reindriften både i ti-årene før og etter andre verdenskrig, kan trolig betraktes som svar på generelle samfunnsendringer og ikke som resultat av tiltak fra myndighetenes side rettet spesifikt mot reindriften. Mens myndighetene viet betydelig oppmerksomhet til «jordbrukets oppkomst» både før og etter krigen, ble ikke reindriften den samme oppmerksomheten til del. Historiker Bård A. Berg drøftet i en artikkel fra 1997 om reindriftpolitikken etter 1945 hadde vært en politikk for utvikling eller avvikling, og konkluderte med at troen på reindriften fremtid var heller lav hos norske myndigheter gjennom første halvdel av 1900-tallet. Han anså *Samekomitéens innstilling* fra 1959 for å være et vendepunkt.¹⁵⁹ Samekomitéen pekte på behovet for å endre reindriftsloven og på behovet for ulike tiltak for å styrke utviklingsmulighetene for samisk kultur og næringsliv.

Mange reineiere i Karasjok opplevde store reintap under krigen. Reindriften i Karasjok synes imidlertid etter krigen å ha kommet relativt raskt tilbake til det mønsteret den fulgte da krigen brøt ut, selv om reintallet først på slutten av 1950-tallet var tilbake på førkrignivå.¹⁶⁰

Noen år før andre verdenskrig ble den første lokalforeningen for reindriftsamer i Karasjok etablert. Etter et opphold på vel ti år, ble det holdt møte 7. april 1949, og Kárášjåga Ját'tisámiid Sær'ví (Karasjok flyttsamers lokalforening) ble stiftet.¹⁶¹ Frem til tidlig på 1980-tallet var

157 Hans Prestbakmo, *Bruken av utmarksressursene i Finnmark i dette århundret* [i] NOU 1994: 21 s. 135 flg. på s. 152.

158 Hans Prestbakmo, Op. cit., 1994 s. 190.

159 Bård A. Berg, *Norsk reindriftpolitikk etter 2. verdenskrig – en politikk for utvikling eller avvikling?* [i] Øyvind Thomassen og Jostein Lorås (red), *Spenningenes land. Nord-Norge etter 1945*, 1997 s. 97.

160 NIKU (Norsk institutt for kulturminneforskning), *Oppdragsrapport 10/2013*, s. 125.

161 Omtale ved foreningens 20 års-jubileum 8. april 1969, møteprotokoll for Kárášjåga Ját'tisámiid Sær'ví, Kárášjoga (jnr. 16/1553-40 s. 1-2) johttisámiid searvi/Karasjok flyttsamelags arkiv, Sámi Arkiiva, Kautokeino.

156 Ørnulv Vorren, *Finnmarksamenes nomadisme I*, 1962 s. 7-8.

det nedfelt i foreningens formålsparagraf at den skulle fremme reindriftssamenes interesser økonomisk, faglig og kulturelt. Videre skulle foreningen arbeide for samhold blant reindriftssamene og for at utviklingen av næringen skulle skje på grunnlag av «*de sedvanemessige prinsipper for reindriftssamenes næringsvirksomhet*».¹⁶²

I 1963 ble foreningens navn på norsk endret fra *Karasjok flyttsamers lokalforening* til *Karasjok flyttsamslag*.¹⁶³ Det samiske navnet på foreningen har vært uendret, men på 1980-tallet ble skrivemåten modernisert til *Karášjoga johttisámiid searvi*. Karasjok flyttsamslag hadde fra starten av medlemmer fra alle reinbeitedistriktene i daværende Karasjok reinsogn, og har arbeidet for næringens interesser i hele området. Ikke alle reindriftssamene i Karasjok meldte seg inn i foreningen. For eksempel hadde flyttsamslaget 33 betalende medlemmer i 1966,¹⁶⁴ mens det var 123 familier og 565 personer i Karasjok reinsogn som hadde reindrift som hovednæring dette året.¹⁶⁵ Foreningen har helt fra stiftelsen i 1949 vært tilsluttet *Norga Boazodoallo-Sábmelažžaid Riikasær'vi* (Norges Reindriftsamers Landsforening), i dag *Norgga boazosápmelaččaid riikkasearvi* (Norske Reindriftsamers Landsforbund) (NBR/NRL).

3.5.5 Endret beitebruk etter sammenblandinger i perioden 1959-1967

Fra slutten av 1950-tallet og frem til 1967 var det store sammenblandinger mellom flokker tilhørende reineiere i distrikt 13 Lágesduottar (Laksefjordvidda) i Karasjok reinsogn og distrikt 9 Čorgašnjárga (Nordkinnhalvøya) (Ytre Čorgaš) i Polmak reinsogn. Som følge av sammenblandingene var mange av de siidaene som tilhørte Karasjoks østlige flyttesystem borte fra sine tradisjonelle vinterbeiter i Anárjohkdalen i en årrekke. Dette førte til at siidaer fra Karasjoks vestlige flyttesystem flyttet inn i disse områdene på 1960- og 1970-tallet. Denne endringen av flyttemønster og beitebruk ble dels midlertidig, dels permanent.

Det hadde også tidligere oppstått sammenblandinger mellom rein fra disse distriktene. Det ble for eksempel meldt om dette i 1917.¹⁶⁶ Helt siden tidlig på 1900-tallet hadde

reineiere fra Karasjok brukt områdene innenfor Hopseidet (Indre Čorgaš) om sommeren, mens reineiere fra Polmak reinsogn brukte Čorgašnjárga (Ytre Čorgaš) og flyttet gjennom områder benyttet av reineiere tilhørende Karasjok på vei til og fra sommerbeitene. For å unngå sammenblandinger var det derfor nødvendig å koordinere flyttetidspunktene mellom de to reinsognenes reineiere.

Som omtalt i punkt 3.5.2.2, skulle distrikt 9 Čorgašnjárga (Nordkinnhalvøya) disponeres av reineiere tilhørende Polmak reinsogn også etter distriktsinndelingen i 1934, jf. figur 3.5. Etter dette ble det tillatt for en gruppe reineiere fra Karasjok reinsogn å bruke dette distriktet frem til det fra 1958 igjen ble tillagt Polmaks reineiere. Til gjengjeld skulle reineiere fra Karasjok overta Johkannjárga (Digermulen), som den gangen var del av *distrikt 10 Oarje Deatnu/Vestertana* i Polmak reinsogn. I sin årsberetning for 1959 skrev lappefogd Pleym:¹⁶⁷

«Våren 1959 var det dårlige beiteforhold, og Polmak-samene klarte ikke å flytte ut til distr. 9, slik at all reinen ble blandet sammen i distr. 13. og distr. 10.»

Dette første året med total sammenblanding lyktes det reineierne å få skilt ut sine rein fra blandingsflokker. Også i 1960 oppsto en omfattende sammenblanding mellom rein fra distrikt 13 i Karasjok reinsogn og distrikt 9 i Polmak reinsogn. Heller ikke dette året ble distrikt 9 Čorgašnjárga brukt. Denne gangen lyktes ikke reineierne i å få skilt flokkene, og reinen ble værende i store blandingsflokker. Lappefogden skrev i 1960 i sin årsberetning:¹⁶⁸

«Flyttinga tilbake til høst- og vinterbeitedistriktene foregikk stort sett uten uhell. På grunn av bar mark inne på vidda, og til dels mye sne ute ved kysten, ble det mye sammenblanding av rein, og eierne ble påført ekstra arbeide med samling og skilling. Særlig i områdene øst for Karasjok ble det mye sammenblanding. Her ble ca. 18.000 rein blandet sammen. Da sneen kom meget tidlig ute ved kysten, ble beitet ødelagt. Reinen begynte derfor å trekke mot høst- og vinterbeiteområdene tidligere enn vanlig. Reineierne klarte ikke å hode reinen under kontroll, og den spredte seg over store områder og ble blandet sammen. Men de fleste klarte å få skilt ut reien sin. Bare reinen fra distriktene 9, 10 og 13 ble ikke skilt.»

Lappefogdens årsberetning for 1961 viser at reinen heller

162 Kárášjoga johttisámiid searvi/Karasjok flyttsamelags arkiv, Sámi Arkiiva, Kautokeino. Ringperm merket «KJS's arbeid 1976–1980». (jnr. 16/1553-40 s. 3)

163 Protokoll fra årsmøte 9. april 1963, Kárášjoga johttisámiid searvi/Karasjok flyttsamelags arkiv, Sámi Arkiiva, Kautokeino (jnr. 16/1553-40 s. 4-5).

164 Protokoll fra årsmøte 2. januar 1967, Kárášjoga johttisámiid searvi/Karasjok flyttsamelags arkiv, Sámi Arkiiva, Kautokeino (jnr. 16/1553-40 s. 6).

165 Lappefogden i Finnmark, *Beretning om reindriften i Finnmark fylke i 1966*, Vedlegg.

166 Steinar Wikan, *Reindriften i Tana (Polmak reinsogn)*, 2015 (2014) s. 41.

167 Lappefogden i Finnmark, *Beretning om reindriften i Finnmark fylke i 1959*, s. 5.

168 Lappefogden i Finnmark, *Beretning om reindriften i Finnmark fylke i 1960*, s. 6-7.

ikke ble skilt dette året.¹⁶⁹ I årsberetningen for 1962 skrev lappefogden:¹⁷⁰

«På et møte som fylkesmannen i Finnmark holdt i Sirma i januar 1962, ble flyttsamene tilhørende distrikt 13 – Karasjok og flyttsamer tilhørende distrikt 9 – Polmak innkalt, for å bli enige om skilling av deres blandingsflokk. Partene var enige om at flokken måtte og skulle skilles i skillegjerdet på Savkadas i Karasjok og skillegjerdet på Levajok i Polmak. Gjennom flere skillinger ble det i alt skilt 8. – 9.000 rein av Corgasflokken, men de tidligere omtalte beiteforhold førte til at skillingen måtte avsluttes før den var fullført, og en fant det ikke tilrådelig under slike beiteforhold å kreve skillingen gjennomført. Under vårflyttingen ble mange av flokkene sammenblandet igjen, men mesteparten av Polmakreinen ble dog ført til beitedistrikt 9 – Ytre Corgas. Utover sommeren og høsten ble imidlertid alt sammenblandet igjen.»

I årsberetningen for 1963 opplyser lappefogden at ca. 6000 rein av blandingsflokken ble skilt høsten 1962, men sammenblandet igjen under vårflyttingen 1963. Videre heter det: «Høsten 1963 ble reinen ikke ført til vinterbeitene i Karasjok, og det ble heller ingen skilling». ¹⁷¹

En årsak til sammenblandingene er at distriktsgrensene mellom Karasjok og Polmak ikke følger reinens naturlige trekkveier og terrengets topografiske beskaffenhet, men har kommet som resultat av tilpasninger og kompromisser i kjølvannet av grensestengingen mot Finland i 1852, jf. punkt 3.4.3. Det har derfor vært ekstra utfordrende langs reinsogsgrensen mellom Karasjok og Polmak å hindre at reinen har trukket over i nabosognet, og sammenblandinger har lettere kunnet oppstå.

Årsakene til at sammenblandingene først inntraff i årene 1959-1967 og ikke for eksempel på 1930-tallet, er trolig sammensatte. Striden om bruken av Čorgašnjárga kan ha påvirket samarbeidet mellom de to reinsoggenes reieiere negativt, men også krevende værforhold i disse årene har spilt inn. Det var også et høyere antall rein i området på 1950-tallet enn i første del av 1900-tallet. Også dette kan ha økt faren for sammenblandinger.

Sammenblandingene vedvarte frem til 1967. Det er mulig at bruk av snøscooter bidro til at reieierne til slutt lyktes i å skille blandingsflokkene. I en høringsuttalelse

datert 30. august 1999 til et forslag fra reindriftsforvaltningen til ny distriktsinndeling, skrev for eksempel Aslak Johnsen Anti (Káre Jovn' Aslat) om sammenblandingene på Idjavuonduottar (Ifjordfjellet): «Vi klarte først å foreta reinskilling etter at snøscooteren kom i bruk». ¹⁷²

Som et ledd i løsningen av problemene med sammenblandinger, ble et sperregjerde mellom Idjavuotna (Ifjord) i Laksefjorden og Deanodat (Vestertana) påbegynt i 1963. Gjerdet ble fullført i 1966. I tillegg ble et sperregjerde over det 600 meter brede Hopseidet som avgrenser distrikt 9 Čorgašnjárga, satt opp i 1965. ¹⁷³ Trolig bidro disse gjerdene til at man unngikk nye sammenblandinger av denne størrelsen.

3.6 Perioden frem mot og etter reindriftsloven av 1978

3.6.1 Innledning

Det fant på 1960-tallet sted en dyptgripende omforming av reindriften og reindriftssamfunnet, først ved at nye tekniske hjelpemidler ble tatt i bruk, og deretter ved endringer i forvaltningen. Som svar på utfordringer og nye krav, ble en reindriftsavtale mellom reindriften og staten etablert fra 1976 og en ny reindriftslov vedtatt i 1978. Gjennom reindriftsavtalen ble det definert produksjonsmål og etablert tilskuddsordninger knyttet opp mot disse målene.

Reindriften omfang, også i Karasjok, doblet seg fra midten av 1960-tallet og frem til slutten av 1980-tallet. En oppgave for reindriften i denne perioden har vært å omstille seg i møte med industrisamfunnet. Nedenfor omtales noen sentrale elementer i disse omstillingsprosessene.

3.6.2 Mekanisering i reindriften og i samfunnet for øvrig

Reieierne har under kommisjonens innhenting av informasjon i Karasjok, brukt uttrykket «maskintida» for å betegne tiden etter innføringen av motoriserte hjelpemidler i reindriften på begynnelsen av 1960-tallet. Av de mange måtene «maskintida» har preget reindriften på, er det grunn til å omtale fryseteknologi, veibygging, oppføring av reingjerder og bruk av snøscooter. Videre har også tilgangen på tilgjengelig beiteland endret seg fra 1950-tallet og fremover.

Fryseteknologien revolusjonerte håndteringen av reinkjøtt, og gjorde det mulig å slakte en større andel rein om høsten, håndtere et større kvantum reinslakt og å selge kjøttet på et

¹⁶⁹ Lappefogden i Finnmark, *Beretning om reindriften i Finnmark fylke i 1961*, s. 7.

¹⁷⁰ Lappefogden i Finnmark, *Beretning om reindriften i Finnmark fylke i 1962*, s. 10-11.

¹⁷¹ Lappefogden i Finnmark, *Beretning om reindriften i Finnmark fylke i 1963*, s. 8.

¹⁷² Aslak Johnsen Anti, *Høringsuttalelse - forslag til ny distriktsinndeling*, 30. august 1999 (jnr. 14/337-19, vedlegg).

¹⁷³ Lappefogden i Finnmark, *Beretning om reindriften i Finnmark fylke i 1963*, s. 8 og *Beretning om reindriften i Finnmark fylke i 1965*, s. 10.

større marked. Det er om høsten reinen har størst slakteverdi, da reinen har bak seg en sesong med næringsrikt beite. I 1952 skrev lappefogden i Finnmark i sin årsberetning:¹⁷⁴

«En av hovedgrunnene til at flyttsamene har hatt vanskeligheter med å få solgt større partier om høsten og på førjuls vinteren, er de ustabile værforhold. Oppkjøperne har ingen steder å oppbevare kjøttet når mildværsperiodene inntreffer, og de tør derfor ikke ta imot for store kvanta på denne årstid.»

I 1952 ble nybygde reinslakterier tatt i bruk på Børselvfjellet mellom Porsangerfjorden og Laksefjorden og på Sennalandet mellom Altafjorden og Porsangerfjorden.¹⁷⁵ Lokaliseringen ble valgt ut fra nærhet til sommerbeiteområdene og mulighet for adkomst med bil. De første slakteriene med fryserianlegg i Finnmark var andelsslakterier i Karasjok og Kautokeino, som kom i drift midt på 1950-tallet. I tillegg bygde en del private aktører slakterier.

Bilveiene har vært en forutsetning for effektiv slakteridrift i Finnmark. Lenge var veinettet både i Indre Finnmark og i enkelte sommerbeitedistrikter tilhørende Karasjok reinsogn dårlig utbygd. For å illustrere veienes betydning, kan det nevnes at det som følge av ulik nærhet til vei, var forskjeller mellom reinbeitedistriktene når det gjaldt muligheten til å slakte om høsten, og dermed få kalveslaktings- og skinntilskudd over reindrifftsavtalen etter at den første avtalen ble undertegnet i 1976.¹⁷⁶ Veien mellom Karasjok og Kautokeino fikk stor betydning for reindriften. Den ble påbegynt tidlig på 1960-tallet og fullført tidlig på 1970-tallet.

Industrialiseringen av samfunnet forenklet byggingen av reingjerder. Alt på 1870-tallet påpekte *Den finmarkske fjeldfinkommission* behovet for sperregjerder over de store halvøyene på kysten av Finnmark.¹⁷⁷ På det tidspunktet eksisterte det et sperregjerde bygd i 1857 fra Deatnu (Tana) til Vuonnabahta (Varangerbotn) som avgrenset Varangerhalvøya. Det skulle imidlertid gå lang tid før andre tilsvarende gjerdeprosjekter ble realisert. På slutten av 1950-tallet og tidlig på 1960-tallet ble det bygd sperregjerde over Spierttanjárga og Børselvfjellet mellom Bissojohka (Børselv) og Lágesvuotna (Laksefjorden) og deretter over Vuorjenjárga (Porsangerhalvøya) mellom Smiervuotna (Smørfjord) og

Jáhkovuotna (Revsbotn). Et sperregjerde langs riksveg 50 over Idjavuonduottar (Ifjordfjellet) mellom Idjavuotna (Ifjord) og Deanodat (Vestertana) ble, som nevnt i punkt 3.5.5, påbegynt i 1963 og fullført i 1966. Staten finansierte og kjørte ut materialer til gjerdene langs traseen, og reineierne oppførte gjerdene.¹⁷⁸

Det fremgår av styremøteprotokollen for Karasjok flyttsamers lokalforening 12. april 1960 at flyttsamene i Karasjok hadde fremmet en rekke søknader om sperregjerder, og at foreningen engasjerte seg for å øke de statlige bevilningene til sperregjerder, slik at søknadene kunne imøtekommes i større grad enn det som til da hadde vært tilfelle.¹⁷⁹

De første delene av et grensegjerde mot Finland gjennom Tanadalen ble oppført i perioden 1953-1957 som et samarbeidsprosjekt mellom begge land. Dette gjerdet begrenset både beiting på norsk side utøvet av rein fra finsk side og rein fra norsk side sin mulighet til å trekke over grensen mot Finland. Et gjerde langs Karasjoks grense mot Finland fra Basevuovdi til Gámehisnjárga, ble oppført i 1965.¹⁸⁰ Dette gjerdet reduserte faren for å miste rein over grensen, og gjorde det mulig å utnytte reinbeitene ned mot Anárjohka og riksgrensen bedre enn tidligere. Reinsperregjerdene hadde betydning både for det praktiske arbeidet og for økonomien og produksjonen i reindriften. Senere har sperregjerder oppført av reinbeitedistrikter eller enkeltsiidaer blitt forholdsvis vanlig i Karasjokreindriften.

Snøscooteren kom i bruk i første halvdel av 1960-tallet. I 1965 hadde rundt 50 reneiere i Karasjok snøscooter til bruk i reindriften.¹⁸¹ Året etter fantes det 300 snøscootere i reindriftnæringen i Finnmark.¹⁸² Omkring 1970 var det i snitt om lag én snøscooter pr. reindriftsfamilie i fylket. Antallet økte videre på 1970-tallet og snøscooteren ble så godt som enerådende som fremkomstmiddel i den daglige driften om vinteren. Omkring 1976 var det registrert 650 snøscootere i reindriftnæringen i Polmak, Karasjok og Kautokeino.¹⁸³ Snøscooteren endret driften og arbeidet med reinen i vinterhalvåret. Den lettet gjetingen og muliggjorde en annen beiteutnyttelse. Den gjorde det mulig å ha rein-

174 Lappefogden i Finnmark, *Beretning om reindriften i Finnmark fylke i 1952*, s. 12.

175 Lappefogden i Finnmark, *Beretning om reindriften i Finnmark fylke i 1952*, s. 3-4.

176 Se for eksempel referat fra årsmøte i Karasjok flyttsamer lokalforening 1978 og medlemsmøte 3. april 1979 (jnr. 16/1553-40 s. 9-10).

177 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark, rettshistorie 1852-1960*, 2001 s. 129.

178 Opplysningene om bygging av reinsperregjerder i disse årene er hentet fra lappefogdens årsberetninger 1960-1966.

179 Kárášjoga johttisámiid searvi/Karasjok flyttsamelags arkiv, Sámi Arkiiva, Kautokeino (jnr. 16/1553-40 s. 11).

180 Lappefogden i Finnmark, *Beretning om reindriften i Finnmark fylke i 1965*, s. 10.

181 Styremøte i Karasjok Flyttsamslag 14. januar 1965, Kárášjoga johttisámiid searvi/Karasjok flyttsamelags arkiv, Sámi Arkiiva, Kautokeino (jnr. 16/1553-40 s. 12-14).

182 Lappefogden i Finnmark, *Beretning om reindriften i Finnmark fylke i 1966*, s. 10.

183 NOU 1978: 18 A Finnmarksvidda - Natur - Kultur s. 225.

flokken lenger borte fra bostedene og likevel ha kontroll med den,¹⁸⁴ men økte samtidig næringens kapitalbehov.

Fra 1950- og 1960-tallet og fremover har det funnet sted visse *endringer i beiteareal* tilgjengelig for reindriften i Karasjok. Mekanisering i jordbruket førte til at bruken av utmarksslåtter tok slutt i løpet av de første ti-årene etter andre verdenskrig, både i Karasjok kommune og i Karasjok reinsogn forøvrig. Det samme gjelder sanking av reinlav til dyrefôr. Dette har i noen grad tilgjengeliggjort nye beiteressurser for reinbeite. Noen steder i kystkommunene innenfor Karasjok reinsogn har også mindre arealer med tidligere dyrket mark blitt tilgjengelig for reinbeite. Videre ble tidligere beitefredninger rundt fjellstuene i Indre Finnmark og i visse furuskogområder i Karasjok stort sett opphevet i 1985.

Samtidig *økte omfanget av arealinngrep* i reinbeiteområder på 1960- og 1970-tallet. Innenfor Karasjok kommune har det skjedd få inngrep i beitearealene, men inngrep i den øvrige delen av Karasjok reinsogn har berørt beitearealer brukt av reineiere fra Karasjok.

Blant annet har de reineierne i Karasjok som har sommerbeite i Reinbeitedistrikt 13 Lágessduottar blitt berørt av Adamselv kraftverk i Lebesby kommune som ble satt i drift i 1973. Vassdragsreguleringer har konsekvenser for reindriften, blant annet ved at strandsonen ofte blir ufarbar for rein langs regulerte vann, og ved at isen på regulerte vann ofte er usikker. Også endring av elve- og bekkeløp kan ha konsekvenser, ved at nye kanaler blir nye hindre i terrenget og tidligere naturlige hindre blir borte når en elv eller bekk tørres ut.¹⁸⁵ Etter påtrykk fra Reinbeitedistrikt 13 og Karasjok flyttsamslag ble ikke anleggsveien etter utbyggingen av Adamselv kraftverk åpnet for allmenn ferdsel.¹⁸⁶ Ut over dette, ble det ikke truffet tiltak for å imøtekomme reindriftens behov i forbindelse med utbyggingen.

Hálkavárri skytefelt i Porsanger kommune har også hatt konsekvenser for Karasjok-reindriften. Skytefeltet ble anlagt etter andre verdenskrig, og utvidet i 1966.¹⁸⁷ Det var ferdig utbygd i 1973 og omfatter 209 km².¹⁸⁸ Skytefeltet ligger i Reinbeitedistrikt 14A Spierttagáisá og berører distriktets sommer-, høst- og vårbeiter. Aktiviteten knyttet til skytefeltet har vanskeliggjort reindriftens bruk. Ifølge daværende

distriktsformann, Per Ivar Utsi, foregikk det frem mot 1970 skyting på feltet også under kalving om våren og i parringstiden og slaktetiden om høsten.¹⁸⁹ Manglende avtale mellom Forsvaret og reindriften, og manglende plan for skytefeltet, har skapt debatt.¹⁹⁰

Også økt *hyttebygging* har påvirket tilgangen på beitearealer. Plasseringen av nye hytter og hyttefelt har stor betydning for reindriften, fordi det blant annet kan påvirke muligheten til å bruke bestemte flyttleier og kalvingsplasser. Ved innspill til kommunenes arealplaner, har reindriften i en del tilfeller kunnet påvirke plasseringen av nye hyttefelt.¹⁹¹ I enkelte distrikter har reindriften opplevd hyttebygging som uheldig, særlig utenfor regulerte områder.¹⁹²

3.6.3 Økende antall siidaer fra 1960-tallet og økende reintall på 1970- og 80-tallet

Som nevnt i punkt 3.6.1, økte reindriften betydelig i omfang fra midten av 1960-tallet og frem til slutten av 1980-tallet. Reintallsøkningen ble riktignok avbrutt av flere år med vanskelige vær- og beiteforhold på slutten av ti-året. Dårlig vær under brunsttiden høsten 1966 ga dårlig kalvingsprosent i 1967. Våren 1968 oppsto en prekær sultsituasjon for reinen grunnet isdannelser på beiten med påfølgende store tap av dyr. Reindriften hentet imidlertid relativt raskt inn den reduksjonen i reintallet som fant sted i disse årene.

Antall vintersiidaer i Karasjok ble nesten fordoblet i perioden fra Vorrens kartlegging av Karasjok reinsogn i årene 1953 til 1957 som omfattet 25 vintersiidaer,¹⁹³ og frem til slutten av 1980-tallet da det var 47 vintersiidaer i Karasjok.¹⁹⁴ Fra 1978 til 1989 steg reintallet i Finnmark til omtrent det dobbelte av det som til da hadde vært de høyeste registrerte tallene. I Karasjok økte antallet fra 30 000 rein i vårflokk i 1978 til om lag 60 000 i 1989. Deretter sank tallet til om lag 30 000 i 2000, før det frem mot 2008 økte til omtrent samme nivå som i 1989.¹⁹⁵

189 Brev 4. september 1970 fra Per Ivar Utsi til fylkesmannen, Kárášjoga johttisámiid searvi/Karasjok flyttsamslags arkiv, Sámi Arkiiva, Kautokeino (jnr. 16/1553-40 s. 17-18).

190 NINA, *Oppdragsmelding 750: 1-32. Hálkavárri – Porsangmoen skytefelt. Konsekvenser og muligheter for reindriften og Forsvaret*, September 2002 s. 7.

191 Se for eksempel behandling av forslag til reguleringsplan fra Porsanger generalplanutvalg på styremøte i Kárášjoga Ját'tisámiid Searvi/Karasjok flyttsamslag 12. mars 1973. Kárášjoga johttisámiid searvi/Karasjok flyttsamslags arkiv, Sámi Arkiiva, Kautokeino (jnr. 16/1553-40 s. 19).

192 Se for eksempel årsmelding for 1977 for Kárášjoga Ját'tisámiid Searvi/Karasjok flyttsamslag. Sámi Arkiiva, Kautokeino (jnr. 16/1553-40 s. 15-16).

193 Ørnulv Vorren, *Finnmarksamenes nomadisme II*, 1962.

194 Bajos A/L, *Analyse og plan for organisering av utnyttelsen av beite- og driftsarealet i reinbeitedistrikt 17/18, Karasjok høst-/vinter-/vårbeiter*, 1989.

195 NIKU, *Oppdragsrapport 10/2013*, s. 125.

184 NOU 1978: 18 A s. 222.

185 Einar Richter Hanssen, *Bruken av naturressursene i Finnmark fra 1918 til ca. 1970* [i] NOU 1994: 21 s. 285.

186 Årsmelding 1977 for Kárášjoga Kárášjoga Ját'tisámiid Searvi/Karasjok flyttsamslag, Sámi Arkiiva, Kautokeino (jnr. 16/1553-40 s. 15-16).

187 Brev 4. september 1970 fra reineier Per Ivar Utsi til fylkesmannen, Kárášjoga johttisámiid searvi/Karasjok flyttsamslags arkiv, Sámi Arkiiva, Kautokeino (jnr. 16/1553-40 s. 17-18).

188 NINA, *Oppdragsmelding 750: 1-32. Hálkavárri – Porsangmoen skytefelt. Konsekvenser og muligheter for reindriften og Forsvaret*, September 2002 s. 8.

Økningen i antall siidaer i Karasjok i denne perioden var en konsekvens av flere faktorer. Én faktor var et generelt ønske blant reindriftingsdommen om å fortsette med reindrift og å videreføre den levemåten reindriftnæringen innebar. Dette ga god rekruttering til reindriften. De som tilhørte de store barnekullene fra årene straks etter andre verdenskrig nådde etableringsalder i denne perioden og Finnmark opplevde i motsetning til de sørsamiske områdene ikke en nedgang i rekrutteringen til reindriftnæringen på 1950-tallet.¹⁹⁶

De til enhver tid gjeldende økonomiske, økologiske og sosiale betingelsene for siidadannelse hadde en regulerende effekt på antallet nyetableringer i reindriften.¹⁹⁷ Som en følge av mekaniseringen i reindriften som innebar at nye hjelpemidler ble tatt i bruk, endret disse betingelsene seg. Det har blitt antatt at motoriseringen i næringen kan være en forklaring på at økningen i reintallet har vært mulig, fordi den muliggjorde en annen beiteutnyttelse enn tidligere.¹⁹⁸ Dette kan ha gjort det lettere, i en overgangsfase, å danne egen siida.

Videre er trolig den økte levestandarden generelt i samfunnet og en forventning blant reindriftsutøverne om en økning i egen levestandard en sentral del av bakgrunnen for det økte antallet siidaer og det økte reintallet. Økte utgifter til driftsmidler og andre nødvendighetsvarer stimulerte til økt reintall, fordi det måtte et høyere reintall til for å gi tilstrekkelig inntekt til å dekke de økte utgiftene. De økte utgiftene var dels knyttet til selve driften, særlig utgifter til kjøretøy, og dels knyttet til andre investeringsbehov, i første rekke oppføring av bolighus. Også markedssituasjonen for reinkjøtt bidro etter hvert til reintallsøkningen. Prisene på reinkjøtt sank i perioden 1975-1990. Det har dermed vært et behov for å øke reintallet og kjøttproduksjonen for å holde oppe lønnsomheten.¹⁹⁹

Økningen kunne ikke alene skje som et resultat av et økonomisk behov for økt reintall. En økning måtte også være økonomisk mulig. Bård A. Berg har pekt på at familier der familiemedlemmer tok lønnsarbeid utenfor reindriften, som ble vanligere på 1960-, 70- og 80-tallet, fikk redusert

behov for å slakte rein og kunne benytte muligheten til å øke reintallet.²⁰⁰

Hvilke endringer reindriftssamer fra Karasjok selv ønsket, og deres prioriteringer, kommer til uttrykk i referatet fra styremøte Karasjok flyttsamslag 5. mars 1974:²⁰¹

«Karasjok flyttsamslag har den innstilling at reindriften også har en fremtid dersom reindriftnæringen som alle andre næringer (jordbruk) gis muligheter til å følge med tiden så som kjøttproduksjon, modernisering, få kjøretøyer som benyttes i reindriften som fullverdig driftsmidler [med momsfradrag], få godtgjørelse for avlingstap til slutten av året. Flyttsamslaget fremholder at reindriftsutøvere bør få forskudd innen 1. sept. når det gjelder avlingstap.

Karasjok Flyttsamslag har i en årrekke fått høre at det er for mange reindriftsutøvere innen næringen og at det blir for få rein på hver reinsame. Vårt lokallag vil hevde at forholdene er blitt slik pga. at beiteområdene er blitt innskrenket bevisst og ubevisst fra samfunnets side slik som kraftutbygginger (demninger), veianlegg, fritidsbebyggelser, kraftlinjer, militære anlegg (militær leir, skytefelt) m.m. Disse har alle bidratt til at vår næring har måttet lide ved at beiteområder er innskrenket.»

På tross av de innskrenkningene i beiteområdene som lokalforeningen her peker på, viste det seg i det påfølgende ti-året at reindriftsutøverne i Karasjok var i stand til å finne beite innenfor Karasjoks reinbeiteområde til et langt høyere antall rein enn det som før hadde vært mulig. Særlig sterk var økningen i både antall siidaer og antall rein etter ikraft-tredelsen av den første reindriftsavtalen i 1976 og den nye reindriftsloven av 1978 og frem til 1989.

3.6.4 Etablering av en reindriftsavtale mellom NRL og staten

På 1970-tallet ble det fra reindriften side tatt til orde for å kanalisere en del økonomiske virkemidler til reindriften gjennom en reindriftsavtale etter mønster av jordbruksavtalen. Den første reindriftsavtalen ble undertegnet i 1976. Reindriftsavtalen var en fremforhandlet avtale mellom reindriften ved Norgga Boazosápmelaccaid Riikkasearvi (Norske Reindriftssamers Landsforbund) (NBR/NRL) på den ene siden og staten ved landbruksdepartementet på den andre. Frem til 1992 var det reindriftsforhandlinger annethvert år, deretter årlig.

200 Bård A. Berg, *Norsk reindriftpolitikk etter 2. verdenskrig – en politikk for utvikling eller avviking?* [i] Øyvind Thomassen og Jostein Lorås (red), *Spenningen land. Nord-Norge etter 1945*, 1997 s. 106.

201 Kárášjoga johtisámiid searvi/Karasjok flyttsamslags arkiv, Sámi Arkíva, Kautokeino (jnr. 16/1553-40 s. 8).

196 Innstilling fra komiteen til å utrede samespørsmål, oppnevnt 3. august 1956, 1959 s. 42.

197 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark, rettshistorie 1852-1960*, 2001 s. 301-302.

198 Se for eksempel Jan Åge Riseth [i] NIKU, *Oppdragsrapport 10/2013*, s. 125 og Hans Tømmervik (red.), *Above ground biomass changes in the mountain birch forests and mountain heaths of Finnmarksvidda, Northern Norway, in the period 1957-2006*, [i] *Forest Ecology and Management*, January 2009 s. 254.

199 Bård A. Berg, *Norsk reindriftpolitikk etter 2. verdenskrig – en politikk for utvikling eller avviking?* [i] Øyvind Thomassen og Jostein Lorås (red), *Spenningen land. Nord-Norge etter 1945*, 1997 s. 107.

Reindrifftsavtalen og dens økonomiske virkemidler har, ved siden av reindrifftsloven, vært det viktigste redskapet for å følge opp målene og retningslinjene i reindrifftspolitikken.²⁰² Med bakgrunn i aktuelle utfordringer i reindrifftsneringen og den til enhver tid gjeldende reindrifftspolitikken, har de ulike virkemidlene vært gjenstand for fortløpende vurdering. Reindrifftsforvaltningen har utarbeidet forskrifter til reindrifftsavtalens virkemidler, og oppdatert forskriftene ved endringer i avtalen. Opprinnelig omfattet avtalen ulike ordninger med direkte støtte til reindrifftsutøvere og reinbeitedistrikter, og tilskudd til investeringer i tiltak som gjerder, slakteanlegg, gjeterhytter med mer. Avtalen omhandlet etter hvert også ordninger med støtte til utviklingstiltak, forskning og formål av generell betydning for reindrift og samisk kultur. Lappefogdene fikk ansvaret for avtalens tilskuddsordninger, dels på vegne av avtalepartene, og dels som sekretær for styret for Reindriffts Utviklingsfond (RUF).²⁰³

Fra overgangen til 1970-tallet ble agronomer og økonomer i større grad involvert som premissleverandører for reindrifften. Til grunn for reindrifftspolitikken lå også etterkrigstidens overordnede velferdspolitiske målsettinger. Tidligere hadde reindrifftsutøverne selv i stor grad definert problemstillingene i næringen. Nå ble reindrifftspolitikken utformet dels på basis av tradisjonell reindrifftsaglig kunnskap, dels på basis av biovitenskapelig forskning og økonomiske analyser og dels på basis av overordnede politiske målsettinger.²⁰⁴

Ifølge Bård A. Berg mener det store flertallet av reindrifftsutøvere at «reindrifften måtte integreres i det norske samfunnet for å overleve», og at «det er helt urealistisk å tro at reindrifften ville stått seg bedre uten [reindrifftsavtalens] virkemidler».²⁰⁵ Den statlige reindrifftspolitikken har imidlertid ifølge en rapport utarbeidet av Norsk institutt for by- og regionalforskning (NIBR), hatt til dels motsetningsfylte mål. For eksempel har målet om økt produktivitet og økonomisk bærekraft stått i motsetning til målet om økologisk bærekraft. Dette har gjort at det regelverket som styrer virkemidlene i reindrifftsavtalen er komplisert. Ifølge NIBR har reindrifftsavtalen verken vært enkel eller forutsigbar for reindrifften.²⁰⁶

202 NOU 2001: 35 *Forslag til endringer i reindrifftsloven*, s. 90.

203 NIBR, *Prosjektrapport 2000: 16. Reindrifftsforvaltningen: Evaluering av organisasjon og virksomhet*, s. 31.

204 Se for eksempel Mikkel Nils Sara (red.), Tor A. Benjaminsen og Inger Marie Gaup Eira, *Samisk reindrift – Norske myter*, 2016 s. 58.

205 Bård A. Berg, *Norsk reindrifftspolitikk etter 2. verdenskrig – en politikk for utvikling eller avvikling?* [i] Øyvind Thomassen og Jostein Lorås (red), *Spenningenes land. Nord-Norge etter 1945*, 1997 s. 110.

206 NIBR, *Prosjektrapport 2000: 16. Reindrifftsforvaltningen: Evaluering av organisasjon og virksomhet*, s. 87.

3.6.5 Enkelte endringer som følge av 1978-loven

3.6.5.1 Nye styringsorganer

I 1979 ble reindrifftsadministrasjonen omorganisert på grunnlag av innstillingen fra et utvalg som var nedsatt for å utrede blant annet reindrifftsens organisasjon, *NOU 1975: 5 Reindrift*, og i medhold av reindrifftsloven fra 1978, jf. også nedenfor i punkt 4.1.6.2.

Det ble blant annet opprettet et reindrifftsstyre for hele landet og en sentral reindrifftsforvaltning under landbruksdepartementet, som ble lokalisert i Alta og ledet av en reindrifftssjef. De seks tidligere lappefogderiene i Norge ble omdøpt til *reindrifftsområder* og de tidligere lappefogdkontorene fikk betegnelsen *områdekontorer*. Lappefogdembetet ble endret, og lederen for hvert områdekontor fikk tittelen *reindrifftsagronom*.

For hvert reindrifftsområde ble det videre opprettet et områdestyre oppnevnt av fylkestinget i det fylket der reindrifftsområdet lå. Ansvaret for reindrifftsavtalens tilskuddsordninger ble lagt til både områdestyrene og det administrative hovedkontoret i Alta. Områdekontorene sorterte fremdeles under fylkesmannen, slik også forløperen, lappefogdkontorene, hadde gjort. Saksbehandling av søknader om ulike tilskudd fant sted både ved sentralforvaltningen i Alta og på område- eller fylkesnivå ved områdekontorene.

Det ble også opprettet distriktsstyres for hvert reinbeitedistrikt utgått fra distriktets reieiere. Bakgrunnen for opprettelsen av distriktsstyrene var behovet for tett kontakt mellom reindrifften og myndighetene og behovet for et representativt organ i reindrifften på et nivå over siidaene som kunne være part i denne kontakten. Distriktsstyrene ble også tillagt visse forvaltningsoppgaver, blant annet knyttet til fordeling av reindrifftsavtalens økonomiske virkemidler. Etableringen av distriktsstyrene bidro til å forskyve organiseringen av reindrifften, ved at reinbeitedistriktene spilte en gradvis større rolle og siidaene en gradvis mindre rolle.

Under prosessen frem mot disse endringene stilte Karasjok flyttsamelag seg positiv til innføringen av distriktsstyres og områdestyres, men mente at næringsorganisasjonene burde oppnevne flertallet av områdestyrenes medlemmer. Foreningen mente videre at et eventuelt sentralt reindrifftsstyre burde ha nært samarbeid med reindrifftsens egen næringsorganisasjon NBR/NRL, og støttet ikke forslaget om opprettelse av en reindrifftsjeftstilling.²⁰⁷

Innføringen av distriktsstyres var en videreutvikling av den ordningen med distriktformenn som hadde eksistert i Finnmark siden 1933, jf. punkt 3.5.2.3. Behovet for et

207 Kárášjoga johttisámiid searvi/Karasjok flyttsamelags arkiv, Sámi Arkiiva, Kautokeino (jnr. 16/1553-40 s. 21-22).

representativt organ for hvert reinbeitedistrikt ble for øvrig påpekt allerede av Reindrifftslovkommisjonen av 1909 (også kjent som *Finnmark-kommisjonen*), som avga sitt lovutkast i 1910.²⁰⁸ I Kjerschows lovutkast fra 1922 er det i § 17 tatt inn en regel om at det skulle utarbeides vedtekter til ordning av fjellsamenes innbyrdes forhold, herunder vedtekter omhandlende *reindrifftsstyrer* for de enkelte reinbeitedistrikter.²⁰⁹ Dette ble ikke fulgt opp i reindrifftsloven av 1933 og heller ikke i forskrift, slik det hadde blitt anbefalt gjort i odelstingsproposisjonen,²¹⁰ men ble altså realisert med reindrifftsloven av 1978.

3.6.5.2 Innføring av driftsenheter

Reindrifftslovkomiteen av 1960 som utarbeidet forslag til ny reindrifftslov, foreslo ingen regler for å begrense antallet nyetableringer i reindriften i sin innstilling fra 1966. Imidlertid pekte flere høringsinnspill og lappefogden på behovet for slike regler. Den totale beiteressursen var begrenset, og en fortsatt økning i antall nyetableringer ble ansett å ville være til skade for næringen ved at det ville undergrave mulighetene for et akseptabelt økonomisk utbytte for den enkelte reineier. Derimot var både Karasjok flyttsamslag og Norske Reindrifftsamers Landsforbund (NBR/NRL) mot en slik bestemmelse. Førstnevnte vedtok følgende uttalelse om dette, her gjengitt etter møteprotokollen 4. januar 1975:²¹¹

«Årsmøtet i Karasjok flyttsamslag vil la sterkt understreke at en slik løsning gjennom reindrifftsloven vil ikke være tjenlig for reindriften. Å gi muligheten til (...) regulering [av] bruksenheter eller reinantallet gjennom reindrifftsloven vil være den største trussel for reindriften i fremtiden.»

Landbruksdepartementet foreslo imidlertid en bestemmelse om etableringskontroll ved en ordning for godkjenning av *driftsenheter* i reindriften.²¹² Bestemmelsen ble vedtatt som § 4 i 1978-loven, og medførte at det bortsett fra i tilfeller der «*en driftsenhet går udelte over til ektefellen eller noen som i rett nedstigende linje eller i først sidelinje til og med barn av søsken er beslektet av eieren eller eierens ektefelle*», var nødvendig med områdestyrets samtykke for å begynne «*som selvstendig næringsdrivende i reindrift i reinbeiteområde*». Det ble dermed innført en konsesjonsordning med registrering av selvstendige økonomiske enheter i reindriften, jf. punkt 4.1.6.2.

208 Sitert etter Reindrifftsadministrasjonen, *Reindriften i Finnmark, lovgivning og distriktsinndeling. Forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark*, 1994 s. 55.

209 Peder Kjerschow, *Utkast til lov om reindriften*, 1922 s. 6.

210 Ot. prp. nr. 28 (1932) s. 17.

211 Årsmøteprotokollen for 1975, Kárášjoga johtisámiid searvi/Karasjok flyttsamelags arkiv, Sámi Arkiiva, Kautokeino (jnr. 16/1553-40 s. 23-25).

212 Ot. prp. nr. 9 (1976-77) s. 48-49 og 66.

Betegnelsen «*driftsenhet*» var for øvrig lånt fra jordbruket, der betegnelsen brukes om et gårdsbruk som drives som en selvstendig økonomisk enhet.

Loven sa ikke noe om hva som skulle vektlegges ved vurderingen av en søknad om driftsenhet, men overlot avgjørelsen til områdestyrets frie skjønn.²¹³ I praksis viste det seg å være vanskelig å avgjøre hvem som skulle få driftsenhet og hvem som ikke skulle få det. I et hushold med to voksne og små barn, ble praksis at husholdet fikk én driftsenhet, mens det ble gitt flere driftsenheter til hushold med eldre barn, ved at husholdsmedlemmer som i 1979 var over 18 år og leverte egen reindriftsmelding også fikk egen driftsenhet. Denne praksisen førte til at det ble etablert flere driftsenheter enn forutsatt da ordningen ble innført.²¹⁴

Målet med innføringen av driftsenheter, som var å begrense antall nyetableringer, ble dermed vanskelig å oppnå med den tildelingspraksisen som ble valgt. Det har også blitt pekt på at praksisen med å gi egen driftsenhet til husholdsmedlemmer over 18 år ga en urimelig skjevfordeling mellom familier avhengig av om barna var over eller under 18 år.²¹⁵ For å rette opp disse skjevhetene, ble det i 1987 bestemt at alle som hadde fått driftstilskudd uten å ha driftsenhet nå skulle få driftsenhet. Dette medførte tildeling av ytterligere driftsenheter.²¹⁶

På kort sikt virket dermed ordningen med godkjenning av driftsenheter mot sin hensikt. Antallet nyetableringer i reindriften, også i Karasjok, var i ti-året etter 1978-lovens ikrafttreden høyere enn noen gang. På noe lenger sikt begynte imidlertid ordningen å fungere etter hensikten. Etter 1987 ble det tildelt svært få nye driftsenheter, og ingen i Øst-Finnmark.²¹⁷

Fordi tilgangen til økonomiske støtteordninger ble knyttet til det å ha egen driftsenhet, har siidaer med flere driftsenheter hatt økonomi til å ha et lavere slakteuttak og dermed hatt lettere for å øke sitt reintall enn siidaer med færre driftsenheter. Skjevfordelingen av driftsenheter har dermed også bidratt til en skjevfordeling av reintallsøkningen.²¹⁸ Mer allment har den økonomiske støtten fra myndighetene gjennom de ulike ordningene over reindriftsavtalen blitt pekt på som en viktig årsak til reintallsøkningen.²¹⁹

213 Kirsti Strøm Bull, *Finnmarkskommisjonen og interne rettighetsspørsmål i reindriften*, 2018 (jnr. 16/1387-5) s. 38.

214 Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2018 (jnr. 16/1387-5) s. 39.

215 Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2018 (jnr. 16/1387-5) s. 42.

216 Ragnar Nilsen og Jens Halvdan Mosli, *Inn fra vidda – Hushold og økonomisk tilpasning i reindrifta i Guovdageaidnu 1960-1993*, NOR-UT-rapport 1994 s. 76.

217 Kirsti Strøm Bull, *Finnmarkskommisjonen og interne rettighetsspørsmål i reindriften*, 2018 (jnr. 16/1387-5) s. 41.

218 Kirsti Strøm Bull, Op. cit., 2018 (jnr. 16/1387-5) s. 42-43.

219 Bård A. Berg, *Norsk reindriftpolitikk etter 2. verdenskrig – en politikk for utvikling eller avvikling?* [i] Øyvind Thomassen og Jostein Lorås (red), *Spenningen land. Nord-Norge etter 1945*, 1997 s. 106.

Det har også blitt pekt på at skjevfordelingen av tildelte driftsenheter tidvis satte den tradisjonelle beitefordelingen under press, ved at det endret siidaenes relative størrelse, og at dette bidro til beitekonflikter.²²⁰ At arealkonflikter ikke ble løst kan også i seg selv ha bidratt til et økt reintall, fordi partene i en konflikt vil søke å holde et høyt reintall for å forsvare sine posisjoner. Ifølge Kathrine Ivsett Johnsen har reineiere og ansatte i reindriftsforvaltningen pekt på at man kan forstå arealkonflikter som årsak til et høyt reintall, istedenfor å se på et høyt reintall som årsaken til arealkonflikter slik Landbruksdepartementet har gjort.²²¹

Sett i et lengre tidsperspektiv er tiden etter 1960-tallet og særlig etter 1987 en periode preget av tilpasninger til en situasjon med flere siidaer og samlet sett et høyere reintall. Dette har medført en mer intensiv beitebruk. I sin tur har dette ført til redusert mulighet for fleksibilitet i beitebruken, for eksempel i situasjoner med krevende værforhold, men samtidig har reindriften vært tilpavningsdyktig og dens økte omfang vist seg å kunne bestå over tid.

3.6.6 Sedvanebasert forvaltning og vinterbeitenes status som «fellesbeite»

Reindriften i Norge har vært lovregulert i den grad det har vært ansett nødvendig eller formålstjenlig. Det har derfor helt siden den første offentlige reguleringen eksistert både en lovbasert statlig reindriftsforvaltning og en sedvanebasert reindriftsintern forvaltning side om side. På 1960-tallet kom den sedvanebaserte reindriftsinterne forvaltningen under press som følge av de mange endringene som hadde funnet sted i reindriften, jf. omtalen hittil i punkt 3.6, og ble etter hvert svekket. Ikke minst gjaldt dette sedvaner knyttet til beitefordeling siidaene imellom innenfor vinterbeitedistriktene i Indre Finnmark. Den sedvanemessige beitefordelingen ble ikke gitt rettsbeskyttelse, og det ble heller ikke gitt lovregler eller forskrifter om intern inndeling av vinterbeitedistriktene. Resultatet ble at beitekonflikter ble stående uløste. En av konsekvensene av at den sedvanemessige beitefordelingen ikke hadde rettsbeskyttelse, var at vinterbeitedistriktene ble definert som «*fellesbeitedistrikter*». Dette var situasjonen både i årene før, og i tiden etter ikrafttreddelsen av reindriftsloven av 1978.

Uttrykket «*fellesbeite*» brukt om Karasjoks høst- og vinterbeiter krever nærmere omtale, både hva innhold og utvikling angår. Varianter av felles bruk av beitenes i Indre Finnmark går langt tilbake i tid. For eksempel ga Peter Schnitlers vitner opplysninger om felles bruk av beitenes i

1744, jf. i punkt 3.2.5. Svenske rettsprotokoller og jordebøker for Ávjovárri fra perioden fra rundt 1650 og frem til 1751 tyder på at det også fantes særlige eller individuelle rettigheter for enkeltpersoner eller slekter i Ávjovárri/Karasjok, men tyder også på at ressursbruken i Ávjovári siida (senere Karasjok kommune) hadde et kollektivt preg.²²²

For 1800-tallet er opplysningene om intern beitefordeling tveetydige. Det omfattende skriftlige materialet som foreligger fra håndteringen av grensestengingen mot Finland i 1852 og striden om sognegrensen mellom Karasjok og Kautokeino i 1857, viser at det eksisterte en oppfatning om en felles beiterett forbeholdt sognets innbyggere, jf. foran i punkt 3.4.2. Opplysningene tyder på at det var denne felles retten det var mest presserende for Karasjoks reindriftssamer å få stadfestet av myndighetene, og det ble gjort ved *Reenbeteloven* av 1854. Samtidig tegner andre opplysninger fra 1800-tallet et bilde av et *siidasystem* i Karasjok-reindriften, der hver siida hadde relativt faste beiteplasser og flytteruter, jf. punkt 3.5.3.

Ifølge Erik Solems opplysninger om reindriftssamenes interne regler på 1930-tallet, kunne ikke én siida bruke andre siidaers beiteplasser annet enn i spesielle tilfeller, og beiteplasser gikk i arv.²²³ Solem belyser i boken *Lappiske rettsstudier* fra 1933, som var oppdatert i lys av de endringene reindriftsloven av 1933 hadde medført, også forholdet mellom sedvanebasert og lovbasert forvaltning.²²⁴

«Hittil har staten (...) ikke innlatt seg på å ordne beiteforholdene mellem renlappene innen de enkelte distrikter. Dette har helt vært overlatt til lappenes selvbestemmelse (...).

Det viser sig (...) at det har dannet sig visse regler om hvordan beitenes bør utnyttes, og hvordan de enkelte renlapper bør forholde sig ved utøvelsen av reindriften. Disse regler er neppe så faste og bestemte at de i tilfelle vil kunne opretholdes ved domstolenes hjelp. Men dette spørsmål mener jeg i denne forbindelse har mindre betydning, da lappene selv oftest respekterer reglene og aldri går til domstolene for å søke å få dem opretholdt.»

Solem beskriver et system som fungerte fordi reindrifts-samene respekterte de interne reglene. Det at systemet fungerte frem til midten av 1960-tallet, er trolig forklaringen på at det ikke ble utarbeidet noen forordning eller forskrift i medhold av reindriftsloven av 1933 om inndeling av reinbeitedistriktene mellom distriktets siidaer eller reineiere i Indre Finnmark.

220 Kirsti Strøm Bull, *Finnmarkskommisjonen og interne rettighetsspørsmål i reindriften*, 2018 (jnr. 16/1387-5) s. 42-43.

221 Kathrine Ivsett Johnsen [i] Mikkel Nils Sara (red.), Tor A. Benjaminsen og Inger Marie Gaup Eira, *Samisk reindrift – Norske myter*, 2016 s. 209-210.

222 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4 Karasjok*, bind 1, 2019 s. 32-33 og 114-115.

223 Erik Solem, *Lappiske rettsstudier*, 1933 (1970) s. 190.

224 Erik Solem, Op. cit., 1933 (1970) s. 189.

Ifølge Einar Eythórsson er det mange eksempler på vel-fungerende «uformell» forvaltning av felles ressurser der «*felles normer om ressursbøstingen sanksjoneres gjennom lokal-samfunnets sosiale kontroll*», men straks ressursene kommer under press «*oppstår det behov for formelle regler og en hånd-hevende myndighet*».²²⁵ I Karasjok oppsto en slik situasjon midt på 1960-tallet. Etter § 4 i 1933-loven hadde fylkesmannen hjemmel til å fordele beiteområdene i et reinbeitedistrikt mellom reindriftssamene i distriktet, etter å ha innhentet uttalelse fra distriktets reineiere. I mars 1966 tok Lappefogd Alstad initiativ til slik inndeling.²²⁶

«Det er (...) spørsmål om det ikke nå bør foretas inndeling også av vinterbeiteområdene distrikts- eller reinbyvis, for om mulig få mere effektiv utnyttelse av beitenene, og samtidig kunne hindre at enkelte reineiere misbruker beitenene slik at det er til skade for andre. Slik det er nå anmelder reineierne sine rein til beite i sognets vinterbeite, og kan faktisk fritt flytte og beite med sin rein hvor som helst i vinterbeiteområdet. Bare overflytting av områder er nok til at andre ikke kan beite med sin rein der samme vinter. Spørsmålet om inndeling av vinterbeitene vil bli tatt opp med reineierne på møte vinteren 1966.»

Det fremgår at Alstad mente at den rådende situasjonen var til skade for reindriften, og at en formalisert inndeling av vinterbeitene var ønskelig. Spørsmålet ser imidlertid ut til å ha blitt utsatt i påvente av ny reindriftslov. Lappefogden skrev i sin årsberetning for 1966 at en «*mer rettferdig fordeling av vinterbeiteområdene må tas opp til nærmere drøfting blandt reineierne. (...) Dette blir en oppgave for det områdestyret som omtales i forslaget til ny reindriftslov*».²²⁷

Ifølge reindriftslovkomiteens lovforslag, som forelå i november 1966, skulle en av oppgavene til områdestyrene være å «*fordele beitemarkene på de forskjellige reineiere og fastsette beitetiden samt foreta henvisninger*».²²⁸ Den nye reindriftsloven kom imidlertid først tolv år senere, og førte ikke til noen rettsbeskyttet beitefordeling innen reinbeitedistriktene.

Som nevnt innledningsvis, ble vinterbeitedistriktene i Indre Finnmark definert av den statlige reindriftsforvaltningen

225 Einar Eythórsson, *Hvem skal forvalte ressursene? Forvaltning og rettigheter i fjordområdene i Nord-Norge* [i] Ivar Bjørklund (red), *Norsk ressursforvaltning og samiske rettighetsforhold. Om statlig styring, allmenningens tragedie og lokale sedvaner i Sápmi*, 1999 s. 34.

226 Lappefogden i Finnmark, *Beretning om reindriften i Finnmark fylke i 1965*, s. 7.

227 Lappefogden i Finnmark, *Beretning om reindriften i Finnmark fylke i 1966*, s. 8–9.

228 Reindriftslovkomiteen, *Innstilling*, 23. november 1966 s. 55 (lovforslagets § 8).

som «*fellesbeitedistrikter*», både før og etter ikrafttreddelsen av reindriftsloven fra 1978. I lovverket ble imidlertid vinterbeitedistriktene i Finnmark omtalt som «*felles ... vinterbeiter*» først etter en lovendring i 1996.²²⁹

Myndighetenes håndtering av vinterbeitedistriktene som «*fellesbeiter*» gjorde det vanskeligere å opprettholde en sedvanebasert beitefordeling i disse distriktene. Håndteringen av vinterbeitedistriktene som fellesbeiter bidro derfor til en ytterligere svekkelse av sedvanene knyttet til beitefordeling. I sin sakkyndige utredning for Felt 8 Kautokeino skriver NIKU:²³⁰

«Ifølge informant N22 og N23 holdt man seg tidligere til sine egne områder og folk fulgte stort sett de tradisjonelle grensene. Dette endret seg med etableringen av fellesbeite og etter det ble det flere konflikter: «*Den uskrevene regelen fra gammelt av forsvant. Den sedvanegrensa ble borte. Noen startet med det lureriet og så at myndighetene ikke gjorde noe med det. Dette fordi det var et felles område. Da var det bare å fortsette*».

Situasjonen antas å ha vært tilsvarende i Karasjok. Landbruksdepartementet uttrykte i 1992 sitt syn på rettsoppfatningene og endringene i beitebruken på følgende måte:²³¹

«Det gamle siida-systemet var basert på en sedvanemessig fordeling av utmarksressursene. Dette gjorde at det var etablerte oppfatninger av hvem som disponerte retten til å bruke ulike ressurser, selv om det ikke var noen formell eiendomsrett til ressursene etter mønster fra samfunnet for øvrig. (...). Overgangen til fast bosetting, innføringen av motorisert ferdsel og en del andre utviklingstrekk har ført til endrede holdninger og oppfatninger når det gjelder beiteområdenes status. (...).

Beiteområdene oppfattes å være en felles, uinnskrenket ressurs, mens den enkelte reineier har eiendomsretten til dyrene. Dette skaper en grunnleggende fare for at ressursene blir overutnyttet. Ut fra den enkeltes synsvinkel vil det være fordelaktig å øke sin produksjon, så lenge ulempene med dette fordeles på alle».

Det ressursteorietiske perspektivet departementet her anlegger, er hentet fra begrepet «*allmenningens tragedie*». Begrepet ble introdusert i 1968 av den amerikanske økologen

229 Se 1978-loven § 2 tredje ledd med det innholdet bestemmelsen fikk i 1996.

230 NIKU oppdragsrapport 16/2020, *Felt 8 Guovdageaidnu/Kautokeino*, s. 113.

231 St. mld. nr. 28 (1991–92) s. 37. Se også Ivar Bjørklund [i], *Norsk ressursforvaltning og samiske rettighetsforhold. Om statlig styring, allmenningens tragedie og lokale sedvaner i Sápmi*, 1999 s. 24.

Garret Hardin i en artikkel som ble publisert dette året.²³² Hans tese var at dersom en gruppe mennesker har ubegrenset tilgang til en felles ressurs, vil de ta ut mest mulig for egen vinning på bekostning av fellesskapets interesser.²³³ Da høst- og vinterbeitedistriktene var definert som *fellesbeiter* og den tradisjonelle beitefordelingen manglet en formell status, kunne tesen om allmenningens tragedie fremstå som dekkende for forholdene på Finnmarksvidda.

Det har blitt pekt på at modellen bygger på antakelsen om at i områder hvor bruken er felles, finnes det ingen felles forvaltning, og at modellen derfor er blitt brukt som argument for statlig inngripen og for å forklare forvaltningsproblemer innen samisk reindrift.²³⁴ I 1994 skrev reindriftsadministrasjonen i en utredning om ny distrikt-sinndeling i Finnmark.²³⁵

«I praktiseringen av både tidligere og gjeldende lovgivning er det lagt til grunn at distriktets reineiere i fellesskap er bærere av reindriftsretten innenfor eget distrikt, og at ingen individer eller grupper har særlige eller subjektive rettigheter. Dette forhindrer ikke at distriktets reineiere kan fordele beitebruken seg imellom på grunnlag av tradisjonelle mønstre. I den tidligere lovgivningen var dette forutsatt gjort uten innblanding fra det offentlige side»

Her omtales reindriftslovene av 1933 og 1978. Uttalelsen vektlegger kontinuitet fra den ene loven til den neste. Verken 1933-loven eller 1978-loven førte til at statlige myndigheter ga regler om den interne beitefordelingen innen reinbeitedistriktene i Finnmark. En slik fordeling er likevel en forutsetning for en velordnet reindrift. En kan derfor gå ut fra at både 1933-loven og 1978-loven *la opp til* at det skulle skje en slik beitefordeling, og at den kunne finne sted på sedvanemessig grunnlag uten det offentlige medvirkning.

I praksis ble likevel vilkårene for en sedvanebasert beitefordeling ulike under disse to reindriftslovenes respektive virkeperioder. Selv om vilkårene for beitefordelingen ikke endret seg avgjørende som følge av 1978-loven i seg selv, er det sannsynlig at de endringene som ellers inntraff i Karasjok-reindriften fra midten av 1960-tallet, jf. omtalen hittil i punkt 3.6, i sum førte til dårligere vilkår for en sedvanebasert beitefordeling i 1978-lovens virkeperiode enn i 1933-lovens virkeperiode.

Den trolig viktigste årsaken til at mange beitetvister ble stående uløste og vinterbeitene i Indre Finnmark ble definert som *«fellesbeiter»*, er at den sedvanebaserte beitefordelingen manglet rettsbeskyttelse. Reindriftsutøverne ble ikke ansett å ha andre rettigheter enn de som var fastsatt i reindriftsloven. Årsaken til beitefordelingens manglende rettsbeskyttelse, kan ha endret seg over tid. Andreas Urbye uttalte i den i punkt 3.5.3.3 omtalte innstillingen fra Finnmarkskomiteén fra 1902:²³⁶

«Ikke nogen enkelt Lap [kan] paavise nogen lokalt begrænset Strækning hvor han og hans Forfædre i Alders Tid har beitet, og den vigtigste Følge heraf er: *at ingen enkelt Lap kan gjøre Krav paa nogen Del af Furuskogen som Beitemark med Fortrinsret fremfor nogen anden.*»

Urbye drøftet om reindriftssamene hadde krav på erstatning ved en eventuell beitefredning i furuskog blant annet i Karasjok. Fordi ingen hadde fortrinnsrett til bestemte deler av reinbeitedistriktet etter reglene om alders tids bruk, ville det økonomiske tapet for den enkelte reineier ved en eventuell beitefredning etter hans oppfatning ikke være stort nok til å utløste erstatningsplikt for staten.²³⁷

Som nevnt tidligere i dette punktet, uttalte Erik Solem i 1933 at reindriftssamenes sedvaneregler for den distriktsinterne beitefordelingen neppe var så faste og bestemte at de *«vil kunne opprettholdes ved domstolenes hjelp»*. Han mente imidlertid at spørsmålet hadde mindre betydning, da reindriftssamene *«oftest respekterer reglene og aldri går til domstolene for å søke å få dem opprettholdt»*.²³⁸ Det at domstolene ikke ble brukt til å bilegge interne beitekonflikter, kan være noe av årsaken til den manglende rettsutviklingen på området.

Det kan imidlertid også ha hatt sammenheng med at staten gjennom første del av 1900-tallet betraktet reindriften som en ikke levedyktig og lite fremtidsrettet næringsvei. Reindriftsretten ble dessuten i juridisk forstand betraktet som en *«uskyldig nyttesrett»* som ikke ga grunnlag for opparbeidelse av rettigheter.²³⁹

3.6.7 Begynnende kartlegging av siidaenes beiterettigheter etter årtusenskiftet

På 1960-tallet og gjennom de påfølgende tiårene ble siida-

232 Garret Hardin, *The Tragedy of the Commons*, 1968.

233 Hans Solerød, *Mennesker og ressurser. Befolkningsutviklingen – utfordringer og muligheter*, 2000 s. 160.

234 Mikkel Nils Sara (red.), Tor A. Benjaminsen og Inger Marie Gaup Eira, *Samisk reindrift – Norske myter*, 2016 s. 15.

235 Reindriftsadministrasjonen, *Reindriften i Finnmark. Lovgivning og distriktsinndeling. Forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark*, 1994 s. 108.

236 Sitert etter Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark, rettshistorie 1852-1960*, 2001 s. 344. Urbyes utredning er gjengitt i sin helhet på sidene 335-355.

237 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark, rettshistorie 1852-1960*, 2001 s. 346. Urbyes utredning er gjengitt i sin helhet på sidene 335-355.

238 Erik Solem, *Lappiske rettsstudier*, 1933 (1970) s. 189.

239 Se for eksempel Rt. 1955 s. 361 (Marsfjell) på s. 363-364.

systemet viet en viss oppmerksomhet i vitenskapelige miljøer.²⁴⁰ Likevel befant systemet seg i bakgrunnen sett fra myndighetenes ståsted og hadde manglet anerkjennelse siden 1960-tallet. Mot slutten av 1990-tallet ble imidlertid kravet om en anerkjennelse av reindriftssamiske sedvaner fremmet med økt styrke.

I januar 1994 fremla reindriftsforvaltningen et forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark.²⁴¹ Forslaget møtte kritikk fra mange siidaer med beiteområder i grenseområdene mellom de foreslåtte distriktene. Disse siidaene mente at forslaget ikke tok hensyn til deres rettigheter. Høyesteretts dom i Altevannsaken fra 1968 og flere senere rettsavgjørelser og utredninger hadde slått fast at opparbeidede rettigheter i reindriften hadde et privatrettslig vern, og reindriftsadministrasjonens forslag ble opplevd å ikke være i tråd med denne rettsutviklingen. Se ellers punkt 4.2.2 for en omtale av rettsutviklingen på dette punktet.

I forbindelse med en endring av reindriftsloven i 1996 ga blant andre Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi (Norske reindriftssamers landsforbund) (NBR/NRL) uttrykk for at det var behov for en klargjøring i loven av at reindriftsretten hadde et grunnlag uavhengig av loven, og Rettshjelpskontoret for Indre Finnmark ønsket at hensynet til samisk sedvane og samiske rettsoppfatninger skulle uttrykkes i lovteksten.²⁴²

Myndighetene mente derimot at en *rettslig* plikt til å ta hensyn til den sedvanemessige bruken ikke forelå. Etter lovendringen i 1996 hadde reindriftsloven § 2 tredje ledd første setning formuleringen «*Videre kan Reindriftsstyret foreta en inndeling i distrikter av de tradisjonelle felles vår-, høst- og vinterbeiter i Finnmark, hvor utnyttelsen har foregått etter sedvanemessig mønster*». Reindriftslovutvalget har påpekt at denne ordlyden ble valgt nettopp for å gi lovmessig grunnlag for inndeling på tvers av sedvanemessig mønster.²⁴³

Reindriftsmyndighetenes syn på beiterettens grunnlag var likevel i endring. Etter at Reindriftsstyret 5. september 2000 hadde fastsatt midlertidige sonengrenser mellom østre, midtre og vestre sone i Vest-Finnmark reinbeiteområde (Kautokeino), hadde det kommet mange innsigelser fra berørte reindriftsutøvere. I oktober 2000 avsa Høyesterett dom

i *Seilandsaken*, der en gruppe reineiere ble tilkjent erstatning for tapt beiteland, og hvor deres beitetap ikke ble vurdert i lys av reinbeitedistriktets totale beiteareal, men i lys av det arealet gruppen tradisjonelt hadde disponert.²⁴⁴ En konsekvens av dette er at reindriftsgrupper må anses å ha et rettslig vern for sine tradisjonelle beiteområder vis á vis andre reindriftsgrupper i samme reinbeitedistrikt.

Som svar på denne utviklingen nedsatte Reindriftssjefen i 2001 et reinbeiterettsutvalg for Vest-Finnmark som blant annet ble bedt om å «*utrede om noen del av den midlertidige soneinndelingen i Vest-Finnmark krenker etablerte reinbeiterettigheter*».²⁴⁵

I Karasjok reinbeiteområde ble en endring av distriktsinndelingen for distriktene i Øst-Finnmark fastsatt ved Reindriftsstyrets forskrift 2. desember 2004. Den største endringen gjaldt Karasjoks høst- og vinterbeitedistrikter, som ble delt i et vestlig og et østlig distrikt. Etter endringen omfattet distrikt 17 i hovedsak de høst- og vinterbeiteområdene som ble brukt av siidaer tilhørende det østlige flyttesystemet i Karasjok, mens distrikt 16 omfattet i hovedsak de høst- og vinterbeiteområdene som ble brukt av de som tilhørte det vestlige flyttesystemet.

Flere vintersiidaer hadde innsigelser til de nye grensene og mente grensen mellom distriktene 16 og 17 krenket deres opparbeidede rettigheter. Derfor vedtok Reindriftsstyret, samtidig som det vedtok de nye distriktsgrensene, å be reindriftssjefen nedsette et reinbeiterettsutvalg for Øst-Finnmark som skulle komme med en tilrådning til Reindriftsstyret om endelig distriktsinndeling. Distriktsgrensene av 2. desember 2004 var derfor *midlertidige grenser*.²⁴⁶ Det nevnte utvalget ble nedsatt i 2006, og avga en kortfattet rapport i 2008.²⁴⁷

Distrikt 16 ble i 2006 endret til også å omfattet de tidligere sommerbeitedistriktene 15 og 16A–16D. De siidaene som tilhører det vestlige flyttesystemet i Karasjok har dermed alle sine årstidsbeiter i samme distrikt. Etter dette har delvis de tidligere distriktene 16A–16D blitt betegnet som *siidaer* i det nye distrikt 16.²⁴⁸ Den nye distriktsinndelingen er vist i figur 3.6.

Når det gjelder måten reindriftsforvaltningen har forholdt seg til siidasystemet og siidaen på, utgjør reindriftsloven av 2007 og årene frem mot denne et skille. De reglene i 2007-loven som retter seg mot siidaen i reindriften, er omtalt i punkt 4.1.6.3 og 4.2.5.

240 Den britisk-kanadiske sosialantropologen Robert Paines artikkel *Herd and Husbandry. Two basic distinctions in the analysis of reindeer management* fra 1964 og senere arbeider fra ham har hatt betydning i denne forbindelsen, etterfulgt av blant andre filosofen Nils Oskal og samfunnsviteren Mikkel Nils Sara, begge ved Sámi allaskuvla – Samisk høgskole i Kautokeino.

241 Reindriftsadministrasjonen, *Reindriften i Finnmark. Lovgivning og distriktsinndeling. Forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark*, 1994.

242 Reinbeiterettsutvalget for Vest-Finnmark, *Utredning om reinbeiterettigheter – Vinterbeiteområdene i Vest Finnmark*, 27. juni 2002 (jnr. 16/1387-2) s. 11.

243 NOU 2001:35 s. 73.

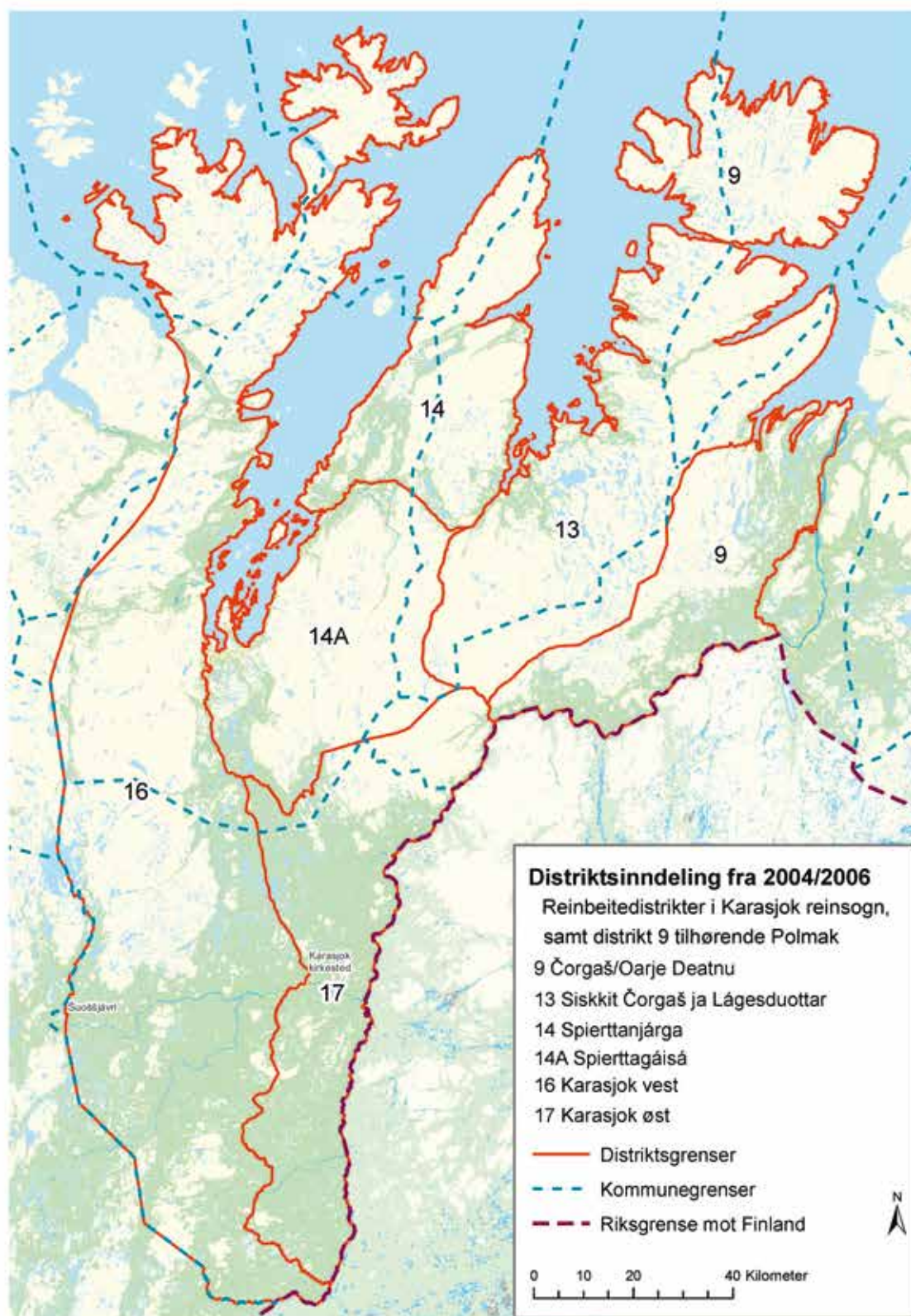
244 Rt. 2000 s. 1578 (Seiland) bl.a. på s. 1589-1590. Se også punkt 4.2.2.3.

245 Reinbeiterettsutvalget for Vest-Finnmark, *Utredning om reinbeiterettigheter – Vinterbeiteområdene i Vest Finnmark*, 27. juni 2002 s. 4.

246 Reinbeiterettsutvalget for Øst-Finnmark, *Utredning om reinbeiterettigheter på vinterbeitene i Karasjok*, 2008 s. 3.

247 Reinbeiterettsutvalget for Øst-Finnmark, *Utredning om reinbeiterettigheter på vinterbeitene i Karasjok*, 2008.

248 Landbruks- og matdepartementet, *Om siidaens rolle i reindriftslovgivningen*, 2006 s. 11.

Figur 3.6

4. REINDRIFTSLOVGIVNINGEN

4.1 Historiske utviklingstrekk

4.1.1 Innledning

Kapittel 4 beskriver ulike utviklingstrekk når det gjelder reguleringen av den samiske reindriften i Norge.¹ I punkt 4.1.2 omtales visse sider av lappekodisillen av 1751. Temaet i punkt 4.1.3 er grensesperringen mot Finland i 1852 og Reenbeteloven av 1854. Punkt 4.1.4 knytter noen merknader til felleslappeloven av 1883. Loven gjaldt ikke for Finnmark, men har dannet mønster også for reguleringen av reindriften i dette fylket. Også lov 23. juni 1888 nr. 2 som regulerte visse sider av reindriften i Finnmark er omtalt.

Hovedtrekkene i den første landsomfattende reindriftsloven av 1933 er omtalt i punkt 4.1.5, og i punkt 4.1.6 er det redegjort for reindriftsloven av 1978. Flere av bestemmelsene i reindriftsloven av 2007, som i dag regulerer reindriften i landets samiske reinbeiteområder, er nokså direkte videreføring fra disse lovene.

4.1.2 Lappekodisillen 1751

Norge og Sverige har siden grensen mellom de to statene ble fastsatt i 1751 hatt folkerettslige forpliktelser som beskytter svenske samers rettigheter på norsk område, og norske samers rettigheter på svensk område. Bakgrunnen for dette er at på tidspunktet for grensefastsettelsen hadde de indre områdene fra Finnmarksvidda og sørover på begge sider av grensen i lang tid hovedsakelig vært bebodd av og brukt av samer.

Det har i alle fall siden 1600-tallet vært drevet reindrift basert på reinens naturlige flyttmønstre på tvers av riksgrensen. Da riksgrensen ble fastsatt, måtte derfor forholdet til den samiske befolkningen reguleres. Begge statene anså det som viktig å sikre samenes reinflytting over riksgrensen. Dette hadde blant annet sammenheng med at stenging av grensen for reindrift ville gi en dårligere utnyttelse av de aktuelle områdene i begge land.²

Det ble derfor gitt regler om dette i den «*Første Codisill og Tillæg til Grendse-Tractaten imellem Kongerigerne Norge og Sverige Lapperne betreffende*» (lappekodisillen), som er et tillegg til grensetraktaten mellom Norge og Sverige 21. september/2. oktober 1751.³ Kodisillen slår i innledningen fast at dens formål er å ordne «*Lappernes sædvanlige Overflytninger*», slik at det ikke skulle være «*nogen Anledning til Trette eller Misforstaaelse*» om flyttingen over riksgrensen og samenes statsborgerskap.

Kodisillen må anses som en *kodifisering av gjeldende rettigheter*, og ikke som en traktat som etablerte nye rettigheter. Den har regler om samenes statsborgerskap (§§ 3 til 9), deres rettigheter til land og vann (§§ 2, 10 og 12 til 14) og nøytralitet i krig og fritak fra krigstjeneste (§§ 10 og 11), samt om intern forvaltning (§§ 15 til 21) og rettspleie (§§ 22 til 27). I den avsluttende bestemmelsen (§ 30) betegnes kodisillen som «*en Tolerantz og reciproque Føyelighed*» som var nødvendig for at samene skulle leve videre og holdes i «*Skik og Orden*». I 1984 beteget Samerettsutvalget kodisillen som «*en gjensidig garanti hvor statene påtok seg en form for felles ansvar for å sikre samenes eksistensgrunnlag*».⁴ Av enkeltbestemmelsene kan særlig § 10 fremheves:

«Saasom Lapperne behøve begge Rigers Land, skal det efter gammel Sædvane være dennem tilladt, Høst og Vaar, at flytte med deres Rehn-Hiorder over Grendsen ind i det andet Rige. Og herefter som tilforn, lige med Landets Undersaatter, undtagen paa saadanne Steder, som her neden meldes, at betiene sig af Land og Strand til Underholdning for deres Dyr og sig selv, da de venligen skal imodtages, beskyttes og hielpes til Rette, endogsaa udi Krigs-Tider, hvilke udi Lappe-Væsenet aldeles ingen Forandring skal gjøre; Og allermindest skulde de fremmede Lapper blive exponerede for Plyndring eller nogen Slags

¹ En bred rettshistorisk fremstilling av reindriften i Finnmark, er gitt i Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark. Rettshistorie 1852-1960*, 2001 s. 16-279.

² NOU 1984: 18 s. 199.

³ Nils Johan Päiviö, *Gränsöverskridande renskötsel. Historisk belysning*, i NOU 2007: 14 s. 499-544 gir en grundig fremstilling av bakgrunnen for og innholdet i Lappekodisillen.

⁴ NOU 1984: 18 s. 169-170.

Tvang og Overvold, som Krigs-Tider medbringe, men altid blive som egne Undersaatter anseede og haand-hævede paa hvilken Side de sig da som fremmede opholde.»

Bestemmelsen fastslår at reindriftssamenes flyttinger over riksgrensen var i samsvar med «*gammel Sædvane*», og at de samene som flytter over grensen som hovedregel har de samme rettighetene til «*Land og Strand*» i nabolandet som vedkommende stats egne samer.

Det har vært reist spørsmål om kodisillen tilkjenner samene eierrettigheter til land og vann. Samerettsutvalget finner i NOU 1984: 18 få holdepunkter for dette.⁵ I NOU 1997: 5 anser Samerettsutvalgets Folkerettsgruppe spørsmålet som feil stilt.⁶ Folkerettsgruppen fremholder at samene hadde både eier- og bruksrettigheter i kodisillens virkeområde da den ble vedtatt. Slik gruppen ser det, grep ikke kodisillen inn i disse rettighetene ut over det som var nødvendige konsekvenser av at grensedragningen utvidet statenes suverenitet og offentligrettslige reguleringsmyndighet på deres respektive territorier. Videre heter det:⁷

«Det er følgelig en viss berettigelse i å si at Lappekodisillen fungerte som en slags samenes Magna Charta, ved at den erkjente at samenes rettigheter skulle bestå selv om de nå legges inn under den svenske resp. norske statsmakt. Lappekodisillen fremtrer derfor som et dokument som baserer seg på de samme grunnleggende rettsprinsipper som mange andre land i den tid bekjente seg til: At ervervelse av statlig suverenitet over et område ikke opphevet de private – individuelle eller kollektive – rettigheter som allerede eksisterte, selv ikke hvor slike rettigheter ikke var nedtegnet eller presisert.»

Folkerettsgruppen finner det vanskelig å fastslå omfanget av de samiske rettighetene i lappekodisillens virkeområde per 1751, men anså det klart at ingen andre på dette tidspunktet hadde eiendomsrett til de områdene som samene var alene om å bruke. Gruppen anser det også klart at statene Norge og Sverige ikke fikk privatrettslig eiendomsrett til områdene ved lappekodisillen, selv om de ved grensedragningen fikk statlig høyhetsrett/suverenitet over områdene.

Lappekodisillens bærende prinsipp om at innflyttende samer har samme rettigheter til «*Land og Strand*» som vedkommende stats egne samer, har vært videreført i ulike rein-

beitekonvensjoner mellom Norge og Sverige. Prinsippet ligger også til grunn for dagens lov om svensk reinbeiting i Norge og norsk reinbeiting i Sverige (grensereinbeiteoven) 9. juni 1972 nr. 31. Loven fikk sin nåværende utforming ved lov 17. juni 2005 nr. 100,⁸ men er uten betydning for reindriften i Finnmark og omtales derfor ikke i det følgende.

4.1.3 Grensesperringen i 1852 og Reenbeteloven av 7. september 1854

4.1.3.1 Grensesperringen

Lappekodisillens regler om grenseoverskridende reindrift gjaldt også mellom Finland og Norge. Finland lå i 1751 under svensk jurisdiksjon, men etter at Sverige måtte avstå Finland til Russland i september 1809, ble landet et storfyrstedømme under den russiske tsaren. Finland hadde imidlertid et betydelig indre selvstyre der mye svensk-finsk lovgivning ble beholdt. For eksempel har dagens finske regler om hevd sine røtter i eldre svensk-finsk rett.⁹

Endringen av de statsrettslige forholdene i 1809 gjorde at Finland overtok grensen mot Nord-Troms og Finnmark slik den var fastlagt i grensetraktaten mellom Norge og Sverige av 1751, men hadde ingen umiddelbare virkninger for den grenseoverskridende reindriften. Grensetraktaten fastsatte imidlertid ikke grensen østover fra Nesseby. Denne grensen ble fastsatt ved konvensjon mellom Norge og Russland 14. mai 1826, som også deler det tidligere norsk-russiske fellesområdet i Sør-Varanger/Pasvik.

Ifølge 1826-konvensjonens artikkel 8 skulle grensen i Sør-Varanger være stengt for kryssende reindrift. Derimot var konvensjonen taus om hva som skulle gjelde for de delene av grensen fra 1751 som i 1809 var blitt grense mellom Norge og Finland. Det norske synet var at lappekodisillen fremdeles gjaldt, jf. lov 24. juli 1827, mens det russiske synet later til å ha vært at også de finske områdene var stengt for norsk rein.¹⁰

Rent faktisk pågikk likevel reindriften på tvers av grensen mellom de norske og finske områdene nokså uhindret frem mot 1850. Fra midten av 1830-tallet ble imidlertid den norske holdningen til finske samers fiske i Varangerfjorden mer restriktiv. Dette utløste et finsk krav til russiske myndigheter om at dersom finske samer ikke fikk bedre vilkår for å drive fiske, måtte norske samers reinbeite på finsk område begrenses.¹¹

5 NOU 1984: 18 s. 179-182. Se også den generelle fremstillingen av kodisillen på s. 166-200.

6 NOU 1997: 5 s. 73.

7 NOU 1997: 5 s. 102.

8 Se nærmere Ot.prp. nr. 75 (2004-2005) s. 5-6, jf. også s. 1.

9 Sivillovbokutvalet, *Rådsegn 6 Om hevd*, 1961, s. 30-31.

10 NOU 1984: 18 s. 191.

11 Steinar Pedersen, *Momenter om Lappekodisillen og samiske rettigheter i Finnmark, 1751-1889*, i NOU 1997: 5 side 78 flg., særlig s. 83-84.

Russiske myndigheter var lydhøre for dette kravet. I en note av 10. juli 1852 til den norske regjeringen meddelte den russiske regjeringen at den «*fra 15de September førstkomende vil lade Finlands Grændse mod Norge afspærre for de norske Flytlapper med deres Reenhjorder*». Norske myndigheter besvarte dette med en kongelig resolusjon 29. juli 1852 der det var bestemt at «*det fra samme Tid skal være forbudt finlandske Undersaater at drage over til Norge for der at bete med Reenhjorder saavel som i Norge eller paa den norske Kyst at drive Jagt eller Fiskeri av nogetsomhelst Slags*».¹²

4.1.3.2 Reenbeteloven av 7. september 1854

Den norske regjeringen nedsatte 29. juli 1852 en reinbeitekommisjon som skulle vurdere aktuelle tiltak for å ivareta «*Udviklingen av Næringsveiene i Finnmarken og til Districtets Opkomst*». Kommisjonen hadde tre medlemmer, amtmann i Finnmark, A. T. Harris som i liten grad deltok i arbeidet, fogd Erik Hauge og byfogd Even Saxlund. De to sistnevnte hadde begge vært fogd og sorenskriver i Øst-Finnmark, og hadde høsten 1852 flere møter med reindriftssamer ulike steder i Finnmark for å kartlegge situasjonen.¹³

For å begrense grensesperringens negative virkninger foreslo kommisjonen å frede vinterbeitene i Karasjok fra 1. mai til 1. november og i Øst-Finnmark fra 15. mai til 1. november. Den foreslo også å innføre grenser mellom vinterbeitene og vokteplikt, og å sette av 20 000 Speciedaler for å oppmuntre reindriftssamene til å gå over i andre næringer.¹⁴

Forslaget kunne ikke lovbehandles før i 1854. Den foreslåtte fredningen av vinterbeitene ble derfor gjennomført ved en provisorisk anordning 9. april 1853, gitt i kraft av Grunnloven § 17. Deparementet for det Indre sluttet seg til kommisjonens forslag om vokteplikt og om å frede vinterbeitene i Øst-Finnmark og Karasjok, men gikk mot at det skulle settes av et pengebeløp for at reindriftssamene skulle endre levevei.¹⁵

Under Stortingets behandling av regjeringens lovforslag ga Konstitusjonskomiteens flertall uttrykk for at det var rimelig å yte økonomisk støtte til reineiere som måtte gå over til en annen næring på grunn av grensesperringen, og uttalte:¹⁶

12 Teksten i den russiske noten og den norske resolusjon er sitert etter NOU 1984: 18 s. 191-192.

13 En grundig beskrivelsen av prosessen er gitt i Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark. Retts historie 1852-1960*, 2001 s. 22-42.

14 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, Op. cit., 2001 s. 37, 40 og 42-44. Ifølge Norges Banks priskalkulator, tilsvarer 20 000 Speciedaler i 1852 i overkant av 7,1 millioner kroner i 2021.

15 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, Op. cit., 2001 s. 46-50.

16 Sitert etter Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, Op. cit., 2001 s. 50.

«Om det end ikke ligefrem kan udledes av Grundlovens § 105, indeholder dog denne Bestemmelse en Analogi. Thi det Tilfælde at nogen maa afgive sin Eiendom for Statens Vel stemme i sine Virkninger altfor vel med det nærværende, hvoraf det muligens kan følge, at et Districts betydeligste Eiendom maa afhændes og derved dets viktigste Næringsvei opgives formedelst Hændelser, som man fordrer, at de Skadelidende skulle underkaste sig til Fordeel For det hele Riges Fred».

Komitéfletallet fremholdt videre at verken 20 000 Speciedaler eller noe annet beløp kunne «*bringe den lappiske Befolkning eller hele Finnmarken tilbage til den samme Velstand*» som de før grensesperringen hadde nytt godt av takket være Lappekodisillen. Komiteens flertall fokuserte også på at Norge måtte arbeide for å oppheve grensesperringen og foreslo at loven bare skulle gjelde frem til 1. januar 1858. Etter flertallets syn var det ikke grunnlag for å straffe reineiere som så seg tvunget til å søke beite på finsk side av grensen. Flertallet fremholdt også at det kunne føre til «*den lappiske Stammes Undergang*», om Norge skulle arbeide aktivt for å opprettholde grensesperringen, og uttalte:¹⁷

«Da nu de Lapper, som findes paa vort Omraade, hvilket engang helt og holdent var deres, i moralsk Henseende maa regnes til de mest uskyldige og sædelige Stammer, medens deres nuværende Opholdssted og Leveviis i mange Henseender kan betragtes som en Vanskjebne, har den norske Styrelse saameget større Opfordring til at afholde sig fra Deelagtighed i Foretagender, som letteligen kunne bevirke enten deres Tilintetgjørelse eller deres Nedsynken i endnu misligere Tilstand».

Konstitusjonskomiteens mindretall fant det utilrådelig med en midlertidig lov fordi det ble ansett urealistisk at grensesperringen ville bli opphevet i nær fremtid. Mindretallet anså det også påkrevd med en straffebestemmelse rettet mot norske reineiere som lot sine rein beite på finsk side. Ved behandlingen i Odelstinget og Lagtinget ble forslagene fra konstitusjonskomiteens flertall forkastet. Regjeringens forslag til «*Lov, indeholdende Bestemmelser med Hensyn til Benyttelsen af visse Strækninger i Finnmarken til Reenbete og til Bevogtning af Reenhjorde m.v.*» ble dermed sanksjonert av Kongen 7. september 1854.¹⁸

Lovens § 1 forbød reinbeite i «*Karasjok District i Tanens Fogderi*» fra 1. mai til 1. november, og i den øvrige del av

17 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, Op. cit., 2001 s. 50-51.

18 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, Op. cit., 2001 s. 51-52.

«*Tanens Fogderi saavelsom i Varanger Fogderi (eller det forrige Østfinmarkens Fogderi)*» fra 15. mai til 1. november. Bestemmelsen forbød også reineiere i «*det forrige Østfinmarkens Fogderi, Karasjoks Sogn og Kautokeino Præstegjeld*» å ha reinsdyr på vinterbeite i et «*andet District end det, hvortil Eieren selv hører*», med mindre det var gjort unntak for bestemte områder. Nærmere regler om grensene for vinterbeitene ble i henhold til § 1 gitt ved Plakat av 7. oktober 1854.

§ 2 hadde regler om vokteplikt for reineeiere i «*Varanger og Tanens (Østfinmarkens) samt Alten og Hammerfest Fogderier*», men slik at reineeiere i de to sistnevnte fogderiene, samt «*Karasjoks Districts Fjeldfinner*» var fritatt fra vokteplikt fra 1. juni til 8. juli hvert år. Dette fritaket ble opphevet ved lov 9. september 1857.¹⁹

§ 3 ga hjemmel til bøtestraff for brudd på lovens §§ 1 og 2, mens § 4 blant annet hadde regler om bøtestraff for norske borgere «*der lade sine Reensdyr bete på russisk-finlandsk Territorium*». Det var gjort unntak for tilfeller der riksgrensen ikke går «*efter en Elv eller andet naturligt Mærke*» forutsatt at beitingen ikke hadde pågått lenger inne på finsk område enn «*en halv Miil*». Tilsvarende skulle gjelde for russisk-finske borgere som gjorde seg skyldig i «*lignende Benyttelse av norsk Territorium*».²⁰

Forbudet mot reindrift over grensen mellom Finnmark og Finland ble 30. november 1855 bekreftet og garantert ved en avtale mellom Storbritannia, Frankrike og de forente kongeriker Sverige og Norge. Med dette var lappekodisillen satt ut av kraft for den norsk-finske grensen, selv om den aldri har blitt formelt opphevet i dette området.²¹

Ved lov av 9. september 1857 indeholdende Forandringer i og Tillæg til Lov om Reenbeite m.v. af 7de September 1854 ble Kongen i § 1 gitt hjemmel til å frede reinbeitene i Tanens og Varangers Fogderier. Hjemmelen bli ikke benyttet.²²

Til tross for de skadedependende tiltakene som 1854-loven innførte, fikk sperringen store negative konsekvenser for reindriften på norsk side. Reinbeitekommisjonen av 1852 antok at de 96 reineeierne som da var registrert i Karasjok, hadde til sammen rundt 31 000 rein. I 1875 var reintallet i Karasjok sunket til 15 000 og mange familier hadde sluttet med reindrift. Først i 1907 var tallet tilbake på samme nivå som før grensesperringen.²³

4.1.3.3 Dagens regulering av grensesperringen

Forbudet mot grenseoverskridende reindrift mellom Norge og Finland gjelder fortsatt. Siden 1922 har det vært inngått fire konvensjoner mellom de to statene om oppføring av reingjerder og iverksetting av andre tiltak for å hindre at rein krysser grensen. 1922-konvensjonen ble avløst av konvensjon 18. mars 1952, som ble avløst av konvensjon 3. juni 1981. Sistnevnte ble gjennomført i norsk rett ved lov 11. mars 1983 nr. 8 (reingjerdeloven).

De to statenes landbruksministre undertegnet 9. desember 2014 en ny konvensjon mellom Norge og Finland om oppføring og vedlikehold av reingjerder og andre tiltak for å hindre at rein kommer inn på det andre rikets område.²⁴ Konvensjonen er gjennomført i norsk rett ved lov 16. september 2016 nr. 81 om endringer i reindriftsloven. Loven medførte at reindriftsloven av 2007 fikk en ny § 81 der det fremgår at 2014-konvensjonen mellom Norge og Finland gjelder «*som norsk lov*». Lovendringen trådte i kraft 1. januar 2017. Fra samme dato ble reingjerdeloven av 1983 opphevet, jf. kgl. res. 16. desember 2016 nr. 1645.

Konvensjonen har bestemmelser om vokteplikt for reineeierne på norsk og finsk side (artikkel 1), gjerdebygging (artikkel 2 til 6), iverksettelse av ulike tiltak når rein har krysset grensen, så som tilbakeføring, utskilling, betaling for ulovlig beite og beregning av erstatningskrav (artikkel 7 til 17) og om fortegnelse over og registrering av reinmerker, straff og tvisteløsning (artikkel 18 til 27). Konvensjonen tar også sikte på at det skal oppføres gjerder fra Basevuoddi/Angeli til Levajok, og på å legge til rette for mer effektive erstatningsoppgjør når rein har krysset grensen.²⁵

4.1.4 Felleslappeloven 2. juni 1883 og lov 23. juni 1888 nr. 2

4.1.4.1 Felleslappeloven 2. juni 1883

Lappekodisillen ble med virkning fra 1. januar 1884 satt ut av kraft så lenge *lov angaaende Lapperne i de forenede Kongeriker Norge og Sverige* (felleslappeloven) var gjeldende, jf. norsk lov av 2. juni 1883 og svensk kgl. forordning av 6. juni 1883. Bakgrunnen for loven var at det særlig i Troms hadde oppstått konflikter mellom jordbruk og reineeiere fra svensk side etter at nybyggere sørfra hadde etablert seg i og i nærheten av reinbeiteområdene.²⁶

19 Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, Op. cit., 2001 s. 53-57. Lovens uttrykk «District» sikter til det som senere ble betegnet som «reinsogn», og har ikke noe med dagens reinbeitedistrikter å gjøre.

20 Ordlyden i §§ 1 til 4 er gjengitt i sin helhet i Strøm Bull m.fl., Op. cit. 2001 s. 52.

21 NOU 1984: 18 s. 192.

22 Kirsti Strøm Bull m.fl., *Reindriften i Finnmark. Rettshistorie 1852-1960*, 2001 s. 56-57.

23 Kirsti Strøm Bull, m.fl., Op. cit, 2001, s. 39. Se også NIKU Oppdragsrapport, 10/2013 s. 117 (reintallet i 1865 og 1875), jf. også s. 38 og 125.

24 Prop. 49 S (2015-2016) s. 1-2, jf. Prop. 50 L (2015-2016) s. 1-2.

25 Prop. S (2015-2016) s. 4-5, jf. s. 6-11 (vedlegg 1) og s. 12 (vedlegg 2). Se også Prop. 50 L (2015-2016) s. 3.

26 NOU 1984: 18 s. 192. Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark. Rettshistorie 1852-1960*, 2001 s. 88-108 redegjør for bakgrunnen for og en del av hovedtrekkene i felleslappeloven.

Felleslappeloven gjaldt ikke for Finnmark, jf. § 29, men flere av dens løsninger ble retningsgivende også for den senere reguleringen av reindriften i dette fylket.

Blant annet har dagens regler om erstatning for skade påført av rein, sine røtter i felleslappeloven. Det hadde vist seg at det ved slike skader ofte var vanskelig å finne reinens eier. Reindriften fra Troms og sørover ble derfor ved felleslappeloven inndelt i reinbeitedistrikter. Dette skjedde i Troms i 1883, i Trøndelag/Hedmark i 1894 og 1909 og i Nordland i 1898.²⁷ Loven medførte at distriktets reineiere hadde objektivt proratisk (delt) ansvar for reinpåført skade innenfor vedkommende reinbeitedistrikt, men slik at reineiere som kunne godtgjøre at deres rein ikke hadde forvoldt skade, var fritatt for ansvar, jf. § 9 nr. 3.

Finnmark ble inndelt i reinbeitedistrikter i 1934 i medhold av reindriftsloven av 1933, som også påla distriktets reineiere et objektivt solidaransvar for reinskade. Det gjaldt imidlertid viktige unntak fra dette, og først ved 1978-loven ble ansvaret like strengt i Finnmark som ellers i landet, jf. punkt 4.1.5 og 4.1.6 nedenfor.²⁸

Felleslappeloven skulle etter § 30 gjelde for 15 år frem til 1898, men ble først opphevet ved reindriftsloven av 1933. Foruten regler om objektivt proratisk ansvar, hadde felleslappeloven i § 27 en hjemmel for fredning av bestemte områder mot reinbeite dersom hensynet til jordbruket tilsa det, mot at reindrifssamene fikk anvist «*fornøden Betesmark paa andre Strækninger*». Slikt erstatningsland kunne ikke «*underkastes Indgrep ved Rydning, Dyrkning, Sæterbrug eller Græsning af Bofø*». § 28 ga staten hjemmel til å ekspropriere areal for å sikre reindriften nødvendig beiteland.

Ifølge § 3 var svenske samers beiterett i Norge som hovedregel begrenset til tidsrommet mai-september, og norske samers rett til reinbeite i Sverige til årets øvrige måneder. For øvrig slo § 3 fast at reindrifssamene hadde frihet til innenfor lovens rammer å «*opholde sig paa de Steder, hvor hvert Riges Lapper efter gammel Sædvane hidindtil have søgt hen, samt at betjene sig af Land og Vand saavel til deres egen og deres Rens Underholdning*», og rett til jakt og fiske på linje med oppholdsstatens «*egne Undersaatter*». Etter § 4 hadde reindrifssamene rett til ulike former for trevirke til eget behov, og § 5 hadde en bestemmelse om at ved «*Rydning, Dyrkning eller Indhegning af Jord maa Lapperne ikke berøves saadanne gamle Renveie, som fremdeles ere for dem fornødne*».

Lovens forarbeider fastslo at den skulle gi «*nøiagtige og udtømmende Bestemmelser om Lappernes vigtigste Brugsrettigheder*», men rettighetene var av en slik art at «*hvert*

Riges lovgivende Magt hadde intet Herredømme over dem saalenge Loven bestaar».²⁹ Selv om loven tok sikte på en uttømmende regulering, har den derfor mer preg av å stadfeste og omforme reindriftenes sedvanemessige rettigheter, enn av å oppheve dem.³⁰

4.1.4.2 Lov 23. juni 1888 nr. 2 om forskjellige Forhold vedkommende Fjeldfinerne i Finmarkens Amt

Lov av 23. juni 1888 nr. 2 om forskjellige Forhold vedkommende Fjeldfinerne i Finmarkens Amt ble forberedt av Den finmarkske Fjeldfin-Kommisjon av 1875. Mens felleslappeloven hadde regler om reindriftenes rettigheter utad og forholdet mellom reindriften og fastboende, skulle kommisjonen foreslå administrative tiltak og lovgivning for «*en bedre Ordning af Forholdet mellem Lapperne indbyrdes i finmarkens Amt*».³¹

Kommisjonen foreslo blant annet fordeling av sommerbeitestrekninger, fredning av visse strekninger mot reinbeite, og endring av beitegrensene mellom Kautokeino og Karasjok, og mellom Karasjok og Polmak. Den foreslo også å bygge reingjerder ulike steder ved kysten, skjerpet straff for reintyveri, innføring av et bedre system for reinmerking, regler for reinskilling og endrede grenser for Finnmarks fogd- og sorenskriverembeter.³²

Kommisjonens forslag om å bygge reingjerder ble ansett som for dyrt.³³ Ellers sluttet imidlertid både Departementet for det Indre og Stortingets konstitusjonskomité seg i hovedsak til forslaget om at det var påkrevd å lovregulere reindriftenes interne forhold.³⁴

Det endelige lovvedtaket hadde regler om at «*Distriktets Overøvrighed*» skulle fordele sommerbeitene på halvøyene og øyene i Finnmark mellom «*Fjeldfinerne fra Kautokeino, Karasjok, Polmak og Sydvarangers*», jf. §§ 1 til 3. Fordelingen ble foretatt ved amtmannens forordning 10. november 1892, der det blant annet fremgår at reindrifssamene fra Karasjok fikk tildelt Vuorjjenjárga (mellom Altafjorden og Porsangerfjorden) nord for Revsbotn, Spierttanjárga (mellom Porsangerfjorden og Laksefjorden) og Magerøya.³⁵

For øvrig hadde lovens §§ 6 til 17 regler om merking av rein, og §§ 18 til 23 om skilling av rein. Straffebestemmelser

29 Indst. O. IV. (1882) s. 12.

30 NOU 1984: 18 s. 192 og Kirsti Strøm Bull m.fl., *Reindriften i Finnmark. Retthistorie 1852-1960*, 2001 s. 107

31 Kirsti Strøm Bull m.fl., *Reindriften i Finnmark. Retthistorie 1852-1960*, 2001 s. 112.

32 Kommisjonens arbeid er beskrevet nærmere i Kirsti Strøm Bull m.fl., Op. cit., 2001 s. 112-136.

33 Oth. Prp. nr. 27 (1887) s. 2.

34 Indst. O. No. 23 (1888) s. 62. Se også Kirsti Strøm Bull m.fl., Op. cit., 2001, s. 137.

35 Kirsti Strøm Bull m.fl., Op. cit., 2001 s. 140-141

27 NOU 1984: 18 s. 192.

28 Kirsti Strøm Bull, *Studier i reindriftsrett*, 1997 s. 106.

var inntatt i §§ 4 og 24. Lovens § 5 utvidet virkeområdet for den ikke benyttede fredningshjemmelen for Tanen og Varangers Fogderier i lov av 9. september 1857 til også å gjelde Alten Fogderi.³⁶

4.1.5 Reindriftsloven 12. mai 1933

4.1.5.1 Bakgrunnen for loven

Det fremgår av det foregående at reindriften fra Troms og sørover var regulert av felleslappeloven av 1883, jf. også tilleggslappeloven av 25. juli 1897. Reindriften i Finnmark var regulert av Reenbeteloven av 1854 med senere tilleggsløver,³⁷ og loven av 1888 om «*forskjellige Forhold vedkommende Fjeldfinnerne i Finmarkens Amt*».

Arbeidet med en landsomfattende reindriftslov ble påbegynt i 1897 da den såkalte Lappekommisjonen ble nedsatt for å vurdere «*hvilke Lovregler m.v. vedkommende Lappevæsenet der bliver at istandbringe*» etter at felleslappeloven var satt ut av kraft. Som nevnt i punkt 4.1.4.1, var loven opprinnelig ment å skulle gjelde frem til 1898. Fordi lovens funskjonstid ble forlenget, fikk kommisjonens innstilling som forelå i 1904, få umiddelbare virkninger. Ett av de tre medlemmene i kommisjonen, senere riksadvokat Peder Kjerschow,³⁸ ble imidlertid i 1918 bedt om å utarbeide utkast til ny reindriftslov. Han la i 1922 frem et lovutkast som 1933-loven i stor grad bygger på.³⁹

Reindriftsloven av 1933 var i prinsippet landsdekkende. Loven hadde imidlertid ulike særregler for Finnmark, blant annet om erstatning for skade påført av rein og om hvem som hadde rett til å eie rein og drive reindrift. Loven skiller mellom den samiske reindriften i (samiske) reinbeitedistrikter (§§ 1 til 83, jf. også § 84) og annen reindrift (§§ 85 til 102) Nedenfor gis det oversikt over lovens regler om den samiske reindriften.

4.1.5.2 Nærmere om 1933-lovens bestemmelser om den samiske reindriften

Lovens kapittel I (§§ 1 til 17) hadde regler om retten til å drive reindrift i de samiske reinbeiteområdene og om organiseringen av reindriften. § 1 første ledd statuerte en rett for «*flyttlapp*» som «*er norsk statsborger og som opholder sig her i riket*» til å drive reindrift i samsvar med lovens regler. En

«*flyttlapp*» var etter annet ledd «*enhver person av lappisk (samisk) avstamning, hvis hovednæring er reindrift og som i regelen selv følger og gjæter sine rein*». Det dreide seg derfor om en enerett for personer av samisk avstamning.

§ 2 første ledd slo fast at den samiske reindriften skulle foregå der «*flyttlapper har hatt reindrift fra gammel tid og hvor det finnes hensiktsmessig å tillate utøvelse av reindrift*». I forarbeidene viste landbruksdepartementet til at spørsmålet om «*hvilke områder flyttlappene skal ha anledning til å benytte*» må avgjøres etter «*en avveien av de forskjellige interessers relative styrke og under behørig hensyntagen til flyttlappenes rettigheter*».⁴⁰

Bestemmelsen synes å erkjenne at den samiske reindriftsretten har et selvstendig rettsgrunnlag i gammel bruk. Rettsgrunnlaget var imidlertid ikke sterkere enn at reindriftsforvaltningen måtte anse fortsatt reindrift i et område der driften hadde foregått fra gammel tid, som «*hensiktsmessig*». Dette er et utslag av at loven bygger på et grunnsyn, som i sin tid ble formulert av lappekommisjonen av 1897 og gjentatt i riksadvokat Kjerschows utkast til ny reindriftslov og senere noe modifisert av departementet, om at reindriftsretten er av en slik art at den måtte vike for utviklingens behov.⁴¹

Lovens § 2 annet ledd ga blant annet hjemmel til å dele inn Finnmark i reinsogn som igjen skulle deles inn i reinbeitedistrikter, der reindriftssamene skulle ha enerett til reindrift. Som nevnt i punkt 4.1.4.1, skjedde distriksinndelingen fra Troms og sørover i kraft av felleslappeloven fra 1883 til 1909. Inndelingen i Finnmark ble gjennomført ved fylkesmannens forordning 10. november 1934, som hadde hjemmel i 1933-lovens § 2.

Etter § 3 kunne reindriftsforvaltningen («Kongen») dele inn reinbeitedistriktene i vår-, sommer-, høst- og vinterbeiter. Etter § 4 kunne fylkesmannen fastsette til hvilke tider beiting skulle skje i de ulike distriktene. § 5 åpnet for at «Kongen» kunne frede hele eller deler av et reinbeitedistrikt mot reinbeite. Etter § 8 kunne «Kongen» også fastsette høyeste tillatte reintall i et reinbeitedistrikt, og for den enkelte reindriftssame. § 12 tillot at lappfogden eller fylkesmannen hvis det var nødvendig og hensiktsmessig kunne henvise en reindriftssame fra ett distrikt til et annet. Loven hadde imidlertid ingen regler som ga hjemmel til å begrense eller regulere tilgangen til reindriften.

§ 10 fjerde ledd hadde en særregel om at reindriftssamer i Finnmark kunne «*føre på beite rein tilhørende fastboende som har sådan reindrift som nevnt i § 84, litr. b*». Mens det i § 84 bokstav a) var fastlåst at reindrift i reinbeitedistrikt

36 Loven er i sin helhet inntatt i Kirsti Strøm Bull m.fl., Op. cit., 2001 s. 137-140.

37 Lov av 9. september 1857, lov av 17. juni 1869, lov av 11. juni 1898 og lov av 9. juni 1903.

38 Kjerschow (1857-1944) var fra Tromsø, og var riksadvokat fra 1911 til 1929 (https://snl.no/Peder_Kjerschow).

39 Se nærmere Kirsti Strøm Bull m.fl., *Reindriften i Finnmark. Retts historie 1852-1960*, 2001 s. 226-232.

40 Ot.prp. Nr. 28 (1932) s. 14.

41 Kirsti Strøm Bull m.fl., *Reindriften i Finnmark. Retts historie 1852-1960*, 2001 s. 229-235.

utenfor Finnmark fylke som hovedregel var forbudt for «andre enn flyttlapper» bestemte § 84 bokstav b):

«Norsk statsborger, som er bosatt i reinsogn i Finnmark fylke, har rett til å drive reindrift innen reinsognet med de rettigheter og forpliktelser som i første del er bestemt for flyttlapper. Fastboende reineiere er dog ikke pliktige til personlig å følge sin rein hvis annen fastboende eller flyttlapp overtar gjætingen av den.»

Bestemmelsen gjorde med dette unntak fra reindriftssamenes enerett til å drive reindrift i reinbeitedistrikt. Forarbeidene til reindrifftsloven av 1978 betegner unntaket som «*meget vesentlig*» fordi det gjaldt i Finnmark der mesteparten av landets reinbestand holdt til.⁴²

For øvrig hadde 1933-lovens kapittel I regler om at reindriftssamer som ville nyttiggjøre seg av sin rett til reindrift hvert år pliktet å melde fra om dette til vedkommende lappefogd eller fylkesmann, jf. § 11. Det var i §§ 13 til 15 gitt regler om beskikkelse av distriktsformenn og nestformenn, og om deres myndighet og forpliktelser.

Lovens kapittel II (§§ 18 til 25) hadde regler om reinmerking. Av disse reglene, som ikke hadde noe motstykke i tidligere lovgivning, fremgår det blant annet at hver reineier skulle ha ett registrert reinmerke (§ 18), og at reinen som hovedregel skulle være merket innen 31. oktober det året den var født (§ 20). Umerket voksen rein skulle selges til inntekt for et fond som skulle nytte til å fremme reindriften i distriktet (§ 24).

Lovens kapittel III (§§ 26 til 29) og IV (§§ 30 til 38) hadde regler om flytting og gjeting av rein, og om bruk av skog, og jakt og fiske. Av reglene om gjeting i §§ 26 og 29 fremgår det at reindriftssamene pliktet å gjete reinen slik at den ikke voldt skade eller kom utenfor det reinbeitedistriktet den tilhørte. Reglene om flytting i §§ 27 og 28 slo blant annet fast at reindriftssamene ikke måtte hindres i å benytte sine «*gamle flytteveier*». Dersom disse ikke kunne benyttes, måtte de ta i bruk alternativer «*hvor minst skade kan voldes*».

Reglene om reindriftssamenes «adgang» til å bruke skogen var inntatt i §§ 30 til 37. Der de hadde rett til å «*opholde sig med rein*» kunne de både på statseid og privateid utmarksgrunn ta trevirke til blant annet brensel, gammer, koier og gjerder til bruk i reindriften (§ 30). Reindriftsforvaltningen («Kongen») kunne frede bestemte skogsområder for «*kortere eller lengere tid*» (§ 31) og bestemme at friske løvtrær og busker bare kunne tas etter utvisning (§ 32). Bortsett fra friske løvtrær i privat skog, kunne trevirket tas uten betaling (§ 34). Av §§ 36 og 37 fremgikk det blant annet at

ringgjerder ikke kunne oppføres i Finnmark, og at visse typer gjerder krevde tillatelse fra reindriftsforvaltningen.

Reindriftssamenes «adgang» til jakt, fangst og fiske var regulert i § 38. Den gjaldt under deres «*lovlige ophold med rein i reinbeitedistrikt*» og var begrenset til statsgrunn, men kunne utøves uten betaling av vederlag eller løsning av jakt- eller fiskekort.

Av forarbeidene fremgår det at loven tok sikte på å gi en uttømmende regulering av reindriftssamenes generelle rettigheter, og at bestemmelsene er utformet på grunnlag av en interesseavveining mellom reindriftsamenes og andre rettighetshaveres interesser.⁴³

1933-loven hadde i §§ 39 til 42 (kapittel V) regler om hvilke typer skader voldt av rein som var erstatningsutløsende. Reglene om erstatningsutmålingen var inntatt i §§ 43 til 62 (kapittel VI) og om inndrivingen av erstatningsbeløpet i §§ 63 til 67 (kapittel VII).

Før 1933 hadde reindriftslovgivningen ikke regler om erstatningsansvar for skade påført av rein i Finnmark. 1933-loven endret dette, men erstatningsreglene for Finnmark var langt mildere enn ellers i landet. Etter § 41 var ansvaret begrenset til skade på åker, eng og slåtteland som var inngjerdet med gjerde som «*fredet for rein*». For uinngjerdet innmark gjaldt ansvaret bare innen to kilometer fra den skadelidte jordbrukerens bopel. For uinngjerdet slåtteland og havnegang i sonen, var ansvaret begrenset til skader voldt etter 24. juni. Sør for Troms gjaldt ansvaret for all skade på innmark uavhengig av inngjerding, og også skade på slåtteland og havnegang, jf. § 39. Slik var regelen også i Troms, men her gjorde § 40 unntak for skader i havnegang påført før 15. juni.

1933-loven erstattet felleslappelovens regler om proratisk objektivt ansvar for reineierne i det distriktet den skadevoldende reinen tilhørte, med regler om objektivt solidarisk ansvar for distriktets reineiere, jf. § 42. Etter de tidligere reglene kunne skadelidte først rette krav mot den enkelte reineieren etter at omfanget av dennes ansvar, som var beregnet ut fra vedkommendes reinantall, var avklart. Solidaransvaret medførte at kravet kunne rettes direkte mot reinbeitedistriktet ved distriktsformannen. Reineiere som kunne bevise at vedkommendes rein ikke hadde medvirket til skaden var fritatt for ansvar.

Ellers hadde 1933-loven i kapittel VIII (§§ 68 til 83) bestemmelser om blant annet skilling av rein (§ 68) bruk av hund i reinbeiteområder (§ 73) og utdriving og nedskyting av ulovlig beitende rein (§§ 78 og 81), samt om straff og påtale (§§ 74 bokstav a) til w) og 75).

42 Ot.prp. Nr. 9 (1976-77) s. 2.

43 Ot.prp. nr. 28 (1932) s. 12 og 20-21 og Peder Kjerschow, *Utkast til ny reindriftslov*, 1922 s. 42-44. Se også Rt. 1955 s. 361 (Marsfjell) på s. 364-365 og Rt. 1979 s. 1283 (Kåfjordbotn) på s. 1290-1291.

4.1.6 Reindriftsloven 9. juni 1978 nr. 49

4.1.6.1 Reindriftsrettens grunnlag

Reindriftsloven av 1978 ble forberedt av den såkalte Reindriftslovkomiteen, men dennes innstilling av 23. november 1966, lå bare delvis til grunn for lovforlaget i Ot.prp. nr. 9 (1976–77). Odelstinget vedtok 31. mai 1977 å sende proposisjonen tilbake til Regjeringen. Dette hadde blant annet sammenheng med det var reist til dels sterke innvendinger mot den historiske og rettslige fremstillingen i proposisjonen. Regjeringen la året etter frem et nytt lovforslag i Ot.prp. nr. 24 (1977–1978), som i hovedsak henviste til Ot.prp. nr. 9 (1976–77), og som Stortinget vedtok med noen mindre endringer i 1978.⁴⁴

Loven medfører på noen punkter en forenkling og har en del nye regler om forvaltningen av reindriften, men videreførte mange 1933-lovens hovedprinsipper. Dette fremgår blant annet av at Landbruksdepartementet i proposisjonen uttaler:⁴⁵

«Når det gjelder rettsgrunnlaget for reindriftnæringen og reguleringen av forholdet til andre næringer og interesseområder (først og fremst jordbruk og skogbruk) og til konkurrerende virksomheter, avviker ikke utkastet i realiteten på noen avgjørende måte fra den bestående retts-tilstand, som er festnet på grunnlag av tradisjon og utvikling gjennom generasjoner. Det er for så vidt tale om forhold som delvis er av en slik privatrettslig karakter at adgangen til gjennomgripende endringer er begrenset».

Henvisningen til forhold av «*privatrettslig karakter*» gjelder ikke primært reindriftsretten, men rettighetene til grunneiere og andre rettighetshavere i og utenfor de samiske reinbeiteområdene. Dette fremkommer blant annet ved at departementet i sine generelle merknader til lovutkastet viser til at «*noen vesentlig utvidelse av næringsgrunnlaget for den samiske reindrift*» ville medføre inngrep i etablerte private grunneier- og bruksrettigheter.⁴⁶

Videre fremholder departementet at 1933-loven, i likhet med lappeloven av 1883, bygger på at retten til å utøve reindrift «*er fastlagt på uttømmende måte i selve loven, slik at denne rett har det omfang og det innhold som loven til enhver tid bestemmer*», og uttaler:⁴⁷

«Det ligger i denne grunnoppfatning at rettens omfang og innhold kan endres ved ny lov. Landbruksdepartemen-

tets utkast til ny reindriftslov bygger på samme prinsipp.

Hvilke rettigheter som til enhver tid skal tillegges reindriftnæringen, må bli å avgjøre på grunnlag av en interesseavveining mot tilgrensende næringer og interesser ut fra et samfunnsmessig helhetssyn».

Departementet viser til at konflikter mellom reindriften og private grunneiere og andre som måtte ha særrettigheter i de samiske reinbeiteområdene, må løses ut fra vanlige rettsgrunnsetninger. Videre uttaler departementet at retten til reinbeite på privat grunn som regel har «*måttet vike for dyrkings- og kultiveringstiltak*», mens rettspraksis har anerkjent at «den adgang til reindrift som lovgivningen til enhver tid hjemler», har et erstatningsrettslig vern mot inngrep som «*vassdragsutbygginger og større industritiltak*».⁴⁸

Om «*det rettslige grunnlaget for reindriftnæringen der flyttsamer har utøvet sin reindrift fra gammelt av*», bemerker departementet at det vil være riktig å «*bygge videre på det bestående rettsgrunnlag, med dets forankring i tradisjon og sedvane, lov og rettspraksis*». Departementet anser det imidlertid hensiktsmessig med en presisering av rettighetenes og pliktenes innhold, og fremholder blant annet at retten til å utøve reindrift bør forbeholdes personer med reindriftsbakgrunn, og at grensene for i hvilke områder reindrift skal kunne drives «*på annen manns eiendom*» bør være fast og entydig bestemt.⁴⁹

4.1.6.2 De enkelte bestemmelsene

Reindriftsloven av 1978 hadde i kapittel I (§§ 1 til 5) bestemmelser om formål og ulike grunnleggende forutsetninger for reindriften. Formålsparagrafen (§ 1) var ny, og slo blant annet fast at formålet var «*å legge til rette for en samfunnsgagnlig utnytting av reinbeiteressursene på en måte som gir trygge økonomiske og sosiale kår for dem som har reindrift som yrke og bevarer reindriften som en viktig faktor i samisk kultur*».

Lovens § 2 første og annet ledd hadde bestemmelser om at «*Kongen*» inndeler i reinbeiteområder og reinbeitedistrikter og fastsetter beitetid og høyeste antall rein som til enhver tid får beite i distriktet. Disse bestemmelsene videreførte i hovedsak 1933-lovens §§ 2, 3 og 8.⁵⁰ Bestemmelsen i § 2 tredje ledd om at vedkommende områdestyre, med Kongens godkjenning, kunne regulere antallet driftsenheter i distriktet og fastsette det høyeste antall rein per driftsenhet var ny i 1978, og må ses i sammenheng med lovens § 4.

§ 3 hadde bestemmelser om hvem som har rett til å drive reindrift i de samiske reinbeiteområdene. Kravet om

⁴⁴ NOU 2007: 13 s. 376.

⁴⁵ Ot.prp. nr. 9 (1976–77) s. 1.

⁴⁶ Ot.prp. nr. 9 (1976–77) s. 40.

⁴⁷ Ot.prp. nr. 9 (1976–77) s. 42.

⁴⁸ Ot.prp. nr. 9 (1976–77) s. 42.

⁴⁹ Ot.prp. nr. 9 (1976–77) s. 42.

⁵⁰ Ot.prp. nr. 9 (1976–77) s. 47.

samisk avstamning i 1933-lovens § 1 ble videreført, men unntaket i dennes § 10 fjerde ledd, jf. 84 bokstav b) om at fastboende i Finnmark uavhengig av avstamning kunne eie rein og drive reindrift, ble opphevet. Dette var begrunnet i ønsket om å redusere reinantallet. Departementet uttaler at man «på denne måten har tatt konsekvensen av den tidligere uttalte oppfatning om at bestående rett til å utøve reindrift kan innskrenkes og eventuelt oppheves ved ny lov».⁵¹

Mens 1933-loven ikke åpnet for å regulere tilgangen til reindriftsyrket, innførte 1978-loven § 4 en konsesjonsordning. Ordningen ble begrunnet med at den var nødvendig «for at utøverne og deres husstand skal få trygge og gode økonomiske og sosiale kår».⁵²

§ 4 annet ledd definerte en driftsenhet som «en reinhjord som eies og drives av én ansvarlig leder, eller av ektefellene i fellesskap, når de begge eier rein i eget merke i hjorden». Etter § 4 første ledd var samtykke fra områdestyret, jf. § 7, et vilkår for å begynne som «selvstendig næringsdrivende i reindrift i reinbeiteområde». Dette gjaldt imidlertid ikke dersom en driftsenhet ble overført udelt til «ektefelle eller til noen som i rett nedstigende linje eller i første sidelinje til og med barn av søsken er beslektet med eieren eller eierens ektefelle», gitt at de oppfylte vilkåret om samisk avstamning i § 3.

1978-lovens kapittel II (§§ 6 til 8) hadde regler om styringsorganer i reindriften. I § 6 var det gitt en bestemmelse om at «Kongen» kunne oppnevne et *reindriftsstyre* på inntil sju personer med personlige varamedlemmer. Styret skulle blant annet være faglig rådgiver for den sentrale reindriftsadministrasjonen og bli tillagt ulike lovpålagte oppgaver. Ved en lovendring i 1996 ble styret gjort til et obligatorisk organ, og mens departementet tidligere hadde oppnevnt alle styremedlemmer og varamedlemmer, fikk Sametinget myndighet til å oppnevne tre medlemmer med varamedlemmer. Bestemmelsen i § 6 er videreført i § 71 i reindriftsloven av 2007, og er omtalt i punkt 4.2.5.2 nedenfor.

Etter 1978-lovens § 7 skulle hvert av landets seks samiske reinbeiteområder (Øst-Finnmark, Vest-Finnmark, Troms, Nordland, Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag/ Hedmark) ha et *områdestyre* med fem (eller sju) medlemmer. Slik § 7 først var utformet skulle hele styret oppnevnes av vedkommende fylkesting, men lovendringen i 1996 bestemte at fylkestinget oppnevner tre (eller fire) av medlemmene og Sametinget to (eller tre). I likhet med § 6 er § 7 videreført til 2007-loven, men områdestyrene ble avviklet i 2013. Deres oppgaver nå lagt til vedkommende statsforvalter. Se punkt 4.2.5.3.

Videre bestemte 1978-lovens § 8 at det i hvert reinbeitedistrikt skulle velges et *distriktstyre* («tillittsmannsutvalg») med leder og nesteder av og blant distriktets reineiere. Styret skulle representere reinbeitedistriktets interesser utad og blant annet kunne saksøke og saksøkes på vegne av reineierne. Bestemmelsen erstattet 1933-lovens §§ 13 til 15 om at hvert reinbeitedistrikt skulle ha en formann og en nestformann. Ordningen med distriktstyre er videreført til 2007-lovens §§ 43 og 44, men styrene har i dag kun privatretslige oppgaver, mens de tidligere, og særlig etter lovendringen i 1996, også hadde visse offentligrettslige oppgaver. Se ellers punkt 4.2.5.4.

Reglene om hvilke rettigheter/beføyelser som inngår i den alminnelige reindriftsretten var samlet i 1978-lovens kapittel III (§§ 9 til 15), og er i all hovedsak uendret til 2007-lovens §§ 19 til 26, samt § 63. De er omtalt i punkt 4.2.4.1 til 4.2.4.8.

Kapittel IV (§§ 16 til 18) hadde regler om merking av rein. De viderefører hovedprinsippene i reglene om merking i 1933-lovens §§ 28 til 38, men la opp til at de mer detaljerte reglene skulle gis i forskrifts og ikke i lovs form.⁵³

I kapittel V (§§ 19 til 24) var det med unntak av § 23 om at reineiere pliktet å varsle lederen for distriktet om samling av rein for merking, slaktning eller utskilling som var ny i 1978-loven, samlet ulike bestemmelser som i 1933-loven var gitt i mer spredte bestemmelser. 1978-lovens § 19 om melding om reindrift var i 1933-loven inntatt i § 11. Reglene om vokteplikt og fjerning av ulovlig beitende rein i §§ 20 og 24 hadde motstykker i 1933-lovens §§ 26, 29, 78, 81 og 82, mens 1978-lovens §§ 21 og 22 om sammenblanding og skilling av rein i noen grad tilsvarer 1933-lovens §§ 68 og 69.

Reglene om erstatningsansvar for reinskade i kapittel VI (§§ 25 til 27) viderefører prinsippet fra 1933-loven om objektivt og solidarisk ansvar for distriktets reineiere for skade påført av rein tilhørende distriktet (§ 25), og gjør visse mindre unntak fra ansvaret (§ 26). De tidligere detaljerte reglene om utmåling av erstatning mv. fra 1933-loven ble ikke videreført, men 1978-loven hadde en regel om at erstatningen skulle fastsettes ved lensmannsskjønn (§ 27). Dette ble endret i 1996 da det ble bestemt at erstatningen som hovedregel skulle fastsettes ved skjønn av jordskifteretten.

Den viktigste materielle endringen i 1978-lovens regler om erstatning for reinskade er at de tidligere relativt lempelige reglene som gjaldt i Finnmark ble opphevet. Disse reglene var i 1933-loven begrunnet med at reindriften «som næringsvei spiller en meget mere fremtredende rolle i Finnmark

⁵¹ Ot.prp. nr. 9 (1976-77) s. 47.

⁵² Ot.prp. nr. 9 (1976-77) s. 48.

⁵³ Ot.prp. nr. 9 (1976-77) s. 59. 2007-lovens regler om merking i §§ 32 til 41 innebærer en tilbakevending mot 1933-lovens ordning der reglene om merking i større grad gitt ved lov.

*fylke enn i de andre fylker, hvor ren holdes».*⁵⁴ Det var imidlertid slik departementet så det, ikke grunn til videreføre de spesielle hensynene som 1933-lovens erstatningsregler hadde «ment å tilgodese» til den nye loven.⁵⁵ 1978-lovens erstatningsregler er i all hovedsak videreført uendret til 2007-loven, jf. punkt 4.2.1.

1978-lovens kapittel VII hadde blant annet bestemmelser i §§ 28 og 29 om ferdsel og bruk av hund i områder der tamrein beiter, der § 29 i noen grad viderefører 1933-lovens § 73. Disse bestemmelsene er i 2007-loven inntatt i §§ 65 og 66. For øvrig hadde § 30 en bestemmelse om ekspropriasjon til fordel for reindriften, som videreførte 1933-lovens § 71 a), og som i 2007-loven er inntatt i § 7. Straffebestemmelsen i 1978-lovens § 34 hadde en vesentlig enklere utforming enn forløperen i 1933-lovens § 74, og videreførte ikke de tidligere bestemmelsene om straff uten hensyn til skyld.⁵⁶

I tillegg til de foran nevnte endringene i 1978-loven, fikk § 2 første ledd i 1996 en ny tredje setning for å avklare usikkerhet om reindriftsrettens geografiske utstrekning. Bestemmelsen kan i 2007-loven gjenfinnes i § 4 annet ledd, og er omtalt i punkt 4.2.2.2. Det ble i 1996 også inntatt regler om utarbeidelse av distriktsplan i §§ 8 a og 8 b for å bedre kontrollen med etablering, drift og reintall innenfor hvert enkelt reinbeitedistrikt.⁵⁷ Disse reglene ble noe endret ved 2007-loven. Se punkt 4.2.6.

4.1.6.3 Reindriftslovutvalgets forslag til endringer i reindriftsloven (NOU 2001: 35)

Reindriftslovutvalget ble oppnevnt i 1998 for å «gjennomgå reindriftsloven av 9. juni 1978 nr. 49 med sikte på endringer i de bestemmelser som gjelder: 1. Styringen og forvaltningen av reindriften. 2. De interne forhold i reindriften, herunder den enkelte reineiers rettsstilling».⁵⁸ Lovreguleringen av «de mer grunnleggende spørsmål om reindriften rettigheter» var forutsett behandlet i Samerettsutvalgets videre arbeid.⁵⁹

Samerettsutvalget hadde i NOU 1997: 4 foreslått å lovfeste at den alminnelige reindriftsretten har et selvstendig rettsgrunnlag ved siden av reindriftslovgivningen, og et vern mot inngrep i samsvar med alminnelige ekspropriasjonsrettslige grunnsetninger.⁶⁰

Reindriftslovutvalget sluttet seg i NOU 2001: 35 til disse forslagene.⁶¹ For øvrig foreslo utvalget å omstrukturere loven, og en rekke endringer i reguleringen av de interne forholdene i reindriftnæringen. Etter forslaget skulle 1978-lovens regler om driftsenheter erstattes med regler om siidaandel. Utvalget foreslo regler om etablering og avvikling av slike andeler, om siidaenes rolle i organiseringen av reindriften, og om fastsettelse av bruksregler om beitebruk og øvre reintall innenfor hvert reinbeitedistrikt. Det foreslo også endringer i den offentlige reindriftsforvaltningen, og regler om tvangstiltak og sanksjoner.⁶²

På grunn av begrensningene i mandatet foreslo utvalget ingen endringer av 1978-lovens bestemmelser om innholdet i den alminnelige reindriftsretten, jf. §§ 9 til 14, og heller ikke noen endringer i bestemmelsene om forholdet mellom de reindriftsberettigede og omverdenen. Se blant annet § 15 om utnyttning av eiendom i reinbeiteområde, §§ 25 til 27 om reineiernes erstatningsansvar for skade påført av rein, og §§ 28 og 29 om ferdsel og bruk av hund i områder der rein beiter. Utvalget viste imidlertid til at det er behov for å endre reglene om erstatningsansvaret fordi dette er «strengt og meget omfattende».⁶³

4.2 Oversikt over hovedtrekkene i gjeldende reindriftslovgivning

4.2.1 Innledning og avgrensninger

Etter å ha konsultert Sametinget og Norske Reindriftssamers Landsforbund foreslo Landbruks- og matdepartementet en ny reindriftslov i Ot.prp. nr. 25 (2006-2007). Forslaget var i stor grad basert på Reindriftslovutvalgets forslag, og la opp til en betydelig styrking av siidaens plass som rettighetsbærer i reindriften. Se blant annet §§ 10 til 17 og 51 til 56.

En annen viktig endring var at distriktsstyrene som etter 1978-loven hadde både privatrettslige og offentligrettslige oppgaver, etter den nye loven skulle være rendyrkede privatrettslige organer. En viktig oppgave for distriktsstyrene ville imidlertid fortsatt være å representere reindriftsinteressene i distriktet, og å utarbeide distriktsplaner og bruksregler om disponeringen av beiteressursene i distriktet, jf. forslagens §§ 44 og 57 til 62.

De bestemmelsene som falt utenfor Reindriftslovutvalgets mandat, ble i hovedsak foreslått videreført med uendret innhold, men med enkelte strukturelle endringer. I proposisjonen var det forutsatt at Samerettsutvalget ville vurdere ulike grunnleggende rettighetsmessige spørsmål for

54 Peder Kjerschow, *Utkast til lov om reindriften*, 1922 s. 117-118. Se også Ot.prp. nr. 28 (1932) s. 22.

55 Ot.prp. nr. 9 (1976-77) s. 63.

56 Ot.prp. nr. 9 (1976-77) s. 65. Bestemmelsen i § 34 ble ved en lovendring i 1996 flyttet til ny § 36.

57 Se nærmere Ot.prp. nr. 28 (1994-95) s. 43-45.

58 NOU 2001: 35 Forslag til endringer i reindriftsloven s. 9, jf. s. 17-19.

59 NOU 2001: 35 s. 9, jf. 17-18. Se også St.prp. nr. 49 (1997-98) punkt 8.3.

60 NOU 1997: 4 s. 327-331 og 336-337, jf. s. 532 og s. 568.

61 NOU 2001: 35 s. 134 og s. 154.

62 NOU 2001: 35 s. 133-189, jf. også s. 87-130.

63 NOU 2001: 35 s. 183.

reindriften, og reglene om erstatning for skade påført av rein. Departementet fremholdt derfor at det kunne bli aktuelt med flere lovendringer i kjølvannet av Samerettsutvalgets utredning.⁶⁴ Dette er også påpekt av flertallet i Stortingets næringskomité som i det alt vesentlige sluttet seg til departementets lovforslag.⁶⁵

For de bestemmelsene i 2007-loven som er videreført uendret fra 1978-loven, har sistnevnes forarbeider fortsatt relevans. Blant annet gjelder dette §§ 19 til 26 (tilsvarer 1978-lovens §§ 9 til 14), 63, 65 og 66 (tilsvarer §§ 15, 28 og 29) og 67 til 70 (tilsvarer §§ 25 til 27). Noen av 1978-lovens bestemmelser bygger i sin tur på nokså likelydende bestemmelser i 1933-loven. Derfor kan også dennes forarbeider gi visse tolkningsbidrag.

Reindriftsloven av 2007 regulerer viktige sider av reindriften i Norge, men pretenderer i motsetning til lovene av 1933 og 1978 ikke uttømmende å regulere hvilke rettigheter reindriftsutøverne kan ha utad. Heller ikke når det gjelder reindriften interne organisering og reineiernes rettigheter og plikter vis á vis hverandre, er loven uttømmende.

Hovedspørsmålet i sakene om interne rettighetsforhold i reindriften er om bestemte siidaer har opparbeidet seg særrettigheter til bestemte områder vis á vis andre utøvere. Reindriftslovens regler om reindriftsrettens rettslige karakter og nærmere innhold, og om hvem som kan utøve retten, er sammen med lovens system for å forvalte retten og fordele beitearaler en viktig del av bakteppet for utredningen av de reindriftsinterne sakene.

Nedenfor gjennomgås derfor i punkt 4.2.2 reglene i § 4 om reindriftsrettens grunnlag, geografiske utstrekning og ekspropriasjonsrettslige vern. Reglene i §§ 9 og 32 om hvem rett til å drive reindrift i kraft av den alminnelige samiske reindriftsretten er omtalt i punkt 4.2.3. Punkt 4.2.4 gir en oversikt over lovens kapittel 3 om hvilke typer bruk som inngår i retten. Reglene om organiseringen av reindriften i lovens kapittel 2 (siidaandeler mv), kapittel 6 (reinbeitedistrikter og siidaer) og kapittel 10 (offentlige myndighetsorganer) er omtalt i punkt 4.2.5. Temaet i punkt 4.2.6 er reglene i kapittel 7 om utarbeidelse av bruksregler og distriktsplan, og intern fordeling av reinbeitene.

De nærmere reglene om utøvelsen av reindriftsretten i reindriftslovens kapittel 4 og om reinmerker mv. i kapittel 5 har mindre interesse i for utredningen av de reindriftsinterne sakene, og er derfor ikke omtalt i det følgende. Det gjelder også reglene i lovens kapittel 8 og 9 som primært gjelder forholdet mellom reindriften og andre interesser og rettighetshavere der reindriften utøves. Reglene om sanksjoner og tvangstiltak i kapittel 11 har derimot betydning også i reindriftsinterne forhold. Blant annet kan det etter § 77 ilegges avgift for brudd på bruksregler fastsatt etter § 57. En nærmere redegjørelse for disse reglene har likevel begrenset interesse som bakteppe for utredningen av reindriftsinterne rettsforhold.⁶⁶

4.2.2 Reindriftsrettens rettsgrunnlag og geografiske utstrekning

4.2.2.1 Generelt om rettsgrunnlaget

Spørsmålet om den samiske reindriftsretten har et selvstendig grunnlag i form av uskreven rettsdannelse gjennom langvarig bruk, eller om retten utelukkende hviler på den til enhver tid gjeldende reindriftslovgivningen, var lenge om-diskutert. Som nevnt i punkt 4.1.6.1, ble det for eksempel i forarbeidene til 1978-loven uttalt at reindriftsretten *«har det omfang og det innhold som loven til enhver tid bestemmer»*.⁶⁷ Odelstinget valgte ved lovbehandlingen ikke å ta standpunkt til spørsmålet.⁶⁸ Mange oppfattet likevel 1978-loven slik at den var bygd på en forutsetning om at loven er reindriftsrettens eneste rettslige grunnlag, og at utøvernes rettigheter dermed fritt kan endres ved ny lovgivning.

Høyesterett avsa imidlertid i 1968 en prinsippdom om reindriftsrettens erstatningsvern. Dommen belyser også reindriftsrettens grunnlag i følgende uttalelse:⁶⁹

«Når det gjelder saksforholdet, legger jeg som over-skjønnsretten til grunn at slekt etter slekt fra det distrikt hvor samebyene ligger, i hvert fall ett hundreår før grensen ble fastlagt i 1751, har hatt boplasser ved Altevann ... og at lappene senere årvisst har brukt området med beite og fiske. Man må da ... kunne fastslå at fra historisk tid har lappene i dette bestemte området etablert og festnet en nødvendig bruk i næring».

⁶⁴ Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) s. 6, 7 og 29.

⁶⁵ Innst. O. nr. 72 (2006–2007) s. 11, jf. også s. 2 og 5. Samerettsutvalget foreslo i NOU 2007: 13 å myke opp reineiernes erstatningsansvar i §§ 67 flg., jf. s. 798–810 og 1230–1234. Forslagene har ikke blitt fulgt opp.

⁶⁶ For en generell fremstilling av hovedtrekkene i gjeldende reindriftslov kan det vises til Øyvind Ravna, *Same- og reindriftsrett*, 2019 s. 261–411. Se også Kirsti Strøm Bull, *Reindriftsloven. Lovkommentar*, 2020.

⁶⁷ Ot.prp. nr. 9 (1976–77) s. 42, jf. s. 56.

⁶⁸ Innst. O. nr. 37 (1977–78) s. 3. Se også Ot.forh. (1977–78) s. 212 flg.

⁶⁹ Rt. 1968 (Altevann II) s. 429 på s. 437–438.

Uttalelsen målbærer et synspunkt om at reindriftssamene på grunnlag av langvarig bruk hadde ervervet en rettsbeskyttet privatrettslig rett uavhengig av lovgivningen. I en dom fra 1979 uttrykker førstvoterende et relativt likeartet synspunkt:⁷⁰

«Jeg er enig med de reindrifftsberettigede i at reindrifftsloven fra 1933 ikke inneholdt en uttømmende angivelse av samenes rettigheter for så vidt som rettigheter etter forholdene kunne ha et særlig rettsgrunnlag, for eksempel bruk i alders tid».

Umiddelbart etter det siterte sier førstvoterende seg uenig i at den reindrifftsretten som har et særlig rettsgrunnlag, skulle gå ut over lovgivningens rammer.⁷¹ Dette er imidlertid ingen modifikasjon av utsagnet om at reindrifftsrettens *grunnlag* kan være alders tids bruk.⁷²

Høyesterett anerkjente alt i en dom 21. juli 1862 at reindriftssamer, i likhet med andre, kunne erverve rett til friskt trevirke med grunnlag i hevd eller alders tids bruk. Et tilsvarende prinsipp ble anvendt i Rt. 1931 s. 57 for erverv av rett til å ha stabbur og gammeplass på en privat eiendom under vår- og høstflyttingen. Retten var riktignok ikke knyttet til et bestemt sted på eiendommen slik at grunneieren kunne kreve at stabburet måtte flyttes,⁷³ men rettens grunnlag var bruk i alders tid, ikke reindrifftslovgivningen. Det fremgår for øvrig også av Korssjøfjell-dommen fra 1988 at når reindriftssamer har beiterett på privat grunn, er ikke retten etablert i kraft av loven, men i kraft av rettsstiftende bruk.⁷⁴

Rettsgruppen under Samerettsutvalget la i 1993 til grunn at reindrifftslovgivningen fra og med Lappekodisillen av 1751 er reguleringslovgivning. Lovgivningen hadde dermed ikke rettsstiftende karakter, men hadde kodifisert de sentrale reindrifftsrettighetene og regulert dem «*på samme måte som andre lover regulerer andre rettigheter av opprinnelig karakter, f.eks. eiendomsretten eller allmenningsretten*».⁷⁵

På 1990-tallet ga også Landbruksdepartementet uttrykk for at reindrifftsretten har et selvstendig rettsgrunnlag basert på alders tids bruk. Departementet anså det imidlertid unødvendig å uttrykke dette i lovs form, og viste til at det var fastslått i rettspraksis at retten har et erstatningsrettslig vern, og dermed et rettsgrunnlag uavhengig av loven.⁷⁶

Etter at både Samerettsutvalget og Reindrifftslovutvalget hadde foreslått å lovfeste at reindrifftsretten har et selvstendig rettsgrunnlag,⁷⁷ og Høyesterett i Selbu-saken hadde betegnet reindrifftsretten som «*en selvstendig rett der rettsgrunnlaget er alders tids bruk*»,⁷⁸ ble imidlertid følgende bestemmelse innført i 2007-lovens 4 første ledd:

«Den samiske befolkningen har på grunnlag av alders tids bruk rett til å utøve reindrift innenfor de delene av fylkene Finnmark, Troms, Nordland, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Hedmark hvor reindriftssamene fra gammet av har utøvet reindrift (det samiske reinbeiteområdet).»

I forarbeidene viser Landbruksdepartementet til at Regjeringsadvokaten under høringen av Reindrifftslovutvalgets forslag var skeptisk til en lovbestemmelse om reindrifftsrettens grunnlag fordi «det kan synes som om reindriffts-næringen etter disse bestemmelser skal kunne ha rettigheter som ikke fremgår av loven». Til dette bemerker departementet:⁷⁹

«Når det gjelder Regjeringsadvokatens anførsel, vil departementet framheve at loven ikke konstituerer reindrifftsretten, men gir en nærmere beskrivelse av innholdet i disse rettighetene. Videre gir loven grunnlag for en regulering og styring av utøvelsen på tilsvarende måte som for andre rettigheter av opprinnelig karakter, for eksempel eiendomsretten eller allmenningsrettighetene. Dette kan ikke være til hinder for at driftsgrupper innen reindriften kan ha hevdet særskilte rettigheter utover det som følger av selve loven. De alminnelige hevdsregler må gjelde for reindriften på samme måte som for andre.»

Den rettslige konsekvensen av at reindrifftsretten ikke hadde hatt et annet grunnlag enn loven, ville vært at retten i prinsippet fritt kunne innskrenkes eller oppheves ved lov. Også rettigheter som har et selvstendig grunnlag ved siden av lovgivningen, kan reguleres og begrenses, men opphevelse eller omfattende innskrenkninger kan ikke iverksettes uten erstatning etter Grunnloven § 105. I områder der reindrifftsretten har et selvstendig rettsgrunnlag, har retten også bedre vern mot grunneiertiltak som vil medføre urimelige eller unødvendige skader eller ulemper for utøvelsen av reindrifftsretten.

70 Rt. 1979 (Kåfjordbotn) s. 1283 på s. 1290.

71 Rt. 1979 s. 1283 på s. 1291.

72 Dommen er gjengitt i NOU 1984: 18 s. 654–657.

73 Rt. 1931 s. 57 (Dergafjell) på s. 58–59.

74 Rt. 1988 s. 1217 på s. 1223–1224.

75 NOU 1993: 34 s. 224 (sitatet) og s. 217–224 (drøftelsen).

76 Ot.prp. nr. 28 (1994–95) s. 28.

77 NOU 1997: 4 s. 532, jf. s. 327–331 og NOU 2001: 35 s. 134, jf. s. 67–70.

78 Rt. 2001 side 769 på side 788.

79 Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) s. 33, jf. også s. 53.

4.2.2.2 Reindriftsrettens geografiske utstrekning

Reindriftsloven § 4 første ledd sier ikke noe om hvor reindriftssamene fra gammelt av har utøvet reindrift, ut over at de seks fylkene bestemmelsen nevner danner yttergrensen. Den nærmere vurderingen vil derfor bero på de konkrete forholdene i de ulike områdene.

Etter § 5 kan «Kongen» dele inn det området § 4 første ledd beskriver som det «*det samiske reinbeiteområdet*» inn i «*samiske regionale reinbeiteområder*» som skal være «*åpne for*» reindrift. Bestemmelsen viderefører 1978-lovens § 2 første ledd første setning.⁸⁰ Den sier ikke noe om hva som menes med at områdene skal være «*åpne for*» (samisk) reindrift, men ordlyden tilsier at reindriftsretten gjelder fullt ut innenfor dem.

Forarbeidene til 1978-lovens § 2 uttaler at det er påkrevd med «*faste og entydige grenser for de områder hvor reindrift skal kunne utøves på fremmed eiendom.*»⁸¹ I samsvar med dette var forvaltningen av reindriften etter 1978-loven basert på en forutsetning om at reindriftsretten gjelder i all utmark «*innenfor de forvaltningsområder som er opprettet i medhold av reindriftslovgivningen.*»⁸²

I Korsjøfjelldommen fra 1988 la imidlertid Høyesterett til grunn at reindriftsrettens utstrekning innenfor reinbeiteområdene i hvert tilfelle måtte fastlegges ved en konkret bevisbedømmelse, der reindriftsutøverne på vanlig måte hadde bevisbyrden for at deres bruk var rettsstiftende.⁸³ De grunneierne som var reieneierne motparter i saken fikk dermed medhold i at Riast/Hylling reinbeitedistrikt ikke hadde beiterett i privateid utmark sør for Aursunden, selv om utmarka lå innenfor distriktsgrensene.

Dommen skapte, særlig i de sør-samiske områdene, betydelig usikkerhet om reindriftsrettens geografiske utstrekning innenfor de administrativt avgrensede reinbeiteområdene. Derfor ble det i 1996 inntatt en ny § 2 første ledd tredje setning i 1978-loven der det fremgikk at de utmarksstrekningene «*som inngår i reinbeiteområdene, er å anse som lovlig reindriftsareal ... med mindre annet følger av særlige rettsforhold.*»

Regelen innebærer at de alminnelige prinsippene om bevisbyrde i saker om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk, jf. punkt 6.4.1, ikke gjelder i saker der det er spørsmål om erverv av alminnelig reindriftsrett. Mens det tidligere var reieneierne som hadde bevisbyrden for at de hadde ervervet reindriftsrett på privat utmarksgrunn, er det

etter lovendringen grunneieren som har bevisbyrden for at det ikke hefter reindriftsrett på eiendommen.⁸⁴ Bevisbyrde-regelen er videreført i 2007-lovens § 4 annet ledd,⁸⁵ som lyder:

«Innenfor det samiske reinbeiteområdet skal det legges til grunn at det foreligger rett til reinbeite innenfor rammen av denne lov, med mindre annet følger av særlige rettsforhold.»

Innholdet i beviskravet i § 4 annet ledd er omtalt i punkt 6.4.3. Imidlertid kan det også her bemerkes at Høyesterett om det tilsvarende beviskravet i 1978-lovens § 2 første ledd tredje setning, har uttalt at dette «*ikke er strengere enn at det kreves sannsynlighetsovervekt for at bruken ikke har hatt et tilstrekkelig omfang til at arealet er lovlig reindriftsareal.*»⁸⁶

4.2.2.3 Reindriftsrettens erstatningsrettslige vern

Etter reindriftsloven § 4 tredje ledd skal det ved inngrep i reindriftsretten «*ytes erstatning i samsvar med alminnelige ekspropriasjonsrettslige grunnsetninger.*» Bestemmelsen stadfester et prinsipp som følger av uskrevede regler, og endrer ikke gjeldende rett.

Høyesterett hadde i løpet av snaut 40 år før 2007-loven ble vedtatt utviklet et ulovfestet erstatningsrettslig vern av den alminnelige reindriftsretten. Den grunnleggende avgjørelsen er den i punkt 4.2.2.1 nevnte dommen fra 1968 der en gruppe svenske reindriftssamer fikk erstattet varige beitetap og skade på fiske etter oppdemmingen av Altevannet i Troms. Høyesterett viste til at reindriften bruk hadde pågått i «*slekt etter slekt ... i hvert fall ett hundreår før ... 1751.*» Derfor var det i området etablert en rett til reindrift som etter «*vanlige rettsgrunnsetninger berettiger til erstatning ved ekspropriasjon.*»⁸⁷

I Rt. 1975 s. 1029 ble de berørte reindriftsutøverne tilkjent erstatning for merarbeid som følge av midlertidige beitetap. Høyesterett uttaler at «*samenes reindrift som næring*» har erstatningsrettslig vern, og at det er «*selve reindriftnæringen med dens tradisjonelle og karakteristiske trekk i samenes livsform og livsgrunnlag som er gitt rettslig anerkjennelse og beskyttelse.*» Det er også poengtert at reindriftsutøvere i likhet med andre næringsdrivende, må «*tåle at den samfunnsmessige og tekniske utvikling kan nødvendiggjøre en omlegging*»

80 Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) s. 53.

81 Ot.prp. nr. 9 (1976–77) s. 47.

82 St.meld. nr. 28 (1991–92) s. 84.

83 Rt. 1988 s. 1217 på s. 1224, jf. også gjengivelsen av lagmannsrettens drøftelse på s. 1229–1232.

84 Ot.prp. nr. 28 (1994–95) s. 31, jf. også s. 39.

85 Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) s. 53.

86 Rt. 2001 s. 769 på s. 788. Dommen er avsagt i plenum og under dissens (9-6), men dissensen gjaldt ikke forståelsen av bevisbyrde-regelen.

87 Rt. 1968 side 429 på s. 437–438.

av driften.⁸⁸ Utøvernes varige beitetap ble derfor ansett som for små til å utløse erstatning.

At den som utsettes for et inngrep i sin næringsutøvelse har en tilpasningsplikt og at inngrepet må overstige en «tålegrense» for at det skal utløse erstatning, samsvarer med alminnelige ekspropriasjonsrettslige grunnsetninger. Dette har også vært påpekt i andre saker. For eksempel uttaler Høyesterett i Rt. 1986 s. 364 der reindriftssamene fikk erstattet midlertidig beitetap at inngrepet «*overskrider den tålegrense som må anses å gjelde*».⁸⁹

Et spørsmål i Rt. 1986 s. 1370 var om det i tillegg til erstatning for tap av beite som ble utnyttet på inngrepsstidspunktet, også skal ytes erstatning for tapt fremtidig beitepotensial og tapte muligheter til å utvide reindriften. Avgjørelsen gir ikke et entydig svar, men antyder at utvidelser av reindriften ut over «*en relativt nærliggende og forutsigelig utvikling av næringen*» faller utenfor rammene for erstatningsvernet.⁹⁰

Også andre avgjørelser belyser reindriftsutøvernes rett til erstatning ved inngrep i den alminnelige reindriftsretten. I Rt. 1979 s. 492 fikk utøverne erstattet ulemper i anleggstiden og i en overgangsfase etter at to telekommunikasjonsanlegg var ferdige. I dommen tok for øvrig Høyesterett hensyn til samisk kulturelle forhold som grunnlag for å godta rettsuvitenhet som unnskyldningsgrunn for oversittelse av foreldelsesfrister.⁹¹

Dommen i Rt. 1985 s. 532 gjaldt et område i Troms som svenske reindriftssamer hadde brukt frem til 1923, og hvor det ikke ble drevet reindrift før i 1957 da norske reindriftssamer tok området i bruk etter samtykke fra reindriftsforvaltningen. Lagmannsretten la til grunn at det var etablert reindriftsrett til området før 1923 og at det ikke var nødvendig å påvise en rettsovergang fra svenske til norske samer for at de sistnevnte skulle ha rett til erstatning for tap som følge etablering og utvidelse av et skytefelt.⁹² Høyesterett slo fast at de norske reindriftssamene hadde hatt fullt erstatningsvern siden Mauken reinbeitedistrikt ble formelt opprettet i 1963, og anså det unødvendig å ta stilling til hvilke rettigheter som tidligere hadde eksistert i området.⁹³

Det første eksemplet på at Høyesterett har behandlet et

erstatningskrav fra en mindre gruppe reineiere enn et reinbeitedistrikt er Rt. 2000 s. 1578.⁹⁴ En gruppe reineiere (Kemi-gruppen) ble tilkjent erstatning for tapt beiteland etter en oppdemming. Deres beitetap ble ikke vurdert i lys av distriktets totale areal, men i lys av det arealet Kemi-gruppen tradisjonelt hadde disponert.⁹⁵ Beitetapet påførte dessuten reineierne et merarbeid som de hadde krav på å få erstattet. Høyesterett påpeker ellers at reineierne har en tilpassingsplikt og at deres ulemper må overstige en tålegrense for å utløse erstatningsplikt, men tålegrensen kunne ikke settes høyere for reindriftsutøvere enn for andre bruksretts-havere.⁹⁶

Rettspraksis viser dermed at den alminnelige reindriftsrettens erstatningsrettslige vern omfatter varige og midlertidige beitetap, tap som følge av merarbeid forårsaket av beitetap, og tap av tilknyttede rettigheter som for eksempel fiske. Om et konkret inngrep vil utløse erstatning vil imidlertid – som i andre tilfeller – bero på en nærmere vurdering av hvor grensen for de reindriftsberettigedes tilpasningsplikt går.

På dette punktet synes reindriftslovgivningen frem til reindriftsloven av 2007 å ha vært basert på en forutsetning om at reinbeiteretten må stå tilbake for jordbrukets behov for arealer. Som nevnt i punkt 4.1.6.1, uttaler forarbeidene til 1978-loven at retten til reinbeite på privat grunn som regel har «*måttet vike for dyrkings og kultiveringstiltak*». Som motsats er det vist til at rettspraksis har anerkjent at reindriften har erstatningsrettslig vern mot inngrep som «*vassdragsutbygginger og større industritiltak*».⁹⁷ Synspunktet om at reindriftsretten må vike for jordbruket kan gjenfinnes også i forarbeidene til felleslappeloven av 1883 og reindriftsloven av 1933,⁹⁸ og i rettspraksis. Blant annet er den i punkt 4.2.2.1 omtalte dommen i Rt. 1931 s. 57 basert på et slikt synspunkt.

Som andre bruksberettigede som har rettigheter med et privatrettslig grunnlag uavhengig av lovgivningen, vil imidlertid også reindriftsutøvere ha krav på erstatning dersom deres beiteareal reduseres ut over deres tilpasningsplikt. Dette gjelder i prinsippet også ved nydyrking og annen omdanning av utmark til innmark. En del slike tiltak kan gjøres innenfor

88 Rt. 1975 s. 1029 (Røssåga) på s. 1033. Dommen ble avsagt med dissens 3-2, men dissensen gjaldt den konkrete vurderingen av tålegrensen, ikke det grunnleggende rettslige utgangspunktet, jf. s. 1035-1036.

89 Rt. 1986 s. 364 (Ailegas) på s. 369.

90 Rt. 1986 s. 1370 (Porsangmo) på s. 1378.

91 Rt. 1979 s. 492 (Varfjell/Stifjell), særlig på s. 497-498.

92 Rt. 1985 s. 532 (Mauken) på s. 540-541 (Høyesteretts gjengivelse av lagmannsrettens avgjørelse).

93 Rt. 1985 s. 532 på s. 537.

94 Enkelte driftsgrupper innenfor det reinbeitedistriktet som Alta-utbyggingen berørte ble tilkjent særskilt erstatning, men kravet var fremmet av det distriktet gruppene tilhørte, og ikke av dem selv, jf. Rt. 1982 s. 241.

95 Rt. 2000 s. 1578 (Seiland) bl.a. på s. 1589-1590.

96 Rt. 2000 s. 1578 på s. 1586, jf. også s. 1587-1588.

97 Ot.prp. nr. 9 (1976-77) s. 42.

98 Se for eksempel Peder Kjerschow, *Utkast til lov om reindriften*, 1922 s. 42-44. Se også Høyesteretts sitat fra felleslappelovens forarbeider i Rt. 1955 s. 361 (Marsfjell) på s. 363-364.

tilpasningsplikten rammer, men reieneierne vil kunne ha krav på erstatning om de mister viktig beiteland, for eksempel parings- eller kalvingsområder.⁹⁹

4.2.3 Rettighetssubjektene i den samiske reindriften

Reindriftsloven har regler om rettigheter, plikter og ansvar for de som har rett til å drive reindrift i det samiske reinbeiteområdet. Se blant annet §§ 19 til 26 (rettigheter), §§ 27 til 31 og 33 (plikter) og §§ 67 til 70 b (erstatningsansvar). Rettighetene og pliktene ligger i hovedsak til enkeltpersoner, men reglene om solidarisk erstatningsansvar for reieneierne i vedkommende reinbeitedistrikt har også et kollektivt preg. Videre har siidaen en funksjon som kollektiv rettighetsbærer til de arealene der reindriften foregår, jf. punkt 4.2.5.6.

Nedenfor vil det bli fokusert på den personkretsen som kan anses som rettighetssubjekter etter loven, og som kan utøve de rettighetene som er regulert i §§ 19 til 26. Den sentrale bestemmelsen om dette er § 32 sammenholdt med § 9.

2007-lovens § 32 viderefører 1978-lovens § 3 første ledd.¹⁰⁰ Bestemmelsen stiller i første ledd opp et krav om «samisk ætt» som vilkår for rett til å ha reinmerke. Dette er i sin tur et vilkår for å eie rein i det samiske reinbeiteområdet, jf. § 9 første ledd. Hva som ligger i kravet til «samisk ætt» er ikke kommentert i forarbeidene. Det er heller ikke omtalt i forarbeidene til 1978-loven, bortsett fra at det er vist til at § 3 første ledd opprettholder kravet i 1933-lovens § 1 annet ledd om «samisk avstamning».¹⁰¹

Reindriftslovgivningen før 1933 hadde ikke noe uttrykkelig krav om dette, men 1933-lovens bestemmelse samsvarte med «den praksis som har vært utøvd».¹⁰² Dessuten gjaldt både felleslappeloven av 1883 og den særlige lovgivningen om reindriften i Finnmark i all hovedsak den samiske reindriften.

I juridisk teori har det vært vist til reindriftslovens uttrykk «samisk ætt» betyr «samisk avstamning, familie, folk eller slekt».¹⁰³ Det har også vært antatt at uttrykket må ses i lys av sameloven § 2-6 om hvem som kan skrive seg inn i Sametingets valgmannstall.¹⁰⁴

Spørsmålet har imidlertid liten praktisk betydning. Det følger av § 9 første ledd at bare personer med rett til

reinmerke etter § 32 «har rett til å eie rein i det samiske reinbeiteområdet». Videre fremgår det av § 32 første ledd nr. 1 og 2 at det i tillegg til kravet om «samisk ætt» for å ha rett til reinmerke, er et krav at den det gjelder ved 2007-lovens ikrafttredelse (1. juli 2007) selv hadde reindrift i reinbeitedistrikt som hovednæring, eller at en av foreldrene eller besteforeldrene har hatt det.

Retten til å eie rein og drive reindrift i det samiske reinbeiteområdet fremstår etter dette i praksis som en særrett for personer som tilhører reindriftslekt.

I tillegg til kravet om tilhørighet til reindriftslekt, er retten til reinmerke som vilkår for å eie rein i det samiske reinbeiteområdet betinget av at både reinen og eieren har tilknytning til en siidaandel eller en sideordnet rekrutteringsandel. Det følger av § 9 annet ledd at et vilkår for å eie rein er «at reinen inngår i en siidaandel eller sideordnet rekrutteringsandel som blir drevet av en ansvarlig leder etter reglene i §§ 10 flg.». Videre stiller § 32 første ledd nr. 3 krav om at vedkommende reieneier må inngå i en eksisterende siidaandel «eller skal inngå i siidaandel etter beslutning i henhold til § 10 annet ledd eller lede siidaandel eller sideordnet rekrutteringsandel i henhold til §§ 11 til 15». Reglene om siidaandel og sideordnet rekrutteringsandel, er omtalt i punkt 4.2.5.7.

Som nevnt over, er dagens regler om rett til å eie rein og drive reindrift i det samiske reinbeiteområdet, videreført fra 1978-lovens § 3 første ledd. Denne bestemmelsen avvirket også i Finnmark ordningen med «sytingsrein», som gikk ut på at også fastboende kunne eie rein i flokken til en reindriftsutøver avvirket. Ellers i landet ble systemet avvirket ved 1933-lovens § 84 bokstav a). Endringen var blant annet begrunnet med hensynet til beitegrunnlaget.¹⁰⁵ Se ellers punkt 4.1.6.2.

Rettsgruppen under Samerettsutvalget drøftet om personer som eier rein uten å ha egen driftsenhet (siidaandel) ellers som eier rein med andres reinmerke, har selvstendige rettigheter etter reindriftsloven eller om deres rettigheter er avledet av rettighetene til innehaveren av driftsenheten (siidaandelen). Gruppen antar at de reelle eierforholdene er avgjørende, slik at også slike reieneiere på selvstendig grunnlag har de rettighetene som er regulert i loven. Personer som deltar i reindriften uten selv å eie rein, antas derimot ikke å ha selvstendige rettigheter etter loven. Imidlertid anser gruppen det nærliggende at de har rett til trevirke og jakt, fangst og fiske, jf. §§ 25 og 26, avledet fra reieneierens rett.¹⁰⁶

99 Se ellers Kirsti Strøm Bull, *Studier i reindriftsrett*, 1997 s. 58-64 og NOU 2001: 35 s. 150.

100 Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 54, jf. s. 59.

101 Ot.prp. nr. 9 (1976-77) s. 47.

102 Ot.prp. Nr. 28 (1932) s. 13. Se også Peder Kjerschow, *Utkast til lov om reindriften*, 1922 s. 44-46.

103 Susann Funderud Skogvang, *Samerett*, 3. utg. (2017) s. 280.

104 Øyvind Ravna, *Same- og reindriftsrett*, 2019 s. 288.

105 Ot.prp. nr. 9 (1976-77) s. 47.

106 NOU 1993: 34 s. 200-201.

4.2.4 Rettigheter regulert i reindriftsloven

4.2.4.1 Innledning

De rettighetene/beføyelsene som inngår i den alminnelige reindriftsretten er regulert i reindriftslovens kapittel 3 som har regler om rett til beite (§§ 19 og 20), husvære og buer (§ 21), flyttleier (§ 22), motorferdsel (§ 23), gjerder og andre anlegg (§ 24), brensel og trevirke (§ 25) og jakt, fangst og fiske (§ 26). Rettighetene i §§ 21 og 23 til 26, betegnes ofte som «aksessoriske» eller «tilknyttede» rettigheter. Bakgrunnen for dette er at rettighetene ikke kan utøves på selvstendig grunnlag, men bare i forbindelse med utøvelsen av reindriften. Dette er ikke like klart uttrykt i alle bestemmelse, og det er bare i §§ 25 og 26 at det eksplisitt fremgår at rettighetene er knyttet til «*lovlig utøvelse av reindrift*».

Disse bestemmelsene gir for øvrig ingen uttømmende regulering av de rettighetene som kan ligge til den enkelte reindriftssame eller gruppe av reindriftssamer. De kan på samme måte som andre utmarksbrukere ha ervervet rettigheter på grunnlag av hevd eller alders tids bruk som går ut over deres lovregulerte rettigheter.¹⁰⁷

4.2.4.2 Reinbeite

Reindriftsloven utdyper i § 19 innholdet i retten til reinbeite, og har i § 20 en bestemmelse om årstidsbeiter. § 20 er ny i 2007-loven og slår fast at retten omfatter «*rett til nødvendige årstidsbeiter, dvs. vår-, sommer-, høst- og vinterbeiter, herunder flyttleier, kalvingsland og paringsområder.*» Bestemmelsen er gitt for å synliggjøre at reindriften i løpet av året er avhengig av ulike typer beitearealer, og endrer ikke beiterettens innhold.¹⁰⁸

Etter § 19 første ledd har reindriftssamene rett til å la reinen beite i «*fjellet og annen utmarksstrekning*» innenfor reinbeiteområdet. Etter bestemmelsen skal også «*tidligere dyrket mark og slåtteng*» anses som utmark og være gjenstand for reinbeiterett. Dette gjelder imidlertid bare dersom arealene ligger «*for seg selv uten tilknytning til bebodde områder eller dyrkede arealer i drift, dersom de ikke er holdt i hevd og heller ikke er i bruk som kulturbeite, med mindre arealet er inngjerdet med gjerde som freder for rein.*»

Reinbeiteretten gjelder dermed ikke på innmark. Når grensen mellom utmark og innmark skal trekkes, må det ses hen til definisjonene i friluftsløven 28. juni 1957 nr. 16 § 1 a.¹⁰⁹ Dagens § 19 er en direkte videreføring av 1978-lovens § 11, der forarbeidene antyder at reindriftslovens utmarks-

begrep er noe videre enn friluftsløvens ved at det også omfatter «*tidligere dyrket mark og slåtteng*».¹¹⁰ Ligger et tidligere oppdyrket område for seg selv og verken er holdt i hevd eller er inngjerdet, er det imidlertid sett i lys av hvordan grensen i friluftsløven mellom utmark og innmark har blitt trukket i rettspaksis, lite trolig at et slikt område i dag ville bli ansett som innmark i friluftsløvens forstand.¹¹¹

For øvrig er det ikke enkelt å få tak på meningsinnholdet i § 19 første ledd. Det er imidlertid nærliggende å forstå bestemmelsen slik at det ikke er beiterett på uinngjerdet tidligere dyrket mark som ligger nær bebodde områder eller nær dyrket mark, og at det heller ikke er beiterett på inngjerdet tidligere dyrket mark som ligger for seg selv.¹¹²

§ 19 første ledd andre setning åpner for at det kan gis nærmere bestemmelser om hva som skal til for at et gjerde «*freder mot rein*». Slike bestemmelser er ikke gitt, men det er ikke et krav at gjerdet må gi et absolutt vern mot at rein kan ta seg inn på området.¹¹³

Foruten de nevnte begrensningene, er beiteretten geografisk begrenset til det reinbeitedistriktet, jf. reindriftsloven § 6 og nedenfor i punkt 4.2.5.4, hvor vedkommende reinerers reindrift foregår. Spørsmålet om utstrekningen av beiteretten (og de øvrige reindriftsrettighetene) *innenfor distriktet*, vil bero på om det er ervervet reindriftsrett med grunnlag i alders tids bruk eller beslektede rettsgrunnlag. Etter § 4 annet ledd gjelder det innenfor distriktet en presumsjon for at dette er tilfellet, jf. punkt 4.2.2.2 og 6.4.3.

§ 19 annet ledd, jf. kgl. res. 15. juni 2007 nr. 628, åpner for at Landbruks- og matdepartementet kan frede bestemte områder for reinbeiting. Fredningene kan foretas for «*en viss tid*» av hensyn til foryngelse eller gjenvekst av barskog, jf. første setning, eller fordi «*særlige hensyn*» tilsier det, jf. andre setning. Sistnevnte alternativ har blant annet vært brukt for tettbebyggelsen i Kautokeino og Karasjok. Fredningene har ingen virkning ut over den tiden de gjelder. Når en fredning av nærmere bestemte områder opphører slik tilfellet er i Karasjok,¹¹⁴ kan det dermed igjen drives reindrift der på vanlig måte.

I 2004 vurderte Høyesterett rekkevidden av fredningshjemmelen i § 11 annet ledd andre setning i 1978-loven. Spørsmålet var om en fredning av et område i Troms av

107 Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) s. 33, jf. også s. 53 og 59. Se også foran i punkt 4.2.2.1.

108 Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) s. 58.

109 Se for eksempel Reindriftsadministrasjonens melding 32/1984.

110 Ot.prp. nr. 9 (1976–77) s. 57.

111 Se blant annet Rt. 1998 s. 1164 (Furumoa) og Rt. 2005 s. 805 (Hvaler).

112 Så også i NOU 1993: 34 s. 201, NOU 2007: 13 s. 388 og Kirsti Strøm Bull, *Studier i reindriftsrett*, 1997 s. 57.

113 Ot.prp. nr. 9 (1976–77) s. 57.

114 Finnmarkskommisjonen, *Rapport Felt 4 Karasjok*, 2019, blant annet bind 1 s. 120 og bind 2 s. 75 og 337. Se ellers forskrift om fredning av visse områder i Finnmark mot reinbeite 30. juni 2009 nr. 1052.

hensyn til lokale jordbruksinteresser var gyldig. Høyesterett besvarte spørsmålet bekreftende. Også jordbrukshensyn kunne anses som «*særlige hensyn*» i bestemmelsens forstand, og slik den var utformet i 1978-loven hjemlet den også varige fredningsvedtak.¹¹⁵ Det siste ble endret ved 2007-loven ved at ordene «*i en viss tid*» nå er inntatt både i første og andre setning.

4.2.4.3 Flyttleier

Reindriftsloven § 22 første ledd tilsvarer 1978-lovens § 10 første ledd nr. 4. Den gir reindriftsutøverne «*adgang til fritt og ubindret å drive og forflytte rein i de deler av reinbeiteområdet hvor reinen lovlig kan ferdes*». De har også «*adgang til flytting med rein etter tradisjonelle flyttleier*». Det første alternativet omfatter flytting av rein innenfor det vinterbeite- eller sommerbeiteområdet utøveren har rein på beite, mens det andre alternativet gjelder flytting fra én type årstidsbeite til en annen.

I motsetning til §§ 19 til 21 og 24 til 26, bruker § 22 uttrykket «adgang» og ikke «rett». Muligheten til å flytte reinen innad i et beiteområde og fra et beiteområde til et annet, er imidlertid avgjørende for reindriften egenart. § 22 annet ledd slår fast at flyttleiene «*må ikke stenges*» og § 20 bruker uttrykket «*rett til ... flyttleier*». Det dreier seg derfor om en rettighet også når det gjelder flytting av rein og flyttleier.

Høyesterett uttaler i en dom avsagt i 2016 om bruk av gnr. 89, bnr. 49 i Alta som landingsplass under flytting av rein til Seiland at § 22 første ledd første alternativ «*gir en alminnelig rett til flyttlei innenfor reinbeiteområdet*», og at retten ikke er begrenset til «*det området hvor reindriftsutøveren har beiterett*». Høyesterett presiserer også at angivelsen av flytteretten til de delene av reinbeiteområdet «*hvor reinen lovlig kan ferdes*» innebærer at retten gjelder i utmark, og at området ikke må være fredet mot flytting.¹¹⁶

En «*flyttlei*» er ingen strikt avgrenset størrelse, men kan fra år til år variere i bredde og trasé. Reindriftsadministrasjonen har gitt følgende beskrivelse:¹¹⁷

«På kartet er det vist en flyttlei med en bredde på ca. 1,5 km. Denne plasseringen av flyttlei kan variere betydelig avhengig av vær og føreforhold. Flyttlei angir derfor bare hovedretning, og en regner med at flytting må kunne skje over et betydelig bredere felt.»

Reindriftsutøvernes rett til å bruke «*tradisjonelle flyttleier*» etter første ledd annet alternativ har blant annet selvstendig

betydning i tilfeller der det dreier seg om flytting gjennom områder hvor det ikke er etablert beiterett med grunnlag i alders tids bruk.¹¹⁸ Det kan også ha selvstendig betydning dersom retten til reinbeite etter § 19 ikke lenger gjelder, for eksempel fordi et område ikke lenger kan anses som utmark.

Det har hersket noe tvil om hva det innebærer at en flyttlei må være «*tradisjonell*». De flyttleiene som vanligvis benyttes er utvilsomt tradisjonelle, men i en dom avsagt i 1988 konkluderte Hålogaland lagmannsrett med at en alternativ flyttlei som var brukt seks ganger fra 1946 til 1984, var brukt for sjelden til at den kunne anses som «*tradisjonell*».¹¹⁹

Grunnen til at alternative flyttleier tas i bruk er imidlertid som regel at de vanlige flyttleiene ikke kan brukes på grunn av vær eller klimatiske forhold. Behovet for alternative flyttleier kan derfor være like stort som behovet for de vanlige flyttleiene. Det kan derfor neppe stilles et generelt krav om at en flyttlei må ha vært benyttet med en viss hyppighet for at den kan anses som «*tradisjonell*». Dette vil snarere bero på en bred vurdering der det også må ses hen til utøvernes behov for å benytte den alternative ruten.

§ 22 annet ledd angir som nevnt over, et særskilt vern for reindriften flyttleier ved å slå fast at disse ikke må «*stenges*». Bestemmelsen er en direkte videreføring av 1978-lovens § 10 første ledd nr. 4, som i sin tur videreførte 1933-lovens § 27 første ledd bokstav c og d, som for sin del hadde sine røtter i felleslappeloven av 1883.¹²⁰

Selv om bestemmelsen har preg av et arealdisponeringsforbud, kan flyttleier bli stengt i forbindelse med tiltak som veibygging og vassdragsutbygging, forutsatt at vilkårene for ekspropriasjon foreligger.¹²¹ Videre kan Landbruks- og matdepartementet, jf. kgl. res. 15. juni 2007 nr. 628, samtykke til omlegging av eksisterende flyttleier når «*berettigede interesser gir grunn til det*». Skade som følge av slike omlegginger skal erstattes.

Vernet i § 22 annet ledd gjelder etter ordlyden ikke bare «*tradisjonelle*» flyttleier. Spørsmålet om vernet også gjelder alternative og nyere flyttleier er verken kommentert i merknadene til 2007-lovens § 22, eller til forløperen i 1978-lovens § 10 nr. 4.¹²² § 22 annet ledd åpner imidlertid for at departementet i tillegg til å omlegge eksisterende flytt-

118 Se for eksempel Frostating Lagmannsretts dom i RG 1998 s. 1106 der det ikke var omtvistet at reindriftsutøverne i Riast/Hylling reinbeitedistrikt hadde rett til flyttlei i tvisteområdet, men hvor retten la til grunn at utøverne ikke hadde ervervet beiterett med grunnlag i alders tids bruk.

119 Hålogaland lagmannsrett, sak nr. 123/1987 A, dom 11. oktober 1988.
120 Ot.prp. nr. 28 (1932) s. 18 og 35-36. Se også Peder Kjerschow, *Utkast til lov om reindriften*, 1922 s. 87.

121 Ot.prp. nr. 9 (1976-77) side 57.

122 Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 59 og Ot.prp. nr. 9 (1976-77) s. 57.

115 Rt. 2004 s. 1092 (Stonglandseidet), særlig avsnitt 62 til 68.

116 HR-2016-01219-A avsnitt 42.

117 Sitert etter NOU 1993: 34 s. 204.

leier, også kan åpne nye. Dette vil normalt være begrunnet ut fra reindriftsutøvernes behov. Det ville derfor gi dårlig mening om ikke også nyere flyttleier skulle ha det vernet annet ledd gir.

4.2.4.4 Husvære, buer og lignende

Reindriftsloven slår i § 21 første ledd fast at retten til å utøve reindrift «gir rett til i utmark å disponere grunn til nødvendige hytter og gammer for folk og til buer og stillinger som trengs til oppbevaring av løsøre og matvarer». Bestemmelsen var i 1978-loven inntatt i § 10 første ledd nr. 1, der det etter ordlyden dreide seg om en «adgang» og ikke en «rett». Endringen medfører imidlertid ingen rettighetsutvidelse.¹²³

Gjeterhytter kan bare oppføres etter samtykke fra Reindriftsstyret, jf. forskrift 1. november 1982 nr. 1569 som fortsatt er gjeldende, jf. § 1 i forskrift 29. juni 2007 nr. 818.

Det nødvendighetskravet § 21 første ledd angir angående sammenhengen mellom byggverket og det faktiske behovet i reindriften praktiseres relativt strengt.¹²⁴

Etter § 21 annet ledd har en reindriftsutøver «adgang til mot vederlag å få utvist tomt til bolig dersom reindriftsutøveren ikke på annen måte kan skaffe seg bolig som er nødvendig av hensyn til en rasjonell utøvelse av reindriften.» Bestemmelsen er videreført uendret fra 1978-loven § 10 første ledd nr. 2, der den i forarbeidene er betegnet som en ekspropriasjonshjemmel og hvor det er antatt at den i første rekke er aktuell for tomt til boliger i forbindelse med langvarige opphold med rein på sommerbeite.¹²⁵ I praksis er bestemmelsen oftest benyttet der flyttingene mellom årstidsbeitene er lange.¹²⁶

Retten gjelder både på statsgrunn og privat grunn, men i forarbeidene til 1978-lovens bestemmelse er det antatt at utvisning på privat grunn bare er aktuelt i «rene unntakstilfelle». På statsgrunn må man derimot «kunne regne med at et rimelig begrunnet behov vil bli imøtekommet.»¹²⁷ Det gjelder også på Finnmarkseiendommens grunn.¹²⁸

Har en reindriftsutøver fått oppført byggverk i medhold av § 21 første eller annet ledd, må både grunneieren og «Kongen» (Reindriftsstyret) gi samtykke for at byggverkene skal kunne brukes til andre formål enn reindrift, jf. § 21 tredje ledd. Samtykke er også nødvendig for å overdra byggverkene til andre enn reindriftssamer som fyller vilkårene i første og annet ledd. Bestemmelsen viderefører 1978-lovens § 10 annet ledd.

4.2.4.5 Gjerder og andre anlegg

Reindriftsloven § 24 regulerer retten til å føre opp gjerder og anlegg til bruk i reindriften, og tilsvarende 1978-lovens § 12, som i noen grad videreførte liknende bestemmelser i 1933-lovens §§ 36 og 37.¹²⁹ Retten omfatter etter første ledd første setning «arbeids- og sperregjerder, slakteanlegg, broer og andre anlegg som er nødvendige for reindriften». De ulike innretningene må etter første ledd andre setning plasseres slik at de ikke virker «unødig skjemmende eller er til vesentlig ulempe for grunneieren eller andre rettmessige interesser». Det vil blant annet si andre reindriftsutøvere og allmennheten.¹³⁰

Den retten som er regulert i første ledd, er begrenset til innretninger som skal bli stående i én sesong. Skal de stå lenger, kreves departementets samtykke etter § 24 annet ledd. Dette gjelder også om grunneier eller andre bruksberettigede godtar oppføringen.¹³¹ Det kan gis tillatelse også dersom disse motsetter seg oppføring, men de kan da ha krav på vederlag fra de aktuelle reindriftsutøverne, jf. § 24 annet ledd tredje setning.

Etter § 24 annet ledd andre setning forutsetter departementets godkjenning av «større anlegg» at det først er gjort «en fagkyndig vurdering av de samlede miljømessige virkninger, sammenholdt med de reindriftsfaglige behov for anlegget». Bestemmelsen ble inntatt i reindriftsloven § 12 i 1996 og er videreført uendret til § 24 i 2007-loven. I forarbeidene er «milelange sperregjerder» nevnt som et eksempel på «større anlegg».¹³²

Statsforvalteren kan etter § 24 tredje ledd kreve at «den som er ansvarlig» fjerner eller endrer gjerder og anlegg som er oppført i strid med første eller annet ledd. Myndigheten ble ved en lovendring i 2013 overført fra de daværende områdestyrene til fylkesmannen (statsforvalteren).¹³³ Vedtak om riving kan påklages til Reindriftsstyret.

Dommen i Rt. 1979 s. 1283 gjaldt retten til en slakteplass for rein etter 1933-lovens §§ 36 og 37 på en privat eiendom i Kåfjordbotn i Finnmark. Følgende uttalelse belyser innholdet i retten til å sette opp gjerder og anlegg:¹³⁴

«Det er uten videre klart at retten til reindrift innbefatter rett til slakteplasser, slik man tidligere hadde dem. Og jeg er enig med de reinbeiteberettigede i at denne rett ikke er begrenset til områder hvor det tidligere har vært slakteplass. At de reinbeiteberettigede kunne etablere slakteplass i Kåfjordbotn, synes derfor i utgangspunktet klart.

123 Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 58.

124 Susann Funderud Skogvang, *Samerett*, 3. utg. (2017), s. 274.

125 Ot.prp. nr. 9 (1976-77) s. 57.

126 Susann Funderud Skogvang, *Samerett*, 3. utg. (2017) s. 274.

127 Ot.prp. nr. 9 (1976-77) s. 57.

128 Øyvind Ravna, *Same- og reindriftsrett*, 2019 s. 348.

129 Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 59 og Ot.prp. nr. 9 (1976-1977) s. 58.

130 Ot.prp. nr. 9 (1976-77) s. 58.

131 Ot.prp. nr. 9 (1976-77) s. 58.

132 Ot.prp. nr. 28 (1994-95) s. 46.

133 Prop. 89 L (2012-2013) s. 17-18. Se også punkt 4.2.5.2 om organene i den sentrale reindriftsforvaltningen.

134 Rt. 1979 s.1283 (Kåfjordbotn) på s. 1289.

Jeg er videre enig med de beiteberettigede i at retten til slakteplass ikke er knyttet til noen forutsetning om at retten utøves til de tider og på den måte som tidligere var den vanlige. Det må kunne tas i bruk ny teknikk og et opplegg for slaktingen som er nødvendig for å oppnå et forsvarlig økonomisk resultat.»

Grunneierne kunne dermed ikke motsette seg bruken av slakteplassene. Imidlertid kunne de motsette seg slaktegjerdene, fordi disse var oppført uten tillatelse fra Kongen og grunneierne, slik 1933-lovens §§ 37, jf. 36 krevde. I dommen er det fremholdt at reindriftssamene kan erverve rettigheter ut over reindriftsloven med grunnlag i alders tids bruk, men slikt rettserverv forelå ikke fordi den sedvanebaserte retten til slakteplass som reineierne påberopte seg, ikke var knyttet til det arealet saken gjaldt.¹³⁵

Retten til å oppføre gjerder og anlegg må likevel anses som en dynamisk rett, som innenfor lovens begrensninger kan utvikle seg i tråd med utøvernes behov. Videre er det nærliggende å forstå dommen slik at dersom et bestemt areal gjennom alders tid har vært brukt til slakting, kan reineierne også ha ervervet en rett til å oppføre gjerder og anlegg tilsvarende deres behov i dag, og som kan gå lenger enn det som følger av § 24 annet ledd.

4.2.4.6 Brensel og trevirke

Reindriftsloven § 25 har regler om reindriftssamenes rett til brensel og trevirke. Den tilsvarer 1978-lovens § 13 som videreførte 1933-lovens § 30 i noe forenklet form.¹³⁶

Det fremgår av første ledd at i «*det samiske reinbeiteområdet gir rett til å utøve reindrift rett til i forbindelse med lovlig utøvelse av reindrift, til eget bruk å ta lauvtrær, busker, einer, vidjer, bjørkeris, selvtørrede bartrær og tørt vindfall, nedfalne greiner og kvister, stubber, never og bark*» til følgende opplistede formål: 1. brensel; 2. gammer, koier, buer eller stillinger for oppbevaring av løsøre og matvarer; 3. teltstenger, redskaper og enklere bruksting; 4. arbeidsgjerder (trøer, ringgjerder); og 5. garving.

Retten er begrenset til «*eget bruk*», og gjelder bare under «*lovlig utøvelse av reindrift*». Det har vært usikkert om retten bare gjelder brensel når utøverne er ute i marka, eller også brensel til deres faste boliger i reinbeitedistrikt. Landbruksdepartementet antar i brev 26. juli 1983 at dersom boligen er «*base for driften, og omfanget av det egne forbruk ikke overskrides*», må retten også gjelde brensel til boligen. Dette tilsier at retten omfatter brensel både til utøvernes faste vinterbolig og deres faste sommerbolig.¹³⁷

Det er ellers nærliggende å forstå koblingen til «*lovlig utøvelse av reindrift*» slik at retten i utgangspunktet er begrenset til det reinbeitedistriktet der reinen er på lovlig beite. I motsetning til § 26 om jakt, fangst og fiske, har imidlertid § 25 ingen formulering om at retten bare kan utøves «*innenfor det reinbeitedistriktet hvor reindriften foregår*». Dette tilsier at § 25 er mer fleksibel, og at retten til trevirke for eksempel også kan omfatte uttak av trevirke for å reparere gjerder i vinterbeitedistriktet når reinen er på sommerbeite.¹³⁸

Retten til trevirke etter første ledd gjelder i prinsippet også for friskt lauvtrevirke og friske busker. Annet ledd begrenser imidlertid retten til bare å gjelde dersom det på stedet eller i nærheten, ikke finnes annet virke som kan benyttes til det aktuelle formålet.

Den retten som er regulert i første ledd gjelder både på statsgrunn og på privat grunn. Etter § 25 tredje ledd kan private skogeiere kreve betaling «*for friske lauvtrær som tas i privat skog*», men ikke for annet trevirke som tas i medhold av § 25. Staten og Finnmarkseiendommen kan ikke kreve betaling, heller ikke for friske lauvtrær.

4.2.4.7 Jakt, fangst og fiske

Reindriftsloven § 26 har regler om reindriftssamenes rett til jakt, fangst og fiske. § 26 tilsvarer 1978-lovens § 14, som i hovedsak ble videreført fra 1933-lovens § 38.

I likhet med retten til trevirke etter § 25, gjelder retten til jakt, fangst og fiske i «*det samiske reinbeiteområdet*» og kan utøves «*i forbindelse med lovlig utøvelse av reindrift*.» § 26 første ledd begrenser dessuten retten til «*det reinbeitedistriktet hvor reindriften foregår*». Dette tilsier at retten bare gjelder i det distriktet vedkommende reineier tilhører på det aktuelle tidspunktet av den årlige driftssyklusen.

I en dom fra 1982 la Tana og Varanger herredsrett til grunn at 1978-lovens § 14, måtte forstås slik.¹³⁹ Retten viste til at dette var regelen etter 1933-lovens § 38 og at 1978-loven ikke tok sikte på å endre dette.¹⁴⁰ Rettsgruppen under Samerettsutvalget har sluttet seg til herredsrettens tolkning, men har påpekt at det kan tenkes visse modifikasjoner.¹⁴¹

En annen forskjell mellom § 25 og § 26 er at sistnevnte er begrenset til statsgrunn og Finnmarkseiendommens grunn. De rettighetene som § 26 regulerer, gjelder derfor ikke på privat grunn. Forarbeidene påpeker imidlertid at «*reineiere kan ha rettigheter til jakt og fiske som er mer*

¹³⁵ Rt. 1979 s. 1283 (Kåfjordbotn) på s. 1290–91.

¹³⁶ Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) s. 59 og Ot.prp. nr. 9 (1976–77) s. 58.

¹³⁷ NOU 1993: 34 s. 206.

¹³⁸ NOU 1993: 34 s. 207.

¹³⁹ Tana- og Varanger herredsrett, sak 34/82S, dom 1. juni 1982.

¹⁴⁰ Ot.prp. nr. 9 (1976–77) s. 58.

¹⁴¹ NOU 1993: 34 s. 207–208.

omfattende enn det som følger av bestemmelsen her ut fra alders tids bruk.»¹⁴² Dette er også lagt til grunn i rettspraksis, jf. særlig Rt. 1968 s. 394 (Brekken).¹⁴³

Det kan også nevnes at Høyesterett i 1975 opphevet en dom mot en reindriftssame for ulovlig fiske etter § 407 i straffeloven av 1902 med følgende begrunnelse:¹⁴⁴

«Herredsretten har bare behandlet samenes generelle rettigheter etter reindriftslovens § 38, til tross for at denne bestemmelse, ..., ikke er anvendelig. Derimot har retten ikke tatt opp spørsmålet om samene i kraft av alders tids bruk har en fiskerett som må likestilles med en privatrettslig særrett, knyttet til samenes spesielle næring innenfor deres eget reinbeitedistrikt. Dersom de har en slik rett, kan ikke grunneieren, eller den som utleder sin rett fra ham, ved sine fiskeregler uten videre gjøre inngrep i samenes rettigheter. Regulering av fiskeretten kan i så fall bare skje ved offentlige tiltak. Denne problemstilling er ikke tatt opp av herredsretten, og dommen må derfor oppheves.»

Retten til jakt, fangst og fiske i § 26 er, i motsetning til retten til trevirke, ikke begrenset til «eget bruk». Landbruksdepartementet uttaler i brev til Direktoratet for statens skoger 29. april 1981 at retten ikke er begrenset til husbehov. Dette er også Rettsgruppens syn.¹⁴⁵

Inneholdet i den retten som er regulert i § 26 beror ellers på hva slags grunn det dreier seg om. På Finnmarks-eiendommens grunn har reindriftssamene rett til jakt, fangst og fiske «på samme vilkår som gjelder for personer som er fast bosatt i den kommune ... hvor ... den aktuelle del av Finnmarkseiendommens grunn ligger», jf. første ledd første setning. Reindriftssamene har dermed under utøvelsen av reindriften de samme jakt- og fiskerettighetene som kommunens og fylkets innbyggere etter finnmarksloven §§ 22 og 23.

Reindriftssamene er imidlertid etter § 26 tredje ledd fritatt fra å betale leie og kortavgift for jakt, fangst og fiske som drives i forbindelse med reindriften. Etter lakse- og innlandsfiskloven 15. mai 1992 nr. 47 § 30 annet ledd er de også fritatt fra å betale fiskeravgift til fiskefondet om de driver slikt fiske. Derimot er de ikke fritatt fra å betale jegeravgift til viltfondet, jf. viltloven 29. mai 1981 nr. 38 § 40.¹⁴⁶

Bestemmelsen om betalingsfritak skriver seg tilbake til 1933-lovens § 38. Den hadde sin bakgrunn i at jakt og fangst var viktig for reindriftssamene. Dessuten sikret § 78 i reinbeitekonvensjonen mellom Norge og Sverige av 1919 svenske samer med beiterett i Norge rett til jakt, fangst og fiske i forbindelse med reindriften uten løsning av kort og betaling av avgift.¹⁴⁷ Landbruksdepartementet foreslo under forberedelsen av 1978-loven å oppheve fritaket, men dette ble endret under komitébehandlingen i Stortinget.¹⁴⁸

4.2.4.8 Motorferdsel

I gjeldende reindriftslov er reindriftsutøvernes rett til motorferdsel regulert i § 23. Det fremgår av første ledd at den som utøver reindrift har «adgang til bruk av nødvendige fremkomst- og transportmidler i samsvar med distriktsplan, jf. § 62». I annet ledd er det bestemt at bruken av «terrenggående kjøretøy på bar mark skal begrenses mest mulig» og «så langt mulig foregå i faste løyper». Annet ledd lovfester også visse begrensninger i adgangen til motorferdsel i områder som er vernet i medhold av naturmangfoldloven.

Dagens § 23 viderefører 1978-lovens § 10 første ledd nr. 3 som ble strammet noe inn i 1996. Forarbeidene til 1996-endringen påpeker at hva som er «nødvendig» må vurderes ut fra «en kritisk reindriftsfaglig vurdering».¹⁴⁹ I forarbeidene til gjeldende lovs § 23 er det vist til at det gjelder «reindriftens nyttebruk av motoriserte framkomstmidler». Det er også bemerket at reindriften har behov for å bruke motoriserte framkomstmidler, men at dette også gir et ansvar for å ivareta «hensynet til miljøverdier og sårbar natur».¹⁵⁰

Som utgangspunkt åpner § 23 for bruk av snøscooter på snødekt mark, så lenge kjøringen kan skje uten vesentlig skade. Dette er uttalt i forarbeidene til 1978-lovens opprinnelige bestemmelse.¹⁵¹ Bruk av terrenggående kjøretøy på barmark skal derimot som nevnt over, «begrenses mest mulig» og om mulig foregå i løyper som er kartfestet i distriktsplanen. Ifølge 2007-lovens § 62 annet ledd nr. 3 skal planen gi en «oversikt over nødvendige fremkomst- og transportmidler, herunder hvilke terrenggående kjøretøy som anvendes i distriktet, samt eventuell tidsbegrenset bruk av helikopter eller annet luftfartøy. Bruksregler for terrenggående barmarkskjøretøy skal også gå fram av planen.»

142 Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 59.

143 Rt. 1968 s. 394 på s. 401. Se også Frostating lagmannsretts dom 4. desember 2008 (LF-2008-50209).

144 Rt. 1975 s. 552 på s. 554.

145 NOU 1993: 34 s. 208. Se også Susann Funderud Skogvang, *Samerett*, 3. utg. (2017) s. 278.

146 Ot.prp. nr. 9 (1980-81) s. 64 og NOU 1993: 34 s. 210.

147 Ot.prp. nr. 28 (1932) s. 20, jf. Peder Kjerschow, *Utkast til lov om reindriften*, 1922 s. 104.

148 Ot.prp. nr. 9 (1976-77) s. 58, Innst. O. nr. 98 (1976-77) s. 7 og Innst. O. nr. 37 (1977-78) s. 14.

149 Ot.prp. nr. 28 (1994-95) s. 46.

150 Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 59.

151 Ot.prp. nr. 9 (1976-77) s. 57.

4.2.5 Organiseringen av reindriftsforvaltningen og den samiske reindriften

4.2.5.1 Innledning

Som nevnt i punkt 4.2.2.2, omfatter «det samiske reinbeiteområdet» de delene av «*Finnmark, Troms, Nordland, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Hedmark hvor reindrifts-samene fra gammelt av har utøvet reindrift*», jf. reindriftsloven § 4 annet ledd. Etter § 5 skal området inndeles i «*samiske regionale reinbeiteområder*». I Finnmark er praktisk talt all utmark (rundt 48 000 km²) samisk reinbeiteområde, med unntak av enkelte øyer, blant annet Rolvsøya vest for Havøysund og Tamsøya i Porsangerfjorden.¹⁵²

Den offentlige reindriftsforvaltningen i Norge er organisert på to nivåer, et sentralt og et regionalt. Punkt 4.2.5.2 omtaler den sentrale reindriftsforvaltningen, med hovedfokus på Reindriftsstyret. I landets seks regionale reinbeiteområder ligger reindriftsforvaltningen til de respektive statsforvalterne, jf. punkt 4.2.5.3.

De regionale reinbeiteområdene er inndelt i reinbeitedistrikter. Hvert distrikt har et styre valgt av og blant distriktets reineiere. Distriktsstyrene inngår ikke i den offentlige reindriftsforvaltningen. De har oppgaver av privatrettslig art, og representerer distriktets reineiere utad i en del saker. Dette er omtalt i punkt 4.2.5.4. I reindriftsloven av 2007 har også siidaen en fremtredende plass. Siidabegrepet er omtalt i punkt 4.2.5.5. Reglene om siidaenes organisering og oppgaver, og om etablering av siidaandel mv. er omtalt i punkt 4.2.5.6 og 4.2.5.7.

4.2.5.2 Den sentrale reindriftsforvaltningen. Særlig om Reindriftsstyret

Landbruks- og matdepartementet har ved kgl. res. 15. juni 2007 nr. 628 fått tildelegert den myndigheten som etter reindriftslovens §§ 5, 8, 19, 21, 22, 25, 26, 67, 71, 72, 77 og 82 annet ledd er tillagt «*Kongen*».¹⁵³ Delegasjonsvedtaket viderefører i hovedsak tilsvarende vedtak gitt i kraft av tidligere reindriftslovgivning. Det innebærer blant annet at departementet etter § 5 kan dele «*det samiske reinbeiteområdet*», inn i «*samiske regionale reinbeiteområder*», og at det oppnevner fire av Reindriftsstyrets sju medlemmer og kan gi bestemmelser om styrets oppgaver, myndighet og arbeidsordning, jf. § 71 første og tredje ledd.

Departementet ga slike bestemmelser ved instruks 5. januar 2009, som ble erstattet av instruks 25. august 2020. Det fremgår av § 6 sjette og syvende ledd i 2020-instruksen

at departementet er klageinstans for Reindriftsstyrets enkeltvedtak, og at det også kan omgjøre styrets vedtak av eget tiltak, jf. forvaltningsloven kapittel VI og § 35.

Departementets tildelegerte myndighet omfatter også fredninger av bestemte områder for reindrift for «*en viss tid*» (§ 19 annet ledd), og godkjenning av at byggverk som er oppført til bruk i reindriften tas i bruk til andre formål (§ 21 tredje ledd). Delegeringen gir også departementet myndighet til å godkjenne omlegging av flyttleier og åpning av nye (§ 22 annet ledd); begrense reineiernes uttak av trevirke (§ 25 fjerde ledd), forbeholde bestemte vann og elvetrekninger på statseid grunn for dem (§ 26 annet ledd), og gi bestemmelser avgift for brudd på bruksreglene innenfor et reinbeitedistrikt (§ 77).

Enkelte bestemmelser legger myndighet direkte til departementet. Blant annet kan departementet etter § 24 annet og fjerde ledd godkjenne gjerder og anlegg som skal stå ut over en sesong, og gi bestemmelser om utforming og vedlikehold av slike anlegg.¹⁵⁴

Landbruksdirektoratet, avdeling reindrift har kontorsted i Alta og har avløst Reindriftsadministrasjonen som ble etablert ved 1978-loven. Avdelingen har en rolle ved registreringen av reinmerker, jf. reindriftsloven § 38 første ledd, og kan få tildelegert myndighet fra Reindriftsstyret til å utferdige pålegg om opphør av ulovlige forhold innen reindriften og iverksette tvangstiltak, jf. §§ 75 og 79 annet ledd. Ellers har avdelingen ulike administrative oppgaver og fungerer som sekretariat for Reindriftsstyret.¹⁵⁵

Oppnevningen og sammensetningen av Reindriftsstyret er regulert i reindriftsloven § 71 som i hovedsak viderefører 1978-lovens § 6 med det innholdet sistnevnte bestemmelse fikk i 1996.¹⁵⁶ Før lovendringen i 1996 oppnevnte departementet hele styret. Fra da av har det oppnevnt fire medlemmer og Sametinget tre. Styret er etter § 71 første ledd «*faglig rådgiver for Landbruksdirektoratet, reinforskningen og rettleidningstjenesten*» og skal behandle «*de saker som følger av loven her, samt etter Kongens nærmere bestemmelser.*»

Før 1996 var det vanlig at tre styremedlemmer var utøvere av samisk reindrift og oppnevnt etter forslag fra Norske Reindriftssamers Landsforbund. Videre foreslo tamreinlagene i Sør-Norge, Norges Bondelag, og Norges Bonde- og Småbrukarlag ett medlem hver. Styrelederen var statens representant. Etter lovendringen ligger det fast at aktive utøvere av samisk reindrift skal være representert i styret og at reindriften organisasjoner har forslagsrett, jf. § 71 annet ledd andre og tredje setning.¹⁵⁷ I forarbeidene bemerker

¹⁵² Landbruksdirektoratet, *Ressursregnskap for reindriftnæringen for reindriftsåret 1. april 2018 – 31. mars 2019*, Rapport nr. 34/2019, 19. desember 2019, s. 98 og 100.

¹⁵³ Bestemmelsene i §§ 72 og 82 annet ledd er senere opphevet.

¹⁵⁴ Se ellers §§ 18, 39, 40, 41, 50, 60, 73, 81 og 82.

¹⁵⁵ Øyvind Ravna, *Same- og reindriftsrett*, 2019 s. 328-329.

¹⁵⁶ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 70.

¹⁵⁷ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 71.

departementet at «det skal legges stor vekt på de forslag som reindriftens organisasjoner fremmer», men at sammensetningen av styret også må vurderes i lys av annet ledd første setning. Det er her bestemt at det ved oppnevningen skal legges vekt på «en rimelig geografisk fordeling, allsidige faglige forutsetninger og samfunns erfaring», samt mest mulig lik kjønnsrepresentasjon.

Ifølge § 1 første ledd i instruksen for Reindriftsstyrets oppgaver, myndighet og arbeidsordning, oppnevner departementet leder blant styrets medlemmer, mens styret selv oppnevner nestleder. I forarbeidene til endringene av 1978-lovens § 6 i 1996 er det bemerket at styrelederen bør være uavhengig av de involverte interessene.¹⁵⁸ Dette tilsier at aktive reindriftsutøvere eller jordbrukere ikke kan oppnevnes som styreleder.

I tillegg til de oppgavene § 71 første ledd nevner, har Reindriftsstyret en del andre lovfestede oppgaver. Etter § 6, jf. § 42, har styret myndighet til å dele de samiske regionale reinbeiteområdene inn i «samiske reinbeitedistrikter». Andre viktige lovpålagte oppgaver er å stadfeste og godkjenne reintallet for hver enkelt siida, jf. § 58 sjette ledd, og sørge for at siidaer som har et for høyt reintall reduserer dette, jf. 60 tredje ledd.

Styret kan også samtykke til at personer som ikke fyller vilkårene i § 9 første og annet ledd for å eie rein i det samiske reinbeite området, likevel kan eie rein, jf. tredje og fjerde ledd. Det har også ulike lovpålagte oppgaver når det gjelder merking av rein, jf. §§ 32 femte ledd, 37 og 38 sjette ledd, og kan bestemme at antall medlemmer i distriktsstyrene kan utvides, jf. § 43 tredje ledd. Reindriftsstyret kan etter § 73 annet ledd utpeke en mekler i reindriftsinterne konflikter. Etter §§ 75 til 79 har styret også myndighet til å ilegge ulike sanksjoner og tvangstiltak, blant annet avgift for brudd på bruksregler, jf. § 78.

Reindriftsstyret har også fått tildelegert ulike oppgaver. Blant annet avgjør styret saker der det søkes om godkjenning av oppføring av gjeterhytte og saker der det søkes om godkjenning av bruksendring av slike hytter, jf. reindriftsloven § 21 første og tredje ledd, samt forskrift 1. november 1982 nr. 1569, jf. forskrift 29. juni 2007 nr. 818 og delegasjonsvedtak 22. desember 2008. Se også foran i punkt 4.2.4.4.

Instruksen om Reindriftsstyrets oppgaver, myndighet og arbeidsordning gir i § 9 en oversikt over styrets oppgaver. Her fremgår det at styret i tillegg til de oppgavene som er nevnt foran, blant annet avgjør «klager over fylkesmannens vedtak etter reindriftsloven», og «av eget tiltak kan omgjøre fylkesmannens vedtak». Ordlyden gjenspeiler ikke at tittelen «statsforvalter» har erstattet tittelen «fylkesmann», men dette

har ikke praktisk og rettslig betydning, fordi det kun dreier seg om en endring av betegnelsen på embetet.

4.2.5.3 Regionale reinbeiteområder – områdestyre og statsforvalter

To av de regionale samiske reinbeiteområdene i Norge, jf. reindriftsloven § 5, ligger i Finnmark. Grensen mellom dem følger i hovedsak kommunegrensene. Karasjok, Porsanger, Nordkapp og kommunene øst for disse ligger i Øst-Finnmark reinbeiteområde. Kautokeino, Alta, Hammerfest, Måsøy og kommunene lenger vest ligger i Vest-Finnmark reinbeiteområde. Vest Finnmark reinbeiteområde omfatter også fire kommuner i Troms; Skjervøy, Nordreisa, Kvænangen og (deler av) Kåfjord. Årsaken til dette er at en del reindriftssamer fra Kautokeino har sommerbeite i disse kommunene.

Frem til 2007-loven ble endret ved lov 14. juni 2013 nr. 45, ble det for hvert av de seks reinbeiteområdene oppnevnt et *områdestyre* med fem eller sju medlemmer. Etter 2007-lovens § 72 skulle vedkommende fylkesting oppnevne tre eller fire medlemmer. Sametinget skulle oppnevne to eller tre medlemmer. Medlemmenes funksjonstid var fire år. Etter § 72 som videreførte 1978-lovens § 7 i den utformingen bestemmelsen fikk i 1996,¹⁵⁹ skulle det være aktive reindriftsutøvere i styrene og reindriftens organisasjoner skulle ha forslagsrett. Videre var det uttalt i forarbeidene forslag fra reindriftens organisasjoner skulle ha sterk vekt ved oppnevningen, og at reineierne som hovedregel burde ha flertall.¹⁶⁰

Områdestyrene ble avviklet ved lov 14. juni 2013 nr. 45. Deres lovfestede oppgaver, jf. også departementets instruks 5. januar 2009 om områdestyrets oppnevning og virksomhet, ble fra 1. januar 2014 overført til de respektive fylkesmannsembetene, som med virkning fra 1. januar 2021 fikk den kjønnsnøytrale betegnelsen «statsforvalter».

Avviklingen av områdestyrene var blant annet begrunnet med at Reindriftslovutvalget i NOU 2001: 35 påpekte at det var betydelige habilitetsutfordringer i reindriftsforvaltningen, og at den var «for isolert fra annen offentlig forvaltning». Proposisjonen fremhever også et behov for å forenkle og effektivisere forvaltningen.¹⁶¹

Blant de oppgavene statsforvalterne har overtatt fra områdestyrene, er ulike kontrolloppgaver i forbindelse med etablering av nye siidaandeler, overflytting av eksisterende siidaandeler til en annen siida, og avviklig av siidaandeler. Etter § 11 femte ledd skal melding om ny siidaandel sendes

¹⁵⁸ Ot.prp. nr. 28 (1994-95) s. 42.

¹⁵⁹ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 70-71 og Ot.prp. nr. 28 (1994-95) s. 42.

¹⁶⁰ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 71.

¹⁶¹ Prop. 89 L (2012-2013) s. 5 og s. 13-16.

vedkommende statsforvalter, som skal kontrollere at vilkårene for å etablere ny siidaandel er oppfylt, og at «*etableringen ikke truer grunnlaget for en økologisk, økonomisk og kulturell bærekraftig reindrift i siidaen*». Statsforvalteren kan nekte å godkjenne nye siidaandeler dersom gjennomsnittlig reintall i den enkelte siidaanden blir under 250 beregnet «*i forhold til fastsatt øvre reintall for siidaen*».

Statsforvalterne har også overtatt områdestyrets myndighet etter § 11 syvende ledd til å pålegge et reinbeitedistrikt eller en siida å etablere nye siidaandeler, og til å kontrollere om vilkårene for etablering av «*sideordnet rekrutteringsandel*» er oppfylt, jf. § 12 syvende ledd. Videre utøver de områdestyrets tidligere oppgaver når det gjelder kontroll av om vilkårene for å overføre siidaandel er oppfylt, jf. § 15 sjette ledd. Statsforvalterne er etter 16 tredje ledd adressat for meldinger om avvikling av siidaandel, og de kan etter fjerde ledd avvike siidaandeler eller sideordnede rekrutteringsandeler som i fem år har hatt under 50 rein.

Andre funksjoner og oppgaver som tidligere lå til områdestyrene, og som nå ligger til statsforvalterne, er blant annet å kreve at ulovlig oppførte reindriftsanlegg endres eller fjernes, jf. § 24 tredje ledd, og å godkjenne bruksreglene for de ulike reinbeitedistriktene og fastsette beitetider, jf. §§ 58 første, fjerde og sjette ledd, 59 femte ledd og 61 første ledd. Også områdestyrenes oppgaver når det gjelder merking av rein, jf. §§ 33 og 37, og illeggelse av sanksjoner og tvangstiltak, jf. §§ 75 til 79, er lagt til statsforvalterne.¹⁶²

4.2.5.4 Reinbeitedistrikter og distriktsstyrer

De regionale reinbeiteområdene er inndelt i *reinbeitedistrikter*, jf. reindriftsloven § 6. Antall distrikter fastsettes av Reindriftsstyret, og kan variere noe fra år til år. I 2021 var det 37 reinbeitedistrikter i de to reinbeiteområdene i Finnmark, 11 i øst og 26 i vest.¹⁶³

De 11 reinbeitedistriktene i Øst-Finnmark er distrikt 1/2/3 Nuorta Máttá-Várjjat (Østre Sør-Varanger), 5A Báhcaveajji (Pasvik), 4/5B Oarjjit Máttá-Várjjat (Vestre Sør-Varanger), 6 Várjjatnjárga (Varangerhalvøya), 7 Rákkonjárga, 9 Čorgaš (Nordkinnhalvøya), 13 Lágesduottar (Laksefjordvidda), 14 Spierttanjárga, 14A Spierttagáisa, 16 Kárášjoga oarjjabealli (Karasjok vest) og 17 Kárášjoga nuorttabealli (Karasjok øst).

Av de 26 reinbeitedistriktene som tilhører Vest-Finnmark reinbeiteområde ligger 17 geografisk i (tidligere) Finnmark fylke: distrikt 19 Sállan (Sørøya), 20 Fálá (Kvaløya), 21

Gearretnjárga, 22 Fiettar, 23 Seainnus/Návvgastat, 24A Oarje-Sievju (Seiland Vest), 24B Nuorta-Sievju (Seiland Øst), 25 Stierdná (Stjernøya), 26 Lákkonjárga, 27 Joahkonjárga, 28 Cuokcavuotna (Bergsfjord), 29 Seakkonjárga ja Sildá (Frakfjord med Silda), 40 Orda, 41 Beaskádas og de tre fellesdistriktene i Kautokeino; 30A Oarjjabealli (vestre sone), 30B Guovdajohtolat (midtre sone) og 30C Nuorttabealli (østre sone).¹⁶⁴

Reinbeitedistriktene i Finnmark er med noen unntak, blant annet distrikt 16, avgrenset slik at utøverne i løpet av året tilhører et distrikt om sommeren og et annet om vinteren. For eksempel tilhører de utøverne som har sommerbeite i distrikt 13 Lágesduottar (Laksefjordvidda), distrikt 17 Kárášjoga nuorttabealli (Karasjok øst) om vinteren.

Grensene mellom sommerbeitedistriktene i Finnmark er i hovedsak fastsatt med grunnlag i fylkesmannens forordning av 10. november 1934. Forordningen hadde hjemmel i 1933-lovens § 2, jf. i punkt 4.1.5.2, der regelen var at reindrift så vidt mulig skulle tillates bare i «*områder hvor flyttlapper har hatt reindrift fra gammel tid*», og hvor inn-delingen ble søkt å gjenspeile tradisjonell bruk. Vinterbeitedistriktene på Finnmarksvidda (16, 17, 30A, 30B og 30C) er fellesdistrikter for rein fra ulike sommerbeitedistrikter. I fellesdistriktene har det ikke vært formaliserte grenser mellom ulike utøveres områder, men ved fastsettelse av bruksregler i distriktene har det vært søkt å fordele beiten på sedvanemessig grunnlag.

Hvert reinbeitedistrikt skal ha et *distriktsstyre*. Dette velges etter § 43 første ledd av og blant «*de stemmeberettigede*» i distriktet. Reglene om hvem som har stemmerett og om gjennomføringen av valget, er detaljerte og kompliserte, jf. §§ 43 annet og tredje ledd, sammenholdt med §§ 49, 50, 53 og 54. Som utgangspunkt har hver ordinære siidaandel i distriktet, jf. §10, fem stemmer. Hver sideordnede rekrutteringsandel, jf. § 12, har to stemmer. Alle myndige reinieiere som tilhører distriktet er valgbare til distriktsstyre.¹⁶⁵

Styrelederen velges av distriktets årsmøte, jf. §§ 43 annet ledd, 49 annet ledd og 50 nr. 4. Resten av styret skal som hovedregel ha én representant for hver av sommersiidaene i distriktet, valgt på de respektive siidaårsmøtene, jf. §§ 43 annet ledd, 53 og 54 nr. 2. Etter § 43 annet ledd kan et distriktsstyre normalt ikke ha flere styremedlemmer enn sju, men tredje ledd åpner for at Reindriftsstyret på visse nærmere vilkår kan gjøre unntak fra dette.¹⁶⁶

¹⁶⁴ De øvrige ni (32 Silvetnjárga, 33 Spalca, 34 Ábborášša, 35 Fávrosorda, 36 Cohkolat, 37 Skárfvággi, 38 Ullisuolu, 39 Árdni/Gávvir og 42 Beahcegealli) ligger i Troms, men har vinterbeite i Vest-Finnmark. Det gjelder også tre distrikter i Troms reinbeiteområde; 11T Ráidná, 33T Ittunjárga og 19/32T Ivgoláhkku.

¹⁶⁵ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 62-63.

¹⁶⁶ Se ellers departementets merknader til § 43 i Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 62-64.

¹⁶² Se Prop. 89 L (2012-2013) s. 4-5 for en detaljert oversikt over de aktuelle lovfestede oppgavene.

¹⁶³ Landbruksdirektoratet, *Ressursregnskap for reindriftnæringen for reindriftsåret 1. april 2020–31. mars 2021*, Rapport nr. 32/2021, 1. desember 2021, blant annet vedlegg 2 (s. 33-43) og 3 (s. 44-55).

Distriktsstyret «representerer reindriftsinteressene i distriktet» og skal «ivareta reinbeiteressursene i distriktet i samsvar med lover og bruksregler», jf. § 44 første ledd. Med «bruksregler» siktes det til de bruksreglene som er gitt for distriktet etter §§ 57 til 60, jf. punkt 4.2.6. Ifølge § 44 annet ledd kan distriktsstyret «blant annet» inngå forlik og saksøke eller bli saksøkt «på vegne av reindriftsutøverne i distriktets felles anliggender». Dette gjelder også i saker om «vern av arealer» selv om ikke alle utøverne i distriktet er berørt, men uten at det er «til hinder for at en siida eller reineier ivaretar egne særskilte interesser». Et eksempel er den i punkt 4.2.2.3 omtalte dommen i Rt. 2000 s. 1578 der en mindre gruppe reineiere enn et reinbeitedistrikt fremmet et erstatningskrav.

De forholdene som nå er regulert i § 44 var i 1978-loven regulert i § 8 annet ledd. En viktig forskjell mellom 1978-loven og 2007-loven er at distriktsstyrene ikke har offentligrettslige oppgaver, men utelukkende oppgaver av privatrettslig art.

Distriktsstyrene har som regel en viktig rolle i saker om erstatning for skade påført av rein i reinbeitedistrikt. Se særlig § 67 fjerde ledd, der det fremgår at krav om erstatning for slike skader kan rettes mot styret i vedkommende reinbeitedistrikt ved lederen, eller direkte mot eieren av den skadevoldende reinen. Fordi det ofte er vanskelig å avklare hvem dette er, er det vanlig at erstatningskrav for reinskade rettes mot distriktet ved lederen.

Dersom grunneiere eller andre rettighetshavere i et reinbeitedistrikt planlegger tiltak «som kan bli til vesentlig skade eller ulempe for reindriftsutøverne blir satt i verk», skal distriktsstyrene varsles senest tre uker for planlagt iverksettelse, jf. § 63 annet ledd. Etter § 63 tredje ledd kan distriktsstyret reise sak for jordskifteretten for å få avklart om tiltaket kan gjennomføres. Se også § 69 første ledd der det fremgår at både distriktsstyret og den enkelte reineier kan kreve at jordskifteretten avgjør om reineieren skal kunne føre opp gjerde som støtte for sin driveplikt og som sikring mot erstatningsansvar.

Distriktsstyrene har også en viktig rolle ved utformingen av bruksreglene i distriktet og fastsettelse av øverste reintall, jf. §§ 57 til 60. I likhet med distriktsstyrenes øvrige oppgaver, er også dette privatrettslige oppgaver.¹⁶⁷ Se ellers nedenfor i punkt 4.2.6.

4.2.5.5 Driftsenhet – siidaandel

Som nevnt i punkt 4.1.6.2, ble den samiske reindriften ved 1978-loven inndelt i driftsenheter. Det gjaldt etter § 4 første ledd et krav om samtykke fra områdestyret for at noen skulle kunne begynne som selvstendig næringsdrivende i

reindriften. Dette gjaldt imidlertid ikke dersom en driftsenhet ble overført udelst til «ektefelle eller til noen som i rett nedstigende linje eller i første sidelinje til og med barn av søsken er beslektet med eieren eller eierens ektefelle», forutsatt at de var av samisk avstamning. Etter 2007-loven gjelder det derimot ikke noe tilsvarende samtykkekrav, jf. § 15 første og sjette ledd.

På slutten av 1978-lovens funksjonstid i 2006 var det registrert 401 driftsenheter i reindriften i Finnmark. Totalt var snaut 2200 personer tilknyttet driftsenhetene i egenskap av innehavere av slike enheter eller slektninger som hadde rein i driftsenheten.¹⁶⁸

Til sammenlikning var det per 31. mars 2021 registrert 378 siidaandeler i Finnmark; 165 i Øst-Finnmark og 213 i Vest-Finnmark. Antall personer i siidaandelene var 2460, fordelt på 953 i Øst-Finnmark og 1507 i Vest-Finnmark. Tallene i Karasjok var 697 personer; fordelt på 307 i østre sone (distrikt 17) og 390 i vestre sone (distrikt 16).¹⁶⁹

Kirsti Strøm Bull har i en utredning for kommisjonen fremholdt at innføringen av driftsenheter har påvirket den tradisjonelle bruken av reindriftsutøverens vinterbeiter negativt. Hun har blant annet vist til at tildelingen av slike enheter ofte skjedde uten at den var tilpasset beitegrunnlaget og uten tilstrekkelig hensyntagen til utøvernes tradisjonelle beitebruk. Dette har i sin tur satt den sedvanemessige beitefordelingen under press.¹⁷⁰

Begrepet driftsenhet ble erstattet med begrepet «siidaandel» i 2007-loven, men slik at registrerte driftsenheter ved lovens ikrafttreden 1. juli 2007 skulle anses som siidaandel etter den nye loven, jf. § 11 første ledd. Et annet begrep som ble innført ved 2007-loven er «sideordnet rekrutteringsandel», jf. § 12. Se ellers nedenfor i punkt 4.2.5.7.

Siidabegrepet har en fremtredende plass i 2007-loven som betegnelse på det arbeidsfellesskapet som er knyttet til den enkelte reinflokk, som rettighetsbærer til bruk av arealene og som grunnlag for å fastsette høyeste reintall, jf. blant annet §§ 51 til 56 og 60. I dommen inntatt i Rt. 2011 s. 1180 fremhever Høyesterett at en siida i tillegg til å være et arbeidsfellesskap er «et sentralt grunnlag for tradisjonell bruk av reinbeiteområdene.»¹⁷¹

En reindriftssiida er ofte en relativt løs sammenslutning av reineiere/familiegrupper som samarbeider om reindriften. Antallet ligger ikke fast. I løpet av året kan en reineier ha

¹⁶⁷ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 64.

¹⁶⁸ NOU 2007: 13 s. 380.

¹⁶⁹ Landbruksdirektoratet, *Ressursregnskap for reindriftnæringen for reindriftsåret 1. april 2020 – 31. mars 2021*, Rapport nr. 32/2021, 1. desember 2021 s. 26 (vedlegg 1, tabell 1).

¹⁷⁰ Kirsti Strøm Bull, *Finnmarkskommisjonen og interne rettighetsspørsmål i reindriften*, 2018 s. 20-44.

¹⁷¹ Rt. 2011 s. 1180 avsnitt 30.

ulike siidapartnere og det kan variere hvor mange reineiere og familigrupper som tilhører siidaen. Reindriftslovutvalget har blant annet uttalt følgende om siida-systemet:¹⁷²

«Siidasystemet bygger på personlige eiendomsforhold når det gjelder husvære, utstyr og merket rein, mens beiteområder og andre rettigheter i utgangspunktet må anses å være felles for siidaens medlemmer.

Vanligvis utgjør slekts- og familierelasjoner den sosiale basis i siidaen. Når man taler om siida, taler man derfor regelmessig rent faktisk om slekts- eller familiegrupper.»

Utvalget påpeker at betegnelsen siida forutsetter at det eksisterer en reinflokk som holdes samlet og at det foregår gjeting, og at det deltar én eller flere familier med sine rein i fellesskapet. Videre fremhever utvalget at siidasystemet er fleksibelt ved at en siida kan bli endret med grunnlag i naturgitte og sosiale forhold. Når det gjelder dette, trekker utvalget frem ulike sitater fra Mikkel Nils Saras hovedoppgave fra 1996,¹⁷³ der han blant annet påpeker at mulighetene til å skifte siidapartnere gjør det lettere å tilpasse flokkstørrelsene til beiteforholdene, og at det gir bedre muligheter for å holde dyrene under kontroll. Utvalget fremhever også at Sara har påpekt at selv om beitemessig fleksibilitet er en fordel, må dette balanseres mot fordeler ved stabilitet:¹⁷⁴

«Stadige skifter av beiteområder har lite for seg, følgen vil være at en fullstendig mister den samlede kontrollen over egne rein.

For reindriftsutøveren vil det også være fordelaktig med en stabil tilknytning til ett årssyklusområde ved at vedkommende vil kunne utvikle et grundigere kjennskap til dette området. Med slike faktorer som trekker mot områdestabilitet, er det naturlig at det vil danne seg en tradisjon med faste driftsområder. Og ved at siidaer dannes med grunnlag i slektskap, er visse siidaers tilknytning til visse områder også visse slektskasgruppers tilknytning til visse områder».

Et annet forhold fra Saras hovedoppgave som Reindriftslovutvalget fremhever, er at det gjelder visse minstestandarder for gjensidige forpliktelser:¹⁷⁵

«For det første gjelder respekt for at enhver skal kunne skille ut sin rein og danne egen siida eller eventuelt slutte seg til en annen siida. Dermed gjelder respekt for at enhver siida har rett til å forbli en egen enhet og at siidaens flokk ikke kan oppsøkes av andre uten eiers tillatelse og tilstedeværelse. Endelig er enhver siida forpliktet til å gi reineiere fra andre siidaer adgang til ved selvsyn og konstatere hvorvidt de har egne rein i flokken. Av det følger også at det må gjøres avtale om når reinen kan hentes, hvis det ikke praktisk kan skje umiddelbart.»

4.2.5.6 Siidaenes organisering og lovfestede oppgaver

Reindriftslovens regler om organiseringen av siidaene og deres oppgaver er inntatt i §§ 51 til 56. En «siida» ligger organisatorisk mellom reinbeitedistrikt, jf. §§ 6 og 42, og siidaandel/driftsenhet, jf. § 10 første ledd, samt 1978-lovens § 4 annet ledd.¹⁷⁶ Begrepet er i § 51 definert som «*en gruppe av reineiere som utøver reindrift i fellesskap på bestemte arealer*». Loven skiller mellom sommersiidaer og vintersiidaer der de førstnevnte utøver reindrift i fellesskap på sommer- og høstbeitene, og de sistnevnte på vinter- og vårbeitene.

I Finnmark tilsvarer en sommersiida ofte dagens sommerbeitedistrikter, men noen distrikter er oppdelt i beiteområder for ulike grupper som ikke utøver felles drift. I slike tilfeller er hver gruppe en sommersiida. § 51 er ikke til hinder for at sommersiidaene kan endres, for eksempel ved at grupper som tidligere har drevet hver for seg, går over til felles drift.¹⁷⁷ Om vinteren kan en sommersiida bli oppdelt i flere vintersiidaer, der reinen gjetes i mindre flokker, og slik at reineierne i denne mindre gruppen driver i fellesskap.¹⁷⁸

Etter § 52 skal sommersiidaens årsmøte velge et styre «*som skal ha ansvaret for tilrettelegging av felles virksomhet og forvalte felles anlegg i siidaen*», blant annet gjerder og slakteanlegg. Styret kan videre representere siidaens reineiere utad i erstatningssaker og andre privatrettslige sammenhenger. Spørsmålet om en siida har partsevne kan ikke besvares generelt, men må vurderes konkret ut fra hva saken gjelder. I en dom avsagt av Indre Finnmark tingrett 23. oktober 2007 som gjaldt siidaens adgang til å reise sak,¹⁷⁹ ble spørsmålet besvart bekreftende. Retten viste til at saken gjaldt en rettighet som siidaen kunne påberope seg, at siidaen fremsto som det naturlige søksmålssubjektet og til at siidaen disponerte over egne midler i form av en konto i navnet til lederen av siidastyret.

172 NOU 2001: 35 s. 27.

173 Mikkel Nils Sara, *Boazu lea biekká buorre – Studie i reindriftens tilpassningsformer i østre del av Kautokeino reinsogn på 1950-tallet*, hovedoppgave i samfunnsvitenskap, UiTrø, 1996 s. 62.

174 NOU 2001: 35 s. 28 og Mikkel Nils Sara, Op. cit., 1996 s. 63.

175 NOU 2001: 35 s. 28 og Mikkel Nils Sara, Op. cit., 1996 s. 64.

176 Se nærmere Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 36-38 og NOU 2001: 35 s. 91-97.

177 Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 67.

178 Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 64. Se også NOU 2001: 35 s. 167.

179 Indre Finnmark tingrett, dom 23. oktober 2007 (07-041493 TVI-INF1).

Det er ikke obligatorisk med sommersiida styre bortsett fra i tilfeller der et reinbeitedistrikt er sammenfallende med sommersiidaen, jf. § 52 tredje setning sammenholdt med § 43 femte ledd. Siidastyret velges etter § 53 på siidaens årsmøte der «*alle som har rein i siidaen*» har tale- og forslagsrett, og stemmeretten ligger til «*den enkelte siidaandel*». Dersom årsmøtet ikke velger styre, skal det velge en kontaktperson mellom siidaen og distriktsstyret, jf. §§ 53 annet ledd og 54.

4.2.5.7 Siidaandel og sideordnet rekrutteringsandel

Som fremholdt i punkt 4.2.5.5, har 2007-lovens regler om siidaandeler erstattet 1978-lovens regler om driftsenheter innen reindriften. I § 10 første ledd er «siidaandel» definert som «*en familiegruppe eller enkeltperson som er del av en siida ... og som driver reindriften under ledelse av en person eller av ektefelle eller samboere i fellesskap*». Bestemmelsen stiller krav om at lederen av siidaandelen må være bosatt i Norge.

Det følger av § 10 annet ledd at lederen av siidaandelen «*bestemmer hvem som får eie rein i andelen og vedkommendes reintall*». Følgelig er det ikke et vilkår for å eie rein at man har egen siidaandel, men på samme måte som det ikke var en rettighet å ha rein i driftsenhet etter 1978-lovens 4, er det ingen rettighet å ha rein i siidaandel.¹⁸⁰ I Rt. 2006 s. 1382 la imidlertid Høyesterett til grunn at retten til driftsenhet var rettslig beskyttet. Høyesterett fant ikke hjemmel i 1978-loven for at manglende drift og manglende rapportering til reindriftsforvaltningen førte til at retten til driftsenheten var tapt. Driftsenheten måtte anses som «*property*» i henhold til EMK første tilleggsprotokoll artikkel 1. Retten til driftsenheten var dermed beskyttelse av bestemmelsen.¹⁸¹

Fordi «siidaandel» i 2007-loven er nokså synonymt med 1978-lovens «*driftsenhet*», er det nærliggende å anta at (lederens) rett til siidaandel har tilsvarende rettsbeskyttelse. Riktignok gir 2007-lovens § 16 fjerde ledd den hjemmelen som Høyesterett la til grunn at 1978-loven ikke hadde, men dette endrer ikke at siidaandelen må anses som «*property*» i tilleggsprotokollens forstand, og at inngrep i retten krever (klar) hjemmel i lov.

I § 10 tredje ledd er det bestemt at én og samme reineier kan være ansvarlig leder «*bare for én siidaandel*» og ikke kan eie rein i mer enn én siidaandel. Andre setning gjør i unntak for mindreårige barn dersom foreldrene ikke lever sammen.

Det fremgår av § 11 første ledd at driftsenhet som ved 2007-lovens ikrafttreden (1. juli 2007) var registrert hos statsforvalteren,¹⁸² skal anses som siidaandel etter 2007-loven,

og at den som da var innehaver av driftsenheten skal anses som ansvarlig leder av siidaandelen. En siidaandel er derfor i utgangspunktet det samme som en driftsenhet etter 1978-loven.

§ 11 annet til syvende ledd har regler om etablering av nye siidaandeler. Etter annet ledd kan lederne av de siidaandelene som inngår i siidaen, bestemme enstemmig at det skal etableres en ny siidaandel i siidaen under ledelse av en myndig person som oppfyller vilkårene for å eie rein i det samiske reinbeiteområdet i §§ 9 og 32, jf. punkt 4.2.3. Dette er nytt i 2007-loven. Mens kontrollen med etablering av nye driftsenheter etter 1978-lovens § 4 første ledd lå til områdestyret, ligger kontrollen nå hos reindriftsutøverne selv ved lederne av siidaandelene. Forarbeidene antar at kravet om enstemmighet vil motvirke overetablering.¹⁸³

Annet ledd andre setning bestemmer at det ved vurderingen av om nye siidaandeler skal opprettes «*skal ses hen til at etableringen ikke truer grunnlaget for økologisk, økonomisk og kulturell bærekraft i siidaen*». Av tredje ledd fremgår det at det totale reintallet i siidaen skal «*holdes innenfor det øvre reintallet som er bestemt for siidaen*» etter § 60 første og annet ledd. Dersom etableringen av en ny siidaandel fører til overskridelse av reintallet, skal dette reduseres etter reglene i § 60 tredje og fjerde ledd.

Fjerde ledd har regler om ulike hensyn som skal vektlegges ved avgjørelsen av hvem som skal lede en ny siidaandel. Melding om ny siidaandel skal etter femte ledd sendes statsforvalteren for godkjenning. Statsforvalteren skal kontrollere om vilkårene for å etablere ny siidaandel er oppfylt, og kan nekte godkjenning «*dersom det gjennomsnittlige reintall i den enkelte siidaandel blir under 250 rein beregnet i forhold til fastsatt øvre reintall for siidaen*». Forarbeidene betegner bestemmelsen som en «*sikkerhetsventil*», og viser til at godkjenning kan nektes om etableringen anses som «*åpenbart uforsvarlig*».¹⁸⁴ Beslutninger om å nekte godkjenning av ny siidaandel kan påklages til Reindriftsstyret.

Det følger av § 11 sjette ledd at annet til femte ledd gjelder tilsvarende ved overflytting av en siidaandel til en annen siida. Etter sjuende ledd kan statsforvalteren, hvis «*særlig grunner foreligger*», pålegge et reinbeitedistrikt eller en siida å etablere én eller flere nye siidaandeler. Dette kan blant annet være aktuelt dersom det ikke oppnås enstemmighet blant lederne for de eksisterende siidaandelene i siidaen, og det er et stort behov for å opprette nye andeler, for eksempel for å vitalisere driften i siidaen.¹⁸⁵

¹⁸⁰ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 55. Se også NOU 2001: 35 s. 138.

¹⁸¹ Rt. 2006 s. 1382 avsnitt 51 til 59.

¹⁸² Opprinnelig viste bestemmelsen til områdestyret, men dette ble endret da områdestyrene ble avviklet i 2013 og deres myndighet overført til fylkesmannsembetene og senere til statsforvalteren.

¹⁸³ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 38-39. Se også s. 55 og NOU 2001: 35 s. 138.

¹⁸⁴ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 55.

¹⁸⁵ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 56.

Bestemmelsen i § 12 om *sideordnet rekrutteringandel* har ikke noe motstykke i tidligere reindriftslovgivning, og er gitt for å legge til rette for smidigere overganger av siidaandeler fra én generasjon til den neste.¹⁸⁶ Etter første ledd kan ansvarlig leder for en siidaandel «bestemme at det skal etableres en sideordnet rekrutteringandel knyttet til siidaandelen». Etableringen forutsetter at det fastsettes et høyeste reintall som den ordinære siidaandelen og den sideordnede rekrutteringsandelen samlet må holde seg innenfor. Reintallet fastsettes av siidaen selv, innenfor rammene av siidaens høyeste reintall slik dette er fastsatt av distriktsstyret i medhold av § 60, jf. §§ 57 annet ledd nr. 2 og 58.

Ifølge § 12 tredje ledd kan det bare etableres én sideordnet rekrutteringsandel til hver siidaandel. Fjerde ledd begrenser varigheten av en sideordnet rekrutteringandel til sju år, og forutsetter at det ved etableringen skal inngås en avtale for overtakelse av siidaandelen. Lederansvaret for en rekrutteringandel kan bare «overlates til et barn, et barnebarn eller en annen av den yngre generasjon» som har rett til å eie rein, jf. §§ 9 og 32, og som er myndig og har «deltatt i alle sider av arbeidet i reindriften sammen med lederen i minst tre år».

Ifølge femte ledd har lederen for den sideordnede rekrutteringsandelen som hovedregel samme rettigheter og plikter etter reindriftsloven som lederen av en siidaandel. Forarbeidene forutsetter imidlertid «som det klare utgangspunktet at etablering av sideordnet rekrutteringsandel ikke kan gi grunnlag for bygging av særskilte gjeterhytter mv.»¹⁸⁷

§§ 13 og 14 har regler om ektefelles og samboers stilling dersom siidaandelens leder er eller blir gift eller inngår samboerskap, og om hvem som ved opphør av ekteskap eller samboerskap skal lede siidaandelen dersom ektefellene eller samboerne tidligere har ledet den i fellesskap. § 15 regulerer overføring av ansvaret om leder av siidaandel når sideordnet rekrutteringsandel ikke er etablert, mens § 16 har regler om avvikling av siidaandel.

4.2.6 Bruksregler og distriktsplan. Intern fordeling av beitearealer

4.2.6.1 Innledning

Reindriftslovens kapittel 7 (§§ 57 til 62) har regler om at fastsettelse av bruksregler og distriktsplan i de enkelte reinbeitedistriktene. Bestemmelsene i §§ 57 til 59 om utarbeidelse av bruksregler med nærmere regler om beitebruk mv. har ikke noe motstykke i tidligere reindriftslovgivning. §§ 60 til 62 om fastsettelse av reintall og beitetider, og om utarbeidelse av distriktsplan mv., viderefører bestemmelser fra

1978-lovens §§ 2 annet ledd første og annet punktum og 8 a. Nedenfor følger en oversikt over hovedtrekkene i bestemmelsene.

4.2.6.2 Bruksregler – generelt

Det følger av § 57 første ledd at det for hvert reinbeitedistrikt «skal fastsettes bruksregler for forvaltningen av distriktets ressurser». Bruksreglene utarbeides av distriktsstyret, og skal godkjennes av statsforvalteren (tidligere områdestyret), jf. § 58 første ledd.

Ifølge § 57 annet ledd «skal bruksreglene sikre en økologisk bærekraftig utnyttning av distriktets beiteressurser», og ha nærmere regler om beitebruk, reintall, bruk og vedlikehold av gjerder og andre fellesanlegg, bruk av motoriserte transportmidler i distriktet, og ulike sider ved disponeringen av distriktets økonomiske midler, jf. nr. 1 til 7. Distriktsstyret «kan» også gi bruksregler om «andre forhold som det anses hensiktsmessig å regulere», jf. nr. 8, for eksempel om håndtering av sammenblanding av rein etter lovens §§ 29 og 31.¹⁸⁸

Etter § 57 tredje ledd kan statsforvalteren i tilfeller der det «er påkrevet, ... pålegge to eller flere distrikter å utarbeide felles bruksregler». Dette kan blant annet være aktuelt når årstidsbeitene, slik situasjonen er mange steder i Finnmark, er i ulike distrikter. I slike tilfeller må det som utgangspunkt utarbeides egne bruksregler for hvert distrikt,¹⁸⁹ men det er ofte nødvendig at distriktsstyrene samarbeider om utformingen av bruksreglene. For eksempel kan det være aktuelt med felles bruksregler der to eller flere distrikter bruker samme flyttei.¹⁹⁰

De nærmere reglene om utarbeidelse og godkjennelse av bruksreglene er gitt i § 58, der ordningen er at beitearealene og reintallet i distriktet i utgangspunktet skal fordeles intern av utøverne selv, men slik at bruksreglene skal godkjennes av statsforvalteren.

Etter § 58 første ledd skal statsforvalteren ved vurderingen av om distriktsstyrets bruksregler skal godkjennes, i tillegg til å føre kontroll med at «lovens regler for utarbeidelse av bruksregler er fulgt», vurdere om «bruksreglene gir grunnlag for en økologisk bærekraftig reindrift i distriktet». Det er i annet ledd bestemt at bruksregler om beitebruk og fastsettelse av reintall skal utarbeides «i samarbeid med distriktets siidaer». Ifølge forarbeidene er det et «formelt krav» at alle involverte trekkes med i prosessen. Om dette medfører at bruksregler som er fastsatt uten den påkrevde medvirkningen vil være ugyldige, er imidlertid ikke kommentert.¹⁹¹ Tredje ledd har blant annet bestemmelser om at utkastet til bruksregler skal

¹⁸⁶ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 56 og NOU 2001: 35 s. 142-143, jf. s. 100-101.

¹⁸⁷ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 56.

¹⁸⁸ NOU 2001: 35 s. 175.

¹⁸⁹ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 68.

¹⁹⁰ NOU 2001: 35 s. 175.

¹⁹¹ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s.68.

behandles på distriktets årsmøte før det sendes til statsforvalteren for godkjenning.

Dersom statsforvalteren ikke godkjenner bruksreglene skal statsforvalteren «*bistå distriktet ved utarbeidelse av nytt forslag*», jf. fjerde ledd. Det nye forslaget behandles etter reglene i annet og tredje ledd. Fører dette ikke fører frem, skal statsforvalteren utarbeide bruksregler. Dette er et utslag av at det er et absolutt krav at distriktet skal ha bruksregler.¹⁹²

Femte ledd har en regel om at distriktsstyret, dersom et flertall på distriktets årsmøte «*krever det*», eller hvis statsforvalteren «*forlanger det*», skal utarbeide nye regler i samsvar med reglene i annet til fjerde ledd. Distriktsstyret kan også selv ta initiativ til å utarbeide nye eller reviderte bruksregler, for eksempel dersom endrede forhold tilsier det.¹⁹³

Mens distriktets øvrige bruksregler skal forelegges for og godkjennes av statsforvalteren, skal reintallet for den enkelte siida, forelegges for Reindrifststyret «*for endelig stadfesting og godkjenning*», jf. § 58 sjette ledd. Dette har blant annet sin bakgrunn i at spørsmålet om reintall er ansett som så viktig at det bør behandles på nasjonalt nivå.¹⁹⁴

Distriktsstyrene er ikke offentlige organer. Bruksreglene kan derfor ikke påklages til overordnede instanser, men bruksregler om beitebruk kan bringes inn for jordskifteretten, jf. § 59 fjerde ledd. Statsforvalterens og Reindrifststyrets godkjennelsesmyndighet etter § 58 første ledd sjette ledd, gir ikke disse organene myndighet til å gripe inn og overprøve den daglige virksomheten i distriktet. De står i samme stilling som andre offentlige organer som har godkjennelsesmyndighet hva angår visse sider av virksomheten til private institusjoner.¹⁹⁵

4.2.6.3 Bruksregler – særlig om beitebruk og reintall

Bruksreglene om beitebruk og reintall er ansett som særlig viktige. Derfor har §§ 59 og 60, jf. § 61, nærmere bestemmelser som det må ses hen ved utarbeidelsen av bruksreglene.

§ 59 første ledd fastslår at bruksreglene om beitebruken skal sikre distriktets «*reineiere tilgang til nødvendige beiter, herunder kalvingsland, flyttleier og paringsområder*», og ivareta «*prinsippene for god reindrift basert på samiske tradisjoner og sedvaner*».

Beitebruksreglene «*skal på bygge på den tradisjonelle utøvelse av reindrift på arealene og fremme rasjonelle bruksordninger*», jf. § 59 annet ledd første setning. Reglene skal dermed ta utgangspunkt i den sedvanemessige bruken av arealene. Annen setning poengterer at reglene ikke må være

«*i strid med en siidas rettigheter etablert på særskilt rettsgrunnlag*». Uenighet om konkrete rettighetsforhold er ikke til hinder for at det utarbeides beitebruksregler, men i så fall må reglene ta forbehold om at rettighetsforholdene ikke er avklart, slik at det går klart frem at bruksreglene ikke innebærer noen stillingtagen til rettighetsspørsmålene.¹⁹⁶

Det følger av § 59 tredje ledd at distriktsstyrets utkast til beitebruksregler skal ha regler om beitetider, med mindre statsforvalteren alt har gitt slike regler etter § 61. Hvor detaljerte bruksreglene skal være vil variere fra distrikt til distrikt, men Reindrifstlovutvalget fremholder at det i det minste må vurderes å gi regler om beitetider for de ulike årstidsbeitene, om kjerneområdene for de enkelte siidaenes vinterbeiter, og om flyttemønstre mv. og siidaenes bruk av flyttleier gjennom andre siidaers områder, samt en beskrivelse av sommerbeitene.¹⁹⁷

§ 59 fjerde ledd åpner for at lederen av en siidaandel etter at beitebruksreglene er godkjent av statsforvalteren, innen seks måneder kan bringe reglene inn for jordskifteretten. Dersom reglene «*slår urimelig ut overfor enkelte, eller er i strid med rettigheter ervervet ved særskilt rettsgrunnlag*» kan jordskifteretten tilsidesette dem. I slike tilfeller må distriktsstyret utarbeide nye regler som på vanlig måte må godkjennes av statsforvalteren.¹⁹⁸

Etter § 59 femte ledd kan statsforvalteren «*når sterke grunner taler for det*» dispensere fra beitebruksreglene. Som eksempel nevner forarbeidene at «*svært vanskelige værforhold skaper store beitemessige problemer*».¹⁹⁹ For øvrig fastslår § 59 sjette ledd at brudd på reglene om beitebruk kan gi grunnlag for ulike sanksjoner og tvangstiltak etter §§ 74 flg.

Det er distriktsstyrets oppgave å gi regler om beitetider for årstidsbeitene i distriktet, men § 61 første ledd åpner for at statsforvalteren når det er «*nødvendig*» for vern av årstidsbeitene, kan fastsette beitetider for disse. Er dette gjort, må lederne for distriktets siidaandeler påse at rein tilhørende deres flokker ikke oppholder seg på beiteområder i strid med det statsforvalteren har fastsatt. Bestemmelsen sikter særlig mot tilfeller der det er behov for å samordne beitetidene mellom ulike distrikter. Den gir ikke hjemmel for å fastsette beitetider av hensyn til grunneiere eller andre rettighetshavere eller brukere av det aktuelle området.²⁰⁰

§ 61 annet ledd åpner for at statsforvalteren kan dispensere fra beitetider som er fastsatt etter første ledd og beitetider fastsatt etter § 59. Disposisjonshjemmelen må ses i

¹⁹² Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 68.

¹⁹³ Ot.prp. nr. 68 (2006-2007) s. 68.

¹⁹⁴ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 42-43.

¹⁹⁵ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 64-65.

¹⁹⁶ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 68.

¹⁹⁷ NOU 2001: 35 s. 176.

¹⁹⁸ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 67-68. Se også s. 47-48 og NOU 2001: 35 s. 177.

¹⁹⁹ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 69.

²⁰⁰ Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 69-70 og NOU 2001: 35 s. 179.

sammenheng med den ovenfor omtalte bestemmelsen i § 59 femte ledd.²⁰¹

§ 60 har regler om bruksreglene fastsettelse av *reintall*. Bestemmelsen erstattet 1978-lovens § 2 annet ledd første punktum, jf. tredje ledd om at Reindrifststyret skulle fastsette et «*høyeste antall rein*» for hvert reinbeitedistrikt, og innebærer at distriktsstyret fastsetter et høyeste reintall som skal stadfestes og godkjennes av Reindrifststyret, jf. § 58 sjette ledd.

En viktig endring er at det ved fastsettelsen av høyeste reintall ikke lenger skal tas utgangspunkt i distriktet som helhet, men i siidaen, jf. § 60 første ledd. Det øvre reintallet skal knyttes til «*den enkelte sommersiida*» og fastsettes ut fra «*det beitegrunnlag som siidaen disponerer*». Er det påkrevd for forsvarlig bruk av vinterbeitene, kan det også fastsettes et reintall for vintersiidaene i distriktet. Etter annet ledd kan dessuten en vintersiida eller «*annen gruppering*», for eksempel mindre grupper innenfor samme siida, be om at det fastsettes eget reintall for den. I så fall må det samlede reintallet ligge innenfor siidaens totale reintall.

Ifølge forarbeidene har endringen blant annet sammenheng med at det særlig i Finnmark har vært vanskelig å holde reintallet på et akseptabelt nivå. Reintallet innenfor distriktet ble ofte fastsatt uten hensyntagen til at distriktets areal ofte er delt mellom flere siidaer, og slik at det ikke alltid var samsvar mellom reintallet og de ulike siidaens sedvanemessige beiteområde.²⁰²

§ 60 tredje ledd har regler om reduksjon av reintallet i tilfeller der en siida har flere rein enn det som er fastsatt etter første og annet ledd. Siidaen skal da utarbeide en reduksjonsplan. Dersom dette ikke gjøres eller planen ikke lar seg gjennomføre, skal hver siidaandel «*redusere det overskytende antall forholdsmessig*». Reindrifststyret har ansvaret for at reduksjonen blir gjennomført. Reindrifstlovutvalget foreslo at siidaandeler med færre rein enn 200 dyr skulle skjermes for reduksjoner, men dette ble erstattet med en regel som innebærer at siidaen selv i utgangspunktet bestemmer hvordan reduksjonen av siidaens reintall skal gjennomføres.²⁰³

Høyesterett tok i en dom avsagt 21. desember 2017 stilling til gyldigheten av et vedtak fra reindrifstmyndighetene om å pålegge en reineier å redusere flokken fra 116 til 75 dyr, jf. § 60 tredje ledd annen setning. I motsetning til lagmannsretten konkluderte Høyesterett med at vedtaket ikke var i strid med artikkel 27 i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter.²⁰⁴

201 Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 70.

202 Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 43-47 og NOU 2001: 35 s. 109-111 og 177-179.

203 Ot.prp. nr. 26 (2006-2007) s. 43-47 (særlig s. 46-47) og NOU 2001: 35 s. 177-179.

204 HR-2017-2428-A (dissens 4-1).

Etter § 60 fjerde ledd kan distriktsstyret for å motvirke at reindriften blir konsentrert om noen få store siidaandeler, fastsette et øvre reintall per siidaandel og ikke bare for siidaen som helhet.²⁰⁵ Tallet må godkjennes av statsforvalteren etter å ha vært lagt frem på distriktsårsmøtet.

Statsforvalteren kan når «*særlige grunner foreligger*» fastsette et øvre reintall per siidaandel, jf. femte ledd. Bestemmelsen ble tilføyd i 2016, og er begrunnet med at det særlig i Finnmark er behov for en lovhjemmel som åpner for at reindrifstforvaltningen kan fastsette et øvre reintall per siidaandel i tilfeller der det interne selvstyret i reindriften ikke har fungert.²⁰⁶ Det ble samtidig inntatt et nytt sjette ledd i § 60 som åpner for at to eller flere siidaandeler i tilfeller der statsforvalteren har fattet vedtak etter femte ledd, kan bestemme en annen reintallsfordeling dersom de holder seg innenfor siidaandelens samlede reintall.

4.2.6.4 Distriktsplaner

Det er i § 62 inntatt en bestemmelse om distriktsplaner som har et motstykke i bestemmelsen om distriktsplaner i 1978-lovens § 8 a, jf. også § 8 b, som ble inntatt i reindrifstloven i 1996. Da bestemmelsene om distriktsplanlegging i sin tid ble gitt, var det meningen at de skulle være et redskap for reindrifstforvaltningens styring av reindrifstnæringen, og et offentlig dokument som skulle skissere utnyttningen av distriktets beiteressurser og den øvrige bruken av distriktet når det gjelder flyttmønster, eksisterende og planlagte reindrifstsanlegg og motorferdsel.²⁰⁷

1978-lovens § 8 a la imidlertid opp til at distriktsplanen ikke bare skulle gi opplysninger av betydning for den offentlige arealplanleggingen mv., men også opplysninger av betydning for den intern organiseringen av og driften i distriktet. Bestemmelsen i § 62 fokuserer i hovedsak på den førstnevnte type opplysninger. Opplysninger av betydning for distriktets interne organisering og drift er tenkt regulert gjennom bruksregler gitt i medhold av §§ 57 til 60.²⁰⁸

Det følger av § 62 første ledd at distriktsstyret skal utarbeide en distriktsplan. Planen «*skal inneholde de opplysninger om virksomheten i distriktet som er nødvendige for den offentlige planlegging*». Formålet er å synliggjøre reindrifstnæringens særlige behov for de offentlige planmyndighetene, slik at reindriften kan komme så tidlig som mulig inn i deres arbeid og slik at planmyndighetene kan ta nødvendige hensyn til reindrifstens arealbruk.²⁰⁹

205 Ot.prp. nr. 25 (2004-2005) s. 69 og NOU 2001: 35 s. 179.

206 Prop. 93 L (2015-2016) s. 6 og 13. Se også Innst. 320 L (2015-2016) s. 1-2.

207 Ot.prp. nr. 28 (1994-95) s. 28-29 og 43-44.

208 Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 70, jf. også s. 47. Se også NOU 2001: 35 s. 175.

209 Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 70. Se også NOU 2001: 35 s. 180.

§ 62 annet ledd har regler om hva distriktsplanen skal inneholde. I tillegg til å angi flyttmønstrene i distriktet og en oversikt over årstidsbeiter og kalvingsland o.l., skal planen gi en oversikt over nødvendige fremkomst- og transportmidler som skal brukes i distriktet og over alle permanente gjerder og anlegg, og «så vidt mulig» over «gjerder av midlertidig art», jf. nr. 1 til 4. Plankravet er dermed obligatorisk for faste installasjoner som krever godkjenning fra reindriftsforvaltningen etter § 24 annet ledd, jf. punkt 4.2.4.5, men ikke for midlertidige gjerder. Er distriktet inndelt i beitesoner, skal også dette fremgå av distriktsplanen, jf. nr. 5.

Etter § 62 tredje ledd plikter lederen for en siidaandel å gi de opplysningene som er nødvendige for at distriktsstyret skal kunne utarbeide distriktsplanen. Fjerde ledd bestemmer at kommune, fylkeskommune og statsforvalter «bør» orienteres om arbeidet med planen, og at de «skal» gjøres kjent med hovedinnholdet i planen før den vedtas. Når planen er vedtatt «skal» de nevnte myndighetene, samt «berørte nabo-distrikter» få tilsendt planen.

Prosedyrene for behandlingen av distriktsplanene er ikke offentlig myndighetsutøvelse, og er noe enklere enn det som var tilfellet etter 1978-lovens § 8 a. Blant annet legges det ikke lenger opp til noen formell høring av kommuner, fylkeskommuner og statsforvalter før distriktsplanene vedtas, men kun at de skal gjøres kjent med hovedinnholdet i planene.

Endringen må ses i lys av at hovedhensikten med distriktsplanene er at de skal bedre de nevnte myndighetenes kunnskaper om reindriften arealbruk slik at de under arealplanleggingen kan ta hensyn til reindriften driftsmønstre.²¹⁰ Reindriften driftsplaner har derfor en opplysende funksjon, men er ikke rettslig bindende for planmyndighetene.

²¹⁰ Ot.prp. nr. 28 (1994-95) s. 44 og Ot.prp. nr. 70 (2006-2007) s. 70.
Se også NOU 2001: 35 s. 180.

5. SAKER OM REINDRIFTSINTERNE RETTSFORHOLD SOM ER REIST FOR KOMMISJONEN

5.1 Innledning

Kommisjonens første delrapport for Karasjok-feltet ble offentliggjort 11. desember 2019. Som nevnt i punkt 1.1, har kommisjonen her behandlet 43 saker der spørsmålet var om det på den grunnen i Karasjok kommune som Finnmarkseiendommen (FeFo) overtok fra Statskog SF ved finnmarkslovens ikrafttreden 1. juli 2006 er etablert rettigheter for andre enn FeFo.

Av de 32 kravene kommisjonen har mottatt som gjelder reindriftsinterne rettsforhold og der FeFo ikke har partsstilling, er 27 realitetsbehandlet. Se oversikten i punkt 5.2 og kartet i figur 5.1. De fem kravene som ikke er behandlet er omtalt i punkt 5.3.

5.2 Realitetsbehandlede krav

Rettighetskravene er nedenfor opplistet i den rekkefølgen kommisjonen har mottatt dem, men i rapporten er krav med geografisk nærhet så vidt mulig søkt behandlet i tilknytning til hverandre. Kommisjonen har beregnet de ulike kravsområdenes arealmessige utstrekning på grunnlag av kravsfremsetternes opplysninger. En mer nøyaktig beskrivelse og kartfestelse av kravsområdenes lokalisering er inntatt i de kapittelutkastene der kravene er behandlet.

(1) *Vuolábiid-Spiertta siida*

Kravet ble fremmet av Reinbeitedistrikt 14 Spierttanjárga 30. mai 2011, men er senere registrert på Vuolábiid-Spiertta siida. Det gjelder vinterbeiter og vår- og høstbeiter. Kravsområdet for vinterbeitene ligger i Anárjohkdalen og omfatter rundt 460 km². Kravsområdet for vår- og høstbeitene ligger nordøst for Karasjok kirkested og omfatter i underkant av 320 km². Kravet er behandlet i kapittel 9 (vår- og høstbeite) og 23 (vinterbeite).

(2) *Buollánnjárgga siida*

Kommisjonen mottok kravet 6. september 2011. Det er behandlet i kapittel 28 og gjelder 190 km² vinterbeiter i Anárjohkdalen. Buollánnjárgga siida tilhører

Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar, som har fremmet vår- og høstbeitekrav nord for Karasjok kirkested, jf. punkt (25) nedenfor og kapittel 10.

(3) *Áibmejávrí dálvesiida*

Kravet kom inn til kommisjonen 10. november 2011 og gjelder høstbeite nord for riksvei 92 mellom Ássebákti og Jergul, og vinterbeite sørvest i Karasjok kommune på grensen mot Kautokeino. Kravsområdet omfatter rundt 380 km². Av dette er 250 km² høstbeite og 130 km² vinterbeite. Kravet er vurdert i kapittel 11 (høstbeite) og 33 (vinterbeite).

(4) *Etterkommerne av Klemet Johannesen Guttorm*

Kommisjonen mottok kravet 2. desember 2011. Det gjelder vinterbeiter på noe under 140 km² på sørsiden av riksvei 92 mellom Ássebákti og Jergul, og er behandlet i kapittel 17.

(5) *Máhte Per Ánde siida*

Kravet er mottatt 14. desember 2011. Den gjelder vinterbeiter fra Kárášjohka og sørover i Anárjohkdalen. Kravsområdet består av to atskilte områder med et samlet areal på om lag 820 km². Kommisjonen har vurdert kravet i kapittel 22. Máhte Per Ánde siida tilhører distrikt 13 Lágesduottar, hvis vår- og høstbeitekrav er behandlet i kapittel 10, jf. punkt (25) nedenfor.

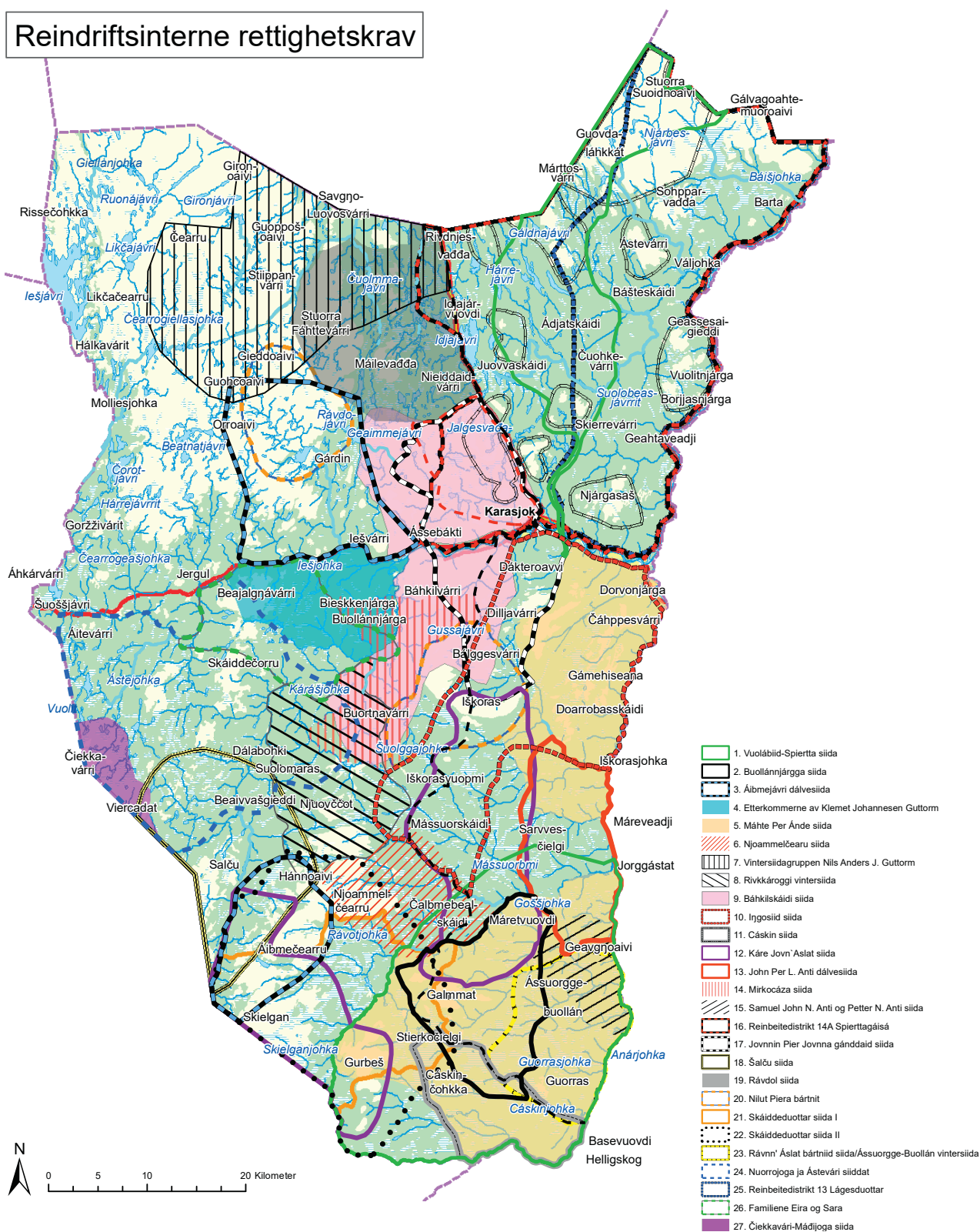
(6) *Njoammelčearu siida*

Kravet er datert 2. februar 2012 og gjelder vinterbeiter i den søndre delen av Karasjok på nordsiden av Goššjohka. Kravsområdet utgjør rundt 140 km². Se kapittel 32.

(7) *Vintersiidagruppen Nils Anders J. Guttorm*

Kommisjonen mottok kravet 6. februar 2012. Den delen av kravsområdet som ligger i Karasjok dekker om lag 440 km² vest for E6 mellom Karasjok og Lakselv. Kravet er behandlet i kapittel 12.

Reindriftsinterne rettighetskrav

Figur 5.1

(8) *Rivkkároggi vintersiida*

Kommisjonen mottok kravet 6. februar 2012. Det gjelder vinterbeiter i Karasjokdalen fra Šuolggasavu og sørover. Kravsområdets utstrekning er i overkant av 200 km². Se kapittel 20.

(9) *Bábkilskáidi siida*

Kommisjonen mottok kravet 1. mars 2012. Det gjelder høstbeiter nordvest for Karasjok kirkested, og vinterbeiter fra Ássebákti og sørover i Karasjokdalen. Kravsområdet utgjør 390 km², hvorav 190 km² er høstbeite og 200 km² vinterbeite. Se kapittel 15 (høstbeite) og 19 (vinterbeite).

(10) *Ingosiid siida*

Ingosiid siida oversendte krav til kommisjonen 19. oktober 2012. Kravet gjaldt opprinnelig vinterbeiter på noe under 480 km² sør for Karasjok kirkested, og høst- og vårbeiter nord for kirkestedet. Siidaen tilhører reinbeitedistrikt 14A Spierttagáisa, og informerte 4. november 2016 kommisjonen om at høst- og vårbeitekravet skal behandles som del av kravet fra distrikt 14A, jf. punkt (16) nedenfor og kapittel 8.

Ingosiid siidas prinsipale vinterbeitekrav omfatter et område sør for riksvei 92 mellom Karasjok kirkested og Anárjohka. Siidaen har også fremmet et subsidiært krav som omfatter den sørlige delen av det prinsipale kravet. Kravene er vurdert i kapittel 21.

(11) *Cáskin siida*

Kommisjonen mottok kravet 4. februar 2013. Det gjelder vinterbeiter sør i Anárjohkdalen. Kravsområdet er på snaut 120 km². Se kapittel 29.

(12) *Káre Jovn̄ Aslat siida*

Kravet kom inn til kommisjonen 28. oktober 2013. Det er behandlet i kapittel 25 og gjelder vinterbeiter om lag 285 km² sør for Karasjok kirkested fra østsiden av Iškoras og sørover, samt et område på rundt 205 km² sørvest i Karasjok kommune ved grensen mot Kautokeino. Káre Jovn̄ Aslat siida tilhører Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar, som har fremmet krav om vår- og høstbeiter nord for kirkestedet. Dette kravet er behandlet i kapittel 10, jf. punkt (25) nedenfor.

(13) *John Per L. Anti dálvesiida* (jnr. 14/338)

Kommisjonen mottok kravet 29. oktober 2013. Det gjelder vinterbeiter på vel 140 km² i Anárjohkdalen, og er behandlet i kapittel 24. John Per L. Anti dálvesiida tilhører Reinbeitedistrikt 13 Lágesduottar, jf. kapittel 10 og punkt (25) nedenfor.

(14) *Mirkocáza siida*

Kravet ble mottatt av kommisjonen 4. november 2013. Det omfatter vinterbeiter på noe over 110 km² sørover fra Ássebákti og er behandlet i kapittel 18.

(15) *Samuel John N. Anti og Petter N. Anti siida*

Kravet er datert 5. november 2013. Det gjelder 75 km² vinterbeiter i Anárjohkdalen. Se kapittel 26. Samuel John N. Anti og Petter N. Anti siida tilhører Reinbeitedistrikt 14A Spierttagáisa, jf. kapittel 8 og punkt (16) nedenfor.

(16) *Reinbeitedistrikt 14 A Spierttagáisa*

Kommisjonen mottok kravet 18. november 2013, jf. brev 22. august 2011. Det gjelder høst- og vårbeite for distrikt 14 A, alternativt for distriktets reineiere og siidaandelshavere, i et område på snau 970 km² nordøst for Karasjok kirkested. Kravet er behandlet i kapittel 8.

(17) *Jovnnin Pier Jovnna gánddaid siida*

Kravet kom inn til kommisjonen 2. desember 2013 og gjaldt opprinnelig høst-, vinter- og vårbeite. Ved brev 7. august 2014 ble kravet endret til å gjelde vinter- og vårbeite. Siidaen opplyste samtidig at høstbeitekravet omfattes av kravet fra Reinbeitedistrikt 14A som siidaen tilhører. Distriktets krav er behandlet i kapittel 8, jf. punkt (16).

Siidaens vinter- og vårbeitekrav er behandlet i kapittel 16. Det dekker rundt 290 km², dels nordvest for Karasjok kirkested og dels sørover fra kirkestedet til Iškoras.

(18) *Šalču siida*

Kommisjonen mottok kravet 13. mars 2014. Det gjelder vinterbeite i et område på noe under 250 km² sørvest i Karasjok kommune nordover fra Kautokeino-grensen. Se kapittel 34.

(19) *Rávdol siida*

Kravet er registrert mottatt av kommisjonen 17. mars 2014. Kravsområdet dekker omtrent 270 km² nordvest for Karasjok kirkested, på vestsiden av E6 mellom Karasjok og Lakselv. Se kapittel 13.

(20) *Nilut Piera bártnit*

Kravet er datert 28. desember 2015 og gjelder høstbeiter på snau 110 km² nordvest for Karasjok kirkested i området nordvest for Gárdin/Ravnastua, og vinterbeiter på noe under 130 km² sør for kirkestedet ved Iškoras. Kravet er behandlet i kapittel 14.

(21) *Skáiddeduottar siida I*

Kommisjonen mottok kravet 15. mars 2016. Det gjelder vinterbeiter sørvest i Karasjok fra Gaiba og sørover langs Kautokeino-grensen til Gollevárri og nordøstover mot Galmmat. Kravsområdet utgjør i underkant av 290 km². Kommisjonen har vurdert kravet i kapittel 30. Se også kapittel 31 der kravet fra Skáiddeduottar siida v/ Nils Johannes Hætta m.fl. er behandlet.

(22) *Skáiddeduottar siida II*

Kommisjonen mottok kravet 6. juni 2016. Det gjelder i likhet med kravet fra Rasmus John S. Anti m.fl. vinterbeitene til Skáiddeduottar siida, men kravsområdet går lenger nordover og lenger sørover og omfatter rundt 460 km². Kravet er vurdert i kapittel 31. Se også kapittel 30.

(23) *Rávn̄n' Áslat bártniid siida/Ássuorgge-Buollán vintersiida*

Kravet er datert 19. oktober 2016. Det gjelder 170 km² vinterbeiter i Anárjohkdalen. Se kapittel 27. *Rávn̄n' Áslat bártniid siida/Ássuorgge-Buollán vintersiida* tilhører Reinbeitedistrikt 14A Spierttagáisa, jf. kapittel 8 og punkt (16) over.

(24) *Nuorrojoga ja Ástevári siiddat*

Kommisjonen mottok kravet 17. februar 2017. Det gjelder vinterbeiter på noe over 510 km² fra kommunegrensen mellom Karasjok og Kautokeino mellom Suoššjávri og Buollán og østover til Ráitevárri og Bojobeasvárri. Kravet er behandlet i kapittel 35.

(25) *Reinbeitedistrikt 13 Lágeduottar*

Kravet er innkommet til kommisjonen 1. mars 2017. Distriktet krever på vegne av sine siidaandelshaverne prinsipalt eiendomsrett til vel 660 km² nordøst i Karasjok kommune, fra Tanaelva og vestover til Suoidneoaivi og Gimešvárri, og subsidiært særlig beiterett/bruksrett i området. Eiendomskravet er behandlet i kommisjonens første delrapport. Kravet om beiterett/bruksrett er ansett som et reindriftsinternt krav og er behandlet i kapittel 10 nedenfor.

(26) *Familiene Eira og Sara*

Kommisjonen mottok kravet 28. mars 2017. Det gjelder vinterbeiter på Iešjohskáidi i et område på vel 165 km², og er behandlet i kapittel 36.

(27) *Čiekkajávri-Máđijoga siida*

Kravet kom inn til kommisjonen 16. april 2017. Det er behandlet i kapittel 37 og gjelder vinterbeite i et område på vel 41 km² på den delen av Čiekkavárri som ligger i Karasjok.

5.3 Krav som ikke er realitetsbehandlet

Kommisjonen har mottatt fem reindriftsinterne krav som ikke er realitetsbehandlet. To av kravene faller utenfor mandatet, ett er trukket av kravsfremsetteren, og to er ikke realitetsbehandlet fordi kravsfremsetteren ikke lenger kan anses å ha «rettslig interesse» i å få avklart det spørsmålet kravet gjelder, jf. § 5 i forskriften om Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen. Nedenfor følger en omtale av de fem kravene.

John Bernhard Henriksen har fratrådt som inhabil ved vurderingen av den rettslige interessen til etterkommerne av Heaikk' Ánte siida som er omtalt under punkt (5) nedenfor, jf. finnmarksloven § 46 og domstolloven § 106 nr. 2.

(1) *Reinbeitedistrikt 13 Lágeduottar*

I brev 23 mars 2011 (jnr. 14/346-1) til kommisjonen skriver styret for Reinbeitedistrikt 13:

«Distriktsstyret i Rbd 13 vil herved henvise til Reindriftsstyrets vedtak i juni 2009 om at de midlertidige grenser fra 2004 mellom Reinbeitedistrikt 16 – Karasjok Vest og Reinbeitedistrikt 17 – Karasjok Øst ikke er faste grenser, og at beitegrensetvisten og beiterettigheter må avklares via Finnmarkskommisjonen.

Distriktsstyret vil anmode at Finnmarkskommisjonen utreder beiterettigheter fra Nattvann ved E6 i nord og sørover på begge sider langs midlertidig distriktsgrense til finskegrensa i sør».

Kommisjonens mandat er å kartlegge eksisterende bruks- og eierrettigheter som har grunnlag i langvarig bruk. Kravet fra distrikt 13 gjaldt et forvaltningsmessig/administrativt vedtak om distriktsinndeling, og er ansett å falle utenfor mandatet. Kommisjonen underrettet distriktet om dette ved brev 20. mai 2014 (jnr. 14/346-8), og opplyste samtidig at rettighetskravene fra distriktets fire vintersiidaer «vil være gjenstand for behandling og vurdering i kommisjonen».

De siidaene det gjelder er Buollánnjárgga siida (punkt 5.2 (2)), Máhte Per Ánde siida (punkt 5.2 (5)), Káre Jovn' Áslat siida (punkt 5.2 (12)) og John Per L. Anti dálvesiida (punkt 5.2 (13)). Distrikt 13 oversendte 1. mars 2017 ytterligere et krav (punkt 5.2 (25)). Dette er dels behandlet i kapittel 7 i den første delrapporten for Karasjok, og dels i kapittel 10 i nedenfor.

(2) *Reinbeitedistrikt 17 Karasjok øst*

Reinbeitedistrikt 17 Karasjok øst ba ved brev 8. april 2011 (jnr. 14/372) kommisjonen om å kartlegge beiterettigheter mellom Reinbeitedistrikt 17 Karasjok øst og Reinbeitedistrikt 16 Karasjok vest. Innledningsvis i brevet heter det:

«Det henvises til Reindrifststyrets vedtak i juni 2009 hvor det heter at den midlertidige distriktsgrensen vedtatt i 2004 (fordeling av tidligere fellesdistrikt 17/18) foreløpig utsettes med fastsettelse på permanent basis, inntil Finnmarkskommisjonen har foretatt kartlegging av de tradisjonelle beiterettigheter i de aktuelle beiteområder.

Den midlertidige grensen mellom de to distrikter som det bestrides om er geografisk i nord fra Porsangerfjorden og sørover til finskegrensen i Anarjohka. Distriktsgrenselengden er på om lag 150-200 km».

Kommisjonen viste i brev 22. april 2014 (jnr. 14/372-9) til at «*forvaltningsmessige vedtak som inndeling i reinbeitedistrikter og distriktsgrenser faller utenfor kommisjonens mandat*» som er å kartlegge bruks- og eierrettigheter med grunnlag i langvarig bruk. Derfor ville ikke distriktets krav angående den midlertidige distriktsgrensen fastsatt i 2009 bli behandlet. I brevet viste kommisjonen også til at forutsetningen for at den skal ta stilling til tvister om beitegrenser og beiterettigheter er at saken er reist av de som mener å ha slike rettigheter, fortrinnsvis distriktets siidaer. Kommisjonen opplyste at mange av siidaene i distrikt 17 hadde fremmet slike krav.

Per 22. april 2014 gjaldt dette sju av siidaene i distrikt 17; Buollánnjárgga siida (punkt 5.2 (2)), Máhte Per Ánde siida (punkt 5.2 (5)), Ingosiid siida (punkt 5.2 (10)), Káre Jovn' Áslat siida (punkt 5.2 (12)), John Per L. Anti dálve-siida (punkt 5.2 (13)), Samuel John N. Anti og Petter N. Anti siida (punkt 5.2 (15)), Jovnnin Pier Jovnná gánddaid siida (punkt 5.2 (17)). Senere har også Rávn'n' Áslat bártniid siida/ Ássuorge-Buollán vintersiida (punkt 5.2 (23)) gjort det.

(3) Vintersiidagruppen Mathis P. Guttorm

Kommisjonen mottok kravet 6. februar 2012 (jnr. 14/344-1). Det gjaldt siidaens vinterbeiter nordvest for Karasjok kirkested, i et område som dekker i underkant av 110 km².

Mathis P. Guttorm ga i telefonsamtale 21. desember 2020 uttrykk for at han trakk kravet (jnr. 14/344-17). I brev 22. desember 2020 (jnr. 14/344-18) viste kommisjonen til telefonsamtalen, og ba Guttorm om å gi tilbakemelding innen 15. januar 2021 dersom han var blitt feiloppfattet. Han ga ingen slik tilbakemelding, og ble ved brev 20. januar 2021 (jnr. 14/344-20) orientert om at kommisjonen hadde avsluttet arbeidet med hans krav.

(4) Vintersiidagruppen Johannes Anders P. Guttorm

Vintersiidagruppen Johannes Anders P. Guttorm fremmet i rettighetskrav mottatt 23. januar 2012 (jnr. 14/353-3) krav om vinterbeite i et område på vel 95 km² nordvest for Karasjok kirkested.

Johannes Anders P. Guttorm overførte i 2014 sin siidaandel til Ann Helen Guttorm Johansen. Hun tilhører Njeaiddán sommersiida og har vinterbeite i et annet område enn det som inngår i vintersiidagruppen Johannes Anders P. Guttorms rettighetskrav. I intervju 11. desember 2020 opplyste Johannes at han avvirket sin vintersiidagruppe i 2017 og at han ikke har noen rettsetterfølgere i reindriften. Han fastholdt imidlertid kravet med henvisning til at det er viktig for ham å få avklart saken.¹

Spørsmålet er etter dette om vintersiidagruppen Johannes Anders P. Guttorm oppfyller kravet om «*rettslig interesse*» i § 5 i forskriften om Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen for Finnmark. Det følger av bestemmelsen at kommisjonen ikke skal utrede «*interne rettighetsspørsmål i reindriften om reindriftsrett og tilknyttede rettigheter*» av eget tiltak, men bare «*dersom noen med rettslig interesse i en avklaring av spørsmålet krever det*».

Ved vurderingen av om det foreligger «rettslig interesse» vil § 1-3 i tvisteloven 15. juni 2005 nr. 90 og dennes forløpere i §§ 53 og 54 i tvistemålsloven 13. august 1915 nr. 6 være veiledende. Tvisteloven § 1-3 erstatter uttrykket «rettslig interesse av, at det blir fastsat ved dom, at et rettsforhold eller en rettighet er til eller ikke er til» i tvistemålsloven § 54 med formuleringen «*reelt behov for å få kravet avgjort*», men dette utgjorde ingen realitetsendring. Se punkt 6.2.3.

Da saken ble reist for kommisjonen i januar 2012, oppfylte vintersiidagruppen Johannes Anders P. Guttorm kravet om rettslig interesse. På dette tidspunktet drev gruppen, der Johannes Anders P. Guttorm var den eneste aktive reindriftsutøveren etter at hans bror, Henrik Mathis P. Guttorm, døde i 2010,² reindriften i Karasjok. Etter at Johannes i 2014 overførte sin siidaandel til Ann Helen Guttorm Johansen og avvirket gruppen i 2017, har imidlertid situasjonen endret seg.

Kravet om «*rettslig interesse*» innebærer at den som fremsetter et krav må ha en aktuell og praktisk interesse i det saken gjelder. Avklaringen av det spørsmålet kravsfremsetteren har reist, må ha konkret betydning for vedkommendes rettsstilling. Den rettslige interessen må være til stede når saken reises for retten. I saker der interessen faller bort i løpet av saksgangen, vil en eventuell realitetsbehandling blant annet bero på sakens prinsipielle betydning.³

Det er i rettspraksis lagt til grunn at en sak som hovedregel må avvises når behovet for dom bortfaller underveis i saksgangen. Høyesterett uttalte i Rt. 1994 s. 1244 at det må

1 Finnmarkskommisjonen, *Intervju med Johannes Anders P. Guttorm*, 11. desember 2020 (jnr. 14/353-24) s. 2 og s. 29-30.

2 Finnmarkskommisjonen, *Op. cit.*, 11. desember 2020 (jnr. 14/353-24) s. 1-4.

3 Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 364-365. Se også NOU 2001: 32 s. 187.

dreie seg om «en aktuell interesse» for at det skal foreligge rettslig interesse, og at dette normalt ikke vil foreligge «når det forhold som danner grunnlaget for kravet er opphørt». Et av sakens spørsmål gjaldt berettigelsen av begrensninger i en innsatts telefonaletid. Førstvoterende uttalte at søksmål kunne reises «så lenge spørsmålet var aktuelt, men etter at fengselsoppholdet er opphørt og spørsmålet ikke lenger har praktisk interesse, blir situasjonen en annen».⁴

Høyesterett har imidlertid i tilfeller der en sak har stor prinsipiell betydning og gjelder spørsmål av allmenn interesse, lempet på aktualitetskravet selv om saksøker ikke lenger har et praktisk og aktuelt behov for rettsavklaring. Et eksempel er Fusa-dommen i Rt. 1990 s. 874 der den ankende parten døde samme dag som anken over lagmannsrettens dom ble inngitt til Høyesterett. Arvingene ønsket å fortsette saken, og selv om Høyesterett la til grunn at arvingene ikke hadde «selvstendig rettslig interesse» fordi saken gjaldt et forvaltningsvedtak om ytelser til den avdøde personlig, ble anken realitetsbehandlet. Dette ble begrunnet med at Norges Handikapforbund var hjelpeintevenient (partshjelper) i saken og med at ankesaken hadde prinsipiell betydning, der det var behov for rettsavklaring også ut over den konkrete saken.⁵

Det er dermed et visst rom for at det kan foreligge «rettslig interesse» også når saksøkeren ikke lenger har en aktuell eller praktisk interesse i å få rettsspørsmålet avklart. Dette vil imidlertid likevel bare forekomme mer unntaksvis. I juridisk teori er rettstilstanden sammenfattet slik:⁶

«Såfremt saken har stor prinsipiell interesse, og det først er etter at saken blir brakt inn for overordnet instans at den rettslige interesse blir svekket, kan det endog tenkes at søksmålet må tillates fremmet selv om det konkrete krav som er fremmet overhodet ikke har noen aktualitet lenger. Dette er begrunnet i prosessøkonomiske hensyn og samfunnets behov for rettsavklaring. Hvis saken ikke gjelder rettsspørsmål av større prinsipiell betydning, må imidlertid hovedregelen være at det er et vilkår for å få saken realitetsbehandlet at saksøkeren fortsatt har noen form for aktuell interesse i sakens utfall. Det at det er påløpt saksomkostninger, er ikke tilstrekkelig til å begrunne rettslig interesse i å oppnå realitetsavgjørelse.»

Terskelen for å få realitetsbehandlet et krav der kravsfremsetteren ikke lenger har aktuell eller praktisk interesse i å få

avklart kravet er med andre ord høy. Et minstekrav må være at avgjørelsen vil ha interesse også ut over den saken kravet gjelder, slik at avgjørelsen også vil kunne gi veiledning for avgjørelsen av andre mer eller mindre tilsvarende eller liknende saker.

Johannes Anders P. Guttorm har vist til at det vil ha stor betydning for ham selv å få avgjort saken. Han har imidlertid selv ingen rettsetterfølgere i reindriften, og det er åtte år siden han overførte sin siidaandel til andre, og fem år siden han avviklet vintersiidagruppen.

Om sakens prinsipielle betydning kan det bemerkes at dens materielle spørsmål er om Vintersiidagruppen Johannes Anders P. Guttorm med grunnlag i hevd eller alders tids bruk har ervervet en særlig rett til reindrift i et område på om lag 95 km² nordvest for Karasjok kirkested. Vurderingen av om vilkårene for et slikt rettserverv er oppfylt må gjøres etter de samme linjene som de øvrige sakene om reindriftsinterne rettsforhold i Karasjok. Saken reiser ikke spørsmål av et annet innhold enn de øvrige sakene, eller spørsmål der avgjørelsen i større grad enn avgjørelsen av de sakene kommisjonen ellers behandler, vil ha betydning ut over den konkrete saken.

Kommisjonen har derfor lagt til grunn at vintersiidagruppen Johannes Anders P. Guttorm ikke lenger har rettslig interesse i å få avklart det spørsmålet den har reist for kommisjonen, jf. § 5 i forskriften om Finnmarksloven og Utmarksdomstolen for Finnmark. Vintersiidagruppen Johannes Anders P. Guttorm ble underrettet om dette ved brev 8. april 2021 (jnr. 14/353-26).

(5). Etterkommere av Heaikk' Ántte siida

Etterkommerne av Heaikk' Ántte siida ved Marita Susanne Hætta fremmet 8. november 2013 (jnr. 14/334-8) krav om beiterett til rundt 270 km², hvorav 170 km² er hovedvinterbeite og 100 km² mørketidsbeite i den vestlige delen av Karasjok, sørover og østover fra Šuoššjávri.

Etter å ha mottatt muntlig informasjon fra ulike kilder om at siidaen var avviklet, kontaktet kommisjonen reindriftsforvaltningen 1. juni 2021 (jnr. 14/334-41) med spørsmål om informasjonen kunne bekreftes eller avkreftes. Statsforvalteren i Troms og Finnmark besvarte henvendelsen 3. juni 2021 (jnr. 14/334-42), og opplyste at Marita Susanne Hætta var ansvarlig leder for siidaandel ZS47 i Márrenjárgga/Boalotnjárgga siida i Reinbeitedistrikt 16 og at hun overtok siidaandelen i 2003. Fordi siidaandelen ikke hadde levert melding om reindrift og ikke hadde hatt rein i Márrenjárga/Boalotnjárgga siida, vedtok fylkesmannen 12. mai 2015 å avvikle siidaandelen med hjemmel i reindriftsloven § 16 fjerde ledd. Ifølge statsforvalteren ble vedtaket ikke påklaget.

Dette medfører at etterkommerne av Heaikk' Ántte siida ikke oppfyller kravet om «rettslig interesse» i § 5 i forskriften

⁴ Rt. 1994 s. 1244 på s. 1250. Saken ble avgjort med dissens 3-2, men dissensen gjaldt ikke direkte det siterte utsagnet.

⁵ Rt. 1990 s. 874 (Fusa) på s. 879. Sakens utfall var for øvrig at anken førte frem.

⁶ Jens Edvin A. Skoghøy, *Twistløsning*, 3. utg. (2017) s. 426.

om Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen for Finnmark. Som nevnt i punkt (4) over, må kravsfremsetteren ha *aktuell og praktisk interesse* i det saken gjelder. En slik interesse foreligger ikke når etterkommerne av Heaikk' Ántte siida ikke lenger driver reindrift. I likhet med det som gjelder for vintersiidagruppen Johannes Anders P. Guttorm, kan saken heller ikke ses å ha en slik prinsipiell betydning at det er rom for å lempe på aktualitetskravet.

Ved brev 9. juni 2021 (jnr. 14/334-43) ba kommisjonen etterkommerne av Heaikk' Ántte siida ved Marita Susanne Hætta om innen 22. juni 2021 å gi eventuelle merknader til opplysningene om at siidaandelen var avviklet. Kommisjonen mottok ingen merknader og underrettet 29. juni 2021 (jnr. 14/334-44) etterkommerne om at deres krav ikke vil bli realitetsbehandlet.

6. UTGANGSPUNKT FOR KOMMISSJONENS RETTSLIGE VURDERINGER

6.1 Innledning

Finnmarksloven §§ 5 annet ledd og 29 første ledd danner sammen med § 5 i forskriften om kommisjonen og utmarksdomstolen rammene for kommisjonens utredning av saker om interne rettsforhold i reindriften. Bestemmelsen er omtalt nærmere i punkt 6.2 nedenfor. Punkt 6.3 tar for seg de mest aktuelle rettsgrunnlagene for å erverve rettigheter med grunnlag i langvarig bruk, og anvendelsen av disse i slike saker. Temaet i punkt 6.4 er reglene om beviskrav og bevisbyrde og hvordan disse anvendes i de reindriftsinterne sakene.

6.2 Rammene for kommisjonens utredning av reindriftsinterne rettsforhold

6.2.1 Finnmarksloven § 5 annet ledd – forholdet til bestående rettigheter

Finnmarksloven § 5 annet ledd første setning slår fast at loven ikke gjør «*inngrep i kollektive og individuelle rettigheter som samer og andre har opparbeidet ved hevd eller alders tids bruk*». Dette følger også av ulovfestet rett, men bestemmelsen er gitt for å tydeliggjøre at statens tidligere synspunkt om at utmarkshøstingen i Finnmark var «*tålt bruk*», som ikke kunne gi grunnlag for rettighetserverv «*ikke kan opprettholdes*». Bestemmelsen klargjør også at særlige rettigheter som har grunnlag i hevd, alders tids bruk eller beslektede rettsgrunnlag, ikke er omfattet av finnmarkslovens kapittel 3 som har regler om forvaltningen av fornybare utmarksressurser på Finnmarkseiendommens grunn.¹ Dette fremgår også av § 21 annet ledd, der det heter at kapittel 3 ikke gjelder «*i den utstrekning annet følger av særlige rettsforhold*».

Ifølge § 5 annet ledd annen setning griper finnmarksloven heller ikke inn i «*de rettighetene som reindriftsutøvere har på slikt grunnlag eller etter reindriftsloven*». Formuleringen «*på slikt grunnlag*» peker tilbake på «*rettigheter ... opparbeidet ved hevd eller alders tids bruk*» i første setning. Med dette er det markert at «*utøvelse av samisk reindrift har et*

selvstendig rettsgrunnlag i den bruk som har vært utøvd fra gammel tid i de områdene hvor næringen har vært utøvd».² Høyesterett la i 2001 dette til grunn i Selbu-dommen, og det ble i 2007 lovfestet i reindriftsloven § 4 første og annet ledd, jf. foran i punkt 4.2.2.

Henvisningen til utøvernes rettigheter «*etter reindriftsloven*» er inntatt for å klargjøre forholdet mellom finnmarkslovens kapittel 3 og reindriftsloven. Blant annet tydeliggjør henvisningen at FeFo ikke kan kreve avgift etter finnmarksloven § 27 for jakt, fangst og fiske som reindriftsutøvere driver i forbindelse med reindriften, jf. reindriftsloven § 26.³ Dette har imidlertid bare selvstendig betydning i tilfeller der reindriftsrettigheter regulert i reindriftsloven ikke også har et selvstendig grunnlag i langvarig bruk. Lovens § 5 annet ledd uttrykker dermed et generelt prinsipp om at Finnmarkseiendommen (FeFo) i egenskap av hjemmelshaver til det meste av grunnen i Finnmark må respektere både andres rettigheter til den grunnen FeFo er hjemmelshaver til, og reindriftssamenes lovfestede rettigheter. Et spørsmål er imidlertid om § 5 annet ledd rekker lenger enn dette.

Utmarksdomstolen besvarte spørsmålet bekreftende i Nesseby-saken, og la til grunn at § 5 annet ledd både beskytter Nesseby-befolkningens rett til utmarkshøsting, og deres opprinnelige styringsrett over høstingen. Domstolen konkluderte med at befolkningen hadde i behold både sine bruksrettigheter og sin rett til selv å styre over det meste av utmarkshøstingen i sakens tvisteområde.⁴ Høyesterett behandlet saken i plenum og konkluderte enstemmig med at lokalbefolkningen har selvstendige bruksrettigheter i tvisteområdet, men at styringsretten ligger til FeFo i samsvar med finnmarksloven kapittel 3. Ved den konkrete disponeringen over ressurshøstingen i tvisteområdet må imidlertid FeFo ta hensyn til de lokale bruksrettighetene.

Om § 5 annet ledd bemerker Høyesterett at bestemmelsen innebærer at «*opparbeidede rettigheter skal respekteres så langt*

1 Ot. prp. nr. 53 (2002-2003) s. 122.

2 Ot. prp. nr. 53 (2002-2003) s. 123.

3 Ot. prp. nr. 53 (2002-2003) s. 122-123.

4 Utmarksdomstolen for Finnmark, dom 23. januar 2017 (UTMA-2014-164739) punkt 7.1 og 8.1 til 8.3. Tvisteområdet omfatter et areal på rundt 470 km² i Nesseby kommune.

de rekke». Retten fant imidlertid ikke holdepunkter for at finnmarkslovens alminnelige regler ikke gjelder «i den utstrekning anvendelsen av dem ikke innebærer inngrep i de opparbeidede rettighetene med det innholdet de har». Høyesterett fant heller ikke holdepunkter i Justiskomiteens merknader til § 5 i Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 36-37 «for at opparbeidede bruksrettigheter generelt skulle være unntatt FeFo forvaltning».⁵

Det er etter dette usikkert i hvilken grad § 5 annet ledd har betydning ut over å klargjøre at synspunktet om at den lokale utmarksbruken i Finnmark er «tålt bruk» ikke er gangbart, og å målbar prinsippet om at FeFo som grunneier må respektere opparbeidede bruksrettigheter.

Spørsmålet om i hvilke områder reindriftsretten har et selvstendig rettsgrunnlag er ikke løst i § 5 annet ledd, men vil bero på en konkret vurdering.⁶ I Karasjok har kommisjonen med henvisning til reindriftenes århundrelange tilstedeværelse, trukket følgende konklusjon:⁷

«Det kan etter dette slås fast at det med grunnlag i alders tids bruk er etablert en alminnelig reindriftsrett til den grunnen i Karasjok som FeFo ved finnmarkslovens ikrafttreden 1. juli 2006 overtok fra Statskog SF. Rettens innhold er sammenfallende med det som er angitt i reindriftsloven §§ 19 til 26, jf. presumsjonen i reindriftsloven § 4 annet ledd. Den kan innenfor reindriftslovens rammer utøves uavhengig av hvem som er grunneier i de områdene reindriften foregår».

Kommisjonens konklusjon gjelder forholdet mellom den alminnelige reindriftsretten slik den er regulert i reindriftsloven, og nåværende og eventuelle fremtidige eiere av den grunnen i Karasjok som FeFo overtok fra Statskog SF. Konklusjonen innebærer at denne grunnen, som omfatter vel 5361 km² eller rundt 98,3 % av kommunens areal, er beheftet med reindriftsrett såfremt arealene etter reindriftsloven § 19 kan anses som «fjellet og annen utmarksstrekning».

At den alminnelige reindriftsretten hviler som en heftelse på grunnen, innebærer at rettens eksistens og innhold ikke vil bli påvirket av senere endringer i grunneierforholdene. Retten vil følge med til den nye eieren ved eventuelle eiendomsoverganger. Dette gjelder enten overgangen skjer ved salg eller arvefall, eller ved at det viser seg at andre enn den som er registrert som hjemmelshaver har ervervet eiendomsrett med grunnlag i langvarig bruk.

Den alminnelige reindriftsretten er en kollektiv rett for «den samiske befolkningen» og gjelder i de områdene hvor det er etablert reindriftsrett med grunnlag i alders tids bruk, jf. reindriftsloven § 4 første ledd. Kretsen av personer som har rett til å utøve reindrift er videre innsnevret til de som etter § 32, jf. § 9, har rett til eget reinmerke. Det vil litt forenklet sagt si personer tilhørende reindriftssekt, jf. foran i punkt 4.2.3. Per 31. mars 2021 var 697 personer eller nesten 27 % av befolkningen i Karasjok, tilknyttet reindriften, fordelt på 307 personer i østre beitesone og 390 personer i vestre beitesone. Reindriften i kommunen hadde 121 siidaandeler, hvorav 51 tilhørte østre sone som består av Reinbeitedistriktene 13 Lágesduottar med 19 siidaandeler, Reinbeitedistrikt 14 Spierttanjárga med 11 siidaandeler og Reinbeitedistrikt 14 A Spierttagáisa med 21. I vestre sone hadde Reinbeitedistrikt 16 Kárášjoga oarjjabealli 70 siidaandeler.⁸

De nevnte siidaene og utøverne har del i den alminnelige reindriftsretten i Karasjok. Imidlertid gir verken reindriftsloven eller finnmarksloven § 5 annet ledd noen veiledning for å vurdere de spørsmålene om reindriftsinterne rettsforhold som er reist for kommisjonen, og som gjennomgående gjelder spørsmålet om bestemte siidaer har ervervet særlig reindriftsrettigheter til bestemte områder innenfor den delen av Karasjok kommune som er lovlig reindriftsareal. Disse spørsmålene må avgjøres etter en konkret vurdering med utgangspunkt i de vilkårene som gjelder for rettighetserverv etter reglene om hevd, alders tids bruk eller beslektede rettsgrunnlag.

6.2.2 Finnmarksloven § 29 første ledd – «gjeldende nasjonal rett»

6.2.2.1 Generelt om § 29 første ledd – forholdet til folkeretten

Det følger av finnmarksloven § 29 første at ledd at kommisjonen skal utrede de sakene som gjelder interne rettsforhold i reindriften «på grunnlag av gjeldende nasjonal rett».

Ifølge flertallet i Stortingets justiskomite innebærer dette at kommisjonen skal bygge konklusjonene «på gjeldende rett, i første rekke alminnelig tingsrett herunder samiske sedvaner». Flertallet poengterer også at uttrykket «gjeldende nasjonal rett» er brukt for «bedre å få frem at også samiske sedvaner og rettsoppfatninger skal hensyntas».⁹ Det er med dette fremhevet at ikke bare lovgivning, lovforarbeider, rettspraksis og administrativ praksis, men også samiske sedvaner og rettsoppfatninger, er relevante rettskilder for kommisjonen.

⁵ HR-2018-456-P avsnitt 112-113.

⁶ Se også Ot. prp. Nr. 53 (2002-2003) s. 123.

⁷ Finnmarkskommisjonen, Rapport felt 4 Karasjok Bind I, 2019 s. 215-216.

⁸ Landbruksdirektoratet, Ressursregnskap for reindriftnæringen, for reindriftsåret 1. april 2020 – 31. mars 2021, Rapport nr. 32/2021, 1. desember 2021 s. 26, sammenholdt med s. 33.

⁹ Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 18-19.

Finnmarksloven § 5 tredje ledd slår fast at kommisjonen skal utrede rettigheter til land og vann som befolkningen i Finnmark har «*på grunnlag av hevd eller alders tids bruk eller på annet grunnlag*». Hevd og alders tids bruk er de vanligste grunnlagene for å erverve rettigheter på bakgrunn av langvarig bruk.¹⁰ Dette er eksempler på ekstinktive erverv som særpreges av at den tidligere rettighetshaverens rett faller bort, og at andre trer inn i dennes posisjon.¹¹

Komitéflertallet drøfter ikke innholdet i uttrykket «*på annet grunnlag*» i § 5 tredje ledd, men uttrykket understreker at det kan tenkes andre ervervsgrunnlag enn hevd og alders tids bruk. Som eksempler kan nevnes festnede rettsforhold/festnet bruk og lokal sedvanerett, og ulike typer originære (opprinnelige) erverv som innebærer at den første brukeren av et objekt, blir eier av dette.¹² Som nevnt i punkt 1.2, kan dessuten erverv av bruks- og eierrettigheter også bygge på andre forhold enn (langvarig) bruk, for eksempel uttrykkelig eller stilltiende avtale, eller arvefall. Se ellers omtalen av de ulike ervervsgrunnlagene i punkt 6.3.

Reglene i «*gjeldende nasjonal rett*» om rettighetsserverv med grunnlag i langvarig bruk er for hevdsreglenes vedkommende, inntatt i hevdsloven 9. desember 1966 nr. 1. Det nærmere innholdet i hevdsvilkårene og i de øvrige ervervsgrunnlagene er utviklet i rettspraksis. Høyesteretts avgjørelser i Rt. 2001 s. 769 (Selbu) og Rt. 2001 s. 1229 (Svartskog) viser betydningen av samisk bruk og samiske rettsoppfatninger i saker om alders tids bruk. I Selbu-saken hensyntok Høyesterett særtrekk ved den samiske bruken, og i Svartskog-saken vektla Høyesterett samisk rettsoppfatning og antok at resultatet var «*i godt samsvar*» med ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 og de hensynene bestemmelsen skal ivareta.¹³ Forarbeidene til finnmarksloven gir følgende sammenfatning av de prinsippene som kan utledes av dommene:¹⁴

«Det man kan utlede av disse dommene er at Høyesterett anvender velkjente tingsrettslige prinsipper, men på samiske premisser og i tråd med folkeretten. Det synes som Høyesterett anvendte den rettsnormen en fortolkning av de folkerettslige tekstene gir i den konkrete tingsrettslige analysen. Dette medførte at samisk bruk og det samiske syn på og holdning til eierposisjon ble lagt til grunn for

avgjørelsen. I Selbudommen var dette særlig tydelig i vurderingen av nomadisk bruk og i Svartskogdommen kom dette til uttrykk i vurderingen av god tro og i forhold til tradisjonell samisk rettsoppfatning av eiendomsbegrepet».

Høyesterett har både i saken om eiendomsretten til Stjernøya og i Nesseby-saken videreført linjen fra Selbu-saken og Svartskog-saken.¹⁵ De samiske rettighetspretendentene fikk riktignok ikke medhold i sine krav, men Høyesterett uttaler i begge dommene at «*anvendelse av tingsrettslige prinsipper på samiske premisser er i tråd med ILO-konvensjon nr. 169*».¹⁶

Når det ellers gjelder forholdet til folkeretten, fastslår finnmarksloven § 3 at loven gjelder med «*de begrensninger som følger av ILO-konvensjon nr. 169*» og skal «*anvendes i samsvar med folkerettens regler om urfolk og minoriteter*». I Stjernøydommen uttalte Høyesterett at selv om finnmarksloven «*regulerer prosedyrene for å avklare rettighetsforholdene i Finnmark, regulerer den ikke de materielle reglene som rettighetene skal avklares på grunnlag av*».¹⁷ De nevnte materielle reglene som dels følger av hevdsloven og dels av ulovfestede regler om alders tids bruk og beslektede rettsgrunnlag, er dermed etter Høyesteretts tolkning ikke direkte omfattet av finnmarksloven § 3. Imidlertid får både ILO-konvensjonen og annen relevant folkerett betydning i kraft av prinsippet om at norsk rett så vidt mulig skal tolkes og anvendes i samsvar med folkeretten (presumsjonsprinsippet).¹⁸

Også Justiskomiteen poengterer at folkerettslige kilder vil være relevante ved anvendelsen av «*gjeldende nasjonal rett*» i den grad kildene omfattes av presumsjonsprinsippet.¹⁹

De her omtalte reglene og prinsippene gjelder også i de reindriftsinterne sakene. Internasjonal urfolksrett regulerer imidlertid i hovedsak forholdet mellom statene og de aktuelle urfolksgruppene, og ikke forholdene innad i urfolksgruppen. Fordi partene i de reindriftsinterne sakene er utøvere av samisk reindrift, vil dermed ILO-konvensjon nr. 169 og annen internasjonal urfolksrett gjennomgående ha mer begrenset betydning for rettsanvendelsen, enn når det er spørsmål om noen har ervervet rettigheter vis á vis FeFo.

10 Se for eksempel Kirsti Strøm Bull og Nikolai K. Winge, *Fast eiendoms rettsforhold*, 2009 s. 71 flg.

11 Se for eksempel Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 60-62.

12 Se nærmere Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 57-62 og s. 345 flg., særlig på s. 385-390.

13 Rt. 2001 s. 1229 på s. 1252.

14 Ot. prp. nr. 53 (2002-2003) s. 43.

15 HR-2016-2030-A (Stjernøya) og HR-2018-456-P (Nesseby). Finnmarkskommisjonen behandlet Stjernøy-saken i *Rapport Felt 1 Stjernøya/Seiland*, 2012 s. 38-55 og Nesseby-saken i *Rapport Felt 2 Nesseby*, 2013 s. 57-130. Utmarksdomstolen for Finnmark avsa dom i sakene 20. august 2015 (14-162528TVI-UTMA og 14-164564TVI-UTMA) og 23. januar 2017 (14-164739TVI-UTMA).

16 HR-2018-456-P avsnitt 125 og den nokså likelydende uttalelsen i HR-2016-2030-A avsnitt 85.

17 HR-2016-2030-A avsnitt 76.

18 HR-2016-2030-A avsnitt 74-77. Se også HR-2018-456-P (Nesseby) avsnitt 103.

19 Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 19.

Reindriftsinterne sedvaner kan imidlertid ha en viktigere plass i saker om interne rettsforhold i reindriften enn hva sedvaner har i annen nasjonale rettsanvendelse.²⁰ Ifølge ILO-konvensjonens artikkel 8, jf. artikkel 26 (3), 27 og 34 i FNs verdenserklæring om urfolksrettigheter, skal det ved rettsanvendelsen tas tilbørlig hensyn til urfolkets sedvaner og sedvanerrett. Foreligger det en klar og entydig reindriftsintern sedvane når det gjelder fordelingen av beiteområder mellom ulike siidaer, vil for eksempel dette måtte vektlegges og etter forholdene også kunne virke inn på den konkrete anvendelsen av hevdsreglene.

6.2.2.2 Generelt om vilkårene for rettighetsservv med grunnlag i utøvd bruk – noen fellestrekk

Hevd, alders tids bruk og beslektede rettsgrunnlag som festnede rettsforhold og lokal sedvanerett åpner for at bruk av utmark kan bli stadfestet som en rettighet, selv om bruken i utgangspunktet manglet et formelt rettsgrunnlag. Nedenfor gis en oversiktspreget omtale av visse fellestrekk mellom rettsgrunnlagene. En nærmere omtale følger i punktene 6.3.2 til 6.3.5, der det også fokuseres på anvendelsen av dem i saker om reindriftsinterne rettsforhold.

Forutsetningen for å erverve rettigheter på bakgrunn av bruk er for det første at bruken må ha pågått *i lang tid* i sammenheng (tidsvilkåret). For det andre må bruken ha hatt et visst *omfang og innhold* (bruksvilkåret). For det tredje må brukeren ha hatt en *beskyttelsesverdig oppfatning* om at bruken er et utslag av en selvstendig rettighet (godtrovilkåret). Er vilkårene oppfylt, vil det å stadfeste bruken som en rettighet, formalisere en tilstand som har vedvart i lang tid, og som det anses uheldig å tilbakeføre til tilstanden slik den var før bruken startet.²¹

Tidsvilkåret innebærer at bruk som har pågått i relativt få år, ikke vil gi grunnlag for rettighetsservv. Dette gjelder også bruk som har hatt opphold av en viss varighet, og som derfor ikke er sammenhengende. Har bruken vært avbrutt og blitt gjenopptatt etter noen år, kan imidlertid en ny ervervsperiode starte fra tidspunktet for gjenopptakelsen.

I bruksvilkåret ligger det at bruk som har pågått tilfældig eller for lite synlig til å ha gitt grunneieren eller andre berørte rettighetshavere en oppfordring til å gripe inn for å stanse bruken, ikke vil gi grunnlag for rettighetsservv. Et moment ved vurderingen av om vilkåret er oppfylt, er videre om rettighetspretendenten ikke bare selv har utøvd bruk, men

har iverksatt tiltak som hindrer andres bruk, for eksempel inngjerding.²² Også rettslige disposisjoner over bruken, for eksempel bortleie, kan ha betydning. I hvilken grad slike disposisjoner alene kan gi grunnlag for bortfall av eierens eller tidligere bruksberettigedes rettigheter, er likevel usikkert.²³

Godtrovilkåret innebærer at den som forsto eller burde forstått at bruken ikke bygger på en selvstendig rettighet, ikke vil få anerkjent bruken som rettsstiftende. Ved vurderingen kan også brukens varighet, innhold og omfang ha betydning. Har bruken pågått uhindret i lang tid kan dette styrke den gode troen. Det samme kan manglende protester fra grunneieren eller andre bruksberettigede, og særlig dersom bruken har vært omfattende og synlig.

Den som bruker en eiendom etter avtale med eller tilatelse fra grunneieren, vil normalt ikke erverve en selvstendig rett til eiendommen. Dette prinsippet er tidvis formulert som at «ingen kan hevde mot sin egen atkomst». Er det i god tro utøvd mer omfattende bruk enn hva avtalen eller tilatelsen åpner for, kan det imidlertid være rom for erverv av en rett tilsvarende den overskytende bruken. Et spørsmål i forlengelsen av dette og som også er viktig i de reindriftsinterne sakene, er hva som skal til for at den som har andel i en generell bruksrett til et område, kan erverve særrettigheter i området ut over den generelle retten. Se punkt 6.3.6.

Hva som skal til for å erverve en rettighet med grunnlag i langvarig bruk, vil bero både på de konkrete bruksforholdene og på hvilket ervervsgrunnlag som anvendes. Et fellestrekk er at samtlige vilkår må være oppfylt i hele ervervsperioden, og at brukeren – dersom vilkårene er oppfylt – erverver en rettighet som tilsvarer den utøvd bruken, men ikke noe mer.²⁴

Innholdet i de ulike vilkårene har variert noe over tid. Ved vurderingen må det tas utgangspunkt i gjeldende rett da den potensielt rettsstiftende bruken fant sted.²⁵ Godtrokravet ble innført i norsk rett ved en gradvis utvikling i rettspraksis fra midten av 1840-tallet.²⁶ Dersom tidsvilkåret og bruksvilkåret var oppfylt før dette, er det derfor ikke nødvendig å vurdere godtrovilkåret. Det som da kan være et spørsmål, er imidlertid om det senere har skjedd noe som gjør at retten har falt bort. Også dette må vurderes konkret,

22 Se Rt. 2000 s. 604 (Sameiet Løvenskiold Ullern) på s. 608.

23 Se nærmere Øyvind Ravna, *Rettslige disposisjoner som grunnlag for bortfall av rettigheter*, [i] Tidsskrift for eiendomsrett, nr. 1/2016 s. 51 flg.

24 Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 373, jf. også s. 377.

25 Ingvald Falch, *Bygdelagsrettigheter til laksefiske i vassdragene i Finnmark*, 1988 s. 93.

26 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 232-235 og Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s.204-219.

20 Se for eksempel HR-2019-2395-A (reintallsreduksjon II) avsnitt 85 (flertallet) og 112 (mindretallet).

21 For en bredere omtale av begrunnelsen for reglene om rettighetsservv med grunnlag i langvarig bruk, kan det bl.a. vises til Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 345-350.

men generelt sett skal det mye til for at en rettighet som først er etablert faller bort.²⁷

Videre tillot ikke norsk rett mellom 1874 og 1966 hevd av bruksrettigheter i utmark, bortsett fra når bruken viste seg ved en fast innretning, eller det gjaldt nødvendig adkomst til en eiendom, samt opplagsplass for tømmer, jf. snikhevdsløven 23. mai 1874 §§ 1 og 2. Hevdsloven av 1966 åpner i § 8 første ledd for hevd også av «usynbare» bruksrettigheter, men med et krav om minst 50 års bruk. Dersom bruken vises ved en «fast tilstelling» er 20 års bruk tilstrekkelig. Hevd er følgelig uaktuelt for bruksrettigheter der bruken ikke vises ved en fast innretning og der bruken fant sted i de årene 1874-loven var gjeldende rett.²⁸ Reglene om alders tids bruk er derimot aktuelle også slike tilfeller. Se ellers punkt 6.3.2.4 der anvendelsen av kravet om «fast tilstelling» er drøftet særskilt med tanke på de reindriftsinterne sakene.

6.2.3 Krav om «rettslig interesse» i saker om reindriftsinterne rettsforhold

6.2.3.1 Forskrift om kommisjonen og utmarksdomstolen - § 5

Det følger av § 5 i forskrift 16. mars 2007 nr. 277 om Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen for Finnmark at kommisjonen skal utrede «*interne rettighetsspørsmål innen reindriften om reindriftsrett og tilknyttede rettigheter dersom noen med rettslig interesse i en avklaring av spørsmålet krever det*». Som fremholdt i punkt 1.2, skal kommisjonen dermed ikke utrede slike spørsmål av eget tiltak, men bare dersom det fremsettes krav om det fra noen som har «*rettslig interesse*» i å få kravet avgjort.

Justisdepartementet viser i merknadene til § 5 at behovet for å utrede reindriftsinterne rettighetsspørsmål ikke er «*utløst av finnmarksloven*» eller av at FeFo har overtatt den usolgte grunnen i Finnmark fra Statskog SF. Departementet fremholder også at det er et ønske om å fordele reinbeitene i Finnmark på grunnlag av avtaler mellom de berørte utøverne og uttaler:

«Videre pågår det for tiden et arbeid i regi av Reindriftsforvaltningen for å kartlegge beitebruken og gjennomgå distrikts- og områdegrensene i Finnmark. Siktemålet er å få fastsatt fordelingen av beitearealene gjennom frivillige av-

taler mellom de ulike driftsgruppene og siidaene. Det vil være uheldig om kommisjonen av eget tiltak skulle gripe inn i denne prosessen på tvers av de berørte partenes eget ønske.»

Typiske eksempler på det forskriften betegner som «*interne rettighetsspørsmål innen reindriften om reindriftsrett*» er saker der to siidaer mener å ha særlige beiterettigheter i samme område, og saker om beitegrenser mellom slike grupper. Uttrykket «*tilknyttede rettigheter*» sikter til rettigheter som kommer i tillegg til beiteretten, blant annet til trevirke og jakt, fangst og fiske, jf. reindriftsloven §§ 25 og 26. Se ellers punkt 4.2.4.4 til 4.2.4.7 når det gjelder dette.

Forskriftsvilkåret om at kommisjonen bare skal utrede reindriftsinterne rettsforhold hvis noen med «*rettslig interesse*» i å få avklart det spørsmålet saken gjelder krever det, gjør at kravsfremsetteren må ha et *praktisk og aktuelt behov* for en avklaring. Ved vurderingen av om det er tilfellet vil § 1-3 i tvisteloven 15. juni 2005 nr. 90 være veiledende. Paragrafen erstattet ved sin ikrafttreden 1. januar 2008 §§ 53 og 54 i tvistemålsloven 13. august 1915 nr. 6, og lyder:

«Det kan reises sak for domstolene om et rettskrav.

Den som reiser saken, må påvise et reelt behov for å få kravet avgjort i forhold til saksøkte. Dette avgjøres ut fra en samlet vurdering av kravets aktualitet og partenes tilknytning til det.»

Forarbeidene opplyser at § 1-3 i all hovedsak viderefører tvistemålsloven § 54, jf. § 53, og at det ikke endrer gjeldende rett at lovteksten ikke bruker uttrykket «*rettslig interesse*». Det vil bero på en helhetsvurdering om et søksmål skal tillates fremmes. I grensetilfellene er det avgjørende om det er «*naturlig og rimelig*» at tvisten skal kunne reises for domstolene.²⁹

Den nærmere vurderingen av om en saksøker har «*rettslig interesse*» er tredelt. Tvisteloven § 1-3 første ledd stiller krav til sakens tema (tvistegenstanden) ved at saken må gjelde et «*rettskrav*». I de sakene det er tilfellet, vil spørsmålet om et søksmål skal tillates fremmet, bero på om kravene etter annet ledd til søksmålssituasjonen og partenes tilknytning til saken er oppfylt. Kravet til søksmålssituasjonen er uttrykt ved kriteriet «*reelt behov*» for rettsavklaring, og tilknytningskravet ved kriteriet «*i forhold til saksøkte*» i annet ledd første setning. Annet ledd andre setning presiserer at avgjørelsen av om søksmålsbetingelsene er oppfylt vil bero på «*en samlet vurdering av kravets aktualitet og partens tilknytning til det*».

²⁷ Se for eksempel Carl Jacob Arnholm, *Passivitetsvirkninger*, 1932 s. 76-77 der det uttales at det regnes å være «*blant de sikreste av alle rettssetninger*» at eiendomsrett ikke går tapt alene som følge av ikke-bruk.

²⁸ Overgangsreglene i hevdsloven § 12 åpner for at hevd av usynbare servitutter kan starte i 1922, jf. Sivilløvbokutvalget, Rådsegn 6 *Om hevd*, 1961 s. 27 og Ot.prp. nr. 30 (1965-66) s. 35.

²⁹ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) s. 363-364.

6.2.3.2 Hovedtrekkene i tvisteloven § 1-3

Vilkåret i tvisteloven § 1-3 første ledd om at saken må gjelde et «rettskrav» innebærer at det må dreie seg om et krav som er underlagt rettslig regulering. Dette vil være tilfellet for krav som er regulert av eller underbygget med lovfestede eller ulovfestede rettsregler, men ikke for rene interesse-tvister. Heller ikke faktiske forhold eller faglige vurderinger er «rettskrav», men dette kan være viktige bevismidler i saker som gjelder et rettskrav. Typiske eksempler på tvistegjenstander som gjelder «rettskrav» er saker som gjelder rettslige karakteristikk av typen «eiendomsrett» og «bruksrett». Også krav om at noe er «rettsstridig» eller at noen er «uberettiget» til en bestemt bruk må normalt anses som «rettskrav». ³⁰

For at det skal foreligge et «reelt behov» for rettslig avklaring, må saksøkeren ha en *aktuell interesse* i søksmålet. Avklaringen må ha konkret betydning for saksøkers rettsstilling, og det må vurderes hvilke rettsvirkninger en dom i saksøkerens favør vil ha. Det kan foreligge et «reelt behov» for avklaring både i saker om nåtidige forhold, og i saker om fortidige eller fremtidige forhold, og tidvis også i saker om hypotetiske forhold. Behovet må som hovedregel foreligge når saken reises for retten. Faller behovet bort i løpet av saksgangen, for eksempel fordi en av partene dør, vil kravet fortsatt kunne anses oppfylt, dersom saken har prinsipiell betydning. ³¹

Utmarksdomstolens kjennelse 14. januar 2015 er et eksempel på at saksøkerne ikke hadde aktuell interesse og dermed heller ikke et «reelt behov». ³² Saken gjaldt spørsmålet om Friluftslivets Fellesorganisasjon og Norges Jeger- og Fiskerforbund hadde et reelt behov for å få behandlet et søksmål mot FeFo i etterkant av kommisjonens to første rapporter. ³³ Saksøkernes påstand var at personkretsen i finnmarksloven § 23 («*de som er bosatt i Finnmark fylke*») ikke hadde særrettigheter til fiske med stang og håndsnøre og småviltjakt på det arealet som var utredet i rapportene. Senere endret saksøkerne påstanden til at FeFo skulle legge til grunn at personkretsen i § 23 ikke har særrettigheter til de nevnte bruksmåtene på det aktuelle arealet. Finnmarks-eiendommen var enig i at ikke hele Finnmarks befolkning hadde særrettigheter til jakt og fiske i området, og viste til at dette heller ikke var kommisjonens konklusjon.

Utmarksdomstolen vurderte saken slik at søksmålet reelt sett gjaldt FeFos fremtidige myndighetsutøvelse etter finnmarksloven § 27 femte, jf. sjette ledd. Bestemmelsene åpner for at FeFo dersom ressurs hensyn tilsier det, kan

innskrenke utnyttelsen av fornybare ressurser. Domstolen konkluderte med at søksmålet måtte avvises på grunn av manglende aktuell interesse, jf. tvisteloven § 1-3. Etter domstolens vurdering ville en eventuell aktuell interesse først foreligge dersom det er grunn til å tro at myndigheten kunne bli utøvet slik saksøkerne fryktet, men verken FeFos tilsvare eller senere prosesskriv gjorde at dette var nærliggende.

Kravet om tilknytning til saken innebærer at saksøkeren må ha «*en beskyttelsesverdig interesse i å få dom overfor den aktuelle saksøkte*». ³⁴ Kravet vil være oppfylt dersom søksmålet gjelder saksøkerens egne rettigheter eller plikter vis å vis saksøkte, men ikke dersom det gjelder andres rettigheter eller plikter. Mer avledede interesser vil ofte ikke være tilstrekkelig. Der saksøkeren deltar i et rettsfellesskap eller der søksmålet gjelder rettigheter for en større, men nærmere angitt rettighetshaverkrets, kan imidlertid tilknytningskravet være oppfylt. Kravet i § 1-3 annet ledd om at også saksøkte må ha tilknytning til tvistegjenstanden, innebærer at søksmålet må være rettet mot den saksøkeren mener å ha et krav mot.

6.2.3.3 Anvendelsen av kravet om «rettslig interesse» i de reindriftsinterne sakene

Tvisteloven § 1-3 er utformet for tilfeller der en person eller gruppe saksøker en annen person eller gruppe. Situasjonen avviker dermed fra normalsituasjonen når et krav om utredning av reindriftsinterne rettsforhold fremsettes for kommisjonen. Disse kravene er ofte ikke rettet mot en konkret motpart eller «saksøkt». I noen tilfeller har kravfremsetteren krevd særrettigheter, men uten å si noe om andres rettigheter i området. Andre krav kan være formulert som et krav om anerkjennelse av egne rettigheter kombinert med utsagn om at andres bruk av kravsområdet er uberettiget, men uten at det er sagt hvem det siktes til.

Uavhengig av om det kan identifiseres en konkret motpart, må kommisjonen vurdere om kravfremsetteren har «*rettslige interesse*» i å få avklart det spørsmålet kravet gjelder. Det må vurderes om kravet er et «rettskrav», om kravfremsetteren har et «reelt behov» for å få avklart det spørsmålet kravet gjelder, og om vedkommende har tilstrekkelig tilknytning til spørsmålet. Ofte vil det ikke volde særlig tvil å avgjøre om det foreligger «rettslig interesse». Er for eksempel kravfremsetteren aktiv reindriftsutøver i kravsområdet, kan det uten nærmere vurdering fastslås at vilkåret er oppfylt. I noen tilfeller kan det imidlertid være nødvendig med en bredere vurdering. Et avgjørende kriterium vil da være om det er «*naturlig og rimelig*» at kommisjonen realitetsbehandler spørsmålet, jf. punkt 6.2.3.1.

30 Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 364-365.

31 Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 364-365. Se også Rt. 1990 s. 874 (Fusa).

32 Utmarksdomstolen for Finnmark, UTMA-2014-162958-2, kjennelse 14. januar 2015.

33 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 1 Stjernøya/Seiland*, 2012 og *Rapport felt 2 Nesseby*, 2013.

34 Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 365-366.

Ved vurderingen av om et krav er et «rettskrav», er det som fremholdt i punkt 6.2.3.2, avgjørende om kravet er regulert av eller underbygget med rettsregler. Både saker om erverv av rettigheter og saker der det er anført at en pågående bruk er urettmessig, gjelder «rettskrav».

Kravene om reindriftsinterne rettsforhold er i all hovedsak knyttet til spørsmålet om kravsfremsetterne med grunnlag i langvarig bruk har ervervet særlige beiterettigheter i det anførte kravsområdet. Dette må anses som «rettskrav». Det samme gjelder krav som er formulert slik at andre reindriftsutøvere ikke har beiterett i området. Krav som er knyttet til rene faktiske omstendigheter eller ikke-juridiske faglige vurderinger, for eksempel hva som er forsvarlig høyeste reintall i kravsområdet, gjelder derimot ikke et «rettskrav» og må avvises. I Karasjok-feltet har kommisjonen ikke mottatt slik krav, og i praksis vil vurderingen av om et reindriftsinternt krav kan anses å være et «rettskrav» sjelden være vanskelig.

Derimot kan det være påkrevd med bredere vurderinger for å avgjøre om kravsfremsetteren har et «reelt behov» for å få avklart det rettskravet som er reist. Om det foreligger et slikt behov vil bero på om avklaringen av rettskravet har konkret betydning for vedkommendes rettsstilling, jf. punkt 6.2.3.2. I saker der en siida krever anerkjent særlig beiterett i kravsområdet eller å få fastsatt beitegrenser mot nabo-siidaene vil det foreligge et «reelt behov». Dette vil ha konkret betydning for siidaens rettsstilling vis á vis nabosiidaene.

Gjelder kravet tidligere eller fremtidige forhold, kan spørsmålet om «reelt behov» (aktuell interesse) være mer usikkert. Anfører en siida at den har særrettigheter i et område den har brukt tidligere, men ikke i dag, vil det som regel foreligge et «reelt behov». Er kravet mer hypotetisk, for eksempel at nabosiidaen må slutte å bruke kravsområdet dersom siidaens reintall overstiger et visst nivå, vil det på det tidspunktet kravet fremmes, neppe foreligge aktuell interesse og dermed heller ikke et «reelt behov» for å få avklart spørsmålet.

Dersom det forelå et «reelt behov» da kravet ble fremmet, men kravsfremsetteren frafaller kravet eller avviker reindriften før kravet er ferdigbehandlet, vil vedkommende ikke lenger ha en aktuell interesse i å få avklart kravet. Kommisjonen kan da avslutte arbeidet med saken. Dette må som utgangspunkt gjelde også når saken har prinsipiell betydning.

Også spørsmålet om kravsfremsetteren har tilstrekkelig tilknytning til det spørsmålet saken gjelder, kan innby til bredere vurderinger. Siidaer som driver reindrift i kravsområdet vil alltid oppfylle tilknytningskravet. Etter forholdene vil dette også gjelde siidaer som tidligere drev reindrift i området. Kravfremsettere som har brukt og bruker andre områder vil derimot ofte ikke ha den påkrevde tilknytningen. Det samme gjelder for krav som fremsettes av

akademisk interesse. Slike krav vil dessuten heller ikke ha den påkrevde aktualiteten.

Et aktuelt spørsmål angående tilknytningskravet kan være hvem i en familie eller siida som er nærmest til å fremme kravet. Normalt vil dette være de som i dag driver reindrift i kravsområdet, mens det kan være mer usikkert om et krav reist av disses foreldre eller barn vil oppfylle kravet. Det kan imidlertid være aktuelt å vurdere dette nærmere, og i noen tilfeller kan det etter en helhetsvurdering være «naturlig og rimelig» at kommisjonen behandler saken.

En siida vil som regel være nærmere til å fremme et krav som gjelder siidaens beiterettigheter, enn det reinbeitedistriktet siidaen tilhører. Siidaen vil oppfylle kravet om tilknytning, mens distriktet ikke uten videre vil gjøre det. Det kan imidlertid være aktuelt at siidaene i et distrikt overlater til distriktet å fremme et felles krav på siidaenes vegne.

6.3 Anvendelsen av «gjeldende nasjonal rett» i saker om reindriftsinterne rettsforhold

6.3.1 Innledning

Nedenfor følger en oversikt over hovedtrekkene i de mest aktuelle ervervsgrunnlagene i saker om interne rettsforhold i reindriften. Det vil særlig si hevd og alders tids bruk, jf. punkt 6.3.2 og 6.3.3. I punkt 6.3.4 og 6.3.5 omtales festnede rettsforhold/festnet bruk og lokal (reindriftssamisk) sedvanerett. Foruten en generell omtale av de ulike ervervsgrunnlagene, vil det bli fokusert på forhold som kan særprege anvendelsen av dem i reindriftsinterne saker.

I punkt 6.3.6 redegjøres det for problematikken knyttet til erverv av særrettigheter der rettighetspretendenten har andel i en alminnelig rett. Temaet er viktig i saker om interne rettsforhold i reindriften fordi reindriftsutøvere som anfører å ha en særrett i form av en fortrinnsrett eller eksklusiv rett til et område også vil ha del i den alminnelige reindriftsretten i området. Spørsmålet om avbrudd av et pågående rettighetserverv er behandlet i punkt 6.3.7. I punkt 6.3.8 er temaet hvem som typisk er rettighetsbærer i de reindriftsinterne sakene.

Også andre ervervsgrunnlag enn hevd, alders tids bruk og liknende grunnlag kan være aktuelle, for eksempel muntlige eller skriftlige avtaler mellom de involverte utøverne. Det må da ses hen til alminnelige tolkningsprinsipper, og forsøkes avklart «*hva partene har ment*».³⁵

Fordi tolkningen vil være utpreget konkret, har det lite for seg å redegjøre generelt for anvendelsen av de aktuelle prinsippene, men det må tas utgangspunkt i en objektiv fortolkning av avtalen og de utsagnene som ellers har passert

35 Rt. 1993 s. 564 på s. 569.

mellom partene.³⁶ Er det klare holdepunkter for at partene har hatt en felles forståelse som avviker fra en objektiv forståelse av det som har passert mellom dem, må deres felles forståelse legges til grunn.³⁷ Er partene på tvistetidspunktet uenige om hvordan avtalen skal forstås, og det er usikkert om de ved avtaleinngåelsen hadde en felles forståelse av avtalens innhold, må man imidlertid falle tilbake på en objektiv fortolkning.

6.3.2 Hevd

6.3.2.1 Tidsvilkåret

Hevd skiller seg fra de andre ervervsgrunnlagene ved at vilkårene er lovfestet og relativt skarpt tilhogde. Særlig gjelder dette tidsvilkåret. Ved hevd av eiendomsrett kreves minst 20 års bruk i sammenheng, jf. hevdsloven § 2. Hevdstiden er 20 år også for bruksrettigheter som vises ved en «fast tilsteling», og for hevd av nødvendig vei eller opplagsplass for tømmer. For andre bruksrettigheter enn de nevnte, er hevdstiden 50 år, jf. § 8 første ledd, jf. § 7 annet ledd.

Forløperen til hevdsloven § 8 første ledd er § 1, jf. også §§ 2 og 3, i lov angaaende visse Brugsrettigheder over fremmed Eiendom av 23. mai 1874 (snikhevdloven). Lovens § 1 medførte at såkalte «usynbare» bruksrettigheter som etter reglene i 5-5-4 i Kong Christian den Femtis Norske lov (NL) av 1687 kunne hevdes på vanlig måte, «for Eftertiden» ikke kunne erverves ved hevd. Derimot kunne «Brugsrett over fremmed Eiendom, der ... aabenbarer sig ved nogen stadig for Brugens skyld anbragt Indretning» fortsatt erverves med 20 års hevdstid, med mindre det dreide seg om hevd i allmenning der hevdstiden var 30 år, jf. NL 3-12-2, 5-5-3 og 5-5-4.

Snikhevdloven § 1 ble for bruksrettigheter der bruken vises ved en fast innretning videreført i § 8 første ledd i hevdsloven av 1966, som også åpnet for hevd av bruksrettigheter der bruken ikke vises ved en slik innretning, men da med en brukstid på minst 50 år. Dette betegnes tidvis som «langhevd». Snikhevdloven trådte i kraft 1. januar 1875, jf. lovens § 4, og medførte at usynbare bruksrettigheter fra da av ikke kunne hevdes. Situasjonen vedvarte frem til 1966-lovens ikrafttredelse 1. januar 1967, men overgangsreglene i § 12 i 1966-loven åpner for at hevdperioden for usynbare bruksrettigheter kunne starte i 1922.³⁸ Følgelig er bruk utøvd før 1875 og etter 1922 relevant ved langhevd, men ikke bruk utøvd mellom 1875 og 1922.

Det er også et krav at bruken må ha pågått i *sammenheng*. Ved sesongbetont bruk, vil bruk som utøves hver sesong bli ansett som sammenhengende. Videre er det rom for visse bruksopphold ut over dette, men opphold på over to år vil stanse hevd, jf. hevdsloven § 6 annet ledd. Dersom bruken gjenopptas, vil det imidlertid løpe en ny hevdsfrist. Fordi § 7 annet ledd gir §§ 2 til 6 tilsvarende anvendelse ved hevd av bruksrett uten at det er gjort unntak for tilfeller der hevdstiden etter § 8 er 50 år, er det nærliggende å anta at opphold på minst to år vil virke fristavbrytende også ved langhevd. Spørsmålet er imidlertid ikke omtalt i forarbeidene og har så vidt vites heller ikke vært behandlet i rettspraksis. Se ellers punkt 6.3.7.

Etter § 3 kan brukstiden til flere brukere legges sammen dersom de har hevdstingen «*etter kvarandre i sammenheng, og overgangen mellom dei er lovleg*». Fordi rettssuksesjon er mer aktuelt ved alders tids bruk enn ved hevd, er dette nærmere omtalt i punkt 6.3.3.5.

I de reindriftsinterne sakene vil anvendelsen av tidsvilkåret skille seg lite ut fra anvendelsen av vilkåret i andre saker. Reindrift er et typisk eksempel på sesongbetont bruk der bruken i løpet av året foregår i ulike områder. Det vil derfor ikke avbryte et pågående hevdserverv i et vinterbeiteområde at bruken ikke utøves om sommeren. Hva som skal til for at bruken vises ved en fast tilsteling/innretning reiser imidlertid en del særlige spørsmål i saker om reindriftsinterne rettsforhold. Dette er derfor utdypet i punkt 6.3.2.4 og 6.3.2.5.

6.3.2.2 Bruksvilkåret

Ifølge hevdsloven § 2 må den som hevder eiendomsrett ha hatt tingen «*som sin egen*». Anvendt på hevd av eiendomsrett til utmark, innebærer dette at bruken må ha hatt et eksklusivt preg, og tilsvare det som ville vært naturlig for en grunneier i et tilsvarende område. Bruken må ha omfattet de bruksmåtene som ville inngått i grunneierens normale bruk, og ha hatt tilstrekkelig omfang og synlighet til å gi grunneieren en oppfordring om å gripe inn for å stanse bruken.

Kravet til brukens innhold og omfang er mindre strengt ved hevd av bruksrett, der det er tilstrekkelig å ha utøvd bruk som en «*bruksrettshavar*», jf. hevdsloven § 7 første ledd. Bruken må samsvare med det som ville vært naturlig for en bruksberettiget i et tilsvarende område, og korrespondere med den retten hevderen mener å ha ervervet. Dersom hevderen anfører å ha ervervet enerett til en bestemt bruk, må bruken ha vært tilnærmet eksklusiv i full hevdstid. Dette er derimot ikke et krav dersom anførselen gjelder hevd av ikke-eksklusiv bruksrett.

I de reindriftsinterne sakene er det ikke spørsmål om hevd av eiendomsrett, men om hevd av *særlig bruksrett* til reindrift i form av en *fortrinnsrett* til et område der den

³⁶ Se for eksempel Rt. 1980 s. 84 på s. 91.

³⁷ Rt. 2003 s. 1132 (Norrøna fly) avsnitt 35.

³⁸ Ot. prp. nr. 30 (1965-66) s. 35 (til lovutkastets § 14). Se også Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 462.

potensielle hevdserververen har andel i den alminnelige reindrifftsretten, eller hevd av *eksklusiv* rett til et slikt område. Et rettighetsserverv vil da forutsette at bruken i full hevdstid tilsvare den bruken innehaveren av slike særrettigheter (fortrinnsrett eller eksklusiv rett) ville ha utøvd.

Ved vurderingen må det også ses hen til at den som har andel i en kollektiv bruksrett i et område, må ha utøvd bruk som må «klart ha gått ut over hva en slik bruksrett har gitt hjemmel for» for å erverve særrettigheter til området.³⁹ Anvendelsen av dette kvalifikasjonskravet reiser visse særlige spørsmål i de reindrifftsinterne sakene, både når ervervsgrunnlaget er hevd og når det er alders tids bruk eller beslektede rettsgrunnlag. Dette er derfor omtalt i punkt 6.3.6.

Et forhold som skiller hevdserverv i reindrifftsinterne saker fra de typiske hevdstilfellene, er at ervervet ikke vil gå på bekostning av grunneierens rett, men på bekostning av andre reindrifftsutøvere som også har del i den alminnelige reindrifftsretten. Utgangspunktet for vurderingen er derfor et annet enn i de tilfellene som er belyst i hevdslovens forarbeider og tingsrettslig litteratur. Det er her fokusert på hevd av eiendomsrett til eller bruksrettigheter på andres grunn. Også de sakene og eksemplene som rettslitteraturen trekker frem hva angår alders tids bruk og festnede rettsforhold, gjelder i all hovedsak tilfeller der et rettighetsserverv vil være et innhogg i grunneierens rett, og ikke tilfeller der partene er to bruksrettshavere.⁴⁰

Høyesterett har så vidt vites ikke behandlet saker om hevd av bruksrett vis á vis andre bruksrettshavere. Derimot har Hålogaland lagmannsrett de siste årene behandlet noen saker der hevd og alders tids bruk har vært anført som rettsgrunnlag for erverv av reindrifftsrett på bekostning av andre utøvers reindrifftsrett.⁴¹ Avgjørelsene gir imidlertid begrenset veiledning for den konkrete anvendelsen av bruksvilkåret i slike saker, ut over å bekrefte at bruken må tilsvare den type rettighet som det anføres at er ervervet. Se ellers nedenfor i punkt 6.3.3.3.

6.3.2.3 Godtrovilkåret

Godtrovilkåret for hevd av eiendomsrett er nedfelt i hevdsloven § 4 første ledd, og er i § 7 annet ledd gitt tilsvarende anvendelse ved hevd av bruksrett. § 4 første ledd slår fast at den som «*veit at han ikkje eig tingen, hevdar ikkje*», og at dette også gjelder den som ikke vet det fordi han «*ikkje har vore so aktsom som han burde etter tilhøva*». Det siste betegnes

ofte som et krav om *aktsom god tro*, og innebærer at brukeren ikke må kunne bebreides for å ha trodd at bruken hadde grunnlag i en rettighet, eller for ikke å ha undersøkt om bruken hadde det.

Målet med godtrovurderingen er så langt som mulig å avklare hvilke kunnskaper brukeren hadde om de underliggende rettighetsforholdene. Vurderingen er utpreget konkret. Det som «*er aktlaust i ei sak, kan ... vera orsakanda og aktsomt nok i ei anna*».⁴²

Den gode troen må korrespondere med den utøvde bruken.⁴³ Dekker den gode troen kun bruksrett på linje med andre bruksberettigede i et område, kan det ikke hevdes eksklusiv rett. Dette gjelder også dersom bruken har vært eksklusiv, fordi den gode troen ikke dekker en slik rett. Videre må den gode troen ha et grunnlag. Det gjelder ingen formelle krav med hensyn til hva dette skal være, men brukeren må kunne begrunne sin pretensjon. Kravene er imidlertid ikke spesielt strenge. Ofte kan uimotsagt bruk være tilstrekkelig grunnlag for god tro.⁴⁴

Den aktsomme gode troen må foreligge i full hevdstid. At godtrokravet ikke var oppfylt da bruken startet, er ikke i seg selv diskvalifiserende. Det vil imidlertid forskyve starten av hevdservervet fra tidspunktet for bruksstart til tidspunktet for etablering av god tro. Ofte vil tidspunktene være sammenfallende, men i noen tilfeller kan manglende protester over tid etablere god tro. Selv om den opprinnelige brukeren burde forstått at bruken ikke hadde grunnlag i en rettighet, er det ikke gitt at rettsetterfølgerne hadde samme innsikt i hvordan forholdene lå an da bruken startet. Disse vil derfor ikke alltid kunne bebreides for sin rettsoppfatning.

Er et hevdserverv fullført, har det ingen rettsvirkninger at hevderen senere bringes ut av god tro. Det gjelder også om dette skjer kort tid etter fullført hevdserverv.⁴⁵

I tilfeller der det er aktuelt å legge sammen hevdstiden til flere brukere, jf. hevdsloven § 3, må alle ha vært i god tro. Som antydnet over, vil ikke manglende god tro hos den første brukeren i seg selv være diskvalifiserende for at rettsetterfølgerne kan være i aktsom god tro. Er hevderen ikke en enkeltperson, men en gruppe, for eksempel utøverne i en siida, er det ikke påkrevd at alle i gruppen har vært i god tro, men et klart flertall må ha vært det.⁴⁶

Ifølge hevdsloven § 5 hevder ikke den som alt har «*rett til å sitja med tingen*» rett til den. Bruk som bygger på en tillatelse fra grunneieren, så som en leieavtale eller et stilltiende samtykke (tålt bruk), gir derfor ikke rom for rettighetsserverv, med mindre bruken går ut over tillatelsens

39 Rt. 1986 s. 583 (Soknedal Søndre) på s. 593. Se også RG 1990 (Hålogaland) s. 264 på s. 275.

40 Kirsti Strøm Bull, *Finnmarkskommisjonen og interne rettighetsspørsmål i reindrifften*, 2018 s. 53-54.

41 Se blant annet dommer avsagt 26. mars 2010 (LH-2009-133706), 2. april 2013 (LH-2012-106514), 12. juni 2013 (LH-2012-179763) og 27. mars 2014 (LH-2013-162742).

42 Sivilløvbokutvalet, *Rådsegn 6 Om hevd*, 1961 s. 24.

43 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 236-237.

44 Borgar Høgetveit Berg, *Op. cit.*, 2005, s. 252.

45 Se nærmere Borgar Høgetveit Berg, *Op. cit.*, 2005 s. 247-249.

46 Se for eksempel Borgar Høgetveit Berg, *Op. cit.*, 2005 s. 401-403.

rammer. Det kan være vel så nærliggende å anse dette som en spesialanvendelse av godtrovilkåret, enn som et selvstendig hevdsvilkår.⁴⁷ Den som utøver bruk med grunnlag i en tillatelse vil sjelden være i aktsom god tro med hensyn til at bruken kan utøves uavhengig av tillatelsen. Prinsippet i hevdsloven § 5, som omtales nærmere nedenfor i punkt 6.3.6, har også en side til bruksvilkåret. Bruk som utøves innenfor rammene av en tillatelse, vil ikke ha et omfang som gir grunneieren eller andre bruksberettigede noen grunn til å gripe inn mot bruken.

De her omtalte prinsippene gjelder også når hevdsreglene skal anvendes i saker om reindriftsinterne rettsforhold. Den konkrete anvendelsen av prinsippene medfører at dersom utøverne i en siida anfører at de har en fortrinnsrett eller en eksklusiv bruksrett til et beiteareal, må de i tillegg til å oppfylle tidsvilkåret og bruksvilkåret, ha vært i aktsom god tro med hensyn til at de har en fortrinnsrett eller en eksklusiv rett til det aktuelle området.

I tilfeller der det er spørsmål om en siida har fortrinnsrett til et beiteområde vil det som regel foreligge aktsom god tro i relasjon til utøverne fra siidaer som aldri har brukt området. Vurderingen kan derimot være mer krevende dersom én eller flere nabosiidaer tidligere har brukt området, men i de siste tiårene har blitt forhindret fra dette, for eksempel på grunn av fysiske hindringer, sammenblandinger av reinflokker eller myndighetsbestemte reguleringer.

Når det er spørsmål om eksklusive rettigheter er det bare nødvendig å vurdere godtrokravet i tilfeller der det er sannsynliggjort at det har pågått eksklusiv bruk i tilstrekkelig lang tid. Er dette tilfellet, kan den eksklusive bruken være en indikasjon på at også godtrokravet er oppfylt, i alle fall dersom bruken har pågått uten protester fra andre reindriftsutøvere. Det er likevel ingen automatikk i at manglende protester vil etablere eller styrke brukerens gode tro. Dette vil bero på en helhetsvurdering der det ikke bare må ses hen til bruksutøverens oppfatning, men også til bakgrunnen for de manglende protestene.

Et spørsmål er også hvilken betydning det får for godtrovurderingen dersom årsaken til at siidaen begynte å bruke kravsområdet er myndighetsbestemte reguleringer. Det kan anføres at en slik regulering i seg selv vanskelig kan gi grunnlag for bruk i aktsom god tro med hensyn til at bruken var et utslag av en selvstendig rettighet. Bruk innenfor rammene av en tillatelse vil som nevnt over, ikke gi grunnlag for rettighetserverv.

Situasjonen avviker imidlertid fra den som er regulert i hevdsloven § 5 fordi det ikke dreier seg om en tillatelse fra

andre reindriftsberettigede i det aktuelle området, men om en tillatelse gitt av offentlige myndigheter. Dette gjør at prinsippet om at *«ingen kan hevde mot sin egen atkomst»* ikke kan gis automatisk anvendelse. Dersom dagens faktiske situasjon har vedvart i relativt lang tid, kan det også anføres at det forholdet at bruken opprinnelig hadde sin bakgrunn i en myndighetsbestemt tillatelse ikke nødvendigvis svekker den gode troen i et lengre tidsperspektiv. I alle fall er det vanskelig med bred penn å anføre at reindriftsutøvere som har forholdt seg til myndighetenes reguleringer, kan bebreides for etter hvert å ha oppfattet forholdene slik at deres bruk av et område var et utslag av en selvstendig rettighet.

Et forhold som også kan komplisere godtrovurderingen er at synet på den alminnelige reindriftsretten har endret seg. Som fremholdt i punkt 4.1.5.2 og 4.1.6.1, er reindriftslovene av 1933 og 1978 i liten grad preget av at reindriftsretten har et selvstendig grunnlag i gammel bruk. I forarbeidene til 1978-loven er det tvert imot uttalt at reindriftsretten *«har det omfang og det innhold som loven til enhver tid bestemmer»*, og at hvilke rettigheter som *«til enhver tid skal tillegges reindriftnæringen må bli å avgjøre på grunnlag av en interesseavveining mot tilgrensende næringer og interesser ut fra et samfunnsmessig helhetssyn»*.⁴⁸

Landbruksdepartementet gir her uttrykk for at den alminnelige reindriftsretten ikke har et selvstendig rettsgrunnlag ved siden av loven, men at retten er en form for «tålt bruk». I dag er imidlertid dette synet forlatt. § 4 i reindriftsloven av 2007 fastslår at reindriftsretten har et selvstendig rettsgrunnlag i alders tids bruk der det har vært drevet samisk reindrift fra gammelt av. Det synet som lenge gjorde seg gjeldende om at reindriftsretten ikke hadde et selvstendig grunnlag, og den tvilen som for øvrig var rådende om rettsgrunnlaget, må likevel medføre at eventuelle utsagn fra reindriftsutøvere som vurdert isolert kan tilsi at de ikke anså seg som rettighetshavere til sine beiteområder, har begrenset vekt ved godtrovurderingen.

Rettspraksis i saker om erverv av særlig reindriftsrett på bekostning av andre som mener å ha reindriftsrett i samme område, gir begrenset veiledning for anvendelsen av godtrovilkåret. I de tilfellene bruksvilkåret er ansett oppfylt, har godtrokravet ikke vært gjenstand for separat vurdering, men inngått i vurderingen av bruken.⁴⁹ Se for eksempel omtalen i punkt 6.3.3.4 av Hålogaland lagmannsretts anvendelse av godtrokravet i dommen avsagt 2. april 2013.

⁴⁷ Se Miriam Skag, *Tålt bruk*, [i] Lov og Rett 2004, s. 553 flg. på s. 569-570 og Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 298-302.

⁴⁸ Ot. prp. nr. 9 (1976-77) s. 42.

⁴⁹ Kirsti Strøm Bull, *Finnmarkskommisjonen og interne rettighetsspørsmål i reindriften*, 29. januar 2018 s. 55 flg.

Noe av grunnen til dette kan være at det i reindriffts-sakene ofte er færre objektive kriterier for kunnskap som aktsomhetsvurderingen kan bygges på, enn når noen med grunnlag i bruk erverver rettigheter på en annens eiendom. I de sistnevnte sakene legges det vanligvis til grunn at brukeren ikke er i aktsom god tro dersom en undersøkelse av grunnboka hadde brakt klarhet i rettighetsforholdene. Hadde undersøkelsen vært resultatløs, vil imidlertid ikke manglende undersøkelse være ødeleggende for den gode troen.⁵⁰ Et slikt undersøkelseskrav er lite anvendelig i de reindrifftsinterne sakene fordi reindrifftsretten ikke er en bruksrett som tinglyses.

Mangelen av objektive kriterier som kan danne utgangspunkt for den konkrete aktsomhetsvurderingen, kan bidra til at man i en del tilfeller vil måtte se hen til om det i lang nok tid er utøvd bruk av tilstrekkelig innhold og omfang, og falle tilbake på presumsjonen om at godtrokravet er oppfylt i tilfeller der tidsvilkåret og bruksvilkåret er oppfylt. Se nedenfor i punkt 6.4.2 der presumsjonens innhold og rekkevidde er noe nærmere omtalt.

6.3.2.4 Særlig om kravet til «fast tilstelling» i hevdsloven § 8 første ledd – generelt

Det fremgår av hevdsloven § 8 første ledd at for «rett over framand eigedom til bruk som ikkje viser seg av ei fast tilstelling, er hevdstida 50 år». Av dette følger det motsetningsvis at når bruken vises av en «fast tilstelling» får hovedregelen om 20 års hevdstid anvendelse, jf. § 7 annet ledd og § 2. I de reindrifftsinterne sakene reiser dette en del særlige spørsmål fordi det er vanlig å sette opp gjerder, gjeterhytter og andre faste eller midlertidige installasjoner til bruk i driften. Det må på vanlig måte vurderes om installasjonen kan anses som en «fast tilstelling» i hevdslovens forstand. Videre vil det i de tilfellene installasjonene er satt opp i kraft av tillatelser fra statlige myndigheter måtte vurderes hvilken betydning dette har, jf. punkt 6.3.2.5.

For at hevdstiden skal være 20 år og ikke 50 år, må det etter § 8 første ledd foreligge en «fast tilstelling» som gir et signal utad om at det foregår en bestemt bruk. Dette kom kanskje klarere frem i § 1 i snikhevdloven av 1874 der formuleringen var at bruken måtte vise seg ved en «stadig for Brugens Skyld anbragt Indretning». At innretningen måtte være «anbragt» for brukens skyld, synliggjør at den måtte ha som formål å tjene som utgangspunkt for en bestemt bruk. Videre må det signalet innretningen gir være så synlig utad at omverdenen, det være seg grunneieren eller andre bruksretthavere, får en klar indikasjon på at det foregår hevdsbruk.

Vurderingen må skje med utgangspunkt i at det ikke er den faste tilstillingen/ innretningen, men den *bruken* installasjonen bærer bud om at har foregått, som er gjenstand for hevdserverv. Innretningen trenger ikke å gi noe signal om *omfanget* av bruken, men det må være en synlig årsakssammenheng mellom innretningen og bruken.⁵¹ Et bolighus er derfor ikke i seg selv en innretning som signaliserer at huseieren driver jakt eller har dyr på beite. Det utad synlige hovedformålet med et bolighus er at noen bor der, ikke at det er utgangspunkt for jakt eller annen utmarksbruk. Om dette har Høyesterett uttalt:⁵²

«Et beboelseshus – hvad enten det kaldes en jagt- eller fiskehytte eller noget andet – har sin bestemmelse i sig selv, idet det er bestemt til selv at bruges som saadant. Om det dermed samtidig muliggjør udøvelse af en bedrift eller rettighed, som det ellers vilde være vanskelig eller endog umulig at øve, er forsaavidt ligegyldig; det bliver ikke derfor en for denne brug anbragt indretning i lovens forstand».

Sperregjerder og andre reindrifftsanlegg vil derimot signalisere utad at de tjener som utgangspunkt for reindrift. Også gjeterhytter og andre byggverk/ installasjoner til bruk i reindriften vil gi et slikt signal, mens bolighus ofte ikke vil gjøre det. Er boligen oppført for at det skal bli lettere å drive rasjonell reindrift, jf. reindrifftsloven § 21 annet ledd, kan imidlertid kriteriet i hevdsloven § 8 første ledd være oppfylt. Dette kan også være tilfellet dersom byggverket har et delt formål, og både brukes som bolig og som utgangspunkt for reindrift.

Dersom en innretning vurdert isolert er å anse som en «fast tilstelling», må det skilles mellom nye innretninger og innretninger som sto der da hevdsbruken startet. Nye innretninger vil gi grunneieren og andre bruksberettigede et signal om at det foregår hevdsbruk. Eksisterende innretninger vil ikke uten videre gi et slikt signal,⁵³ og i alle fall ikke like sterkt. Skillet kom klart frem i ordlyden i § 1 i snikhevdloven ved at innretningen måtte være «anbragt» der for brukens skyld. Skillet kan ikke leses ut av ordlyden i hevdsloven § 8 første ledd, men forarbeidene opplyser at § 8 første ledd «svarer tolleg nøye til løynhevdlova § 1».⁵⁴

At innretningen må være «fast» innebærer at den må ha et permanent preg. Dette var i snikhevdloven § 1 markert ved uttrykket «stadig». Det er likevel ikke et krav at innretningen må være knyttet til grunnen på en måte som gjør den til en del av den eiendommen den står på.⁵⁵ Også et

⁵⁰ Se for eksempel Borger Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 245-246 med videre henvisninger.

⁵¹ Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 383-384. Se også s. 370-372.

⁵² Rt. 1911 s. 904 (Tunhovdgardane) på s. 905.

⁵³ Se nærmere Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 375-377.

⁵⁴ Sivilløvbokutvalet, *Rådsegn 6 Om hevd*, 1961 s. 26.

⁵⁵ Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 379-380.

flyttbart reindrifftsanlegg kan derfor anses som en «*fast tilstelling*». Det er heller ikke et absolutt krav at et anlegg som har vært tatt ned settes opp på nøyaktig samme sted,⁵⁶ men dersom anlegget flyttes fra sted til sted, vil det ikke oppfylle kravet om «*fast*» innretning.

Selv om innretningen må være permanent, er det ikke nødvendig at den må være kontinuerlig synlig i hele hevdperioden. For eksempel vil innretningen være «*fast*» også om den er dekket av snø om vinteren. Det er også rom for å erstatte den opprinnelige innretningen med en annen. Av rettspraksis følger det også at det ikke nødvendigvis medfører at hevdsfristen avbrytes fordi innretningen i en periode er tatt bort. I en dom fra 1960 uttaler førstvoterende:⁵⁷

«Jeg kan heller ikke finne at det som påstått skulle medføre noe brudd i hevdstiden at damhuset ble brent i 1944 under evakueringen av Finnmark og først bygget opp igjen et par år senere. Enda mindre kan selve evakueringen, og at man da i Finnmark var avskåret fra å vareta sine interesser, medføre noe avbrudd i hevdstiden.»

Er innretningen borte i mer enn to år, vil hevdten bli avbrutt, jf. hevdsløven § 6 annet ledd. Et omdiskutert spørsmål er om innretningen må være en helårsinnretning. Det har i eldre juridisk teori vært anført at innretninger som fjernes deler av året, for eksempel et badehus som tas ned hver vinter, ikke gir tilstrekkelig signal om at det foregår hevdsbruk fordi fjerningen gir inntrykk av at huset ikke skal stå der permanent.⁵⁸ Mot dette har det vært anført at dersom badehuset står på samme sted hver sommer i 20 år, vil det gi grunneieren tilstrekkelig foranledning til å gripe inn.⁵⁹ Synspunktet har noe støtte i forarbeidenes utsagn om at bruken må være «*fast og stø*», men at også rettigheter som utøves i «*berre ein del av året*» kan være gjenstand for hevdserv.⁶⁰

Det følger av det foregående at også flyttbare gjerder og anlegg kan være faste installasjoner etter hevdsløven § 8 første ledd. Forutsetningen er at installasjonene står på samme sted. De kan også tas ned i kortere perioder uten at hevdten avbrytes, men ikke ut over to år i sammenheng. Det er også mulig at midlertidige gjerder og anlegg som brukes bare om vinteren, og som tas ned om sommeren, kan oppfylle kravet til «*fast tilstelling*». I alle fall kan det tenkes at innretninger som har vært satt opp på samme sted i hele 20-årsperioden kan ha gitt et tilstrekkelig signal utad om at de tjener som utgangspunkt for hevdsbruk.

⁵⁶ Borgar Høgetveit Berg, Op. cit., 2005 s. 383.

⁵⁷ Rt. 1960 s. 810 (SiFi) på s. 815.

⁵⁸ Nikolaus Gjelsvik, *Norsk tingsrett*, 3. utg. v/Erik Solem, 1936 s. 471.

⁵⁹ Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 382.

⁶⁰ Sivilløvbokutvalet, *Rådsegn 6 Om hevd*, 1961 s. 8.

At en installasjon anses som en «*fast tilstelling*» etter hevdsløven § 8 første ledd, vil forkorte hevdstiden fra 50 til 20 år. Som nevnt over, er det ikke nødvendig at installasjonen gir noe signal om omfanget av den bruken som installasjonen har gitt opphav til, så lenge den gir et signal om at en bestemt bruk har foregått. Installasjonen vil derfor i seg selv gi liten veiledning for vurderingen av i *hvilket område* regelen om 20 års hevdstid får anvendelse. Dette vil bero på en konkret vurdering av den utøvde bruken, og der bruken må tilsvare den typen rettighet som hevderens krav gjelder. Er det spørsmål om hevd av en alminnelig bruksrett kreves det ikke mer intensiv eller omfattende bruk enn ved hevd av andre bruksrettigheter. Gjelder saken hevd av en særrett i form av en fortrinnsrett eller en eksklusiv rett til et område, må bruken i full hevdstid korrespondere med den rettigheten som hevdspretendenten anfører at er ervervet.

Dersom en innretning må anses som «*fast*» vil dette derfor bare ha betydning for hevdstiden. Hevdsvilkårene om brukens innhold og omfang, og aktsom god tro, påvirkes ikke.

6.3.2.5 Betydningen av at mange faste installasjoner i reindriften er satt opp etter statlig godkjennelse

Det følger av reindrifftsloven § 21 første ledd at reindrifftsretten gir rett til «*i utmark å disponere grunn til nødvendige hytter og gammer for folk og til buer og stillinger som trengs til oppbevaring av løsøre og matvarer*». § 21 annet ledd gir «*adgang til mot vederlag å få utvist tomt til bolig*», dersom reindrifftsutøveren ikke på annen måte «*kan skaffe seg bolig som er nødvendig av hensyn til en rasjonell utøvelse av reindriften*». § 24 første ledd slår fast at reindrifftsretten gir «*rett til å føre opp arbeids- og sperregjerder, slakteanlegg, broer og andre anlegg som er nødvendige for reindriften*». Etter § 24 tredje ledd må gjerder og anlegg som skal stå ut over én sesong, godkjennes av reindrifftsforvaltningen. Se ellers punkt 4.2.4.4 og 4.2.4.5.

1978-loven hadde i § 10 første ledd nr. 1 og 2 tilsvarende bestemmelser for hytter og boliger, og i § 12 for gjerder og andre anlegg. Se også 1933-lovens §§ 36 og 37 der det fremgår at det fra da av ble påkrevd med statlig oppførings-tillatelse for visse typer gjerder. Ordningen med statlig tillatelse for oppføring av reindrifftshtytter mv. ble etablert ved 1978-loven.

Innretninger av den typen som i dagens reindrifftslov er regulert i §§ 21 og 24 og som er satt opp med grunnlag i statlige tillatelser, vil som regel være «*faste*» i hevdsløvens forstand. De skiller seg likevel noe ut fra andre faste innretninger som er oppført med tanke på en bestemt bruk, ved at de ofte er oppført med grunnlag i en særskilt tillatelse til å oppføre dem. Tillatelsen er imidlertid ikke gitt av de reindrifftsberettigede som et eventuelt hevdserverv vil gå på

bekostning av, men av statlige myndigheter. Det eventuelle hevdservervet gjelder dessuten ikke innretningen som sådan, men den bruken innretningen har signalisert at har foregått.

Prinsippet i hevdsloven § 5 har derfor ikke direkte overføringsverdi. Videre vil ikke det signalet som en gjeterhytte eller et sperregjerde gir om at innretningen tjener som utgangspunkt for reindrift, bli påvirket av at den statlige tillatelsen. Tillatelsen vil heller ikke påvirke innretningens formål. Innretningen vil fortsatt være en «*fast tilstelling*» som er anbragt med tanke på reindrift, og som signaliserer at det drives reindrift i et område rundt den.

Har bruken vist seg ved en «*fast tilstelling*» slik at hevdstiden er 20 år, er anvendelsen av bruksvilkåret ikke strengere enn når hevdstiden er 50 år. Bakgrunnen for dette er at den faste innretningens eksistens gir et signal om at det foregår hevdsbruk.⁶¹ Det er heller ikke et krav at oppføringen og bruken av innretningen må ha gått ut over rammene i den tillatelsen innretningen er oppført i kraft av. Som nevnt over, jf. også punkt 6.3.2.4, er hevdsgjenstanden ikke selve innretningen, men den bruken som har skjedd med utgangspunkt i innretningen.

Den nærmere vurderingen av bruksvilkåret må skje på grunnlag av den bruken som har vært utøvd med utgangspunkt i de aktuelle innretningene. Ved vurderingen må det også ses hen til at rettighetspretendentene i de interne reindriftssakene vil ha del i den alminnelige reindriftsretten, og at terskelen for å erverve særrettigheter for rettighetspretendenter som har andel i en alminnelig rett er relativt høy, jf. punkt 6.3.6. Dette er et utslag av at de det gjelder vil ha adkomst til den aktuelle bruken i kraft av den alminnelige retten. Deres bruk vil derfor ikke uten videre gi rettighetshavere som fortrenses av et særrettserverv noen grunn til å protestere.

Dette kan i sin tur medføre at rettighetspretendenter som i et område har oppført gjerder eller gjeterhytter mv. i kraft av statlige tillatelser, ikke alt fra oppføringstidspunktet vil være i *aktsom god tro* med hensyn til at de har en *særrett* til området. I alle fall kan det være situasjonen dersom de på oppføringstidspunktet var kjent med at området var brukt av andre.

Et sentralt moment vil i disse tilfellene også være hvordan bruksforholdene var da innretningene ble oppført. Var oppføringen i samsvar med de da rådende bruksforholdene, vil ikke en statlig tillatelse være diskvalifiserende. I slike tilfeller vil dessuten starttidspunktet for et hevdserverv ikke være tidspunktet da innretningen ble satt opp, men tidspunktet da bruken startet. Viser det seg for eksempel at bruk i aktsom god tro om at brukerne hadde fortrinnsrett til kravsområdet startet i 1955, og de fikk tillatelse til å sette opp en gjeter-

hytte der i 1989, vil hevdservervet være fullført i 2005 etter reglene om langhevd, og ikke først i 2009.

Dersom innretningen ikke gjenspeiler bruksforholdene på oppføringstidspunktet, kan den statlige tillatelsen derimot ikke umiddelbart gi grunnlag for bruk i god tro med hensyn til at det forelå en særrett. Det er imidlertid mulig at en slik oppfatning kan ha blitt etablert på et senere tidspunkt. Hovedspørsmålet er ikke når bruken startet, men når bruk i aktsom god tro med hensyn til at bruken hadde grunnlag i en særrett startet. Se ellers foran i punkt 6.3.2.3.

6.3.3 Alders tids bruk

6.3.3.1 Innledning

Vilkårene for rettighetsserverv ved alders tids bruk er av samme art som hevdsvilkårene, men er ikke lovfestet og er mer fleksible. I Selbu-saken omtaler førstvoterende vilkårene slik:⁶²

«Rettserverv ved alders tids bruk hviler på tre elementer: Det må foreligge en *viss bruk*, som må ha funnet sted i *lang tid*, og ha skjedd i *god tro*. Man har imidlertid ikke faste kriterier ved avgjørelsen om de enkelte vilkår er oppfylt. Brækhus/Hærem: Norsk Tingsrett side 610 fremhever at vilkårene ikke er uavhengige —»en kan for eksempel slippe noe på kravene til tiden, dersom bruksutøvelsen har vært mer markert og omvendt, og for det annet tas det også hensyn til andre momenter som for eksempel rettighetens art og kvalitet, hvor tyngende den er for den tjenende eiendom og hvor nødvendig den er for den eller dem som påstår å ha retten». Dette er etter min mening en dekkende beskrivelse.

Dette ervervsgrunnlag er aktuelt i mange forhold. Og som det fremheves i sitatet foran, må det blant annet legges særlig vekt på «rettighetenes art». Da vår sak gjelder beiterett for rein, må det tas hensyn til de særlige forhold innen reindriften. (...). Kravene må tilpasses samenes og reinens bruk av området. Det må ta hensyn til at samene har hatt en nomadisk livsform. Momenter som har vært fremhevet for andre beitedyr, kan ikke uten videre overføres til reinbeite».

Blant de særlige forholdene som ble hensyntatt i Selbu-saken og som også må hensyntas i andre saker om reinbeiterett, var at reindriften «*er svært arealkrevende, og at arealbruken*

61 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 370-372.

62 Rt. 2001 s. 769 på s. 788-789. Saken ble behandlet i plenum og avsagt med dissens (9-6), men det var enighet om utgangspunktene for bevisvurdering og rettsanvendelse, jf. annenvoterende på s. 817. Uttrykket «*den tjenende eiendom*» i sitatet sikter til den eiendommen hvor den rettsstiftende bruken har pågått.

varierer fra år til år avhengig av vær, vind og beitenes beskaffenhet». Derfor kunne det «ikke kreves at reinen har beitet i et bestemt område hvert år», og rettserverv kunne ikke være avskåret bare fordi det hadde vært utøvd «streifbeiting». Sammen med reindriftens nomadiske driftsform gjorde dette at «avbrudd ikke kan hindre rettserverv selv om det har hatt atskillig lengde». Det ble også fremholdt at den nomadiske driftsformen og reindriften tidligere hovedsakelige bruk av organiske og nedbrytbare materialer, gjør at det må vises varsomhet med «å trekke slutninger av at man mangler konkrete opplysninger om samenes tilstedeværelse i et område».⁶³

I den konkrete vurderingen anså flertallet at et bruksavbrudd i en del av tvisteområdet i Essand reinbeitedistrikt på omtrent 25 år, fra rundt 1885 til 1910, ikke var til hinder for at bruken før og etter avbruddet kunne ses i sammenheng. Mindretallet kommenterte ikke spørsmålet eksplisitt, men la etter en konkret bevisvurdering til grunn at bruken også etter 1910 hadde vært for sporadisk til å kunne gi rom for rettighetserverv i hele tvisteområdet.⁶⁴

Høyesterett har også senere vist til at rettsanvendelsen i saker om alders tids bruk må tilpasses samisk bruk og samiske rettsoppfatninger. I Stjernøy-dommen, der to grupper reindriftssamer ikke fikk medhold i at de hadde eiendomsrett til deler av Stjernøya, heter det:⁶⁵

«De ulovfestede reglene om alders tids bruk er fleksible og kan i noen grad tilpasses forholdene i den konkrete sak. Overfor den samiske befolkningen vil det blant annet måtte tas hensyn til samiske sedvaner om kollektiv bruk. Hovedspørsmålet i saken er om de ankende parter og deres rettsforgjengere har rådet over deler av Stjernøya som om de var eiere. For at dette skal være tilfellet, må de ha brukt øya i et tilstrekkelig omfang med hensyn til intensitet og kontinuitet. Sentralt i denne sammenheng er hvor dominerende bruken har vært sammenliknet med andres bruk av de aktuelle områdene.»

I punkt 6.3.3.2 til 6.3.3.4 gis en oversikt over hovedtrekkene i vilkårene om rettighetserverv med grunnlag i alders tids bruk, med fokus på anvendelsen av dem i reindriften interne saker. Prinsippene om rettssuksessjon mellom flere brukere er omtalt i punkt 6.3.3.5. som nevnt i punkt 6.3.2.1. er dette også aktuelt ved hevd, jf. hevdsloven § 3. Den lengre ervervsperioden gir imidlertid spørsmålet større praktisk aktualitet ved alders tids bruk enn i hevdstilfellene.

6.3.3.2 Tidsvilkåret

Det kan ikke angis eksakt hvor lang brukstid som kreves etter reglene om alders tids bruk. I juridisk teori er det uttalt at rundt 100 års bruk er «en retningslinje i den samlede vurderingen av om alders tids bruk foreligger» og at den nedre tidsgrensen kan «settes til ca. 50 år».⁶⁶

Kommisjonen har ikke funnet eksempler fra rettspraksis på at brukstid under 60 år har vært tilstrekkelig. I en dom fra 1971 om fiskerett i et vann vel 30 km vest for Vinstra i Gudbrandsdalen fikk en hytteeier medhold i at det til hytteeiendommen lå fiskerett etter at det derfra var drevet jevnlig fiske i god tro i 63 år. Dette var imidlertid ett av flere momenter i en helhetsvurdering. Domspremissene tyder mer på at ervervsgrunnlaget var en kombinasjon av passivitet fra det lokale allmeningsstyret, og at forholdet «hadde fått anledning til å festne seg», enn alders tids bruk.⁶⁷ Det kan også nevnes at en nabo i en dom avsagt i 1926 ble tilkjent rett til å anbringe tømmer i en vik nær Arendal etter en brukstid på «henimot 70 Aar».⁶⁸

I motsetning til hevdsreglene skiller ikke reglene om alders tids bruk mellom bruksrettigheter som vises ved en «fast tilstelling» og andre bruksrettigheter. Selv om bruk utøvd mellom 1875 og 1922 ikke er relevant hevdsbruk når hevdstiden etter § 8 er 50 år, jf. punkt 6.3.2.1, vil dermed bruk utøvd også i disse årene være relevant ved alders tids bruk-vurderingen. Det beror imidlertid på en helhetsvurdering om vilkårene er oppfylt. Derfor kan tilstedeværelsen av en fast innretning som bruken i en del år har vist seg gjennom, bidra til at det vil bli krevd kortere brukstid enn når en slik innretning mangler.

På samme måte som ved hevd, må bruken ha vært utøvd i sammenheng. Det strengere tidskravet åpner imidlertid for bruksopphold av betraktelig lengre varighet enn hevdsreglenes to år før et pågående rettighetserverv avbrytes, men uten at det kan angis presise tidsrammer.

I de reindriften interne sakene vil erverv av særlige reinbeiterettigheter gå på bekostning av andre reindriften utøvere og ikke grunneieren. Den konkrete anvendelsen av tidsvilkåret ved alders tids bruk vil imidlertid ikke skille seg neverdig fra det som ellers gjelder. Imidlertid er det mulig at det er rom for mer langvarige bruksopphold enn i andre alders tids bruk-saker før kravet om sammenheng i bruken ikke anses oppfylt. Se det i punkt 6.3.3.1 gjengitte utsagnet fra Selbu-dommen om at reindriften samenes ekstensive bruk og nomadiske driftsform gjør at «avbrudd ikke kan hindre rettserverv selv om det har hatt atskillig lengde.»

63 Rt. 2001 s. 769 på s. 789 og 792-793.

64 Rt. 2001 s. 769 på s. 809 (flertallet) og s. 829-830.

65 HR-2016-2030-A avsnitt 96.

66 Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 190 og 195, jf. også s. 186-195.

67 Rt. 1971 s. 171 (Store Åkravann) på s. 175.

68 Rt. 1926 s. 760 (AS Rundlast) på s. 763-764.

6.3.3.3 Bruksvilkåret

Kravene til *brukens omfang og intensitet* er mer lempelig og fleksible etter reglene om alders tids bruk enn etter hevdsreglene. Dette har sammenheng med det strengere tidskravet. Fleksibiliteten kommer blant annet til uttrykk ved at det kreves mindre hva gjelder omfang og intensitet når bruken har pågått i vel 100 år enn når den har pågått i rundt 75-80 år. Har bruken vært intensiv, kan det som fremholdt i Selbu-dommen, bli slakket på tidskravet.

For å lede til erverv av eiendomsrett må bruken på samme måte som ved hevd, ha omfattet de bruksmåtene som det ville vært naturlig for eieren å utnytte i et tilsvarende område. Eksklusivitetskravet er ikke like strengt som ved hevd, men bruken må ha vært «dominerende ... sammenliknet med andres bruk av de aktuelle områdene».⁶⁹

I Svartskog-saken konkluderte Høyesterett med at bruksvilkåret for erverv av eiendomsrett var oppfylt, fordi bruken hadde «vært altomfattende og intensiv» og hatt et relativt eksklusivt preg.⁷⁰ I Stjernøy-dommen la Høyesterett til grunn at ingen av sakens to rettighetspretendenter hadde utøvd tilstrekkelig dominerende bruk og rådighet til at de kunne få medhold. Blant annet fremholdt Høyesterett at også den fastboende befolkningen hadde «gjort bruk av store deler av øya» og at staten hadde «manifestert eierrådighet over øya».⁷¹

De reindriftsinterne sakene som er reist for kommisjonen, gjelder som nevnt i punkt 6.3.2.2, ikke erverv av eiendomsrett, men av særrett i form av en fortrinnsrett eller eksklusiv bruksrett. Videre dreier det seg i motsetning til i Selbu-dommen og Svartskog-dommen ikke om rettighetserverv vis á vis grunneieren, men vis á vis andre reindriftsberettigede. Dette utløser et spørsmål om dommenes overføringsverdi til saker om reindriftsinterne rettsforhold.

Hålogaland lagmannsrett avgjorde i 2013 en sak om rett til beite i Reinbeitedistrikt 5 C (Sør-Varanger vinterbeite). Sakens parter var tre vintersiidaer tilhørende Varangersiidaen på den ene siden og de to siidaene Maggasiidaen og Pasviksiidaen som drev reindrift i distrikt 5 C, på den andre siden. Lagmannsretten la til grunn at de to sistnevnte på grunnlag av alders tids bruk hadde eksklusiv beiterett i distriktet, og fremholdt at de særlige forholdene Høyesterett trakk frem i Selbu-dommen, også må tas i betraktning i reindriftsinterne beiterettstvister.⁷²

«De særlige forhold ved reindriften som er utledet i Selbu-dommen, må i hovedsak få anvendelse også i beiterettstvister

internt innen reindriften. Sammenfattet må det ses hen til at reindriften er svært arealkrevende, og at siidaenes arealbruk kan variere fra år til år avhengig av vær, vind og beitenes beskaffenhet. Med hensyn til kontinuitet i bruken, kan det derfor ikke kreves at reinen har beitet i et bestemt område hvert år. Avbrudd kan bare hindre rettserverv dersom avbruddet har vart over en lengre samlet periode. Det må også legges vekt på reinens beitemønster og at reinen streifer. Reinen har visse kjerneområder, men bruken kan være større. At samisk er en muntlig kultur sammenholdt med at det er vanskelig å finne fysiske spor etter reindriften, tilsier at man må være varsom med å trekke slutninger ut fra at man mangler konkrete opplysninger om reindriftens tilstedeværelse i et område.»

Lagmannsretten la til grunn at Varangersiidaens tidligere beiterettigheter i tvisteområdet var «utslettet (ekstingvert) gjennom Maggasiidaens og Pasviksiidaens senere bruk av området over lang tid i god tro».⁷³ I den delen av tvisteområdet der det var tvist mellom Varangersiidaen og Maggasiidaen vurderte retten det slik at Varangersiidaen hadde brukt området frem til rundt 1930, men ikke fra da av og frem til 1960. Fra 1960 hadde siidaen drevet tilfeldig beiting der, men «neppe av stort omfang». På 1980-tallet tok den i større grad området i bruk, først i forståelse med Maggasiidaen, men fra 1990 mot dennes protester. Om Maggasiidaens bruk som ifølge lagmannsretten kunne føres tilbake til «skolteflokken», uttaler lagmannsretten:⁷⁴

«Skolteflokkens bruk av området må antas å ha vært tiltakende etter hvert som reinflokken vokste fra rundt 1880 til 1915. Maggasiidaen har følgelig hatt en helt dominerende beitebruk i denne delen av tvisteområdet i minst henimot hundre år fram til Varangersiidaen på 1980-tallet tok i bruk området nord for Neiden og fortrenget Maggasiidaen helt fra rundt 1990. At det før 1980 kunne trekke inn rein fra Varangersiidaen over til Maggasiidaen, er forventet ut fra at det ikke er naturlige stengsler mellom distrikt 5D og distrikt 5C. Maggasiidaen har ikke akseptert Varangersiidaens bruk som rettmessig, men har trukket seg ut av området på grunn av deres langt mindre reinflokk.

Lagmannsretten finner at Maggasiidaens bruk av tvisteområdet nord og vest for Munkelva har slik kontinuitet og intensitet som kreves for erverv av eksklusiv bruksrett ved alders tids bruk.»

⁶⁹ HR-2016-2030-A (Stjernøya) avsnitt 96.

⁷⁰ Rt. 2001 s. 1229 (Svartskogen) på s. 1244.

⁷¹ HR-2016-2030-A avsnitt 111 til 113.

⁷² Hålogaland lagmannsrett, dom 2. april 2013 (LH-2012-106514) s. 17 (i utskriften fra lovdata).

⁷³ Hålogaland lagmannsrett, dom 2. april 2013 (LH-2012-106514) s. 16.

⁷⁴ Hålogaland lagmannsrett, dom 2. april 2013 (LH-2012-106514) s. 25.

Om den delen av tvisteområdet som Pasviksiidaen brukte, la lagmannsretten til grunn at Pasviksiidaens bruk før første verdenskrig var mindre omfattende enn Varangersiidaens. Fra da av hadde bruken økt i intensitet, og fra 1930 hadde Pasvikssiidaen vært enerådende.⁷⁵

«Pasviksiidaens bruk av tvisteområdet sør for Munkelva har slik kontinuitet og intensitet som kreves for erverv av eksklusiv bruksrett ved alders tids bruk. Bruken har bygd på den oppfatning at den er en selvstendig rett. Det er ingen forhold som tilsier at bruken skulle ha vært oppfattet som tålt bruk fra Varangersiidaens side knyttet til beiterettigheter ervervet i tiden fra 1852 til ca. 1930. En hundreårig lang beitebruk fra Pasviksiidaen foregikk uten at Varangersiidaen reiste innsigelser mot bruken.»

Lagmannsrettens vurdering av bruksvilkåret skiller seg ikke nevneverdig fra vurderingen av bruksvilkåret i en tvist mellom to bruksretthavere utenfor reindriften som begge i større eller mindre grad har brukt samme område. Retten vurderer de ulike siidaenes bruk i tre tidsperioder; før grensesperringen i 1852; fra 1852 og frem til fastsettelsen av Fylkesmannens forordninger om distriktsgrenser i 1934 og 1937; og fra da og frem til domsavsigelsen.

I den delen av tvisteområdet som berørte Maggasiidaen hadde Varangersiidaen fra 1852 til ut på 1930-tallet bare brukt området til gjennomflytting. Etter lagmannsrettens vurdering hadde Maggasiidaen alt før 1930 etablert enerett til reinbeite der, og med dette utslettet de beiterettighetene Varangersiidaen hadde ervervet i området før 1852. Etter utferdigelsen av fylkesmannens forordninger på 1930-tallet hadde Maggasiidaens bruk fortsatt i samsvar med forordningene. At siidaen på 1990-tallet hadde trukket seg ut fra området var fordi den ble fortrent av Varangersiidaens rein, og motivert ut fra et ønske om å unngå konflikt. Dette kunne derfor ikke føre til bortfall av den eksklusive beiteretten Maggasiidaen hadde ervervet i området.

I det tvisteområdet som gjaldt Pasviksiidaen, la lagmannsretten til grunn at både Varangersiidaens og Pasviksiidaens bruk mellom 1852 og 1930-tallet hadde gitt grunnlag for erverv av beiterett i området. Fra 1930-tallet hadde imidlertid Pasviksiidaens bruk vært så dominerende at den hadde ervervet eksklusiv beiterett, mens Varangersiidaens rett var bortfalt.

Varangersiidaen anførte at Maggasiidaen og Pasviksiidaen tidvis hadde hatt et for høyt reintall og at dette ikke kunne gi grunnlag for rettighetserverv. Lagmannsrettens så det slik at dette «*neppe har hatt betydning for kontinuiteten i bruken*».

⁷⁵ Hålogaland lagmannsrett, dom 2. april 2013 (LH-2012-106514) s. 26.

At bruken hadde vært mindre intensiv om reintallet hele tiden hadde vært innenfor det tillatte, kunne ikke ha «*avgjørende betydning i den samlede vurderingen av brukens intensitet*».⁷⁶

For øvrig må det også etter alders tids bruk-reglene ses hen til at rettighetspretendentene har del i den alminnelige reindriftsretten. Deres bruk må derfor også i disse tilfellene ha gått klart ut over det som kan utøves i kraft av den alminnelige reindriftsretten, for at det skal være grunnlag for erverv av særrett i form av en fortrinnsrett eller eksklusiv rett. Se punkt 6.3.6.

Hålogaland lagmannsrett viser til dette prinsippet i dommen i saken om reinbeiterett i Sør-Varanger.⁷⁷ Rettens vurdering synes basert på et syn om at også bruk innenfor rammene av gjeldende regelverk, i dette tilfellet fylkesmannens forordninger, kan gi grunnlag for erverv av særrett til reindrift i et område. Ved vurderingen av bruksvilkåret synes retten primært å legge vekt på at Maggasiidaens og Pasviksiidaens bruk har vært tilnærmet eksklusiv sammenliknet med Varangersiidaens bruk. Brukens omfang og intensitet synes å ha hatt liten betydning ved vurderingen av bruksvilkåret, ut over bemerkningen om at det ikke er avgjørende at brukens intensitet hadde vært lavere dersom reintallet hele tiden hadde ligget innenfor det lovlige.

6.3.3.4 Godtrovilkåret

Godtrokravet er i prinsippet det samme ved alders tids bruk som ved hevd. Den lengre brukstiden kan imidlertid senke aktsomhetsterskelen.⁷⁸ Dette er en følge av at det ofte kan være vanskelig å avklare hvilken oppfatning rettighetspretendentens rettsforgjengere hadde da bruken startet. Er tidsvilkåret og bruksvilkåret oppfylt, vil bruken dessuten ha pågått mer eller mindre uhindret i hele ervervsperioden. Dette kan ha styrket brukernes gode tro. Presumsjonen om god tro når disse vilkårene er oppfylt, gjelder dessuten også ved alders tids bruk, jf. punkt 6.4.2.

Ved vurderingen av betydningen av manglende protester, må det imidlertid ses hen til at et rettighetserverv i de reindriftsinterne sakene ikke vil gå på bekostning av grunneieren, men på bekostning av andre reindriftsutøvere. Disse vil ikke alltid ha samme oppfordring til å protestere mot bruken som en grunneier. Hvordan dette ligger an må derfor vurderes konkret fra sak til sak. Se også omtalen av den tilsvarende problematikken når det gjelder hevd i punkt 6.3.2.3.

⁷⁶ Hålogaland lagmannsrett, dom 2. april 2013 (LH-2012-106514) s. 25 (Maggasiidaen) og s. 26 (Pasviksiidaen).

⁷⁷ Hålogaland lagmannsrett, dom 2. april 2013 (LH-2012-106514) s. 20.

⁷⁸ Se blant annet Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2 utg. (2008) s. 203 flg., særlig på s. 224.

Det vil også ved alders tids bruk stenge for rettsservit ved brukeren har annen lovlig adkomst til bruken, eller at bruken er tålt.⁷⁹ Som i hevdstilfellene, er det imidlertid vanskelig å anslå hvilken selvstendig betydning dette har ved siden av kravene til bruken omfang og intensitet og rettsoppfatning/god tro. Betydningen av eventuelle statlige tillatelser til beitebruk og oppføring av gjerder og anlegg mv., må på samme måte som i hevdstilfellene vurderes med utgangspunkt i at tillatelsene ikke er gitt av den eller de eventuelt rettsservit går på bekostning av, slik at prinsippet i hevdloven § 5 ikke er direkte anvendelig.

Godtrokravet har i saker om reindriftsinterne rettsforhold i liten grad vært gjenstand for brede vurderinger i rettspraksis. Som nevnt i punkt 6.3.2.3, har kravet stort sett vært behandlet under gjennomgangen av den utøvde bruken. I den i punkt 6.3.3.3 omtalte dommen fra Sør-Varanger, viser for eksempel Hålogaland lagmannsrett til at ingenting tilsier at Maggasiidaens bruk «*skulle ha vært oppfattet som tålt bruk fra Varangersiidaens side knyttet til beiterettigheter ervervet på Varangersiidaens hånd før 1852*». Videre viser retten til at «*en henimot hundreår lang beitebruk fra Maggasiidaen foregikk uten at Varangersiidaen reiste innsigelser*».⁸⁰

Lagmannsretten påpeker at det vanskelig kan sies noe sikkert om når Maggasiidaen oppfattet det slik at den hadde en eksklusiv beiterett i den aktuelle delen av tvisteområdet. Imidlertid må i alle fall «*fylkesmannens forordning av 1937, forvaltningens senere klart uttalte forståelse av forordningen og Maggasiidaens faktiske bruk alene av området ha befestet Maggasiidaens oppfatning av å ha en enerett til beite i området*». Videre heter det:⁸¹

«Men også før den tid var Maggasiidaen alene om bruken, hvilket gir en presumsjon for at Maggasiidaen har vært i god tro om sin enerett til beite i området i om lag 70 år. ... Sammenholdt med Maggasiidaens bruk av området i tid, kontinuitet og intensitet, har Maggasiidaen vært i god tro om sin enerett til beite i tilstrekkelig lang tid til å konstatere erverv av enerett til beite i denne delen av tvisteområdet som en enerett for Maggasiidaen. Denne vurderingen faller også sammen med det som må anses som festnet bruk.»

Grunnlaget for lagmannsrettens slutning om at godtrovilkåret er oppfylt for erverv av en enerett til reindrift for Maggasiidaen, er dermed ikke primært de aktuelle utøvernes eksplisitt uttrykte oppfatninger. Slutningen er i det alt vesentlige bygget på den bruken Maggasiidaen har utøvd,

sammenholdt med manglende protester fra Varangersiidaen, samt fylkesmannens forordning om beitegrenser og reindriftsforvaltningens forståelse av denne.

Når det gjelder det området der det var tvist mellom Varangersiidaen og Pasviksiidaen, la lagmannsretten som nevnt i punkt 6.3.3.3, til grunn at begge siidene hadde beiterett der på 1930-tallet. Et hovedspørsmål i godtrovurderingen var derfor fra hvilket tidspunkt Pasviksiidaen oppfattet å ha eksklusiv beiterett i området. Om dette uttaler lagmannsretten:⁸²

«Også for Pasviksiidaen må fylkesmannens forordning av 1937, forvaltningens senere klart uttalte forståelse av forordningen og Pasviksiidaens faktiske bruk alene av området fra rundt 1930 ha befestet oppfatningen av å ha en enerett til beite i området. ... Pasviksiidaen har utøvd eksklusiv bruk av denne delen av tvisteområdet kontinuerlig over en periode på ca. 80 år. Pasviksiidaens tro på at de har utøvd beite i området som en enerett må antas å ha vært til stede over nesten like lang tid. Når Pasviksiidaens bruk av området i tid, kontinuitet og intensitet sammenholdes med tiden for den gode tro, har Pasviksiidaen ervervet beiterett i denne delen av tvisteområdet som en enerett. Denne vurderingen faller også sammen med det som må anses som festnet bruk.»

Det er dermed igjen den utøvde bruken, sammenholdt med myndighetenes reguleringer og forståelse av disse, som har dannet grunnlag for slutningen om god tro. For øvrig kan bemerkningen om at vurderingen «*faller sammen med det som må anses som festnet bruk*», som også er inntatt i omtalen av Maggasiidaen, tilsi at konklusjonen like gjerne kunne vært trukket på grunnlag av læren om festnede rettsforhold som på grunnlag av alders tids bruk.

Om godtrovurderingen uttaler lagmannsretten ellers at det forholdet at Maggasiidaen og Pasviksiidaen i perioder har hatt flere rein enn tillatt, «*ganske sikkert*» har vært uten betydning «*for den gode tro*».⁸³ Uttalelsen har formodentlig sammenheng med at sakens tema var et mulig erverv av enerett for de to siidene til reindrift i tvisteområdet vis å vis Varangersiidaen, og ikke erverv av beiterett for et antall rein som overstiger det tillatte.

Det som særpreger lagmannsrettens godtrovurdering i tillegg til at den er flettet inn i vurderingen av bruksvilkåret, er at det verken for Maggasiidaen eller Pasviksiidaen synes å være vurdert om den gode troen er aktsom. I stedet synes lagmannsretten, uten at det kommer eksplisitt til uttrykk, å

⁷⁹ Se nærmere Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 156-181.

⁸⁰ Hålogaland lagmannsrett, dom 2. april 2013 (LH-2012-106514) s. 25.

⁸¹ Hålogaland lagmannsrett, dom 2. april 2013 (LH-2012-106514) s. 25.

⁸² Hålogaland lagmannsrett, dom 2. april 2013 (LH-2012-106514) s. 26.

⁸³ Hålogaland lagmannsrett, dom 2. april 2013 (LH-2012-106514) s. 25 (Maggasiidaen) og 26 (Pasviksiidaen).

bygge på at det gjelder en presumsjon om god tro i tilfeller der bruken har vært utøvd i lang tid uten innsigelser fra motparten. Blant annet kan det forholdet at retten i omtalen av begge siidaene med henvisning til Selbu-dommen understreke at «*vilkårene for rettserverv ved alders tids bruk ikke er uavhengige av hverandre*» tyde på det.⁸⁴

Som nevnt innledningsvis, kommer godtrovurderingen ved alders tids bruk ofte noe i bakgrunnen fordi det er vanskelig å avklare hvilke rettsoppfatninger som gjorde seg gjeldende da bruken startet. Langvarig bruk uten innsigelser fra mulige konkurrerende rettighetshavere er dessuten egnet til å etablere god tro. Lagmannsrettens vurdering av godtrokravet skiller seg derfor ikke markant fra godtrovurderingen i andre saker om alders tids bruk. Det er likevel noe særegent at retten, i motsetning til hva Høyesterett gjorde i Selbu-saken og Svartskog-saken, ikke gjør spørsmålet om god tro ut til et eget vurderingstema i dommen.

6.3.3.5 Særlig om rettssuksesjon

Prinsippene om rettssuksesjon er nedfelt i hevdsloven § 3. Regelen er at når to eller flere har en ting «*etter kvarandre i samanheng og overgangen mellom dei er lovleg*» er hevden fullført når tidsvilkåret er oppfylt. Dette gjelder også ved alders tids bruk der det som følge av det strengere tidsvilkåret som regel vil ha vært flere rettsoverganger enn i hevdstilfellene.

Det fremgår av ordlyden i § 3 at den regulerer tilfeller der overgangen mellom brukerne skjer *før fullført rettighetserverv*, og at den stiller opp to vilkår for å legge brukstiden sammen slik at etterfølgende bruker kan godskrives brukstiden til forrige bruker. For det første må de ulike brukerne ha utøvd bruk «*etter kvarandre i samanheng*». Det vil si at bruken må gjelde samme objekt. Ved erverv av bruksrett i utmark må det dermed dreie seg om samme type bruk av samme område. For det andre må overgangen mellom brukerne være «*lovleg*». Dette kravet er ikke knyttet til bruken, men til overføringen av forrige brukers *rettslige posisjon*, for eksempel som eier av et gårdsbruk eller innehaver av en siidaandel, til den neste, jf. nedenfor.

Kravet om at rettighetspretendentene må ha hatt hevdsobjektet etter hverandre «*i samanheng*», innebærer at alle involverte ledd må oppfylle bruksvilkåret og godtrovilkåret i hele ervervsperioden. Dersom den første brukeren utøvde tilstrekkelig bruk i 15 år og dennes etterfølgere ikke gjorde det i de neste 15 årene, vil kravet om sammenhengende bruk ikke være oppfylt. Det kan imidlertid løpe en ny ervervsperiode fra det tidspunktet bruken blir gjenopptatt.

Er bruksoppholdet en direkte følge av rettssuksesjonen, for eksempel at et hevdsobjekt blir liggende ubenyttet i forbindelse med et arveoppgjør, vil oppholdet ikke nødvendigvis virke fristavbrytende.⁸⁵ Ved hevd vil et bruksopphold på over to år normalt være fristavbrytende, jf. hevdsloven § 6 annet ledd. Er ervervsgrunnlaget alders tids bruk er det rom for lengre opphold, men uten at det kan angis en eksakt grense, jf. punkt 6.3.3.2. Rettighetservervet avbrytes også i tilfeller der rettsetterfølgerne bringes ut av aktsom god tro før ervervsperioden er fullført. Videre vil den første brukerens brukstid ikke telle dersom vedkommende ikke var i aktsom god tro.

Kravet om at rettsovergangen må være «*lovleg*» innebærer at den første brukerens rettslige posisjon må overføres til rettsetterfølgeren på lovlig måte. Hevdslovens forarbeider nevner blant annet salg, gave og arv som eksempler på lovlige rettsoverganger.⁸⁶ Dersom hevdsbruk blir utøvd i aktsom god tro med utgangspunkt i en fast eiendom som blir solgt og kjøperen fortsetter bruken, vil kjøperen bli godskrevet den tidligere eierens brukstid. Det samme gjelder hvis eiendommen blir arvet og bruken fortsetter. Blir eiendommen fravendt den opprinnelige brukeren på ulovlig vis, for eksempel ved bedrageri, vil rettsovergangen ikke være «*lovleg*» og erververen vil ikke bli godskrevet tidligere eiers bruk.

I saker om erverv av fortrinnsrett eller andre særrettigheter til reinbeite, vil de aktuelle siidaene måtte knytte sin bruk til et bestemt område. Når bruken overføres innen samme slekt, fra foreldre til barn, søskenbarn eller barnebarn, vil rettsovergangene være lovlige. Har en siida fortrent en annen siida fra området, for eksempel ved at reinflokkene har blitt sammenblandet og den mindre har blitt en del av den større, vil det derimot ikke foreligge en lovlig rettsovergang hva angår den fortrengende siidaens bruk av den fortrente siidaens bruksområde.

Hålogaland lagmannsrett peker i saken om rett til reinbeite i Sør-Varanger på at rettssuksesjonsspørsmålet kan reise særlige utfordringer i reindriftsinterne saker:⁸⁷

«En siida har tradisjonelt vært en relativt løs og foranderlig sammenslutning. Reineierne samarbeider om å vokte en reinflokk. Så vel antall siidaer som siidapartnere vil over tid kunne ha vært gjenstand for variasjon. Spørsmålet om identifikasjon mellom rettsforgjengeren og etterfølgeren kan lett bli uklar. Denne utfordringen blir ikke mindre ved at den samiske kulturen er preget av muntlighet. I saker av denne karakter vil domstolene være henvist til å

⁸⁵ Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 228.

⁸⁶ Sivillovbokutvalet, *Rådsegn 6 Om hevd*, 1961 s. 10 og 24.

⁸⁷ Hålogaland lagmannsrett, dom 2. april 2013 (LH-2012-106514) s. 17-18.

⁸⁴ Hålogaland lagmannsrett, dom 2. april 2013 (LH-2012-106514) s. 25 (Maggasiidaen) og 26 (Pasviksiidaen).

gjøre ganske grovt tilskårne vurderinger, se Gunnar Eriksen: *Alders tids bruk* (2008), side 107.

Lagmannsretten legger i denne saken til grunn en presumsjon for at eventuelt opparbeidede bruksrettigheter er overlevert fra slektsledd til slektsledd og fra en generasjon siidadelstakere til en annen. Det bygges på den dokumentasjon som er framlagt om partenes slekts- og driftsforhold. Lagmannsretten viser også til Erik Solems beskrivelse om at fordelingen av vinterbeiteplassene mellom de ulike siidaer er av gammel opprinnelse og «har gjort sig sjøl», jf. Solem: *Lappiske rettsstudier* (1933) side 190. Han beskriver som en «temmelig avgjort sak» at de ulike siidaer har vinterbeite i bestemte områder, og at beiteplassene gjerne går i arv i slektsledd. I forarbeidene til reindriftsloven av 2007 uttaler departementet at det ikke har «holdepunkter for å anta at det ikke fortsatt er slik i praksis», jf. Ot.prp.nr.25 (2006–2007), side 36.»

Lagmannsretten la dermed til grunn at bruksrettigheter, med mindre det foreligger holdepunkter for noe annet, vil bli overført fra én generasjon av siidadelstakere til den neste, og at beiteplassene går i arv fra slektsledd til slektsledd. Når det gjelder Varangersiidaen, la retten til grunn at rettsovergangene i all hovedsak hadde foregått innenfor samme familie.

Videre fremholdt lagmannsretten at Maggasiidaens bruk kan føres tilbake til skoleflokkene som på 1880-tallet besto av rundt 200 dyr, og som etter hvert også omfattet rein eid av fastboende slik at flokken på 1930-tallet hadde rundt 3000 dyr. Retten viste til at driften er «videreført gjennom Vestre Sør-Varanger reindriftslag, og senere til ... Maggasiidaen». Retten viste videre til at skoleflokkens bruk av den aktuelle delen av tvisteområdet må ha vært økende fra 1880-tallet, og at Maggasiidaen har hatt en «helt dominerende beitebruk... i minst henimot hundre år» før Varangersiidaen begynte å bruke området på 1980-tallet.⁸⁸ Lagmannsretten la dermed, uten å si det uttrykkelig, til grunn at rettsovergangene fra skoleflokkene til Vestre Sør-Varanger reindriftslag og til Maggasiidaen var lovlige.

Lagmannsretten beskriver også rettsovergangene innen Pasviksiidaen. Denne siidaen kan føres tilbake til Essais og Kaisa Liisa Kalliainen som flyttet til Pasvik med et par hundre rein i 1866. Driften ble senere delt mellom deres to sønner, og videreført gjennom Midtre Sør-Varanger reindriftslag til dagens Pasviksiida.⁸⁹ Retten drøftet ikke om rettsovergangene var lovlige, men synes å ha lagt dette til grunn i mangel av holdepunkter for noe annet.

88 Hålogaland lagmannsrett, dom 2. april 2013 (LH-2012-106514) s. 24 og 25.

89 Hålogaland lagmannsrett, dom 2. april 2013 (LH-2012-106514) s. 25.

Spørsmålet om rettsovergangene må i de interne reindriftssakene vurderes konkret fra sak til sak. I tillegg til de generelle bevismessige utfordringene, kan det oppstå vanskelige vurderinger der flere konkurrerende rettighetspretendenter har et felles slektsmessig utgangspunkt for den bruken de mener å ha ervervet særrettigheter til.

6.3.4 Festnede rettsforhold/festnet bruk

Finnmarkslovens forarbeider omtaler festnede rettsforhold (festnet bruk) som et selvstendig ervervsgrunnlag ved siden av hevd og alders tids bruk.⁹⁰ Festnede rettsforhold synes tidvis også å ha vært anvendt i rettspraksis som grunnlag for erverv av rettigheter.⁹¹ At festnede rettsforhold er et selvstendig ervervsgrunnlag har også støtte i juridisk teori.⁹² Det har imidlertid også vært anført at betegnelser som «*festnede rettsforhold*» og «*festnet bruk*» mer har vært brukt som et argument for å stadfeste en etablert tilstand, enn som et ervervsgrunnlag, og at det treffer bedre å anse festnede rettsforhold som «*en form for lokal innrettelse av sedvanerettslig karakter*».⁹³

Festnede rettsforhold har også vært omtalt som «*en variant av alders tids bruk*».⁹⁴ I flere av dommene som viser til festnede rettsforhold er imidlertid kravet om god tro hos rettighetsserverven nedtonet. Samtidig er motpartens passivitet over lengre tid tillagt betydelig vekt.⁹⁵ I Rt. 1949 s. 492 som gjaldt bortfall av beiterett er det for eksempel uttalt:⁹⁶

«Skulle de setereierne som i sin tid har flyttet ut og ikke har tatt helsommerbeiting opp igjen, nå kunne ta til med helsommerbeiting i heimtrakten, ville de rive opp i de faktiske bruksforhold som således for lengst har festnet seg, og de ville skape et problem som det måtte støte på betydelige vanskeligheter å løse. Høyesterett finner at de utflyttede setereierne ved sin egen holdning overfor den utvikling som har funnet sted, har satt seg i den stilling at de må være uten adgang til å gripe inn i de bruksforhold som er denne utviklings resultat.»

90 Ot. prp. nr. 53 (2002-2003) s. 37.

91 Se blant annet Rt. 1937 s. 158 (Follafoss), Rt. 1963 s. 370 (Lågen), Rt. 1963 s. 1263 (Vinstra) og Rt. 1991 s. 1311 (Beiarn-Skjerstad).

92 Se for eksempel Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 71, Karl Arne Utgård, *Bruk i alders tid* [i] JV 2002 s. 253-262 på s. 258-260 og Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 52-53.

93 Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 286-291 og 297. Se også Ernst Nordtveit, *Høyesteretts rolle ved utvikling av rettar til fast eigedom*, [i] Schei, Skoghøy og Øie (red), *Lov Sammenheng Rett – Norges Høyesterett 200 år*, 2015 s. 765 flg. på s. 775-776.

94 Thor Falkanger, *Lokal sedvanerett – knyttet til fast eiendom*, [i] TtR 2017 nr. 1 s. 68 flg. på s. 76.

95 Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 389-390.

96 Rt. 1949 s. 492 (Tolgas heimtrakt) på s. 494.

I Rt. 1979 s. 1421 konkluderte Høyesterett med at en lokal fiskeforening som hadde administrert fisket i lang tid, hadde ervervet fiskerett på vegne av lokalbefolkningen. I dommen heter det:⁹⁷

«Jeg er etter dette ... ikke enig med lagmannsretten når den har lagt til grunn at innvånerne i Kvam ikke har en virkelig fiskerett i tvistefeltet. Grunneiernes unnlatelse av å manifestere sin nåværende rettsoppfatning overfor Fiskeforeningen kan ... ikke ses som et utslag av velvillighet overfor Kvams innvånere som de når som helst kunne gjøre slutt på.»

Selv om godtrokravet har vært nedtonet, må det foreligge en viss samstemthet fra begge sider for at et rettsforhold skal anses som festnet. Flertallet i Samerettsutvalgets rettsgruppe uttaler at det som hovedregel må foreligge en «samstemmig oppfatning», men at rettspraksis tyder på at det ikke «kreves en fullt ut samstemmig oppfatning for at det skal kunne foreligge «festnet bruk»». ⁹⁸ Otto Jebens som utgjorde gruppens mindretall, viser til at det «kreves en samstemmig oppfatning av rettsforholdet fra begge sider gjennom lang tid». ⁹⁹

Et særtrekk ved festnede rettsforhold er at grunneieren og brukeren ofte ikke kjenner til det korrekte rettsgrunnlaget mellom dem. Et eksempel er Rt. 1939 s. 603 der fire gårder i over 100 år hadde delt festeavgifter i strid med stiftelsesgrunnlaget. Høyesterett fant «rettsforholdet nu så festnet at det vilde være uriktig å ... føre forholdet tilbake til det som de gamle dokumenter av 1689 og 1759 inneholder». ¹⁰⁰ Uttalelsen er et eksempel på at Høyesterett tidvis har vektlagt at det vil være uheldig å endre en tilstand som har vedvart i lang tid. Et annet eksempel er Rt. 1961 s. 1163 der Høyesterett anså det «klart at det ikke nå kan rippes opp i etablerte rettsforhold på det grunnlag at denne mer enn 100 år gamle oppfatning er uriktig». ¹⁰¹ Se også Rt. 1963 s. 370 der flertallet viste til at fisket hadde fått «stor fasthet og stabilitet», og at et forhold som «på denne måte og i den grad er festnet, bør og kan ikke nå rives opp». ¹⁰²

Det er antatt at festnede rettsforhold er mest aktuelt som ervervsgrunnlag når partene har oversett eller misforstått et stiftelsesdokument, og hvor rettighetspretendenten ikke ville oppfylle godtrokravet etter reglene om hevd eller alders tids bruk. ¹⁰³ Et annet forhold som gjør at festnede rettsforhold

kan være mer egnet som rettsgrunnlag enn alders tids bruk, er at det ved festnede rettsforhold ikke nødvendigvis (bare) er spørsmål om rettighetspretendentens fysiske bruk av og rettslige disposisjoner over et område, men også om omfattende forestillinger (lovgivning, forskrifter, administrativ praksis) knyttet til allmenningsforhold. Dette var fremtredende i Rt. 1963 s. 1263 der Høyesterett bekreftet statens stilling som grunneier i statsallmenningene, men slo fast at det er «en eiendomsrett av en særlig karakter på grunn av den særegne og store begrensning de bruksrettigedes rettigheter medfører». ¹⁰⁴

Statens antatte eiendomsrett til grunnen i Finnmark har vært ansett som et festnet rettsforhold. Blant annet konkluderte flertallet i rettsgruppen med at utviklingen i godt over 200 år etter grensefastsettelsen mot Sverige i 1751 hadde medført at statens eiendomsrett hadde festnet seg også i Indre Finnmark. ¹⁰⁵ Utmarksdomstolen har oppsummert situasjonen slik: ¹⁰⁶

«Synspunktet om statens eiendomsrett til grunn i Finnmark bygger i korthet på at denne er etablert som et festnet forhold; selv om statens erverv av jurisdiksjon over områdene i fylket etter fredsslutningen i 1613, og etter grensedragningene i 1751 og 1826, ikke nødvendigvis innebar overdragelse av eiendomsrett og private landrettigheter til staten, så er statens eiendomsrett over tid etablert som et festnet forhold.»

Høyesteretts førstvoterende i Nesseby-dommen viser til at utmarksdomstolen har sett det som «et grunnleggende spørsmål om «staten eller andre, ved sine handlinger over tid har brutt ned bygdefolkets rettsoppfatninger og opprinnelige, sedvanebaserte styringsrett over utmarksressursene, og om dette i så fall må aksepteres som et forhold som har festnet seg nærmest som en ny sedvane».» Videre uttaler han: «Etter mitt syn er et slikt utgangspunkt ikke fullt ut treffende, verken rettslig eller ut fra de faktiske forholdene i saken». ¹⁰⁷

Synspunktet er ikke begrunnet. Sakens hovedspørsmål gjaldt imidlertid slik førstvoterende formulerte det, ikke det rettslige grunnlaget for statens rett, men «innholdet i de bruksrettighetene som lokalbefolkningen har ervervet ved alders tids bruk». ¹⁰⁸ Det førstvoterende ikke anser som «fullt ut treffende», er derfor trolig at utmarksdomstolen anser hoved-

⁹⁷ Rt. 1979 s. 1421 (Søre Kvam Fiskeforening) på s. 1428.

⁹⁸ NOU 1993: 34 s. 264-265.

⁹⁹ NOU 1993: 34 s. 34. Se også Otto Jebens, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999, s. 440-444.

¹⁰⁰ Rt. 1939 s. 603 (Trommestad) på s. 609.

¹⁰¹ Rt. 1961 s. 1163 (Dale Skog) på s. 1172.

¹⁰² Rt. 1963 s. 370 (Lågen) på s. 378.

¹⁰³ Karl Arne Utgård, *Bruk i alders tid*, i JV 2002 s. 253-262 på s. 260.

¹⁰⁴ Rt. 1963 s. 1263 (Vinstra) på s. 1268, se også s. 1277.

¹⁰⁵ NOU 1993:34 s. 261-266. Se også Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 390.

¹⁰⁶ Utmarksdomstolen for Finnmark, dom avsagt 23. januar 2017 (14-164739TVI-UTMA) s. 24-25.

¹⁰⁷ HR-2018-456-P (sak nr. 2017/860) avsnitt 146.

¹⁰⁸ HR-2018-456-P (sak nr. 2017/860) avsnitt 121. Se også avsnitt 1, 108-109 og 119-120.

spørsmålet å være om staten hadde brutt ned den lokale styringsretten i tvisteområdet, og ikke om lokalbefolkningen hadde ervervet en slik rett ved bruk i alders tid. Selv om Høyesterett konkluderte med at det ikke var ervervet en lokal styringsrett,¹⁰⁹ er dommen derfor neppe uttrykk for en oppfatning om at statens eiendomsrett ikke er et festnet rettsforhold.

Anvendelsen av festnede rettsforhold/festnet bruk som rettsgrunnlag i reindriftsinterne saker, vil ikke være markant annerledes enn i andre saker. Prinsippene kan supplere reglene om alders tids bruk, og være et alternativt rettsgrunnlag. For eksempel uttalte Hålogaland lagmannsrett i saken om reinbeiterett i Sør-Varanger at konklusjonen om at alders tids bruk-vilkårene var oppfylt, faller «*sammen med det som må anses som festnet bruk*».¹¹⁰

Ved anvendelsen av festnede rettsforhold/festnet bruk er det på samme måte som ved alders tids bruk, rom for betydelig fleksibilitet. I den i punkt 6.3.3.2 omtalte dommen om fiskerett i Store Åkravann, gjorde for eksempel Høyesterett en helhetsvurdering. Det ble vist til at det hadde vært fisket jevnlig i god tro i 63 år uten inngripen fra det lokale allmenningsstyret som ble ansett stilltiende å ha akseptert fisket. Høyesterett uttalte at et forhold «*som på denne måte og i den grad har fått anledning til å festne seg, bør nå ikke kunne rives opp*».¹¹¹

Den fleksibiliteten som prinsippene om festnede rettsforhold/festnet bruk åpner for, kan gjøre det aktuelt å se hen til dem også i en del reindriftsinterne saker. De utøverne som et eventuelt rettighetserverv vil gå på bekostning av, vil imidlertid ikke alltid ha hatt en klar oppfordring til å protestere mot andres bruk. Særlig gjelder dette dersom bruken har grunnlag i statlige tillatelser. Det må derfor utvises varsomhet med å legge vekt på manglende protester uten at bakgrunnen for det som kan fremtre som en stilltiende aksept er undersøkt.

6.3.5 Lokal (reindriftssamisk) sedvanerett

I tingsrettslig forstand er lokal sedvanerett en ulovfestet generell rettsregel om bruken av fast eiendom i et geografisk avgrenset område. Lokal sedvanerett har samme trinnhøyde som formell lov, og vil måtte vike for nyere lovgivning. Betydningen av lokal sedvanerett som rettsregel har derfor på grunn av økende lovregulering blitt betydelig innsnevret, men ofte er tidligere sedvanebaserte regler blitt lovfestet. Ett

eksempel er allmenningsretten,¹¹² og et annet retten til utmarksbeite for jordbruksseidommer i Finnmark, jf. finnmarksloven § 23 annet ledd.

Lokal sedvanerett påberopes også som ervervsgrunnlag for rettigheter i utmark. I en dom fra 2016 om rett til utmarksbeite for et større antall eiendommer i Lyngen omtaler Hålogaland lagmannsrett vilkårene for rettighetserverv med grunnlag i sedvanerett slik:¹¹³

«Sedvanerett innebærer at en faktisk rettstilstand blir tillagt rettslig betydning som hjemmelsgrunnlag for rettigheter over annen manns eiendom. For å kunne konstatere sedvanerett kreves både at det må foreligge en fast praksis, at denne har vært utøvd gjennom lang tid og at den er utøvd i den tro at man fulgte en rettsregel.»

Som ervervsgrunnlag har lokal sedvanerett likhetstrekk både med alders tids bruk og festnede rettsforhold. Også når ervervsgrunnlaget er lokal sedvanerett, må det ha foregått en fast og langvarig bruk. Videre må den rådende oppfatningen blant de den mulige sedvaneretten får betydning for, være at bruken har grunnlag i en (lokal) ulovfestet bindende generell rettsregel. Det kan dermed trekkes en parallell med prinsippene om festnede rettsforhold der det i alle fall som hovedregel må være en samstemt oppfatning om rettstilstanden fra de involverte partene for at et rettsforhold skal anses som festnet, jf. punkt 6.3.4. Ved alders tids bruk og hevd, er det derimot primært rettighetspretendentens rettsoppfatning som er gjenstand for vurdering.

Det har i juridisk teori vært stilt spørsmål ved om lokal sedvanerett har selvstendig betydning som ervervsgrunnlag for rettigheter i utmark ved siden av hevd, alders tids bruk og festnede rettsforhold. Imidlertid forekommer det at Høyesterett anser lokal sedvanerett som den mest dekkende beskrivelsen av ervervsgrunnlaget. I Rt. 1995 s. 644 konkluderte Høyesterett med at en lokal sedvanerettsdannelse gjorde at grunneierne i tvisteområdet hadde gjensidig beiterett på hverandres utmark, uavhengig av eiendoms-grensene. Dommen viser også at overgangen mellom lokal sedvanerett og alders tids bruk ofte er flytende:¹¹⁵

«Jeg er enig med lagmannsretten i at det, slik omstendighetene her ligger an, er mest dekkende å si at beiteretten

109 HR-2018-456-P (sak nr. 2017/860) avsnitt 149 der det konkluderes med at lokalbefolkningen «*ikke har utøvd sine bruksrettigheter på en slik måte at det gjennom alders tids bruk er etablert bruksrettigheter som også omfatter rett til forvaltning av naturressursene*».

110 Hålogaland lagmannsrett, dom 2. april 2013 (LH-2012-106514) s. 25 (Maggasiidaen) og 26 (Pasvikiidaen).

111 Rt. 1971 s. 171 (Store Åkravann) på s. 175.

112 Thor Falkanger, *Lokal sedvanerett – knyttet til fast eiendom*, i TFr 2017 nr. 1 s. 68 flg. på s. 71. Se også s. 76.

113 Hålogaland lagmannsrett, dom avsagt 14. januar 2016 (LH-2015-82310). Se også LH-2006-295.

114 Thor Falkanger, *Lokal sedvanerett – knyttet til fast eiendom*, [i] TFr 2017 nr. 1 s. 68 flg. på s. 99.

115 Rt. 1995 s. 644 (Balsfjord) på s. 650.

har sitt grunnlag i en lokal sedvanerett. Jeg tilføyer imidlertid at når alle de eiendommer sedvaneretten gjelder, har utøvet bruken i alders tid, slik tilfellet i stor grad er her, vil begrepene lokal sedvanerett og alders tids bruk gli over i hverandre, jf. dommen i Rt. 1912 s. 433».

Sitatet viser en viktig forskjell mellom alders tids bruk og lokal sedvanerett. Rettsgrunnlagene glir over i hverandre, men bare så langt alle de aktuelle eiendommene har utøvd bruk i alders tid. Er det ikke tilfellet, vil rettigheten når ervervsgrunnlaget er alders tids bruk, bare tilkomme de eiendommene som oppfyller tidsvilkåret. Er ervervsgrunnlaget lokal sedvanerett, vil også de eiendommene som ikke selv i alders tid har utøvd rettsstiftende bruk, ha del i rettigheten.

En annen forskjell mellom lokal sedvanerett og alders tids bruk, er at lokal sedvanerett forutsetter at den potensielt rettsstiftende bruken må være utøvd i den tro at den samsvarer med en rettsregel. Derfor vil normalt bare villfarelser om innholdet i (lovfestede eller ulovfestede) rettsregler åpne for rettighetserverv med grunnlag i lokal sedvanerett. Villfarelser om faktiske forhold vil ikke gjøre det, fordi slike villfarelser normalt ikke vil gi opphav «*til noen lokal rettsoppfatning*».¹¹⁶ Ved alders tids bruk kan derimot også villfarelser om faktiske forhold åpne for rettighetserverv, forutsatt at rettighetspretendenten ikke kan bebreides for å ha tatt feil.

For øvrig kan det tenkes at lokal sedvanerett kan ha større praktisk betydning som ervervsgrunnlag i Finnmark enn ellers i landet. Dette er blant annet et utslag av fylkets spesielle eiendomshistorie,¹¹⁷ og med at generelle rettsregler på grunn av språklige og kulturelle forhold ikke nødvendigvis har hatt samme innvirkning på lokale rettsoppfatninger som ellers i landet.¹¹⁸ I tillegg har samiske sedvaner og rettsoppfatninger et folkerettslig vern i ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 8, jf. også artikkel 26 i FN's erklæring om urfolks rettigheter.

Når det gjelder anvendelsen av lokal reindriftssamisk sedvanerett i de reindriftsinterne sakene, følger det av de nevnte internasjonale rettsreglene at slike sedvaner i utgangspunktet må tillegges stor vekt, så fremt de ikke strider mot mer grunnleggende nasjonale rettsprinsipper eller internasjonale menneskerettigheter. Se foran i punkt 6.2.2.1.

Det kan imidlertid være vanskelig å avklare innholdet i eventuelle reindriftsinterne sedvaner. Blant annet kan det

være usikkert om påberopte sedvaner har tilstrekkelig fasthet og utbredelse. Videre kan det være krevende å bringe på det rene om sedvanene er fulgt fordi de er ansett som uttrykk for generelle rettsregler, og ikke eksempelvis for å unngå konflikter. Dette gjør at det skal en del til før eventuelle reindriftsinterne sedvaner vil få selvstendig betydning som ervervsgrunnlag ved siden av reglene om hevd og alders tids bruk.

En annen sak er imidlertid at det kan foreligge reindriftsinterne sedvaner som kan få betydning ved vurderingen av om vilkårene for rettighetserverv etter de nevnte rettsgrunnlagene er oppfylt. Blant annet kan det tenkes at sedvaner innad i reindriften kan ha innvirkning på vurderingen av prinsippene for rettssuksessjon innad i og mellom ulike siidagrupper, og når det gjelder regulerende prosesser for naturlig avgrensede beiteområder.¹¹⁹

6.3.6 Erverv av fortrinnsrett eller eksklusiv rett i områder der bruksutøveren alt har en rett

6.3.6.1 Generelt om prinsippet om at bruken må «klart ha gått ut over» den retten bruksutøveren har

Spørsmålet om hva som skal til for at den som har andel i en alminnelig rett erverver mer vidtrekkende rettigheter, har ved flere anledninger vært reist i rettspraksis. I Stjernøy-saken anførte FeFo at reindriftsutøvernes bruk ikke hadde gått ut over den bruken de kunne utøve i kraft av den alminnelige reindriftsretten. Staten som grunneier hadde derfor ingen oppfordring til å gripe inn mot bruken, som ikke kunne gi grunnlag for erverv av eiendomsrett. Høyesterett viste til at bruken uansett ikke hadde vært «*tilstrekkelig intensiv og dominerende*» til å etablere eiendomsrett. Det var derfor ikke nødvendig «*å behandle FeFos anførsel om at eiendomsrett ikke kan erverves på grunnlag av en bruk som har vært i samsvar med en bruksrett*».¹²⁰

I Rt. 1986 s. 583 var det spørsmål om 14 grunneierne hadde utøvd rettsstiftende bruk i et område på om lag 4000 dekar der de hadde allmenningsrett eller særrett til blant annet beite og hogst. Om innholdet i bruksvilkåret i en slik situasjon uttaler Høyesterett:¹²¹

«Man må ved vurderingen av anførselene om hevd og alders tids bruk være klar over at partene i alle fall har en omfattende, og muligens også en eksklusiv, bruksrett til

¹¹⁶ Eidsivating Lagmannsrett, dom 23. januar 1997 (LE-1994-02871).

¹¹⁷ Se for eksempel Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 4 Karasjok bind 1*, 2019 s. 29-46. Se også Jon Gauslaa, *Eigedomshistoria i Finnmark*, [i] Hans Sevatdal v/Per Kåre Sky og Erling Berge (red.), *Eigedomshistorie*, 2017.

¹¹⁸ Thor Falkanger, *Lokal sedvanerett – knyttet til fast eiendom*, [i] Tfr 2017 nr. 1 s. 68 flg. på s. 99.

¹¹⁹ Se nærmere Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriftssamiske sedvaner og rettsoppfatninger om land* [i], Kirsti Strøm Bull, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara, *Reindriften i Finnmark. Rettshistorie 1852-1960*, 2001 s. 298 flg.

¹²⁰ HR-2016-2030-A avsnitt 46 (FeFos anførsel), 112 og 116.

¹²¹ Rt. 1986 s. 583 (Soknedal søndre) på s. 593.

de arealer det her gjelder. Det er tale om en rett, eventuelt en særrett, til beite og slått og til hugst til eget bruk. For at bruken skal gi grunnlag for hevd eller alders tids bruk, må den klart ha gått ut over hva en slik bruksrett har gitt hjemmel for. Generelt at kravene til hevd og alders tids bruk som grunnlag for eiendomsrett til almenningss grunn, må stilles strengt, se Høyesteretts avgjørelse i Rt. 1927 s. 805 som gjaldt hevd fra bygdeallmenning.»

Høyesteretts uttalelse om at de allmenningsberettigedes bruk må «*klart ha gått ut over hva en slik bruksrett har gitt hjemmel for*», har sammenheng med at grunneierne alt hadde rettigheter i allmenningen. Uttalelsen kan dermed anses som et utslag av prinsippet om at «*ingen kan hevde mot sin egen atkomst*.» Dette prinsippet er som fremholdt i punkt 6.3.2.3, uttrykt i hevdsloven § 5, men gjelder også ved alders tids bruk og beslektede rettsgrunnlag.¹²²

Det er i juridisk teori med henvisning til at erverv av særrett i allmenning vil gå på bekostning av de øvrige allmenningsberettigede, fremholdt at et ervervet forutsetter at det er utøvd «*en intens, omfattende og etter forholdene eksklusiv bruk som i det vesentlige har utelukket andre bruksberettigede fra en bestemt bruk, eller et bestemt område*».¹²³ Det er også vist til det må avklares om den utøvde bruken overstiger det rettighetspretendenten har rett til, og om differansen er stor nok til å ha gitt grunneieren eller andre bruksrettshavere en oppfordring om å protestere. Er svaret bekræftende, er det grunnlag for rettighetsservv ut over den alminnelige retten, forutsatt at også vilkårene om brukstid og aktsom god tro er oppfylt.¹²⁴

Med henvisning til Rt. 1986 s. 583 har det vært fremholdt at det strenge brukskravet for erverv av særrett i statsallmenning skyldes at staten som eier av grunnen har «*mindre høve til å føre ein aktiv kontroll*» enn andre grunneiere. Det har vært antatt at det «*same må i ein viss grad også gjelde statens umatrikulerte grunn i Finnmark*».¹²⁵ Dommen i Rt. 1986 s. 583 gjaldt imidlertid grensen mellom private eiendommer og en statsallmenning, mens dommen i Rt. 1927 s. 805, som 1986-dommen viser til, gjaldt hevd fra bygdeallmenning. I hvilken grad de to dommene gir grunnlag for

å slutte at det generelt skal mer til for å erverve særrettigheter der staten er (eller har vært) grunneier enn i andre områder, er derfor usikkert.

6.3.6.2 Anvendelsen av prinsippet i saker om reindriftsinterne rettsforhold

Både Rt. 1927 s. 805 og Rt. 1986 s. 583 gjaldt hevd av eiendomsrett i allmenning for mindre grupper av allmenningsberettigede. Den alminnelige reindriftsretten er en kollektiv rett med visse allmenningsliknende trekk. De reindriftsinterne sakene gjelder imidlertid ikke erverv av eiendomsrett, men erverv av særrett i form av fortrinnsrett eller eksklusiv bruksrett. Det er derfor mulig at prinsippet om at rettighetsservv ut over den alminnelige retten forutsetter at bruken må «*klart ha gått ut over*» det som har kunnet skje i kraft av denne retten, må modifiseres noe. Prinsippet om at det skal en del til for at den som alt har andel i en rett, enten det er en allmenningsrett eller en annen type bruksrett, gjelder imidlertid også i reindriftsinterne saker.

Hålogaland lagmannsrett anvendte prinsippet i RG 1990 s. 264. Etterkommerne av en gruppe reindriftssamer i Neiden som i 1928 hadde avviklet sin reindrift i tvisteområdet, anla i 1984 sak mot reieneierne i Reinbeitedistrikt 4 og 5B og staten ved Landbruksdepartementet. Saksøkerne krevde å bli tilkjent enerett til reindrift i området. For lagmannsretten nedla de påstand om at de saksøkte reieneierne måtte flytte sin reindrift ut av området, og at reindriftsforvaltningen måtte kjennes uberettiget til å tillate de saksøkte å drive reindrift der.

Kravet førte ikke frem. Lagmannsretten fremhever at saksøkernes rettsforgjengere som i dommen benevnes som skoltesamene, i perioden før 1820 var mer eller mindre enerådende i tvisteområdet. Deres bruk av reinbeitene var imidlertid beskjedne. Om dette uttaler retten:¹²⁶

«Skal det være noen mening i å påberope seg en enerett til reindrift innenfor et område, må bruken fra alders tid i alle fall ha vært så betydelig sammenlignet med beiteressursene i området at man med en viss sannsynlighet kan tale om en eksklusiv bruk. At skoltesamene stort sett i eldre tid har vært faktisk enerådende i området, gir isolert sett ikke tilstrekkelige holdepunkter til å begrunne en enerett til reindrift på reglene om alders tids bruk. Lagmannsretten mener også at det i denne relasjonen må foreligge indikasjoner på en overbevisning om enerett til utnyttelse av beiteressursene, og at en forestilling om enerett til villreinjakt og om fiske i Skoltefossen i denne sammenheng ikke er tilstrekkelig.»

¹²² Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 264-268. Se ellers Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005, s. 295 flg., Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 369-372.

¹²³ Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 264. Se også Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 352-253 og Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 122-123 og 168-171.

¹²⁴ Se Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 298-315.

¹²⁵ Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 123 og s. 171. I Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 352-353, er synspunktet knyttet til allmenningsforhold generelt, uten at Finnmark er nevnt særskilt.

¹²⁶ RG 1990 s. 264 (Hålogaland) på s. 273-274.

Om utviklingen etter 1820 bemerket lagmannsretten at reindriften i området ikke synes å ha vært belagt med særrettigheter, og at det først etter grensesperringen mot Finland i 1852 oppsto en viss beitekonkurranse. Retten fant det imidlertid ikke sannsynliggjort at skoltesamene før mot slutten av 1800-tallet drev «*noen reindrift av betydning, hensett til beiteressursene i området*».¹²⁷ Det var derfor ikke grunnlag for å tilkjenne saksøkerne enerett til reindrift i tvisteområdet. I så fall måtte deres rettsforgjengeres reindrift ha kunnet etterspores langt tidligere enn 1928 som en eksklusiv rådhetsutøvelse over alders tid. Videre uttalte retten:¹²⁸

«Rådighetsutøvelsen må også ha vært slik at den har gått ut over det som i tilfellet også kunne følge av annet rettslig grunnlag, allemannsrett eller en kollektiv bruksrett. Som det følger av gjennomgåelsen ovenfor når det gjelder den faktiske bruk, kan man ikke hverken i den eldre eller nyere periode se at det foreligger en slik bruksutnyttelse av området. Særlig når det gjelder tiden etter 1820 synes det derimot å ha utviklet seg en tamreindrift på vanlig kollektiv basis og basert på en rettsoppfatning i samsvar med dette.»

Høyesteretts kjøremålsutvalg anså det klart at saksøkernes anke ikke ville føre frem, jf. § 373 tredje ledd nr. 1 i den dagjeldende tvistemålsloven. Både førsteinstansen, Tana og Varanger herredsrett, og Hålogaland lagmannsrett fant imidlertid at saken hadde reist tvilsomme og prinsipielle spørsmål. De vinnende partene ble derfor ikke tilkjent saksomkostninger.¹²⁹

Domspremissene viser at lagmannsretten har lagt til grunn at reindriften må ha et visst omfang og en viss intensitet for at den skal gi grunnlag for erverv av rettigheter ut over den alminnelige reindriftsretten. Dette fremgår blant annet av den foran siterte uttalelsen om at skoltesamene først mot slutten av 1800-tallet drev «*noen reindrift av betydning, hensett til beiteressursene i området*». Kjernepunktet i rettens vurdering er likevel at det ikke var grunnlag for erverv av enerett fordi bruken ikke hadde vært tilstrekkelig eksklusiv i alders tid, og heller ikke hadde vært utøvd med grunnlag i en oppfatning om at retten var eksklusiv.

Ved vurderingen av om det er ervervet særrett i form av en fortrinnsrett eller eksklusiv reindriftsrett der rettighetspretendenten har andel i den alminnelige reindriftsretten, må det ses hen til at et rettighetserverv ikke vil gå på bekostning av grunneieren, men på bekostning av andre reindrifts-

berettigede. Spørsmålet er ikke om bruken har gitt grunneieren en oppfordring om å protestere, men om andre reindriftsberettigede har fått en slik oppfordring. Dessuten er det ikke i første rekke spørsmål om brukens omfang og intensitet isolert sett oppfyller kravet om at bruken må «*klart ha gått ut over*» den alminnelige reindriftsretten. Spørsmålet er snarere om rettighetspretendenten har brukt kravsområdet mer enn andre (fortrinnsrett) eller har utøvd eksklusiv eller dominerende bruk sammenliknet med andre reindriftsutøvere (eksklusiv rett).

Når det er spørsmål om erverv av særrett i form av fortrinnsrett eller eksklusiv reinbeiterett i et område, vil det sentrale ved vurderingen av om bruken har gått klart ut over det som kan utøves i kraft av den alminnelige reindriftsretten, derfor ikke primært være knyttet til brukens omfang og intensitet, men til andre reindriftsberettigedes bruk av området.

For å erverve en særrett i form av en fortrinnsrett til reinbeite i et område må de aktuelle utøverne ha brukt dette mest, og for å erverve en eksklusiv rett må de ha vært den tilnærmet enerådende der. Videre må situasjonen ha vedvart lenge nok til at tidsvilkåret etter reglene om hevd, alders tids bruk eller beslektede rettsgrunnlag er oppfylt, og de aktuelle utøverne må ha vært i god tro med hensyn til at de har en særrett i form av en fortrinnsrett eller eksklusiv rett til det området, og ikke bare andel i den alminnelige reindriftsretten.

Det nærmere innholdet i en fortrinnsrett eller en eksklusiv rett til reindrift i et bestemt område vil derfor ikke nødvendigvis være at retten kan utøves med større omfang eller intensitet enn hva den alminnelige reindriftsretten åpner for, men at de utøverne retten tilkommer vil ha et vern mot å bli fortrent fra området av andre reindriftsutøvere.

Ved vurderingen må det også ses hen til at Høyesterett i Selbu-dommen la til grunn at det ikke skal mye til for å erverve reindriftsrett i randsonene av der reindriften foregår. Som nevnt i punkt 6.3.3.1, viser Høyesterett til at reindriften arealbruk kan variere fra år til år, og at det må vises varsomhet med «*å trekke slutninger av at man mangler konkrete opplysninger om samenes tilstedeværelse i et område*».¹³⁰ Også i reindriftsinterne saker kan forholdene være slik at en siida kan ha særrett til dens sentrale bruksområde i form av en fortrinnsrett, men at også andre kan ha visse rettigheter til området. Dette må vurderes konkret fra sak til sak.

Konklusjoner om at en siida ikke har noen form for særrett til reindrift i det området deres krav gjelder, vil for sin del ikke bety at siidaen er uten rettigheter i området. Som regel vil de i kraft av sin andel i den alminnelige

¹²⁷ RG 1990 s. 264 (Hålogaland) på s. 274-275.

¹²⁸ RG 1990 s. 264 (Hålogaland) på s. 275-276.

¹²⁹ RG 1990 s. 264 på s. 276 (lagmannsrettens vurdering) og s. 292-293 (herredsrettens vurdering).

¹³⁰ Rt. 2001 s. 769, på s. 789 og 792-793.

reindriftsretten kunne drive reindrift i området så lenge dette kan skje uten at eventuelle fortrinnsberettigede til området blir fortrenget derfra.

6.3.7 Avbrudd av ervervstiden – særlig om prinsippet i hevdsloven § 6 første ledd

Hevdsloven § 6 har regler om avbrudd av hevdserverv. De prinsippene som er uttrykt i bestemmelsen gjelder i hovedsak også ved alders tids bruk og beslektede rettsgrunnlag.

Etter § 6 første ledd stanser hevden «*når det vært reist søksmål mot hevdaren om retten til tingen, såfremt det endar med at saksøkeren får medhold*». Den omhandlede situasjonen er at noen, som regel eieren av det objektet rettighetservervet gjelder, går til søksmål mot brukeren om retten til objektet. I slike tilfeller stanser ervervet, men bare dersom saksøkeren får medhold.

Et søksmål mot rettighetspretendenten har derfor ikke umiddelbar fristavbrytende effekt. Fristavbrudd forutsetter at søksmålet fører frem. Årsaken til at rettighetservervet stanser i disse tilfellene er imidlertid ikke søksmålet som sådan, men at ett (eller flere) av ervervsvilkårene ikke var oppfylt da dommen ble avsagt. Fører søksmålet *ikke* frem, vil dette normalt være fordi vilkårene var oppfylt og medføre at ervervet vil være fullført. I forarbeidene er det imidlertid også uttalt at dersom søksmålet ender med frifinnelse, «*held hevd fram utan noko avbrot*».¹³¹ I et tilfelle der ervervet ikke var fullført på tidspunktet for domsavsigelsen og saksøkeren likevel ikke får medhold, vil dermed også den tiden rettssaken har pågått være relevant. Et rettighetserverv kan derfor i prinsippet pågå også under rettssaken, og bli fullført etterpå.

Et søksmål kan imidlertid ha indirekte effekt. Det kan i noen tilfeller medføre at bruken stanser. Vedvarer dette i over to år, vil det medføre at et pågående hevdserverv avbrytes etter § 6 annet ledd. Et søksmål kan også bringe rettighetspretendenten ut av god tro. Selv om søksmålet vil være den utløsende faktoren, vil imidlertid også i disse tilfellene den underliggende årsaken til at søksmålet fører frem være at ervervsvilkårene ikke er oppfylt.

Det prinsippet § 6 første ledd uttrykker gjelder saksanlegg mot en rettighetspretendent om retten til det objektet som er gjenstand for rettighetserverv. Derimot gjelder det ikke *saksanlegg fra rettighetspretendenten* der denne ønsker å få stadfestet sin rett. Prinsippet i § 6 første ledd vil ikke nødvendigvis ha tilsvarende anvendelse i de sistnevnte sakene. Et søksmål fra eieren kan bringe rettighetspretendenten ut av god tro, men det er ikke umiddelbart grunnlag for å anta at et søksmål fra rettighetspretendenten vil ha slik effekt. Har vedkommende tatt risikoen på et søksmål, kan det snarere være uttrykk for god tro enn det motsatte.

Dette har imidlertid ingen praktisk betydning. Også når rettighetspretendenten reiser saken, er det avgjørende for om søksmålet fører frem ikke selve søksmålet, men om vilkårene for rettighetserverv er oppfylt. Det er derfor vanskelig å se at prinsippet i hevdsloven § 6 første ledd har selvstendig rettslig betydning. Om dette skriver Høgetveit Berg:¹³²

«Hevdslova § 6 fremstår langt på veg som anstaltmakeri – og me ville klart oss heilt fint utan regelen. Den mest praktiske regelen om fristavbrot er nemleg at alle vilkåra for hevd må vera oppfylte i heile ervervsperioden. Hevd blir avbrote når eitt av vilkåra for hevd – typisk vilkåret om at hevdaren må vera i aktsam god tru – ikkje lenger er oppfylt.»

Det forholdet at et rettighetskrav fremsettes for kommisjonen er ikke et «*søksmål*» slik hevdsloven § 6 første ledd bruker begrepet,¹³³ og vil uansett ikke være fristavbrytende. Saksanlegg for utmarksdomstolen eller andre domstoler vil være omfattet av § 6 første ledd, men vil som det fremgår av det foregående, ikke i seg selv ha fristavbrytende effekt. Fører et søksmål mot rettighetspretendenten frem, vil det være fordi vilkårene for rettighetserverv ikke er oppfylt. Dersom søksmålet ikke fører frem, vil det være fordi vilkårene er oppfylt.

Dette gjelder også i de reindriftsinterne sakene, og både når saksøkeren er en siida som ønsker stadfestet en konklusjon fra kommisjonen om at siidaen har særrett til et område, og når saksøkeren er en nabosiida som anfører at kommisjonens konklusjon ikke er holdbar.

Kommisjonen har gjort sine vurderinger på grunnlag av den bruken som er utøvd, og tatt stilling til fra hvilket tidspunkt det i aktsom god tro har foregått bruk av tilstrekkelig omfang og innhold, og om situasjonen har vedvart lenge nok til at det er grunnlag for et rettighetserverv. Tidspunktet for innsendingen av rettighetskravet er uten betydning for den materielle vurderingen. Heller ikke tidspunktet for offentliggjøringen av kommisjonens rapport har noen betydning ut over at dette tidspunktet, eller mer presist det tidspunktet rapporten gikk i trykken, danner sluttpunktet for kommisjonens vurdering.

Dette innebærer at kommisjonen dersom den for eksempel har lagt til grunn at bruk i aktsom god tro om at bruken var et utslag av en særrett startet i 1973, har måttet konkludere med at vilkårene for langhevd etter hevdsloven § 8 ikke er oppfylt. Den regelen som er uttrykt i hevdsloven

¹³² Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 342.

¹³³ Det kreves forliksklage eller stevning, jf. Sivillovbokutvalet, *Rådsegn 6 Om hevd*, 1961 s. 13.

¹³¹ Sivillovbokutvalet, *Rådsegn 6 Om hevd*, 1961 s. 13. Se også s. 25.

§ 6 første ledd innebærer imidlertid at rettighetservervet kan pågå også etter at kommisjonens rapport er lagt frem, forutsatt at bruken fortsetter omtrent som før, og at rettighetspretendenten ikke bringes ut av aktsom god tro i tiden etter rapportfremleggelsen.

6.3.8 Hvem kan erverve rettigheter med grunnlag i langvarig bruk (rettighetsbærer)?

Både enkeltpersoner og grupper, for eksempel folket i ei bygd eller de som tilhører en siida, kan erverve rettigheter med grunnlag i langvarig bruk. Flere personer eller grupper kan også erverve rettigheter samlet og bli sameiere eller få en felles bruksrett, forutsatt at de personene det gjelder har hatt en oppfatning om at de er sameiere eller samberettigede. Er bruken utøvd av en gruppe, er det som nevnt i punkt 6.3.2.3, ikke påkrevd at hele gruppen var i god tro med hensyn til at bruken var utslag av en rettighet, men en «*klar overvekt*» må ha vært det.¹³⁴ I slike tilfeller kan alders tids bruk eller lokal sedvanerett være mer et aktuelt rettsgrunnlag enn hevd, og særlig om bruken ikke er utøvd av en klart avgrenset personkrets.¹³⁵

Også en sammenslutning kan erverve rettigheter med grunnlag i langvarig bruk. Når det gjelder rettigheter til utmark, vil imidlertid erververen og rettighetsbæreren normalt være den befolkningen som har utøvd den rettsstiftende bruken, og ikke sammenslutningen som sådan.

Høyesteretts dom i Rt. 1916 s. 1249 illustrerer dette. Spørsmålet var om tvisteområdet var statsallmenning eller om Eidfjord og Ullensvang kommuner var blitt eiere av området med grunnlag i hevd eller alders tids bruk. Kommunene hadde i atskillig utstrekning disponert over området, men som *representant* for de bruksberettigede innbyggerne. Derfor kunne ikke kommunenes disposisjoner medføre erverv av eiendomsrett. Allmenningsretten lå etter Høyesteretts syn til den bruksberettigede befolkningen, ikke kommunene som sådanne.¹³⁶

Er rettighetserververen en enkeltperson, vil rettigheten ligge til ham/henne personlig (eiendomsrett, personlig servitut) eller til den eiendommen (reell servitut) som har vært utgangspunktet for den rettsstiftende bruken. Rettigheten kan senere bli overført til andre ved lovlig rettsovergang, jf. punkt 6.3.3.5. Er erververen en gruppe, vil retten ligge til gruppen. De som inngår i gruppen, vil ha del i retten så lenge de tilhører gruppen, men ikke etter at de trer ut. For eksempel vil den som flytter fra en kommune der befolkningen har ervervet kollektive rettigheter, etter flyt-

tingen ikke ha del i den kollektive retten. De som flytter til kommunen, vil få del i retten selv om de ikke har bidratt til den rettsstiftende bruken.

På tilsvarende vis vil personer som tilhører en reindrifts-siida ha del i den retten som tilligger siidaens reindrifts-utøvere så lenge de tilhører siidaen. Trer de ut av siidaen, vil de ikke lenger ha del i siidaens rett. Motsatt vil de som blir en del av siidaen etter at rettighetene er etablert, ha del i rettighetene fra det tidspunktet de trer inn i siidaen. Dersom en reineier flytter sin rein til ektefellens siida, mister han eller hun rettighetene i den siidaen vedkommende flytter fra, men får del i rettighetene i den siidaen det flyttes til. Med andre ord ligger ikke retten til å bruke et reindriftsareal til enkeltpersoner, men til siidaen som driftsfellesskap.¹³⁷

Et annet spørsmål er om reinbeitedistriktet eller de som har siidaandeler i distriktet, samt andre som eier eller har eid rein i disse siidaandelene, er bærere av de rettighetene reindriften har i distriktet. Det prinsippet som kom til uttrykk i Rt. 1916 s. 1249 innebærer at det vil være de personene hvis rettsforgjengere har utøvd den rettsstiftende bruken, som i dag er de naturlige rettighetsbærerne. Et reinbeitedistrikt vil normalt ikke stå i en slik posisjon.

Finnmark er i dag inndelt i 38 reinbeitedistrikter. Distriktsinndelingen har sitt utspring i forordninger fastsatt av fylkesmannen i Finnmark i 1934 i medhold av § 2 i reindriftsloven av 1933 med senere endringer. Myndigheten til å foreta inndeling i reinbeitedistrikter ligger etter § 6, jf. § 42 i gjeldende reindriftslov til Reindriftsstyret, jf. foran i punktene 4.2.5.2 og 4.2.5.4.

Et reinbeitedistrikt består normalt av flere siidaer og skal etter reindriftsloven § 43, jf. § 49, ha et styre valgt av og blant distriktets siidaandelshavere. Styret representerer etter § 44 første ledd reindriftsinteressene i distriktet, og kan etter annet ledd «*blant annet inngå forlik, saksøke og saksøkes på vegne av reindriftsutøverne i distriktets felles anliggender*». Samtidig er det ikke noe i veien for «*at en siida eller en reineier ivaretar egne særskilte interesser*».

Som nevnt i punkt 4.1.4.1, har reinbeitedistriktet som organisatorisk enhet sin bakgrunn i at felleslappeloven av 1883 innførte objektivt fellesansvar for skade forårsaket av rein tilhørende et distrikt for de reindriftsutøverne som tilhørte distriktet. Fellesansvaret som først ved reindriftsloven av 1978 fikk samme innhold i Finnmark som ellers i landet, gjorde at det ikke var nødvendig for skadelidte å påvise hvem som eide den skadevoldende reinen. Distriktsinndelingen medførte samtidig en avgrensning av kretsen av potensielt ansvarlige.¹³⁸

¹³⁴ Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 402.

¹³⁵ Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 8. utg. (2016) s. 351-352.

¹³⁶ Rt. 1916 s. 1249 (Hardangervidda) på s. 1252-1255. Se også Rt. 1948 s. 533 (Hardangervidda II) på s. 539.

¹³⁷ Kirsti Strøm Bull, *Finnmarkskommisjonen og interne rettighetsspørsmål i reindriften*, 29. januar 2018 s. 19.

¹³⁸ Kirsti Strøm Bull, *Studier i reindriftsrett*, 1997 s. 22 og 104-105.

Et reinbeitedistrikt har derfor ikke selv noen tinglig rett til reindrift. Reindriftsretten er opparbeidet av de personene og siidaene som har utøvd rettsstiftende bruk. Retten til reindriftsarealene ligger til siidaen som driftsfellesskap. Det er ikke reinbeitedistriktet, men de som har rein i siidaandelene i distriktet som er bærere av den alminnelige reindriftsretten innenfor distriktsgrensene, jf. reindriftsloven §§ 19 til 26, sammenholdt med §§ 9, 10 og 32. Også det forholdet at det ved inndelingen i reinbeitedistrikter etter § 42 skal ses hen til sedvanemessig bruk, men vektlegges at distriktet får «*grenser som driftsmessig er naturlige og hensiktsmessige*», viser at distriktsgrensene ikke uten videre kan anses som rettighetsgrenser.

6.4 Beviskrav og bevisbyrde i reindriftsinterne saker

6.4.1 Beviskrav og bevisbyrde i sivile saker – generelt

Med «*beviskrav*» siktes det til hvor høy sannsynlighet som må foreligge for at et forhold skal anses bevist. Begrepet må ikke forveksles med bevisbedømmelsen, der det dels er spørsmål om hvilke bevis som kan tas i betraktning, og dels om hvilken vekt de ulike bevisene skal tillegges. Norsk retts hovedregel om beviskrav i sivile saker er at det kreves minst 50 % sannsynlighet for at et forhold skal anses bevist (overvektsprinsippet). Regelen medfører at retten skal legge til grunn det saksforholdet den finner mest sannsynlig på grunnlag av bevisførselen.

Uttrykket «*bevisbyrde*» angir hvem av sakens parter som har tvilsrisikoen for at et forhold skal anses bevist. Lykkes ikke den som har bevisbyrden med å føre bevis for at det forholdet vedkommende har anført som grunnlag for sitt krav er det mest sannsynlige, vil parten ikke vinne frem. Utgangspunktet i sivile saker er at saksøkeren har bevisbyrden, men under sakens gang vil bevisbyrden veksle mellom partene avhengig av hvilke bevis de legger fram.

Dette er betegnet som «*subjektiv bevisbyrde*», i motsetning til «*objektiv bevisbyrde*» som angir hvor høy sannsynlighet som kreves for at et forhold kan anses som bevist.¹³⁹ I en sak om hevd kan for eksempel hevdspretendenten ha fremlagt bevis som tyder på at tidsvilkåret er oppfylt. Dette vil flytte bevisbyrden over på motparten, som må sannsynliggjøre at vilkåret ikke er oppfylt. Lykkes motparten, blir det igjen hevdspretendenten som har bevisbyrden.

De generelle prinsippene om beviskrav og bevisbyrde er ikke lovfestet, men må anses som sedvanerettslige regler av lovs rang. Det finnes imidlertid en del lovregler som angir avvikende beviskrav, og også en del særregler om bevisbyrde i sivile saker.

Blant annet opererer diskrimineringsloven om etnisitet § 24 med såkalt «*delt bevisbyrde*».¹⁴⁰ Dette medfører imidlertid ikke at bevisbyrden er delt mellom sakens parter. Prinsippet om «*delt bevisbyrde*» er mer å sammenlikne med «*omvendt bevisbyrde*» der det ikke er saksøker som har bevisbyrden for at det han eller hun påberoper er korrekt, men saksøkte som må føre bevis for at forholdet ikke er korrekt. Reindriftsloven § 4 annet ledd er et annet eksempel på en bestemmelse om «*omvendt bevisbyrde*», jf. punkt 6.4.3.

I de sakene Finnmarkskommisjonen behandler har ikke prinsippene om bevisbyrde/ tvilsrisiko samme betydning som i en ordinær rettsprosess. Det er et utslag av at kommisjonen, og ikke sakens parter, har hovedansvaret for saksopplysningen, jf. finnmarksloven § 32 første ledd. Derimot har prinsippene om beviskrav betydning også for kommisjonen. Når opplysningene i en sak er frembrakt, må kommisjonen – på samme måte som en domstol – legge til grunn det saksforholdet den etter en helhetsvurdering finner mest sannsynlig.

6.4.2 Beviskrav og bevisbyrde i saker om rettighets-ervert med grunnlag i langvarig bruk

Det som er sagt i punkt 6.4.1, gjelder med visse unntak også i saker om rettighetservert med grunnlag i langvarig bruk, og i saker om reindriftsinterne rettsforhold. Den som anfører å ha ervert en rettighet har bevisbyrden for at vilkårene er oppfylt. Skal vedkommende vinne frem må han eller hun sannsynliggjøre med minst 50 % at bruken har tilstrekkelig varighet og innhold til å være rettsstiftende. For godtrokravet gjelder det imidlertid en presumsjon for god tro.¹⁴¹ Presumsjonen innebærer at motparten må bevise manglende god tro hos rettighetspretendenten, og at godtrovilkåret vil være oppfylt dersom det ikke foreligger holdepunkter for noe annet.

Dette er et utslag av at norsk rett opprinnelig ikke hadde et godtrokrav i saker om ervert av rettigheter med grunnlag i langvarig bruk. Spørsmålet om rettighetspretendenten kjente eller burde kjent til de egentlige forholdene, ble ansett som et for vanskelig bevisstema.¹⁴² Som nevnt i punkt 6.2.2.2, oppsto godtrokravet ved en gradvis utvikling i rettspraksis

¹⁴⁰ Prop. L. (2012-2013) s. 178.

¹⁴¹ Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 250-251.

¹⁴² Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 232, med videre henvisninger til hevdslovens forarbeider (note 439).

¹³⁹ Jo Hov, *Rettergang*, 2010 s. 1148-1149.

fra 1840-tallet,¹⁴³ men slik at rettighetspretendenten ville være i god tro hvis ikke motparten kunne sannsynliggjøre det motsatte.¹⁴⁴ Godtrokravet er lovfestet i hevdsloven § 4 der forarbeidene uttaler:¹⁴⁵

«Kravet til god tru er negativt forma: Hevdaren eller hjelpe-
mannen hans må ikkje vita om at han vantar rett til tingen
eller kunna klandrast for at han ikkje veit om det. Til anna
vert opplyst, lyt ein såleis som før gå ut ifrå at hevdaren er
i god tru. Det vert rette eigar som lyt føra prov for om han
vil gjera gjeldande noka anna.»

Presumsjon for at rettighetspretendenten er i god tro om brukens rettmessighet gjelder også når ervervsgrunnlaget er alders tids bruk og beslektede rettsgrunnlag. Som nevnt over, er presumsjonen et utslag av at det lenge ble ansett som for vanskelig å føre bevis for god tro. Om en person er i god tro, er i seg selv et vanskelig bevisstema, og særlig når vurderingen må gå langt tilbake i tid. Det som gjelder for hevd, vil derfor desto mer gjelde ved ervervsgrunnlag hvor tidskravet er strengere, og hvor forholdene lenger tilbake i tid må undersøkes.¹⁴⁶

Godtropresumsjonens praktiske betydning er imidlertid begrenset til tilfeller der det fremstår som *like sannsynlig* at rettighetspretendenten er i aktsom god tro som at vedkommende ikke er det. Rettighetspretendenten vil vinne frem dersom motparten mislykkes med å sannsynliggjøre med mer enn 50 % at godtrokravet ikke var oppfylt. Dersom motparten lykkes med dette, har rettighetspretendenten på vanlig måte bevisbyrden for at god tro foreligger.¹⁴⁷ Rettighetspretendenten har også bevisbyrden for at det ikke foreligger annen hjemmel for bruken. Se Hålogaland lagmannsrett avgjørelse 17. mars 2004 der det er uttalt:¹⁴⁸

«Rette eier har bevisbyrden for at hevder ikke var i god tro. Hevderen må imidlertid bevise at han bygger sitt erverv – eller sin bruk – på noe han har trodd var en rett og ikke for eksempel tålt bruk.»

143 Se bl.a. Rt. 1844 s. 273 (Ihlsvigen), Rt. 1860 s. 243 (Søndre Oulie) og Rt. 1873 s. 463 (Myhren).

144 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 250.

145 Rådsegn 6 fra Sivilløvbokutvalget s. 25, jf. s. 12, med henvisninger til bl.a. Rt. 1900 s. 438 og Rt. 1907 s. 149.

146 Se ellers Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 222-224.

147 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 83.

148 LH-2003-12681 Isvegen.

6.4.3 Anvendelsen av bevisbyrdereglene i saker om reindriftsinterne forhold

Reindriftsloven § 4 annet ledd stiller opp en særlig bevisbyrderegel når det er spørsmål om det er ervervet alminnelig reindriftsrett i et område. Bestemmelsen lyder slik:

«Innenfor det samiske reinbeiteområdet skal det legges til grunn at det foreligger rett til reinbeite innenfor rammen av denne lov, med mindre annet følger av særlige rettsforhold.»

Lovens § 4 annet ledd viderefører § 2 første ledd tredje setning i reindriftsloven av 1978.¹⁴⁹ Det fremgikk her at «*utmarksstrekninger ... som inngår i reinbeiteområdene, er å anse som lovlig reindriftsareal ... med mindre annet følger av særlige rettsforhold*». Bestemmelsen ble tilføyd reindriftsloven i 1996. Den innebærer at det ikke lenger er reineierne som har bevisbyrden for at det i de nevnte områdene er ervervet reindriftsrett på andres utmarksgrunn, men grunneieren som har bevisbyrden for at det ikke hefter reindriftsrett på eiendommen.

Lovendringen i 1996 hadde sin bakgrunn i at Høyesteretts dom i Korsjøfjell-saken, jf. punkt 4.2.2.2,¹⁵⁰ skapte usikkerhet om reindriftsrettens geografiske utstrekning. I forarbeidene er regelen om omvendt bevisbyrde blant annet begrunnet med at løsningen ville «*skape en ryddig forvaltningsmessig situasjon og en klar oppfyllelse av ILO-konvensjon 169*». Lovendringen ville imidlertid ikke medføre at det:¹⁵¹

«etableres rett der den før ikke var, men derimot at det innføres en regel for tvilsrisiko for avgjørelse av spørsmålet der det oppstår tvist. Målet er en ryddig avklaring av reindriftsamenes rett til områder som faktisk benyttes i dag. ... Lovendringen innebærer således ikke noen ekspansjon på andre rettigheters bekostning. Den baner derimot veien for en avklaring av et forhold som ikke tidligere har fått en klar løsning gjennom lovverket.»

Også spesialmerkene til bestemmelsen fremhever at en regel om omvendt bevisbyrde vil oppfylle statens forpliktelser etter ILO-konvensjonens artikkel 14 (2):¹⁵²

«Departementet vil understreke at lovendringen vil være i samsvar med statens folkerettslige forpliktelser. I ILO konvensjon 169 om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater heter det i art. 14 pkt. 2: 'Myndighetene

149 Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 53.

150 Rt. 1988 s. 1217.

151 Ot. prp. nr. 28 (1994-95) s. 31.

152 Ot. prp. nr. 28 (1994-95) s. 39.

skal ta nødvendige skritt for å identifisere de landområder der vedkommende folk (her: samene) tradisjonelt lever, og sikre effektivt vern av deres eiendomsrett og rett til besittelse.¹⁵³ Denne avklaringen vil være en klar oppfyllelse av det staten her har forpliktet seg til.»

I Selbu-dommen bemerker Høyesterett at bestemmelsens beviskrav *«ikke er strengere enn at det kreves sannsynlighetsovervekt for at bruken ikke har hatt et tilstrekkelig omfang til at arealet er lovlig reindriftsareal»*.¹⁵⁴ Høyesterett peker på at ordlyden er noe misvisende fordi den tilsier at det må påvises et særlig rettsgrunnlag for at det ikke skal bestå reindriftsrett i utmarksstrekninger i reinbeiteområdene. Dette betegnes som *«uheldig»*.¹⁵⁴ Bestemmelsen ble likevel videreført i 2007-loven uten at ordlyden ble endret. Det er imidlertid ikke noe i forarbeidene som tilsier at meningen var å endre bestemmelsens rettslige innhold.¹⁵⁵

Høyesterett fremholder også at dersom beiterett anses ervervet i et område, *«vil dette som alminnelig regel medføre at samene også har ervervet de tilknyttede rettighetene»*, til blant annet trevirke, jakt, fangst og fiske og de øvrige beføyelsene som nå er regulert i reindriftslovens kapittel 3.¹⁵⁶ Slutningen hadde støtte i ordlyden i dagjeldende § 2 første ledd tredje punkt, som henviste til bestemmelsens første punkt som i sin tur hadde en henvisning til reguleringen av de ulike bestanddelene i reindriftsretten i 1978-lovens kapittel III.

Ordlyden i gjeldende § 4 annet ledd viser bare til *«rett til reinbeite»*. Som sagt over, viderefører imidlertid bestemmelsen 1978-lovens bestemmelse. Den i § 4 annet ledd angitte presumsjonen må derfor forstås slik at den omfatter både rett til reinbeite, og til de beføyelsene som ellers inngår i reindriftsretten. Samtidig følger det av lovens uttrykk *«rett til reinbeite»* og bestemmelsens forarbeider og forhistorie, at presumsjonen er begrenset til saker om erverv alminnelig kollektiv reindriftsrett med det innholdet som er regulert i reindriftsloven.

Ved vurderingen av andre rettighetskrav fra reindriften, for eksempel om eiendomsrett eller bruksrett ut over det som er regulert i reindriftsloven, vil de alminnelige reglene om beviskrav og bevisbyrde som er omtalt i punkt 6.4.1 og 6.4.2 gjelde på vanlig måte. Dette gjelder også ved vurderingen av krav som gjelder interne rettsforhold i reindriften, om erverv av fortrinnsrett eller eksklusiv rett til å drive reindrift i et nærmere angitt geografisk område.

¹⁵³ Rt. 2001 s. 769 på s. 788. Dommen er avsagt i plenum og under dissens (9-6), men dissensen gjaldt ikke forståelsen av bevisbyrde-regelen i reindriftsloven. Bevisbyrde-regelen er forstått slik også i Rt. 1997 s. 1608 på s. 1616.

¹⁵⁴ Rt. 2001 s. 769 på s. 788.

¹⁵⁵ Ot. prp. nr. 25 (2006-2007) s. 53. Se også NOU 2001: 34 s. 135.

¹⁵⁶ Rt. 2001 s. 769 på s. 788.

REINDRIFTSTERMER/-BEGREPER

Norsk	Sámegillii	Forklaring
beitegrense	guohtonrádjá/ guođohanrádjá	En grense som definerer hvor hver enkelt siida har lov til å la flokken beite.
beitehage	guohtongárđi	Et større inngjerdet område der reinen beiter før flokken blir ført/ledet til et reingjerdeanlegg.
beiterett	guohtonvuoigatvuohta	Retten til å utøve reindrift gir rett til å la reinen beite i fjellet og annen utmarksstrekning
buestangstelt	bealljegoahti / goahti	Tradisjonell samisk teltkonstruksjon med fire buede stenger av bjørk til å holde konstruksjonen oppe. Om vinteren var den tekket med ulldekke, rátnu, om sommeren med lerret. ¹ Nå er det i reindriftsmiljøer (i Vest- og Midt-Finnmark) også vanlig å bruke betegnelsen goahti når det er snakk om et buestangstelt eller moderne telt/lavvo med tre- eller aluminiumsstenger.
buestangstelt/telt/ gamme/torvhytte	goahti	Goahti er en fellesbenevnelse på telt, buestangstelt, gamle og torvhytte. I Karasjok er det vanlig å bruke ordet goahti når det er snakk om buestangstelt og eventuelt også lavvo, mens det lenger øst i fylket (Tana/Varanger) ofte refereres til en torvgamme når det er snakk om goahti.
gjeterhytte	guođohanbarta	Barta betyr hytte, men det er også vanlig å bruke (guođohan)hyhtta på samisk.
gompi	gumpi	Liten flyttbar hytte på meier som trekkes med snøscooter. Navnet gompi er trolig originalnavnet på denne typen flyttbare hytter som ble produsert for å trekkes med snøscooter.
høstbeite	čakčaguohtun	Reinbeite som foregår på høsten.
høstflytting	čakčajohtin	Flytting av reinflokken fra sommerbeiteområdet til vinterbeiteområdet.
høstskillegjerdeanlegg	čakčagárđi	Et anlegg av gjerder og innhegninger av forskjellige størrelser med en kjerne i sentrum og flere kveer rundt kjernen. Brukes til reinskilling om høsten.
jordgamme	buvri	Samme type bygning som torvgamme, men buvri ble tradisjonelt brukt som fjøs/stall eller et sted man oppbevarte mat. I Karasjok brukes også buvri når det er snakk om husgamme.
kve	jorri/kantur	Innhegninger rundt kjernen i et skillegjerde-/reingjerdeanlegg. Lenger vest (Kautokeino) brukes jorri om et midlertidig reingjerdeanlegg.

¹ Randi Sjølie, *Byggeskikk i Sápmi*, 2016 s. 36.

Norsk	Sámegillii	Forklaring
kvern	girdnu	Den midterste delen i et skillegjerde-/reingjerdeanlegg. Kverna har porter til kveene rundt kverna.
merke	mearkut	Skjære til øremerke på rein
merkegjerdeanlegg	mearkungárđi	Et gjerdeanlegg (gárđi) som brukes til å merke reinkalver.
nisterein	niesteboazu	Rein som slaktes til eget bruk.
reinflokk	eallu	Større reinflokk.
reinflokk - liten	čora	Liten reinflokk
reinflokk – liten for salg	gávpečora	Liten reinflokk som skal slaktes for salg.
reingjerde	boazoáidi	Samme funksjon som sperregjerde, men brukes ofte som betegnelse på et offentlig gjerde som er satt opp av myndighetene. Finnes ofte i riksgrensetrakter og mellom forskjellige reinbeitedistrikt.
siida	siida	I reindriftssammenheng: en gruppe av reineiere som utøver reindrift i fellesskap på bestemte arealer. Medlemmer i siida kan variere etter årstidene.
siidadrift/drive siida	siiddastallat	Holde til i et område og bruke området til alle gjøremål som har med reindrift å gjøre.
skille rein	rátkit	reinskillig der siidaene skiller sine respektive rein fra hverandre.
skille ut rein	geassit	Geassit betyr å skille ut (trekke ut) sine egne rein ut fra en annen distrikts/siidas flokk.
skillegjerdeanlegg/ reingjerdeanlegg	gárđi	Et anlegg av gjerder og innhegninger av forskjellige størrelser med en kjerne i sentrum og flere kveer rundt kjernen. Brukes til reinskillig.
(ha rein i) skillegjerdeanlegg	gárddástallat	Gárddástallat omfatter den aktiviteten som foregår ved skillegjerdeanlegget i forbindelse med reinskillig.
sperregjerde	áidi/ruossaáidi	Et (som oftest lengre) gjerde som har til formål å hindre rein i å forflytte seg til et bestemt område.
skogsområdebeite	vuopmeguhtun	Beite i skogsområder før det kommer for mye snø.
sommerbeite	geasseguhtun	Reinbeite som foregår på sommeren.
sytingsrein	geahččoboazu	Rein som eies av andre enn reindriftssamer, men som er i flokken til reindriftssamene og som passes på av de.
torvgamme	lavdnjegoahti / darfegoahti	Tradisjonell samisk bolig laget av et reisverk av tre, og tekket med never og torv.
verdde	verdde	Verdde kan oversettes som «venn». To mennesker som har et «verdde-forhold» tiltaler hverandre som «verdde». (se verddeforhold).
verddeforhold	verddevuohta	Gjensidig vennskskapsforhold (ofte) mellom reindriftssamer og fastboende der man selger/bytter varer og tjenester med hverandre.
vårbeite	gidđaguhtun	Reinbeite som foregår på våren.
vårflytting	gidđajohtin	Flytting av reinflokk fra vinterbeiteområdet til sommerbeiteområdet.

2 NOU 2001:34, s. 523.

LITTERATUR OG KILDER

Sakkyndige utredninger mv. utarbeidet på oppdrag av Finnmarkskommisjonen

Bull, Kirsti Strøm, *Finnmarkskommisjonen og interne rettighetsspørsmål i reindriften*, utredning for Finnmarkskommisjonen, 2018

NIKU (Norsk institutt for kulturminneforskning) Oppdragsrapport 10/2013, *Felt 4 Kárášjohka/Karasjok*, april 2013

NIKU (Norsk institutt for kulturminneforskning) Oppdragsrapport 16/2020, *Felt 8 Guovdageaidnu/Kautokeino*, mars 2022

Sommerseth, Hilde L., *Befolkningsutvikling i Karasjok 1559-2001*, juli 2017

Rettspraksis**Norsk Høyesterett**

Rt. 1844 s. 273 (Ihlsvigen)

Rt. 1860 s. 243 (Søndre Oulie)

Rt. 1873 s. 463 (Myhren)

Rt. 1875 s. 108

Rt. 1900 s. 438

Rt. 1907 s. 149

Rt. 1911 s. 904 (Tunhovdgardane)

Rt. 1916 s. 1249 (Hardangervidda)

Rt. 1926 s. 760 (AS Rundlast)

Rt. 1931 s. 57 (Dergafjeld)

Rt. 1937 s. 158 (Follafooss)

Rt. 1939 s. 603 (Trommestad)

Rt. 1948 s. 533 (Hardangervidda II)

Rt. 1949 s. 492 (Tolgas heimtrakt)

Rt. 1955 s. 361 (Marsfjell)

Rt. 1956 s. 271

Rt. 1960 s. 810 (Sifi)

Rt. 1961 s. 1163 (Dale Skog)

Rt. 1963 s. 370 (Lågen)

Rt. 1963 s. 1263 (Vinstra)

Rt. 1968 s. 394

Rt. 1968 s. 429 (Altevann II)

Rt. 1971 s. 171 (Store Åkrevann)

Rt. 1975 s. 552

Rt. 1975 s. 1029 (Røssåga)

Rt. 1979 s. 492 (Varfjell/Stifjell)

Rt. 1979 s. 1283 (Kåfjordbotn)

Rt. 1979 s. 1421 (Søre Kvam Fiskeforening)

Rt. 1980 s. 84

Rt. 1982 s. 241

Rt. 1985 s. 532 (Mauken)

Rt. 1986 s. 364 (Ailegas)

Rt. 1986 s. 583 (Soknedal Søndre)

Rt. 1986 s. 1370 (Porsanger)

Rt. 1988 s. 1217

Rt. 1990 s. 874 (Fusa)

Rt. 1991 s. 1311 (Beiarn-Skjerstad)

Rt. 1993 s. 564

Rt. 1994 s. 1244

Rt. 1995 s. 644 (Balsfjord)

Rt. 1997 s. 1608

Rt. 1998 s. 1164 (Furumoa)

Rt. 2000 s. 604 (Øraker gård, Sameiet Løvenskiold Ullern)

Rt. 2000 s. 1578 (Seiland)

Rt. 2001 s. 769 (Selbu)

Rt. 2001 s. 789

Rt. 2001 s. 1229 (Svartskogen)

Rt. 2003 s. 1132 (Norrøna fly)

Rt. 2004 s. 1092 (Stonglandseidet)

Rt. 2005 s. 805 (Hvaler)

Rt. 2006 s. 1382

Rt. 2011 s. 1180

HR-2010-1214-U (Høyesteretts ankeutvalg, beslutning av 9. juli 2010)

HR-2016-01219-A

HR-2016-2030-A (Stjernøy)

HR-2016-2311-P (dissens 9-6)

HR-2017-2428-A (dissens 4-1)

HR-2018-456-P (Nesseby)

HR-2019-413-U (Høyesteretts ankeutvalg, kjennelse av 27. februar 2019)

Underrettspraksis (norsk)

RG 1990 s. 264 (Hålogaland)

RG 1998 s. 1106 (Frostatting)

Eidsivating Lagmannsrett, dom 23. januar 1997 (LE-1994-02871)

Finnmark jordskifterett, Rettsbok, sak 2000-2012-0025, 22. mai/14. juli 2013

Finnmark jordskifterett, Rettsbok, sak: 2000-2012-0041, 24. oktober 2014

Frostatting lagmannsrett, dom av 4. desember 2008 (LF-2008-50209)

Hålogaland jordskifteoverrett, Rettsbok, sak 2900-2013-0008, 20. mai/25. september 2014

Hålogaland lagmannsrett, dom av 11. oktober 1988, sak nr. 123/1987 A

Hålogaland lagmannsrett, dom av 26. mars 2010 (LH-2009-133706)

Hålogaland lagmannsrett, dom av 2. april 2013 (LH-2012-106514)

Hålogaland lagmannsrett, dom av 12. juni 2013 (LH-2012-179673) (12-179673ASD-HALO)

Hålogaland lagmannsrett, dom av 27. mars 2014 (LH-2013-162742)

Hålogaland lagmannsrett, dom av 14. januar 2016 (LH-2015-82310). Se også LH-2006-295

Hålogaland lagmannsrett, Jordskifteavgjørelse (17-055593AJA-HALO)

Hålogaland lagmannsrett, kjennelse av 13. mai 2015 (15-022031ASK-HALO)

Hålogaland lagmannsrett, LH-2003-12681 (Isvegen)

Indre Finnmark tingrett, bevisopptak 26. april 2007, (07-012370TVI-INFJ)

Indre Finnmark tingrett, dom av 23. oktober 2007 (07-041493 TVI-INFJ)

Indre Finnmark tingrett, dom av 31. mars 2008 (07-191200MED-INFJ)

Indre Finnmark tingrett, dom 10. juli 2009 (TINFJ-2008-147006)

Indre Finnmark tingrett, dom av 31. august 2012 (11-148212TVI-INFJ)

Indre Finnmark tingrett, dom av 21. november 2016 (TINFJ-2015-142982)

Indre Finnmark tingrett, dom av 4. juni 2018 (TINFJ-2017-167820)

Tana- og Varanger herredsrett, dom av 13. mars 1978, sak 16/1977

Tana- og Varanger herredsrett, dom av 1. juni 1982, sak 34/82S

Utmarksdomstolen for Finnmark, kjennelse av 19. desember 2014 (UTMA-2014-164427-1)

Utmarksdomstolen for Finnmark, kjennelse av 14. januar 2015 (UTMA-2014-164247)

Utmarksdomstolen for Finnmark, kjennelse av 14. januar 2015 (UTMA-2014-162958-2)

Utmarksdomstolen for Finnmark, dom av 20. august 2015 (UTMA-2014-162528-3 og UTMA-2014-164564)

Utmarksdomstolen for Finnmark, dom 23. januar 2017 (UTMA-2014-164739)

Lovforarbeider mv.

Forhandlinger i Odelstinget 1977-1978, Ot. forh. (1977-78)

Indst. O. No. 23 (1888)

Innst. 320 L (2015-2016) *Innstilling om Endringer i reindriftsloven (reintall per siidaandel)*

Innst. O. nr. 37 (1977-78) *Innstilling om lov om reindrift*

Innst. O. nr. 72 (2006-2007) *Innstilling om lov om reindrift (reindriftsloven)*

Innst. O. nr. 80 (2004-2005) *om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (finnmarksloven)*

NOU 1975: 5 *Reindrift*

NOU 1978: 18 A *Finnmarksvidda – Natur - Kultur*

NOU 1984: 18 *Om samenes rettsstilling*

NOU 1993: 34 *Rett til og forvaltning av land og vann i Finnmark*

NOU 1994: 21 *Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv*

NOU 1997: 4 *Naturgrunnlaget for samisk kultur*

NOU 1997: 5 *Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett*

NOU 2001: 32 *Lov om tvisteløsning (tvisteloven)*

NOU 2001: 35 *Forslag til endringer i reindriftsloven*

NOU 2007: 13 *Den nye sameretten*

NOU 2007: 14 *Samisk naturbruk og rettsituasjon fra Hedmark til Troms*

Oth. prp. nr. 27 (1887) *Om utferdigelse af en lov angaaende fjeldfinnerne i Finmarkens amt*

Ot. prp. nr. 9 (1976-77) *Om lov om reindrift*

Ot. prp. nr. 9 (1980-81) *Om lov om viltet*

Ot. prp. nr. 25 (2006-2007) *Om lov om reindrift*

Ot. prp. nr. 28 (1932) *Om utferdigelse av en lov om reindriften*

Ot. prp. nr. 28 (1994-95) *Om lov om endringer i reindriftsloven, jordskifteloven og viltloven*

Ot. prp. nr. 30 (1965-66) *Om lov om hevd*

Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) *Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)*

Ot. prp. nr. 53 (2002-2003) *Om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark (Finnmarksloven)*

Ot. prp. nr. 68 (2006-2007) *Om lov om endringer i lov 15. juni 2001 nr. 75 om veterinærer og annet dyrehelsepersonell*

Ot. prp. nr. 70 (2006-2007) *Om lov om endringer i sosialtjenesteloven og i enkelte andre lover*

- Ot. prp. nr. 75 (2004-2005) *Om lov om endringer i lov 9. juni 1972 nr. 31 om reinbeiting i henhold til konvensjon av 9. februar 1972 mellom Norge og Sverige om reinbeite*
- Prop. 49 S (2015-2016) *Samtykke til inngåelse av konvensjon mellom Norge og Finland om oppføring og vedlikehold av reingjerder og andre tiltak for å hindre at rein kommer inn på det andre rikets område av 9. desember 2014*
- Prop. 50 L (2015-2016) *Endringer i reindriftsloven mv. (reinjerdje mot Finland m.m.)*
- Prop. 89 L (2012-2013) *Endringer i reindriftsloven mv. (avvikling av områdestyrene)*
- Prop. 93 L (2015-2016) *Endringer i reindriftsloven (reintall per siidaandel)*
- Prop. L. (2012-2013)
- Prop. S (2015-2016)
- Sivillovbokutvalet, *Rådsegn 6 Om bevd*, 1961
- St.mld. nr. 28 (1991-92) *En bærekraftig reindrif*
- St. prp. nr. 49 (1997-98) *Om reindriftsavtalen 1998-99, om dekning av kostnader vedrørende radioaktivitet i reinkjøtt og om endringer i statsbudsjettet for 1998*
- Litteratur mv.**
- Aarseth, Bjørn, *Grenseoppgjørene og konsekvensene av disse for den nordsamiske bosetting i Norge*, 1989
- Arnholm, Carl Jacob, *Passivitetsvirkninger*, 1932
- Askheimer, Maria og Bull, Kirsti Strøm (red), *Kommisjonsprotokoll fra 1852, 1857 og 1909*, 2005
- Askheimer, Maria og Bull, Kirsti Strøm, *Konsekvensene for reindriften etter grensestengningen mellom Norge og Finland, og relasjonen mellom de fastboende og flyttsamene – kommisjonsprotokoll fra 1852, 1857 og 1909*, 2005
- Benjaminsen, Tor A., Eira, Inger Marie Gaup og Sara, Mikkel Nils (red.), *Samisk reindrif – Norske myter*, 2016
- Berg, Borgar Høgetveit, *Hevd*, 2005
- Berg, Bård A., *Reindriftsloven av 1933*, 1994
- Bjørklund, Ivar (red), *Norsk ressursforvaltning og samiske rettighetsforhold. Om statlig styring, allmenningens tragedie og lokale sedvaner i Sápmi*, 1999
- Bjørklund, Ivar og Brantenberg, Terje, *Samisk reindrif – norske inngrep. Om Altaelva, reindrif og samisk kultur*, 1981
- Blix, Erik Schytte, *Karasjokslekter*, 2. utg. med tillegg, 1989
- Blix, Erik Schytte, *To grensekirker – Polmak kirke, Sirma kapell*, 1961
- Brækhus, Sjur og Hærem, Axel, *Norsk tingsrett*, 1964
- Bull, Kirsti Strøm og Winge, Nikolai K, *Fast eiendoms rettsforhold*, 2009
- Bull, Kirsti Strøm, Oskal, Nils og Sara, Mikkel Nils, *Reindriften i Finnmark, retts historie 1852-1960*, 2001
- Bull, Kirsti Strøm, *Reinbyer i Finnmark på begynnelsen av 1900-tallet*, 2005
- Bull, Kirsti Strøm, *Reindriftsloven. Lovkommentar*, 2020
- Bull, Kirsti Strøm, *Studier i reindriftsrett*, 1997
- Dahl, Hans, *Utskrift af Corographie over Vestfinmarken, om Kautokeino Sognekald*, [i] *Topographisk Journal*, første bind, hefte 3, 1793
- Dalseng, John Ingvald, Dalabohki: *En utkantsgrend i Karasjok på 1950-tallet*
- Eriksen, Gunnar, *Alders tids bruk* (2. utg.), 2008
- Eythórsson, Einar, *Hvem skal forvalte ressursene? Forvaltning og rettigheter i fjordområdene i Nord-Norge* [i] Ivar Bjørklund (red), *Norsk ressursforvaltning og samiske rettighetsforhold. Om statlig styring, allmenningens tragedie og lokale sedvaner i Sápmi*, 1999
- Falch, Ingvald, *Bygdelagsrettigheter til laksefisket i vassdragene i Finnmark*, 1988
- Falkanger, Thor og Falkanger, Aage Thor, *Tingsrett* 8. utg., 2016
- Falkanger, Thor, *Lokal sedvanerett – knyttet til fast eiendom*, [i] *TfR* 2017 nr. 1
- Frette, Tharald, *Renbyer i Polmak herred 1932/33*, 1933
- Gauslaa, Jon, *Eigedomshistoria i Finnmark*, [i] Hans Sevatdal v/Per Kåre Sky og Erling Berge (red.), *Eigedomshistorie*, 2017
- Gjelsvik, Nicolaus, *Norsk tingsrett*, 3. utg. v/ Erik Solem, 1936
- Hansen, Lars Ivar og Olsen, Bjørnar, *Samenes historie fram til 1750*, 2004
- Hanssen, Einar Richter, *Bruken av naturressursene i Finnmark fra 1918 til ca. 1970* [i] NOU 1994: 21
- Hanssen, Einar Richter, *Porsanger Bygdebok, bind I. Fra eldre steinalder til 1910*, 1986
- Hardin, Garret, *The Tragedy of the Commons*, 1968
- Helland, Amund, *Topografisk-statistisk beskrivelse over Finnmarkens amt, anden del, befolkning og historie*, 1906
- Hov, Jo, *Rettergang*, 2010
- Hætta, Risten J., *Boaloknjárgga ja Márrenjárgga dálve eanan-geavabeapmi*, eksamensoppgave i samfunnsfag/reindrif, Samisk Høyskole, 15. mai 2005
- Jebens, Otto, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999
- Keilhau, Balthazar Mathias, *Reise i Öst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen, i Aarene 1827 og 1828*, 1831
- Kjerschow, Peder, *Utkast til lov om reindriften*, 1922
- Larsen, Dag A. og Rauø, Kåre, *Dombok Torneå lappmark: Kautokeino, Aviovare, Teno, Utsjok tingsteder 1639-1725*, 1999
- Larsen, Dag A. og Rauø, Kåre, *Dombok Torneå lappmark: Kautokeino, Aviovare, Teno, Utsjok tingsteder 1726-1735*, 1999

- Larsen, Dag A. og Rauø, Kåre, *Dombok Torneå lappmark: Kautokeino, Aviovare, Teno, Utsjok tingsteder 1736–1751*, 1999
- Larsen, Dag A. og Rauø, Kåre, *Jorde och uppbördsbok for Torneå Lappmark 1716 – 1752*, 1999
- Lindkjølen, Hans, *Viddas folk – Råvdul Elle fra Finnmarksvidda*, 1991
- Nielsen, Jens Petter, *Altas historie, bind 1. De glemte århundrene*, 1990
- Nordtveit, Ernst, *Høgsteretts rolle ved utvikling av rettar til fast eiendom*, [i] Schei, Skoghøy og Øie (red), *Lov Sannhet Rett – Norges Høyesterett 200 år*, 2015 s. 765 flg.
- Paines, Robert, *Herdning and Husbandry. Two basic distinctions in the analysis of reindeer management*, 1964
- Päiviö, Nils-Johan, *Från skattemannarätt till nyttjanderätt – En rättshistorisk studie av utvecklingen av samernas rättigheter från 1500-talet till 1886 års renbeteslag*, 2011
- Päiviö, Nils-Johan, *Lappsattelands rättsliga utveckling i Sverige*, [i] Diedut nr. 3: 2001
- Pedersen, Steinar, *Bruken av land og vann i Finnmark inntil første verdenskrig*, [i] NOU 1994: 21
- Rasmussen, Siv, *Befolkningsutviklingen i Rounala, Ávjovárri og Guovdageaidnu 1559–1799 – En kildekritisk vurdering av skattelastene som grunnlag for folketallsberegningen*, 2002
- Rauø, Kåre og Larsen Dag A., *Fogderegnskap for Torneå Lappmark og «Wästersjöfinnmarken» 1602–1605*, 1996
- Ravna, Øyvind, *Rettslige disposisjoner som grunnlag for bortfall av rettigheter*, [i] Tidsskrift for eiendomsrett, nr. 1/2016 s. 51 flg.
- Ravna, Øyvind, *Same- og reindrifftsrett*, 2019
- Sara, Mikkel Nils, *Boazu lea biekká buorre – Studie i reindriffts tilpasningsformer i østre del av Kautokeino reinsogn på 1950-tallet*, hovedoppgave i samfunnsvitenskap, UiTrø, 1996
- Sara, Mikkel Nils, *Reindriffts næringens tilpasning og reindriftpolitikk*, 1993
- Schnitler, Peter *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd.I, ved Kristian Nissen og Ingolf Kvammen, 1962
- Schnitler, Peter *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, Bd.III, ved Lars Ivar Hansen og Tom Schmidt, 1985
- Sevatdal, Hans *Eiendomshistorie. Hovudliner i norsk eiendomshistorie frå 1600-talet fram mot nåtida*, 2017
- Skag, Miriam, *Tålt bruk*, [i] Lov og Rett 2004, s. 553 flg.
- Skoghøy, Jens Edvin, *Twisteløsning*, 2. utg., 2014
- Skoghøy, Jens Edvin, *Twisteløsning*, 3. utg., 2017
- Skogvang, Susann Funderud, *Samerett*, 3. utg., 2017
- Solbakk, Aage, *Ávjovári – Kárášjoga historjá I, 1553–1900*, 2000
- Solbakk, Aage, *Buolbmát boazosuohtkan – Polmak reinsogn. Utviklingen av reindriften i Polmak reinsogn. Hovedtrekk*, 2017
- Solem, Erik, *Lappiske rettsstudier*, 1933/1970
- Solerød, Hans, *Mennesker og ressurser. Befolkningsutviklingen – utfordringer og muligheter*, 2000
- Steen, Adolf, *Kautokeinoslekter*, 2. reviderte utg. v/Ola Aarseth, 1992
- Tønnesen, Sverre, *Eiendomsforhold og bruksretter*, foredrag 1973 [i] NOU 1978: 18 A
- Tønnesen, Sverre, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979
- Tømmervik, Hans (red.), *Above ground biomass changes in the mountain birch forests and mountain heaths of Finnmarksvidda, Northern Norway, in the period 1957–2006*, [i] Forest Ecology and Management, January 2009
- Utgård, Karl Arne, *Bruk i alders tid* [i] JV 2002 s. 253 flg.
- Utne, Martha Brock, *Finnmark omkring 1700, Aktstykker og oversikter*. Første hefte, 1932
- Utne, Martha Brock og O. Solberg, *Finnmark omkring 1700, bind 1: Aktstykker og oversikter*, 1938
- Vorren, Ørnulv, *Finnmark samenes nomadisme*, Bd. I og II, Tromsø museums skrifter, 1962
- Wikan, Steinar, *Reindriften i Tana (Polmak reinsogn)*, 2015 (2014)
- Zorgdrager, Nellejet, *De rettferdiges strid. Kautokeino 1852. Samisk motstand og norsk kolonialisme*, 1997

Annet¹

- A/L Bajos, *Analyse og plan for organisering av utnyttelsen av beite- og driftsarealet i reinbeitedistrikt 17/18, Karasjok høst-/vinter-/vårbeiter*, 1989
- Finmarkskomiteen av 1901, *Beitefredning av furuskog*, Innstilling 22. oktober 1902
- Finnmarkskommisjonen (heretter FK), *Intervju med Anders Aslak Andersen Somby*, 4. august 2016
- FK, *Intervju med Anders Aslaksen Siri*, 4. oktober 2018
- FK, *Intervju med Anders Henriksen Bongo*, 7. juni 2021
- FK, *Intervju med Anders Nils S. Anti*, 31. mai 2021
- FK, *Intervju med Anders Persen Gaup*, 2. november 2015
- FK, *Intervju med Arvid Næss*, 12. og 18. mai 2020
- FK, *Intervju med Aslak Johnsen Anti*, 23. februar 2016 og 28. februar 2018
- FK, *Intervju med Berit Alette Anti*, 17. september 2015
- FK, *Intervju med Inga Maria Berg*, 20. august 2018
- FK, *Intervju med Inger Anne Anti*, 2. juni 2021

¹ Oversikten omfatter ikke korrespondanse mellom kommisjonen og private parter og interesserepresentanter, og heller ikke hjemmelsdokumenter, festekontrakter, forpaktningbrev, reindriftsmeldinger og lignende materiale som det er vist til i rapportens fotnotehenvisninger (særlig kapitlene 8 til 37).

- FK, *Intervju med Johan Aslak Eira*, 2. og 13. juli 2021
- FK, *Intervju med Johannes Anders P. Guttorm*, 11. desember 2020
- FK, *Intervju med Johannes Mathis Anti*, 9. juli 2020
- FK, *Intervju med John Henrik Guttorm*, 2. januar 2020
- FK, *Intervju med John Idar Anti*, 5. september 2018, 14.-15. november 2018 og 28.-29. oktober 2020
- FK, *Intervju med John Idar Anti og Per Henrik Guttorm*, 15. og 17. juli 2020
- FK, *Intervju med John Mathis Andersen Utsi*, 15. januar 2019
- FK, *Intervju med John Mikkelsen Somby*, 25. oktober 2018
- FK, *Intervju med John Per L. Anti*, 24. August og 21. desember 2018
- FK, *Intervju med John Per L. Anti og Valde Rantilla*, 24. og 26. november 2020
- FK, *Intervju med John Samuel Utsi*, 8. juli 2020
- FK, *Intervju med Kjell Magne Eira*, 4. desember 2018
- FK, *Intervju med Konrad Torolf Bjørnback*, 7. juni 2018
- FK, *Intervju med Lars Johnsen Anti*, 4. august 2014
- FK, *Intervju med Lasse Mahtte Anti*, telefonsamtale 23. august 2022
- FK, *Intervju med Magga Kirsten Utsi Guttorm*, 19. januar 2017
- FK, *Intervju med Marit Kirsten Anti Gaup*, 9. mars 2020
- FK, *Intervju med Mette Anti Gaup m.fl.*, 7. august 2020
- FK, *Intervju med Mikkel Anders Kemi*, telefonsamtaler 21. november 2018 og 5. august 2019
- FK, *Intervju med Mikkel Nils D. Sara*, 4. februar 2014, 7. april 2016 og 2. februar 2021
- FK, *Intervju med Nils Anders Eira*, 27. februar og 9. mars 2020
- FK, *Intervju med Nils Anders J. Guttorm*, 11. januar, 20. april og 12. juli 2021
- FK, *Intervju med Nils Aslak Guttorm*, 15. november 2018, 17. og 23. november 2020
- FK, *Intervju med Nils Johannes og Samuel J. Anti*, 2. februar 2017
- FK, *Intervju med Nils Lars Nilsen Eira*, 30. august 2018
- FK, *Intervju med Nils Mahtis Gaup*, 30. oktober 2018 og 21. september 2020
- FK, *Intervju med Nils Persen Gaup*, 20. november 2018
- FK, *Intervju med Nils R. Utsi og Ravdna Anna S. Utsi*, 3. september 2015
- FK, *Intervju med Per Alf Nilsen Sara og Siv Merethe Selnes Sara*, 22. februar 2018
- FK, *Intervju med Per Henrik Guttorm*, 26. og 29. oktober og 6. november 2020
- FK, *Intervju med Per Inge Johansen*, 17. februar 2021
- FK, *Intervju med Per John A. Anti*, 7. september 2018, 22. januar, 13. og 23. oktober 2020
- FK, *Intervju med Per John A. Anti*, 13. oktober 2021, 28. og 30. mars og 8. april 2022
- FK, *Intervju med Per John Samuelsen Utsi*, 3. februar 2017
- FK, *Intervju med Per Tor Turi*, 8. november og 19. desember 2018
- FK, *Intervju med Petter H. Guttorm*, 3. februar 2017, 24. august 2018 og 4. september 2018
- FK, *Intervju med Petter John Utsi*, 8. oktober 2021
- FK, *Intervju med Piera Heaika T. Guttorm*, 29. januar 2021
- FK, *Intervju med Rasmus John S. Anti*, 10. mai 2021
- FK, *Intervju med Rasmus Mikkelsen Somby*, 8. og 9. januar 2019 og 9. februar 2022
- FK, *Intervju med Rasmus Somby og John Tor Gaup*, 5. mai 2021
- FK, *Intervju med Samuel John N. Anti*, 10., 19. og 21. september 2018, 4. og 10. januar 2019
- FK, *Intervju med Samuel John N. Anti*, 21. desember 2020 og 31. mars 2022
- FK, *Notat - Forpaktning av utmarksslåtter i Karasjok*, 5. juli 2019
- FK, *Notat - Rettskraftsvirkningene av Hålogaland lagmannsretts dom – LH-2009-133706*, 2020
- FK, *Rapport Felt 1 Stjernøya/Seiland*, 2012
- FK, *Rapport Felt 2 Nesseby*, 2013
- FK, *Rapport Felt 4 Karasjok, Bind I og II*, 2019
- FK, *Rapport Felt 6 Varangerhalvøya vest*, 2015
- FK, *Referat, Bevisopptak med Vuolábiid Spieritta siida*, 13. mars 2018
- FK, *Referat fra høringsmøte om Iešjohkadalén*, 23.-24. august 2016
- FK, *Referat fra høringsmøte om interne forhold i reindriften 13.-17. februar 2017 - 1. dag*
- FK, *Referat fra høringsmøte om interne forhold i reindriften 13.-17. februar 2017 - 2. Dag*
- FK, *Referat fra høringsmøte om interne forhold i reindriften 13.-17. februar 2017 - 3. dag*
- FK, *Referat fra høringsmøte om interne forhold i reindriften 13.-17. februar 2017 - 4. dag*
- FK, *Referat fra høringsmøte om interne forhold i reindriften 13.-17. februar 2017 - 5. dag*
- FK, *Referat fra høringsmøte om de sist mottatte rettighetsmeldinger*, 22.-23. august 2017
- FK, *Referat, Møte med Áibmejávri dálvesiida*, 22. november 2017
- FK, *Referat, Møte med styret for RBD 14A*, 26. juni 2017
- Kgl. res. 22 februar 1935 punkt I bokstav D, inntatt i Norsk Lovtidende 1ste Avdeling, 1935
- Kirke- og undervisningsdepartementet, *Innstilling fra komiteen til å utrede samespørsmål*, 1959

- Landbruksdepartementet, *Indstilling fra den ved kongelig resolution av 11te mai 1909 nedsatte kommission til revisjon av lovgivningen om fjeldfinnerne og renbeitningen i Finmarken*, trykt 1911
- Landbruksdepartementet, *Innstilling 22. oktober 1902 fra Finmarkskomiteen av 1901*
- Landbruksdirektoratet, *Ressursregnskap for reindriftnæringen for reindriftsåret 1. april 2018 – 31. mars 2019*, Rapport nr. 34/2019, 19. desember 2019
- Landbruksdirektoratet, *Ressursregnskap for reindriftnæringen for reindriftsåret 1. april 2020 – 31. mars 2021*, Rapport nr. 32/2021, 1. desember 2021, revidert 23. mars 2022
- Landbruks- og matdepartementet, *Om siidaens rolle i reindriftslovgivningen*, 2006
- NIBR (Norsk institutt for by- og regionforskning), *Prosjektrapport 2000: 16. Reindriftsforvaltningen: Evaluering av organisasjon og virksomhet*
- NINA (Norsk institutt for naturforskning), *Oppdragsmelding 750: 1-32. Hålkaværri – Porsangmoen skytefelt. Konsekvenser og muligheter for reindriften og Forsvaret*, 2002
- Norsk-Svensk reinbeitekommisjon, *Innstilling*, 1967
- Norwegian Journal of Geography, *Volume 6*, 1936
- NOS (Norges Offisielle Statistikk), *VII 55*, Kristiania 1922
- NOS (Norges Offisielle Statistikk), *Beretninger om Amternes Oeconomiske Tilstand i Aarene 1866-70, Finmarkens Amt*
- NOS (Norges Offisielle Statistikk), *Beretninger om Den oeconomiske Tilstand i Norge ved Udgangen af Aaret 1835, underdanigst afgivne af Rigets Amtmænd. Med anhang.*, 1836.
- NOS (Norges Offisielle Statistikk), *Beretning om Kongeriget Norges Oeconomiske Tilstand i Aarene 1856-60, Finmarkens Amt*, 1865
- Områdestyret for reindrift i Øst-Finnmark, *Bruksregler for reinbeitedistrikt 17*, godkjent av Fylkesmannen i Finnmark 28. oktober 2016
- Reinbeiterettsutvalget for Vest-Finnmark, *Utredning om reinbeiterettigheter – Vinterbeiteområdene i Vest Finnmark*, 27. juni 2002
- Reinbeiterettsutvalget for Øst-Finnmark, *Utredning om reinbeiterettigheter på vinterbeitene i Karasjok*, 2008
- Reindriftsadministrasjonens melding 32/1984
- Reindriftsforvaltningen, *Forslag til nye distriktsgrenser i Polmak og Karasjok*, 2003
- Reindriftsforvaltningen, *Reindriften i Finnmark – lovgivning og distriktsinndeling – Forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark*, 1994
- Reindriftslovkomiteen, *Innstilling*, 23. november 1966
- Rushfeldt, Ivar, *Revurdering av høyeste antall rein for reinbeitedistriktene i Øst-Finnmark*, 1989
- Statistisk sentralbyrå, *Folketelling 1801, Kistrand prestegjeld, samt Kautokeino prestegjeld, Aftuvarra og Karasjok kretser*
- Statistisk sentralbyrå, *Folketelling 1815, Kistrand prestegjeld, samt Kautokeino prestegjeld, Karasjok Sogn*
- Statistisk sentralbyrå, *Folketelling 1835, Kistrand prestegjeld, Aftuvarra sogn*
- Statistisk sentralbyrå, *Folketelling 3. desember 1900*
- Statistisk sentralbyrå, *Folketelling 1. desember 1910*
- Nettsteder** ²
- Digitalarkivet, <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01038409002142>
- Digitalarkivet, <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01038409002144>
- Digitalarkivet, <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052467000635>
- Digitalarkivet, <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01037582000464>
- Digitalarkivet, <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01037582000431>
- Digitalarkivet, <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01036984000919>
- Digitalarkivet, <https://www.digitalarkivet.no/census/rural-residence/bf01038409002141>
- Digitalarkivet, <https://www.digitalarkivet.no/census/rural-residence/bf01052467000631>
- Digitalarkivet, <https://www.digitalarkivet.no/census/rural-residence/bf01037582000061>
- Digitalarkivet, www.digitalarkivet.no
- Finnmark forlag, http://finnmarkforlag.no/09_07.html
- Kartverket, <https://seeiendom.kartverket.no/>
- Statistisk sentralbyrå, <https://www.ssb.no/a/histstat/tabel-ler/3-2.html>
- Store norske leksikon, https://snl.no/Peder_Kjerschow
- Wikipedia, <https://no.wikipedia.org/wiki/Karasjok>

² De oppførte nettstedene er sist besøkt 26. august 2022.

FINNMÁRKO-
KOMIŠUVDNA

FINNMARKS-
KOMMISSJONEN

Besøksadresse:
Diggevisti – Tinghuset
9845 Tana

Postadresse:
Finnmarkskommisjonen
Postboks 24
9846 Tana

Telefon: 78 92 64 40
Telefaks: 78 92 70 70
E-post: finnmarkskommisjonen@domstol.no

www.finnmarkskommisjonen.no

